

JIHOČESKÁ UNIVERSITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZEMĚDĚLSKÁ FAKULTA

Katedra speciální zootechniky

Studijní obor: Všeobecné zemědělství

Téma diplomové práce

CHOV KONÍ V EKOLOGICKÉM ZEMĚDĚLSTVÍ

Autor diplomové práce:
Klára Kutíčková

Vedoucí diplomové práce:
doc. Ing. Miroslav Maršálek, CSc.
Konzultant:
Ing. Jarmila Voříšková, Ph.D.

2007

PROHLÁŠENÍ:

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Zemědělskou fakultou, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Horním Poříčí dne 1.dubna 2007

.....Kutičková.....

PODĚKOVÁNÍ:

Děkuji vedoucímu diplomové práce panu doc. Ing. Miroslavu Maršálkovi, CSc. za odbornou pomoc a vedení při tvorbě diplomové práce.

Děkuji paní Ing. Jarmile Voříškové, Ph.D. za odbornou pomoc, lidský přístup a ochotu.

Děkuji Martinovi za trpělivost, podporu a pomoc ve všech směrech.

Děkuji svým i Martinovým rodičům za opravdu různorodou pomoc, svým rodičům také za možnost studovat na této škole.

Děkuji koním. Za to, že obohacují můj život. Bez nich by v této diplomové práci nebylo o čem psát.

ABSTRAKT

Podmínky chovu v systému ekologického zemědělství evokují, že právě tento způsob hospodaření dává šanci tomu, abychom zvířata chovali v pro ně co nejpřirozenějších podmínkách. To se týká i způsobu výcviku koní. Cílem práce je posoudit souvislost mezi podmínkami pro ekologické zemědělství a požadavky na chov koní z hlediska jejich welfare, posoudit stav ekologických farem s chovem koní v rámci ČR, navrhnout zásady přirozeného chovu koní splňující požadavky z hlediska technologie chovu, metod výcviku a možností využití koní se zdůrazněním odlišností v podmínkách chovu koní na ekologických farmách a v konvenčních chovech. Zvláštní pozornost má být věnována metodě přirozeného výcviku koní a praktickým možnostem jejího uplatnění. Vyhodnocena byla data z 69 ekofarem s chovem koní, tj. 26,3 % z celkového počtu ekofarem s chovem koní. Tento počet (přibližně čtvrtina) tvořil základ pro zpracování. Z výsledků zpracování vyplynulo, že chov koní se v podmínkách ekologického zemědělství z celkového pohledu blíží naplnění přirozených potřeb koní. Welfare z pohledu koně je zde naplňováno více než v chovu konvenčním – v moderních sportovních a chovných střediscích. Nejvíce ekofarem s chovem koní se nachází v Karlovarském kraji. Hlavní činnost ekofarem s chovem koní se soustředí nejčastěji na produkci jatečného skotu (39,1 % ekofarem z počtu hodnocených ekofarem s chovem koní), chovu koní (a jejich tréninku) jako hlavní činnosti se věnuje pouze 8,7 % ekofarem. Činnosti spojené s koňmi zaujímají v ekonomice ekofarem s chovem koní převážně okrajovou významovou pozici (49,3 % ekofarem). Počet chovaných koní se pohybuje v rozmezí 1 – 100 koní, nejčastěji je chována dvojice koní (20,3 % ekofarem). Nejčtenějším plemenem je český teplokrevník (31,9 % ekofarem). Koně jsou převážně nepodkovaní. Koně jsou nejčastěji chováni celoročně venku s přístřeškem/stromy (43,5 % ekofarem). Ekofarmáři své koně využívají hlavně k rekreačnímu ježdění (75,4 % ekofarmářů). Pojem „natural horsemanship“ je ekofarmářům spíše neznámý. Welfare chovu koní by se mělo opírat o přirozené požadavky těchto zvířat, podmínky chovu by tedy měly být stejné v obou systémech. Lepšímu a rychlejšímu uznání přirozených metod by pomohlo jejich využití ke zvýšení výkonnosti sportovních koní (začleňování horsemanshipu do sportovní přípravy koní) a k odstranění nežádoucích projevů chování.

Klíčová slova: ekologické zemědělství – koně – natural horsemanship.

ABSTRACT

The conditions of breeding in the bio agriculture give chance to keeping animals in the conditions that are most natural to them; this also applies to the way horses are trained. The goal of this thesis is to evaluate the conditions of keeping animals, also in regards to the animal's welfare, in the bio agriculture compared to the conventional way of keeping animals. Another aim of this study is to judge the situation of the horse bio farms in the Czech Republic. To suggest the principals for natural horse breeding meeting the requirements of the breeding technology, training methods, and the possibilities in the various utilization of horses will also be discussed. A special focus will be given to the differences between the two breeding systems. A large section of this thesis is devoted to the natural horsemanship and its application in reality. The sample of 69 horse bio farms that represents roughly one fourth of all registered horse bio farms in the Czech Republic was used. This thesis has yielded the following results. The way of horse breeding in the bio agriculture very closely simulates the conditions that are found in the nature. It was also found that horses in this type of breeding fare better when compared to the conventional way of breeding, modern both sport and breeding stables in particular. Most horse bio farms have been found to be located in the Karlovy Vary district. The largest portion of the income of most horse bio farms is stemming from breeding kettle for meat (39,1 % of evaluated horse bio farms). Only 8,7 percent of horse bio farms mainly focuses on horse breeding and training. 49,3 percent of horse bio farms has been observed to have an unsubstantial portion of their income stemming from horses alone. It was observed that most bio farms (20,3 %) keep 2 horses. The range of horses being kept goes from 1 to 100. The most common breed is "Český teplokrevník" (31,9 % of horse bio farms). The majority of horses are not shod. Horses in bio farms are mostly kept outside, having the option to hide under a simple shelter or trees (43,5 % of horse bio farms). Most horses in the bio farms are used for recreational riding of their owners (75,4 % of bio farmers). The term "natural horsemanship" is largely unknown to the bio farmers. It was observed that the horses' welfare is resulting from and reflects the conditions in which horses are kept; conditions simulating the environment of horses in the wild have showed to be the most optimal in this regard. Thus the conditions in which horses are kept, in both natural and conventional breeding, should be identical. I have hypothesized that the acceleration of the acceptance and wide-spread use of the natural horsemanship can be helped by its successful application in increasing the performance of sport horses, as well as in ridding off horses' undesirable behaviors.

Key words: bio agriculture - horses - natural horsemanship.

OBSAH

1	ÚVOD.....	1
2	LITERÁRNÍ PŘEHLED.....	2
2.1	Chov koní a ekologické zemědělství v ČR.....	2
2.2	Přirozenost koně.....	11
2.3	Ošetřování.....	22
2.4	Ustájení (držení).....	30
2.5	Výživa.....	42
2.6	Reprodukce.....	52
2.7	Odstav a odchov hříbat.....	58
2.8	Zdraví.....	60
2.9	Využití.....	65
2.10	Ekonomika.....	69
2.11	Chovaná plemena.....	72
2.12	Výcvik.....	76
2.13	Jezdectví.....	126
3	CÍL PRÁCE.....	138
4	MATERIÁL A METODIKA.....	139
5	VÝSLEDKY A DISKUSE.....	147
5.1	Posouzení souvislostí mezi podmínkami pro ekologické zemědělství a požadavky na chov koní z hlediska jejich welfare.....	147
5.2	Posouzení stavu ekologických farem s chovem koní v rámci ČR a zpracování požadavků na optimální podmínky chovu koní z hlediska zajištění welfare koní.....	148
5.3	Návrh zásad přirozeného chovu koní splňujících požadavky z hlediska technologie chovu, metod výcviku a možností využití koní se zdůrazněním odlišností v podmínkách chovu koní na ekologických farmách a v konvenčních chovech.....	161
5.4	Metoda přirozeného výcviku koní a praktické možnosti jejího uplatnění.....	166
6	ZÁVĚR.....	171
7	SEZNAM CITOVANÉ LITERATURY.....	175
8	ZKRATKY.....	181
9	SEZNAM PŘÍLOH.....	181
10	PŘÍLOHA č. 1.....	182

1 ÚVOD

Současná situace chovu koní v ČR je charakterizována především zvyšováním jejich stavů. V ekologickém zemědělství došlo během roku 2006 k výraznému nárůstu počtu ekofarem. Stavby koní na ekologických farmách se zvyšují.

Vytvoření metod ekologického zemědělství bylo motivováno zejména negativy průmyslného zemědělství, které začalo poškozovat přírodu, špatně zacházelo s chovanými zvířaty, snižovalo kvalitu potravin a bralo lidem práci. Minimalizace fyzické práce člověka a jeho distancování se od přírody se v konečném důsledku projevuje například na jeho zdraví. Vědecký výzkum a poznatky čerpající z etologie jednoznačně dokazují, že je potřebné změnit současné průmyslové podmínky chovu hospodářských zvířat k lepšímu. Je zastaralé a nemorální hodnotit životní podmínky zvířat pouze z pohledu jejich užitekosti a okamžitého ekonomického zisku.

Hlavním úkolem všech lidí (zejména aktivních myslivců a ochránců přírody) je naučit se globálně myslet a lokálně jednat. Ekologizovat naše stávající ekonomické myšlení a zásadně změnit názor na hodnotu živých organismů v přírodě, která je kumulativní, nesnadno postižitelná, nenahraditelná, a proto také ekonomicky jen obtížně vyjádřitelná (ŠTĚPÁNEK 1999).

Ekologické zemědělství evokuje myšlenku, že vztah ekozemědělce ke zvířatům (celkově k přírodě), bude pravděpodobně blízký, uctivý, co nejvíce v souladu s přírodou. Nabízí se otázka, zda se jejich přístup ke koním bude podobat metodě natural horsemanshipu, nebo zda bude jejich reakce na něj stejně bouřlivá a většinou negativní jako reakce konvenčních chovatelů.

Téma horsemanshipu je v posledních letech odbornou veřejností velmi přetřásané, populární mezi nastupující generací chovatelů a jezdců, ale i zatracované zarytými tradicionalisty. Diskutuje se na téma, zda jsou to skuteční horsemani, nebo komedianti, co jen tahají důvěřivcům z kapes peníze a žádnou alternativu vlastně nenabízejí. Také jaký je rozdíl mezi metodou zvanou horsemanship a tradičním tréninkem a zda jsou tyto dvě věci vůbec slučitelné, nebo se navzájem z principu zcela vylučují.

Člověk, jako samozvaný pán tvorstva, má morální povinnost poskytnout zvířatům co nejpřirozenější způsob života, a to ve všech směrech. Všechna stvoření mají svá místa... a na takových místech bývají překrásná.

2 LITERÁRNÍ PŘEHLED

2.1 CHOV KONÍ A EKOLOGICKÉ ZEMĚDĚLSTVÍ V ČR

2.1.1 Chov koní

Současná situace v chovu koní v ČR je charakterizována především zvyšováním jejich stavů. K období 6/2006 bylo podle ÚE chováno 56 721 koní. Důvodem je především vzrůstající obliba koní jako společníka pro volný čas. Chov koní, ačkoli plní i jiné funkce než ostatní hospodářská zvířata, spadá jednoznačně do oblasti zemědělské výroby. Podle plemenářského zákona č. 154/2000 Sb., je kůň hospodářským zvířetem. Zahraniční obchod vykazuje převážně záporné saldo. Celní statistika zahraničního obchodu ukazuje, že položka koně, osli, muli a mezci živí (drtivá většina je tvořena koňmi) v rozmezí let 1996 – červen 2006 má záporné saldo s výjimkou roku 1998. Naším největším obchodním partnerem na trhu s koňmi je podle celní statistiky Německo. Podle § 5 Zákona č. 154/2000 Sb., (plemenářský zákon) byla Ministerstvem zemědělství uznána chovatelská sdružení k vedení plemenných knih pro následující plemena: český teplokrevník, slovenský teplokrevník, českomoravský belgický kůň, norik, anglický plnokrevník, český sportovní pony, hucul, starokladrubský kůň, hafling, slezský norik, velš pony, kob a podílový velš, shetland pony, Shagya – arab, klusák, moravský teplokrevník, arabský plnokrevník, lipicán, arabský kůň a kůň Kinsky. Tradičně nejrozšířenějšími plemeny v ČR jsou český teplokrevník a anglický plnokrevník. Zastoupení jednotlivých plemen začíná kopírovat situaci v ostatních evropských zemích, jednak se rozšiřuje jejich spektrum, a to dovozem netradičních plemen, a dále stoupá počet příslušníků malých plemen koní, a to z důvodu zvýšeného zájmu dětí o jezdecký sport. Situaci v chovu koní z hlediska pohledu vlastního odchovu plemenných koní lze označit za stagnující. V ČR není zvyklostí chovat koně za účelem produkce koňského masa. Podíl poražených koní z celkového počtu poražených zvířat (červené maso) tvořil 0,0073 % v roce 2004 a 0,0095 % v roce 2005. Co se týče dotací v chovu koní, této problematice se týkají především dotace v rámci programu 2.A. Udržování a zlepšování genetického potenciálu vyjmenovaných hospodářských zvířat na základě zákona č. 154/2000 Sb., (plemenářský zákon) a zákona č. 166/1999 Sb., (veterinární zákon). Dále se koní ještě týká program 9.A.a. „Zásad“ Speciální poradenství pro živočišnou výrobu ve vztahu k zákonu č. 154/2000 Sb., jehož cílem je podpora pořádání seminářů, školení pro chovatelskou veřejnost, vydávání poradenských publikací, zveřejňování výsledků plemenářské práce, zabezpečování pořádání výstav a přehlídek hospodářských zvířat. Přijetím Úmluvy o biologické rozmanitosti se Česká republika zavázala k zajištění ochrany ohrožených či málopočetných plemen hospodářských zvířat, označovaných jako genetické zdroje, které jsou významné pro výživu a zemědělství. Z plemen koní je do genetických zdrojů zařazen starokladrubský kůň, huculský kůň, slezský norik a českomoravský belgický kůň. Pro chovatele jsou závazné právní předpisy související s chovem koní vydané ve Sbírce zákonů ČR a právní předpisy EU týkající se oblasti chovu koní (MACHEK a ROUBALOVÁ 2006).

Podle § 3, písm. s, ZÁKONA č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, je chov jakékoli držením živočišna v zajetí.

ZÁKON č. 154/2000 Sb., o šlechtění, plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat a o změně některých souvisejících zákonů (plemenářský zákon), definuje chov takto:

§ 2

(1) Pro účely tohoto zákona se rozumí

d) chovatelem každý, kdo zvíře nebo zvířata vlastní nebo drží, anebo je pověřen se o ně starat, ať již za úplatu nebo bezúplatně, a to i na přechodnou dobu; pro účely zápisu do plemenné knihy se za chovatele považuje osoba, z jejíhož chovu zvíře pochází,

e) chovem skupina evidovaných zvířat nebo i jednotlivá evidovaná zvířata, držená jedním chovatelem nebo společně více chovateli za účelem jejich rozmnožování, získávání jejich produktů, produkce jatečných zvířat, anebo za účelem jejich sportovního nebo zájmového využití.

Ve VYHLÁŠCE č. 208/2004 Sb., o minimálních standardech pro ochranu hospodářských zvířat, jsou stanoveny tyto standardy chovu koní:

§ 5

a) koně využívané pro hospodářské nebo zájmové účely je od narození třeba přivykat na přítomnost člověka, kontakt s ním a provádění základních chovatelských úkonů a používání chovatelských zařízení, vybavení a pomůcek,

b) pro koně se budují a využívají ustájovací prostory s výběhy; trvalé celoroční ustájení pouze ve výbězích je možné jen u původních rustikálních plemen, pokud byli takto chováni jedinci na tento způsob v daných klimatických podmínkách již před zimním obdobím navykání,

c) ve vazných stájích se používá vazná ohlávka nebo nákrční řemen upevněný na jeden nebo dva provazy nebo řemeny, volně probíhající do zdi zabudovaným centrálně umístěným kruhem nebo kruhy na obou stranách stání. Uvazování koní řetězem se nepoužívá. Další požadavky na prostory a vybavení pro ustájení koní stanoví zvláštní právní předpis,

d) při pastevním odchovu, zejména v letním období, je třeba zajistit na pastvě napájecí zařízení a přístřešek, pokud výběhy přímo nesouvisí se stáji, do kterých mají koně přístup,

e) prostory, zejména vchody a východy budov a výběhů, se udržují bez překážek a cizích předmětů upravené tak, aby nedocházelo ke zranění zvířat,

f) pro všechny koně starší než dva týdny, kteří nejsou napájeni podle vlastní potřeby zvířete nebo pomocí automatického napájecího systému, musí být jejich potřeba tekutin kryta napájením minimálně třikrát denně,

g) pro všechny koně ustájené ve skupině, kteří nejsou krmeni do nasycení podle vlastní potřeby zvířete nebo pomocí automatického krmného systému, se zajistí přístup ke krmivu ve stejné době jako pro ostatní koně ve skupině; krmení se podává nejméně dvakrát denně a krmná dávka musí obsahovat stravitelnou vlákninu v dostatečném množství,

h) ve stájích se hřibaty musí být zajištěno přirozené nebo umělé osvětlení; při použití umělého osvětlení po dobu od 9 do 17 hodin v intenzitě odpovídající přirozenému světlu,

i) pro hřibata ustájená ve stájích se musí podestýlat vhodnou podestýlkou; to se vztahuje zejména na hřibata mladší než dva týdny,

j) pro hřibata se nesmí používat nasazení náhubku nebo trvalé uvázání hřiběte v období do odstavu,

k) zvláštní pozornost se musí věnovat stavu kopyt koní; mezi preventivní opatření patří kontrola stavu kopyt před návratem do ustájovacích prostor a podkovářská úprava prováděná v pravidelných intervalech, aby nedocházelo k přerůstání rohoviny nebo jinému poškození kopyt,

l) technika připouštění a plocha pro připouštění koní se řeší tak, aby se předcházelo zranění plemenného hřebce nebo plemenné klisny,

m) mechanická zařízení nutící zvířata k pohybu smí být zapínána na potřebnou dobu pod podmínkou, že jsou náležitě kontrolována a individuálně upravena; u klisen v období posledních 2 měsíců březosti nesmí být tato zařízení používána,

n) vybavení, používané postroje a pomůcky mají být přiměřené stavbě těla, věkovým schopnostem a výkonnosti koně, nesmí mu působit poškození nebo poranění; pomůcky a vybavení využívající elektrický impuls, elektrické poháněče, ostruhy s ostrými výběžky nebo hroty se nesmí používat; jsou-li na ostruze kolečka, musí se volně otáčet.

Úroveň vzdělanosti v oblasti koňského chování je obecně dosti nízká. Příčiny zjevného nesouladu mezi „chtěním“ poskytnout koním co nejohleduplnější životní podmínky a výsledkem tohoto úsilí vidím především v nedostatku kvalitních informací a naopak v přebytku informací přinejmenším zavádějících. Nezanedbatelnou roli v neutěšených znalostech koňského chování v Česku hraje i náš národní smysl pro uctívání tradic a „stavovská paličatost“. Etologie má v lámání tradic těžší pozici než například výživa, jejíž vliv lze změřit a dokázat přírůstkem nebo výkonem. Spokojenost koní zatím bohužel takto jasně změřit neumíme (BARTOŠOVÁ – VÍCHOVÁ 2006).

Navzdory domestikaci se u koně nevyvinula schopnost vydržet tyto životní podmínky bez újmy na zdraví. Škody mohou trvat celá léta, než se stanou zjevnými. Tato porušování biologických potřeb koně nevyplývají ze zlé vůle, nýbrž z lidské touhy po pohodlí, z toho, že se člověku nepodařilo pochopit plný dosah zdánlivě nevinného jednání a, což je ještě závažnější, z jeho sklonu k polidšťování tvorů, které domestikuje – sklonu předpokládat, že tito tvorové potřebují to, co potřebuje on, že to, co je dobré pro něj, musí být dobré i pro ně (STRASSER 2004).

2.1.2 Chov v ekologickém zemědělství

Po mírném snížení počtu ekozemědělců v roce 2005 došlo během roku 2006 k výraznému nárůstu počtu ekofarem. Ke dni 31.12.2006 hospodařilo ekologicky již 963 ekofarem, jejich počet se tak během roku 2006 zvýšil o 134 farem. Celková výměra půdy zařazené v EZ je 281 535 ha, oproti roku 2005 se výměra půdy v EZ zvýšila o 26 553 ha. Stejně tak se zvýšil podíl zemědělské půdy obhospodařované v EZ, který nyní dosahuje 6,61 %. Zajímavý trend je, že se nezvyšuje výměra TTP v EZ, která je na úrovni roku 2003. Naopak se zvyšuje výměra orné půdy (za rok 2006 o 2 713 ha na celkových 23 479 ha), zvyšuje se také výměra trvalých kultur i ostatních ploch. Za rok 2006 se zvýšil počet výrobců biopotravin o 27 podniků na celkových 152 podniků (ANONYM, č. 1).

Vyššímu zájmu o ekologické hospodaření prospívá také konkurenční prostředí v oblasti kontroly a certifikace. V minulosti tu fungovala pouze kontrolní organizace KEZ, během loňska byly pověřeny další dvě společnosti, ABCert a Biokont CZ. Zjednodušila se také legislativa. Mínusem je, že ekologickému zemědělství chybějí peníze na investice a modernizaci. Pozitivnímu rozvoji napomůže hlavně zvýšení dotací, které se budou pro následující sedmileté období vyplácet z Programu rozvoje venkova, který z rozhodující části financuje EU. Počítá se s tím, že ročně by na ekologické zemědělství mělo jít kolem půl miliardy korun, zatímco v posledním období to bylo kolem 300 milionů Kč. Například na hektar orné půdy v uplynulých třech letech čerpali ekofarmáři 3520 korun. Letos obdrží 4266 korun (155 eur). U luk a pastvin se dotace zvyšuje z 1100 na 2449 korun (89 eur) na hektar a u sadů a vinic z 12 235 na 23368 korun (849 eur) na hektar. Dotace na ekozemědělství šly v letech 2004 až 2006 z Horizontálního plánu rozvoje venkova, který rovněž sloužil k čerpání evropských peněz (ANONYM, č. 2).

Roste počet chovatelů – především hovězího dobytka a koní. Nové ekofarmy vznikají hlavně na severozápadě Čech, zdravé pastviny se totiž nacházejí zejména v Krušných horách a na Děčínsku (ANONYM, č. 3).

Vytvoření metod EZ, kterému se u nás ještě před rokem 1990 říkalo také alternativní či organické, bylo motivováno v minulém století zejména negativy tehdejšího zprůmyslněného zemědělství, které začalo poškozovat přírodu, špatně zacházelo s chovanými zvířaty, snižovalo kvalitu potravin, ohrožovalo sociální jistoty rolníků a zdraví populace. Hlavními ideami EZ se stává hospodaření v souladu s přírodou s co nejmenší závislostí na vnějších vstupech. Ideální je smíšený systémově uzavřený ekologický podnik s vazbou na rostlinné a živočišné produkce, s ornou půdou i s trvalými travními porosty nebo s pícninami

na orné půdě. Současná nadprodukce potravin ve vyspělých zemích (Evropa, USA a jinde) a pokrok v uznání EZ přinesly nové důvody, proč nyní zemědělci mění svůj způsob hospodaření na ekologický. Jsou to zejména důvody ekonomické (zvýšená poptávka po bioproduktech a dotace), které samozřejmě vycházejí z uznání a pochopení základních principů ekozemědělství. EZ se vyznačuje vyšší potřebou lidské práce a je vhodné i pro okrajové výrobní oblasti a menší rodinné podniky. Tím se podpoří udržení osídlení a napomůže se obnově venkova. Konvenční zemědělství je rozvíjeno s cílem maximalizace produkce a zisku. Rozvíjí se velká závislost celého systému na neobnovitelných zdrojích. Tuto intenzitu pomáhá celosvětově vytvářet šest hlavních pilířů – intenzivní obdělávání, monokultury, závlahy, aplikace průmyslových hnojiv, chemická ochrana rostlin a v poslední době i genové manipulace. Dohromady se tak tvoří systém, ve kterém je jeden pilíř závislý na druhém a zesiluje nutnost použití ostatních. KZ se snaží zajistit vysokou produkci prostřednictvím zvyšujících se vstupů materiálů a energií. Zemědělství nemůže být udržitelné, pokud tato silná vazba zůstane zachována. Prioritou EZ je kvalita, nikoliv kvantita produkce. V dnešní vědecké praxi se kvalita potravin stanovuje právě jen mechanickým, chemickým a mikrobiologickým hodnocením obsahu látek. V takto chápaném pojetí kvality je prokazování vyšší kvality biopotravin ne-li zcela nemožné, tedy velmi obtížné. V KZ je specializace dovedena mnohdy až do absurdna, takže můžeme např. vidět chovy hospodářských zvířat bez vazby na zemědělskou půdu. V posledních desetiletích jsou zemědělci pod stále větším ekonomickým tlakem, aby produkovali stále levnější potraviny. Vytváří se tak nadprodukce, která ničí zemědělství v méně rozvinutých zemích, zhoršuje se kvalita potravin i životní podmínky hospodářských zvířat (URBAN a ŠARAPATKA et al. 2003).

EZ je důsledkem nadprodukce. Vznik EZ, ať to zní jakkoliv, je výsledkem nutnosti redukce zemědělské nadprodukce a zároveň minimalizace negativních vlivů zemědělství na životní prostředí (PAŠKA 1997).

Vědecký výzkum a poznatky čerpající z etologie jednoznačně dokazují, že je potřebné změnit současné průmyslové podmínky chovu hospodářských zvířat k lepšímu. Je zastaralé a nemorální hodnotit životní podmínky zvířat pouze z pohledu jejich užítkovosti a okamžitého ekonomického zisku. Přirozený způsob chovu hospodářských zvířat se lidem do budoucna vyplatí, a to nejenom z morálního hlediska. Průmyslové chovy neohrožují pouze chovaná zvířata, ale i jejich konzumenty (lidi). Někteří zastánci zájmů zvířat veřejně prohlašují, že ve vztahu ke zvířatům se lidé chovají jako nacisté. Konečně byla položena otázka, proč by vlastně člověk měl být důležitější nebo přednější než zvíře? Relativně nejmladším principem, který se v etice ochrany zvířat uplatňuje, je teorie spravedlnosti. Spravedlnost je princip ochrany slabších před zvláště silnějšími. Podle tohoto principu je třeba zachovávat rovnost v právech a svobodách a respektovat nerovnosti způsobené odlišnými představami o hodnotách. Do diskuze jsou tak pochopitelně vtažena i různá teoretická východiska zastupovaná jak těmi, kteří tvrdí, že člověk a zvířata jsou si podobní a rovni, tak těmi, kteří zdůrazňují rozdíly a trvají na nestejném zacházení. Mezi typická témata, jimiž se etika ochrany zvířat zabývá, patří otázka, zda zvíře může vůbec trpět. Naše řeč, používané obraty, metafory, prozrazují naše skryté postoje, názorové konstrukce. Jestliže např. říkáme „těžba dřevní hmoty“ nebo „masokombinát“, dáváme tak bezděčně najevo, že stromy a zvířata jsou pro nás jen věci, materiál. Fromm i Kohák říkají, že pokud změním jazyk a zavedeme eticky korektní vyjadřování, může se po čase změnit i naše smýšlení a zároveň to bude mít výchovný efekt na okolí a na další generace. Pokud budeme nazývat věci pravými jmény – „kácení stromů“ nebo „zabíjení zvířat na jatkách“ – vyvstane jasně najevo drastičnost a etická problematičnost těchto věcí. Když přestaneme svou řeč maskovat a legitimizovat neetické počínání, můžeme urychlit zmobilizování veřejného povědomí a sil vedoucích k nápravě. Člověk vládne nad zvířaty, a proto se nemůže zříkat odpovědnosti za to, jak zvířata pod naším vlivem žijí. Výraz životní pohoda nebo jen pohoda je překlad anglického slova welfare.

Jednou ze starších definic životní pohody je poměrně výstižná, i když poněkud složitá formulace z roku 1981 od Hughese van Puttena: „Životní pohoda zvířat je stav naplnění všech materiálních a nemateriálních podmínek, které jsou předpokladem zdraví organismu, kdy je zvíře v souladu se svým životním prostředím“. Velmi dobře vystihuje podstatu pojmu J. Webster: „Pohoda zvířete je určena jeho schopností vyhnout se strádání a zachovat si zdatnost.“ Minimální požadavky (které v intenzivních velkochovech dosud nebyly splněny) vešly ve známost jako „pět svobod“ a na mnoho let dominovaly v diskuzi o ochraně zvířat v Evropě. Byly dále upravovány a začátkem 90. let je Britská rada pro ochranu hospodářských zvířat revidovala do následující podoby:

- 1) svoboda od hladu a žízně – nerušeným přístupem k čerstvé vodě a krmivu zaručujícímu plně zdraví a tělesnou zdatnost,
- 2) svoboda od nepohodlí – poskytnutím odpovídajícího prostředí včetně úkrytu a pohodlného místa k odpočinku,
- 3) svoboda od bolesti, zranění a onemocnění – prevencí anebo rychlou diagnózou a léčením,
- 4) svoboda od strachu a stresu – zajištěním takového prostředí a zacházení, při kterém bude vyloučeno psychické strádání,
- 5) svoboda projevit přirozené chování – poskytnutím dostatečného prostoru, vhodného prostředí a společnosti zvířat téhož druhu.

Produkce není jednoznačným důsledkem životní pohody, jak se stále ještě mnozí výzkumní pracovníci i chovatelé domnívají. Nejzávažnějším nedostatkem koncepce pěti svobod je to, že pro životní pohodu zvířete není ve skutečnosti nutné, aby úplně a trvale netrpělo hladem, zimou, bolestí, strachem atd. Je však třeba, aby se zvíře mohlo s těmito problémy vypořádat vlastní aktivitou a vyhnulo se tak utrpení. V této souvislosti J. Webster navrhl přidat ještě šestou svobodu – vykonávat svobodně a osobně kontrolu nad vlastní životní pohodou, a tím se vyhnout nejen utrpení, ale i stavu umrtvující nečinnosti.

Porozumění pocitům zvířat je pro člověka velmi obtížné, nicméně je nutné si uvědomit, že životní pohoda není určena tím, co zvíře dělá, ale jak se cítí. Když nerozpoznáme u některého druhu zvířete známku utrpení, nesmíme si to vykládat tak, že zvíře skutečně netrpí. Je to jen jedna z možností. Dlouhodobé vystavení zdrojům strádání může vyvolat abnormální vzorce chování jako stereotypie či závažné změny v náladách, například když se u zvířete vyvine pocit beznaděje. Zvířata dávají přednost tomu, aby se mohla sama postarat o svou životní pohodu. Jsou nejspokojenější v prostředí, kde mohou přiměřeně tvrdě „pracovat“ pro získání adekvátní odměny, a tím se vyhnout jak utrpení, tak umrtvující nečinnosti. Je také třeba uvědomit si „mantinely“ komerčního zemědělství. To znamená vzít v úvahu nejen intenzitu fyziologické zátěže a umělé prostředí, jemuž jsou vystavena jednotlivá zvířata chovaná v zemědělských provozech, ale také ohromné měřítko celého problému. Chovu hospodářských zvířat se běžně říká „živočišná výroba“ a v posledních letech se setkáváme i s termíny, např. „živočišné komodity“ nebo „komodity zvířat“. Z tohoto přístupu bohužel vyplývá, že životní pohoda zvířat není rozhodujícím měřítkem při jejich hodnocení (URBAN a ŠARAPATKA et al. 2005).

ZÁKON č. 252/1997 Sb., o zemědělství, mluví o chovu v tomto smyslu:

§ 2e

Podnikání v zemědělství

(3) Zemědělskou výrobou včetně hospodaření na vodních plochách se rozumí:

b) živočišná výroba zahrnující chov hospodářských a jiných zvířat či živočichů za účelem získávání a výroby živočišných produktů, chov hospodářských zvířat k tahu a chov sportovních a dostihových koní.

Celkově lze dojít k závěru, že minimum životní pohody obsažené v 5 a 1 svobodě je zvířatům v ekologických chovech skutečně dopřáváno za předpokladu, že chovatel jedná odpovědně, profesionálně a eticky, tedy s jistou dávkou soucitu se zvířaty. Pokud mu však jde

jen o zájmy ekonomické, mohou nastat případy hrubého porušování Zákona na ochranu zvířat proti týrání.

Lidé obecně šlechtí zvířata k dosažení určitých „příznivých“ vlastností, i když se to vždy neshodovalo se zájmy zvířat samotných. Některé produkty genetického inženýrství (např. z bakterií a virů) jsou používány jako léčiva či vakcíny nebo také prostředky na zvýšení užitkovosti zvířat. Odpůrci se obávají, že tato nová moc vytvářet kombinace genů, které se nikdy v přírodě nevyskytují, bude zneužita nebo se vymkne kontrole a poškodí zdraví lidí a zvířat nebo vážně naruší životní prostředí. Ekologové, ochránci zvířat a chovatelé, kterým nejde za každou cenu o maximalizaci zisku na úkor zvířat, jsou v zásadě proti genetickým manipulacím u zvířat, protože jim mohou způsobit velkou míru utrpení. Jsou také přesvědčeni, že využití genetického inženýrství ve všech jeho souvislostech, včetně etických aspektů, musí být mnohem důkladněji diskutováno.

Právní podmínky ochrany zvířat v EZ jsou upraveny v řadě předpisů, a to jak na úrovni národní, tak i nadnárodní – evropské (URBAN a ŠARAPATKA et al. 2005).

NAŘÍZENÍ RADY (EHS) 2092/91 ošetřuje principy chovu v části B a následujících odstavcích takto:

1.1. Chov zvířat tvoří nedílnou součást mnohých zemědělských provozů, kde se provádí EZ.

1.2. Chov zvířat musí přispívat k rovnováze systému zemědělské produkce s tím, že zajišťuje potřeby rostlin pokud jde o výživné látky a tím, že obohacuje půdu o organické látky. Může tudíž podporovat vytvoření a uchování přirozeného koloběhu mezi půdou a rostlinami, rostlinami a zvířaty a zvířaty a půdou. V rámci této koncepce proto chov zvířat bez půdy není v souladu s tímto nařízením.

1.4. Chov zvířat v rámci EZ je produkcí vázanou na půdu. Kromě povolených výjimek v této příloze musí mít hospodářská zvířata přístup k volným výběhům a počet zvířat připadající na jednotku plochy musí být omezen tak, aby bylo možno zajistit integrované řízení živočišné a rostlinné produkce ve výrobní jednotce, a tak se snížila na minimum jakákoliv forma znečištění, obzvláště půdy, jakož i povrchové a podzemní vody. Počet chovaných zvířat je úzce vázán na plochu, která je k dispozici, aby se předešlo problémům s nadměrným spásáním a erozí a umožnilo se plošné hnojení hnojem takovým způsobem, aby se předešlo jakýmkoliv škodlivým dopadům na životní prostředí. Podrobná pravidla použití statkových hnojiv jsou uvedena v oddíle 7.

1.6 Hospodářská zvířata, která nejsou chována v souladu s předpisy tohoto nařízení, jsou nicméně v podniku přípustná, pokud je ovšem jejich chov prováděn v jednotce, jejíž budovy a pozemky jsou jasně odděleny od jednotek vyrábějících v souladu s předpisy tohoto nařízení a pokud se jedná o odlišné druhy.

1.7 Odchylně od této zásady zvířata, která nejsou chována v souladu s ustanovením tohoto nařízení, mohou každoročně po omezenou dobu používat pastviny jednotek dodržujících předpisy tohoto nařízení, pokud tato zvířata pocházejí z extenzivního chovu (jak je definován v článku 6, odst. 5 Nařízení (ES) 950/97 nebo, ohledně jiných druhů, které nejsou uvedeny v tomto nařízení, počet zvířat na hektar odpovídající limitu 170 kg dusíku na hektar na pastvinách ročně, jak je definováno v příloze VII tohoto nařízení) a pokud nejsou na pastvinách současně s ostatními zvířaty podléhajícími předpisům tohoto nařízení. Tato výjimka podléhá předchozímu povolení kontrolního úřadu nebo organizace.

1.8 Jako druhá odchylka od této zásady zvířata chovaná v souladu s předpisy tohoto nařízení mohou být pasena na společných pozemcích za podmínky, že:

a) po dobu nejméně tří let byl použit na ošetření těchto pozemků pouze přípravek a/nebo hnojivo, který je uveden v příloze II,

b) všechna zvířata, která se pasou na těchto pozemcích, a která nepodléhají požadavkům tohoto nařízení, pocházejí z extenzivní výroby podle článku 6, odst. 5 Nařízení (ES) č. 950/97, nebo pokud jde o jiné druhy neuvedené ve tomto nařízení, u nichž počet zvířat na

hektar odpovídá 170 kg dusíku na hektar ročně, jak je definováno v příloze VII tohoto nařízení,

c) všechny živočišné produkty pocházející ze zvířat chovaných v souladu s ustanoveními tohoto nařízení a pasoucích se přesto na těchto pozemcích, by neměly být považovány za původem z EZ, s výjimkou případu, kdy kontrolní úřad nebo organizace obdržely důkaz o tom, že tato zvířata byla oddělena náležitým způsobem od zvířat chovaných podle postupu neodpovídajícímu ustanovením tohoto nařízení.

2.2. Přechodné období hospodářských zvířat a živočišných produktů

2.2.1. Pokud se živočišné produkty mají prodat jako produkty pocházející z ekologického zemědělství, zvířata musí být chována v souladu s pravidly tohoto nařízení, a to nejméně po dobu :

– dvanáct měsíců pro koně a skot určený k produkci masa (včetně druhu buvolec a bizon) a v každém případě po tři čtvrtiny jejich délky života,

– šest měsíců pro zvířata chovaná na mléko.

2.3. Přechodné období celé výrobní jednotky

2.3.1. Odchylně od bodů 2.2.1., 4.2. a 4.4., pokud se provádí přechodné období celé výrobní jednotky včetně chovatelských činností, pastvin a/nebo ploch využívaných pro výživu zvířat, je doba konverze pro chov, pastviny a/nebo plochy využívané ke krmení zvířat snížena na dvacet čtyři měsíce při dodržení následujících podmínek:

a) tato výjimka platí pouze u stávajících zvířat a jejich potomstva, která byla chována na půdách využívaných k výživě zvířat/pastvinách před začátkem přechodného období,

b) zvířata jsou krmena převážně krmivem z výrobní jednotky.

3. Původ zvířat

3.1. Při volbě plemen nebo plemenných rázů je třeba brát v úvahu schopnost zvířat přizpůsobit se podmínkám prostředí, jejich životaschopnosti a odolnosti vůči chorobám. Kromě toho plemena nebo původ zvířat musí být zvolen tak, aby se předešlo určitým chorobám nebo zdravotním problémům, které se obzvláště vyskytují u některých plemen nebo původu používaného v intenzivním chovu (jako je příznak stresu vepřů, enzootická meningoencefalomyelitida prasat, náhlá smrt, samovolný potrat, obtížný vrh mláďat vyžadující císařský řez, atd.). Přednost musí být dána plemenům domácího původu.

3.2. Zvířata musí pocházet z výrobních jednotek, které dodržují chovatelská pravidla různých druhů chovů stanovených v článku 6 a v této příloze. Po celou dobu života těchto zvířat se musí používat tento výrobní systém.

3.3. Podle první výjimky a za požadavku předchozího povolení kontrolního úřadu nebo organizace, hospodářská zvířata, která pochází z výrobní jednotky nedodržující pravidla a předpisy tohoto nařízení, mohou být předmětem přechodného období.

3.4. Podle druhé výjimky pokud je živý inventář poprvé pořízen a množství zvířat chovaných ekologickým způsobem není v dostatečném množství k dispozici, mohou být do hospodářské ekologické jednotky zařazena zvířata, která nejsou chována ekologickým způsobem za následujících podmínek:

– telata a hříbata musí být chována v souladu s předpisy tohoto nařízení, a to počínaje jejich odstavením, a v každém případě musí být ve věku do šesti měsíců,

3.5. Tuto výjimku musí předem povolit kontrolní orgán nebo subjekt.

3.8. Podle čtvrté výjimky může být do ekologického chovu zavedeno každoročně formou samic (dosud nerodících) pocházejících z neekologických chovů maximálně do výše 10 % živého inventáře dospělých koní nebo skotu (včetně druhu buvolec a bizon) a 20 % živého inventáře dospělých prasat, ovcí a koz s cílem podpořit přirozené rozšíření stáda a zajistit jeho obnovu, pokud zvířata chovaná ekologickým způsobem nejsou k dispozici, a to s výhradou povolení kontrolního úřadu či organizace.

3.9 Procenta, která stanovuje výše zmíněná výjimka, nejsou použitelná na výrobní jednotky, jejichž živý inventář sestává z méně než deseti koní nebo skotu nebo méně než pěti prasat, ovcí či koz. V případě těchto jednotek je zmíněná obnova omezena na nejvýše jedno zvíře ročně.

3.10. Tato procenta mohou být zvýšena až na 40 % na základě stanoviska nebo souhlasu kontrolního úřadu nebo organizace, a to v následujících zvláštních případech:

- při značném rozšíření chovu,
- při změně plemene,
- při zahájení nové specializace v chovu zvířat,
- pokud hrozí nebezpečí, že dojde k vymizení určitých plemen ze zemědělství. U zvířat takovýchto plemen se nemusí jednat bezpodmínečně o mladá zvířata, která dosud nerodila.

3.11. Podle páté výjimky je zařazení plemenných samců původem z neekologických chovů povoleno, pokud jsou poté zvířata chována a krmena trvale podle pravidel uvedených v tomto nařízení.

3.12. Pokud zvířata pochází z výrobních jednotek, jejichž postupy neodpovídají předpisům tohoto nařízení v souladu s podmínkami a omezeními uvedených v odstavci 3.3. až 3.11., musí být dodrženy doby chovu, uvedené v bodu 2.2.1., aby produkty mohly být prodány jakožto výrobky pocházející z ekologické produkce; po tuto dobu musí být dodrženy všechny předpisy tohoto nařízení.

7. Statková hnojiva

7.1. Celkové množství statkových hnojiv, jak je definováno ve Směrnici 91/676/EHS, používané v podniku, nesmí přesáhnout hranici 170 kg dusíku ročně na hektar obdělávané zemědělské půdy, což je množství stanovené v příloze III výše zmíněné směrnice. V případě, že je to nutné, celková hustota zvířat by měla být omezena, aby se zabránilo překročení výše zmíněného limitu.

7.2. Počet zvířat, odpovídající max. hodnotě 170 kg dusíku na hektar obdělávané zemědělské půdy ročně, je pro různé kategorie zvířat stanoven příslušnými úřady členských států, přičemž orientační hodnoty jsou uvedeny v příloze VII.

7.3. Členské státy sdělí Komisi a ostatním členským státům jakoukoliv odchylku od těchto hodnot, o které rozhodnou a rovněž důvody, které vedly k takovým změnám. Tento požadavek se týká výhradně výpočtu maximálního počtu zvířat za účelem zajištění toho, aby roční limit 170 kg na hektar dusíku pocházejícího ze statkových hnojiv nebyl překročen. Netýká se hustoty chovu z hlediska zdraví zvířat a spokojené existence zvířat sjednaných v oddíle 8 a v příloze VIII.

7.4. Provozy EZ mohou zavést spolupráci výhradně s jinými provozy nebo podniky, které jsou v souladu s předpisy tohoto nařízení se záměrem rozmíst'ování přebytečných statkových hnojiv pocházejících z ekologické produkce. Limit 170 kg dusíku ročně na hektar obdělávané zemědělské půdy pocházející ze statkových hnojiv bude vypočten na základě všech jednotek ekologického zemědělství, které se účastní této spolupráce.

7.5. Členské státy mohou stanovit nižší hranice než jsou limity stanovené v odstavci 7.1. až 7.4. s tím, že berou v úvahu parametry dotčené plochy, rozmíst'ování dalších dusíkatých hnojiv a přístupnosti dusíku plodinám prostřednictvím půdy.

7.6. Zařízení určená ke skladování statkových hnojiv musí být takového druhu, aby zabránila znečištění vod přímým kontaktem nebo vypouštěním a prosakováním do půdy.

7.7 S cílem zabezpečit potřebné řízení hnojení musí kapacita zařízení určených ke skladování statkových hnojiv převyšovat skladovací kapacitu požadovanou pro nejdelší období roku, během něhož není vhodná jakákoliv aplikace hnojiv (v souladu s pravidly Zásad správné zemědělské praxe definované členskými státy), anebo je-li tato aplikace zakázána v případě, že je výrobní jednotka umístěna v pásmu označeném za citlivé na dusičnany.

V příloze II, části A NR (EHS) 2092/91, se dočteme o podmínkách použití hnojiv a pomocných půdních látek. Obecné podmínky pro všechny výrobky:

- používat pouze v souladu s ustanoveními přílohy I,
- používat pouze v souladu s právními předpisy pro zemědělství členského státu, které se týkají užití dotyčných výrobků a jejich uvedení na trh.

Popis, požadavky na složení, podmínky použití:

Chlévská mrva - produkt skládající se ze směsi živočišných výkalů a rostlinné hmoty (stelivo). Potřebu uznala kontrolní organizace nebo kontrolní úřad. Nutné je uvedení živočišného druhu. Musí pocházet z extenzivního chovu a pouze ve smyslu čl. 6 odst. 5 Nařízení Rady (EHS) č.

2328/911 naposledy pozměněného Nařízením (ES) č. 3669/932.

Rašelina - použití omezeno na zahradnictví (zelinářství, pěstování květin a školkařské výpěstky). Piliny a dřevěné třísky -ze dřeva, které nebylo po kácení chemicky upravováno.

Kompostovaná kůra - ze dřeva, které nebylo po kácení chemicky upravováno.

ZÁKON č. 242/2000 Sb., o ekologickém zemědělství, stanovuje pro chov následující podmínky:

Odst. 1, § 3, písm.

- a) bioproduktem se rozumí surovina rostlinného nebo živočišného původu nebo hospodářské zvíře získané v EZ podle předpisů Evropských společenství,
- b) biopotravinou potravinou vyrobená za podmínek uvedených v tomto zákoně a předpisech Evropských společenství, splňující požadavky na jakost a zdravotní nezávadnost stanovené zvláštními právními předpisy.

§ 4

(1) Ekologický podnikatel nesmí souběžně s produkcí bioproduktů produkovat stejné suroviny rostlinného nebo živočišného původu jinou zemědělskou výrobou. Na ekofarmě je souběžná produkce zakázána. Toto ustanovení se nevztahuje na ekologického chovatele včel. V případě provozování konvenční farmy i ekofarmy u jednoho zemědělského podnikatele musí být na každé farmě chovány jiné druhy hospodářských zvířat a pěstovány jiné druhy zemědělských plodin, především z důvodu vyloučení možné záměny produktů z konvenční farmy za produkci z ekofarmy. V případě travních porostů je situace ohledně souběhu následující: louky nelze mít v ekologické i konvenční části podniku z důvodu možné záměny produkce z luk v konvenční části za produkci z luk v ekologické části podniku. Pastviny lze mít v ekologické i konvenční části podniku pouze v případě, pokud jsou pastviny v konvenční části podniku využívány pouze pro pastvu hospodářských zvířat. Jestliže se část konvenčních pastvin bude sklízet (na zelené krmení, ke konzervaci), již jde o nepovolený souběh při pěstování rostlinných produktů. V zásadě jde o to, aby na travních porostech nemohlo dojít k záměně produkce z konvenčních luk za produkci z louky v ekologické části podniku.

Zajímavé je zpracování podmínek v přirozeném životním prostředí a při přirozeném chovu koní podle STRASSER (2004).

	Přirozené životní prostředí	Přirozené podmínky chovu
Pohyb	Stálý	Stálý
Teplota okolí	Mění se průběžně a postupně	Mění se průběžně a postupně
Způsob života	Stádový	Stádový
Výživa	Široká rozmanitost a stálý příjem	Postačující rozmanitost a stálý příjem potravy
Držení těla	Přirozené, převážně s nízko nesenou hlavou	Přirozené, převážně s nízko nesenou hlavou
Tělesná hmotnost	Mění se postupně, aktivně	Mění se náhle, pasívně
Ponořování kopyt do vody	Denně	Denně
Místa k odpočinku	V otevřeném prostoru	V otevřeném prostoru
Přítomnost tuků či olejů na kopytech	Neexistuje	Žádná
Bezprostřední a přímý dotek kopyt s půdou	Vždy	Vždy
Pokrývky a ochranné doplňky	Neexistují	Žádné

2.2 PŘIROZENOST KONĚ

2.2.1 Smysly

Pohyb kůň vnímá z vibrací pociťovaných v kopytech a přenášených na končetiny (BIRDOVÁ 2004).

Nejcitlivějším místem jsou konce končetin, kůže uší, okolí genitálií a břicho koně. Přizpůsobivost tlakových receptorů je velká. V dostihové praxi bude mnohými jezdci a trenéry poslušnost koně na pobídky holeněmi pravděpodobně odmítnuta jako nepotřebná. Má-li však dostihový kůň podat v tréninku, při startu dostihu a v samotném dostihu optimální výkon, musí na jezdcovy pobídky holeněmi správně a spolehlivě reagovat (DURUTTYA 2005).

Vnímavost dotyku je značná, neboť kůň reaguje i na dosednutí mouchy na kůži (DUŠEK et al. 1999).

Koně jsou od útlého mládí zvyklí na rytmické doteky: klisna po porodu rytmicky olizuje tělo hříbete; když hříbě saje mléko, její ocas se mu rytmicky pohupuje kolem hlavy (BAYLEYOVÁ 2006).

Domovem koně byl širý prostor a z kterékoliv strany se k němu mohlo blížit nebezpečí. Po něj je účelný „širokouhlý záběr“, možnost současně pozorovat co největší část obzoru. Ostrost vidění a rozlišovací schopnost, jakož i odhad vzdálenosti je pro něj věcí druhořadou. Člověk má zorné pole o rozsahu asi 138°, což je o málo víc než třetina obzoru. Je to málo, ale tuto nevýhodu vyrovnává tím, že více než čtyři pětiny zorného pole vnímá stereoskopicky, má tedy plastický obraz. Chce-li kůň prozkoumat něco, co má právě před sebou, prohlíží si to buď jedním okem zblízka a k tomu připojuje zkoumání čichem, nebo se snaží získat nadhled například tím, že se vzpíná, zvedá hlavu nebo couvá. Každým okem kůň zabírá zhruba stejnou část obzoru jako člověk oběma očima, měří tedy celkový zorný úhel koně kolem 280°, u některých plemen, zvláště těch s velkýma vystouplýma očima, ještě více (DOBRORUKA a KHOLOVÁ 1992).

Úplné zrakové pole koně je asi 330°, při pasení téměř 360°, zrakové pole člověka je maximálně 200° (DUŠEK et al. 1992).

Celkové zrakové pole koně činí téměř 360°, zatímco zrakové pole člověka se rovná max. 200°. Při výcviku ve skoku nedovede mladý kůň správně odhadnout vzdálenost

překážky a buď odskočí předčasně nebo pozdě. Někteří autoři to vysvětlují tím, že kůň neumí soustředit zrak na jeden bod, poněvadž má oči umístěné po stranách hlavy. Jiný autor se domnívá, že kůň nemůže sledovat předmět oběma očima binokulárně jako člověk, nýbrž že sleduje okolí převážně monokulárně, tj. sleduje každým okem jiný úsek svého okolí, nezávisle na druhém oku. Existuje domněnka, že podobně jako na zádi, má kůň i těsně před nosem tzv. „slepou zónu“. Zdá se, že neschopnost koně soustředit zrak na jeden bod předmětu nebo překážky je do značné míry ovlivněna tím, že reflexně pozoruje vše, co se kolem něho děje a velmi pozorně sleduje každý pohyb ve svém okolí. Postupem výcviku kůň získá potřebné zkušenosti a naučí se přesně odhadovat místo správného odskoku na překážku (DURUTTYA 2005).

Oči koně umožňují velmi široké zorné pole dosahující až 350°. Asi 65° z tohoto zorného pole kůň sleduje oběma očima současně. Přibližně 285° zorného pole tudíž kůň vnímá bez hloubkové ostrosti. Vidí stín, ale může to být právě tak dobře díra v zemi. Díky struktuře oka kůň vidí zhruba s padesátiprocentním zvětšením. Každé oko individuálně zaznamenává informaci, která se nemusí pokaždé přenést i do protilehlé mozkové hemisféry. Na rozdíl od člověka má kůň jen omezenou schopnost vzájemného předávání informací vnímaných očima jednotlivě. Proto se kůň zvyklý na nasedání zleva může polekat, jestliže na něj nasedáme zprava. Vědci tvrdí, že zorné pole koně má dvě úzká slepá místa. Jedno je hned za ním a zabírá úhel zhruba 5°, druhé je na jeho čele a asi 2 metry před ním a pod nosem. Oko koně zvětšuje jedenapůlkrát více než oko lidské (ROBERTS 2005).

Kůň má snadno ranitelné čelo; je na něm jen slabá ochranná kůže a navíc má mezi očima „slepé“ místo (BIRDOVÁ 2004).

Nepochybně nejdůležitější funkcí čichu u zvířat, která mají tento smysl dostatečně vyvinut, je možnost komunikace. Je pro ně nezbytně nutné, aby si svým pachem označili co největší rozsah svého životního prostoru. Jakmile je tedy stáj uklizená a čistě podestlaná, zvíře ji hned znečistí svými výkaly (WILLIAMSOVÁ 1995).

Lidé se pokoušejí dorozumět se nebo i spřátelit s koňmi hlazením a popleskáváním. Ve skutečnosti je však mnohem účinnější dělat to jako koně a dýchat jim do nozder (EDWARDS 1992).

Kdykoliv se dva koně setkají, jejich první a nejnaléhavější činností je vydatně očichat jeden druhého. Když jeden z koní s tímto postupem nesouhlasí nebo se obává úmyslu toho druhého, zkusí druhého koně očichat – ale sám uhýbá svým tělem z dosahu toho druhého. Jakmile jej druhý kůň napodobí, zůstanou v kontaktu pouze nosy obou zvířat. To může vyvolat dojem, že se koně pokouší dýchat si do nozder, ačkoliv ve skutečnosti se jejich nozdry dotýkají pouze náhodně (WILLIAMSOVÁ 1995).

Uслыší-li kůň podezřelé zvuky, posoudí míru nebezpečí zvednutím a otočením hlavy směrem ke zdroji hluku. V takovém případě se nikdy neotáčí celým tělem, neboť je lépe připraven k případnému úniku (VOGEL 1996).

Rychlost, s níž se koně učí rozpoznávat jednotlivé slovní povely, je velmi uspokojivá. Proto je zarážející, že se koně nejsou schopni naučit přijít na zavolání svého jména. Příčinou by mohlo být to, že koně neslyší svá jména tak často jako třeba psi a nejsou na to ani cvičeni (WILLIAMSOVÁ 1995).

Kůň je velmi vnímavý k lidskému hlasu, patně nejúčinnější cvičební pomůcke (EDWARDS 1992).

Poněvadž kůň nemá druhou signální soustavu, nechápe obsahový význam slova, je jeho činnost podmíněna spolupůsobením reflexů (DUŠEK et al. 1999).

2.2.2 Život ve stádě

Kůň je velký býložravec, adaptovaný na rychlý běh a dlouhé přesuny v otevřené krajině, spásání porostů a celoroční společenský život ve stádě. Koně v přirozených podmínkách tráví 60 až 80 % svého času pastvou, zbytek dne zpravidla prospí. V případě nedostatečného množství nebo kvality pastvy přecházejí koně na jiný typ sběru potravy a živí se okusováním kůry a kořenů stromů, popř. další, z pohledu koňské diety méněhodnotnou potravou. Při svém potulování krajinou se od vodního zdroje nevzdalují na více než dvacet až třicet kilometrů (VÍCHOVÁ 2004a).

Někteří badatelé se domnívají, že chování zvířat v zajetí se významně liší od jejich mravů ve volné přírodě. Platí to zejména při sociálním chování nebo teritoriálních nárocích hřebců. V zajetí samozřejmě nejde chovat neomezeně velké stádo na dostatečně rozlehlém území a tam sledovat ničím neovlivněné vztahy jeho členů. V zoologické zahradě a vůbec v chovu člověk reguluje chování zvířat ve snaze předejít ztrátám, které by v přírodě byly nevyhnutelné, protože v přírodě není ochrana individua zdaleka tak významná (DOBRORUKA a KHOLOVÁ 1992).

V divokém stádu jsou zastoupena zvířata všech věkových skupin i obou pohlaví. Ve stádech domestikovaných jsou pohromadě pouze klisny s valachy. Hřebci jsou chování odděleně (VOGEL 1996).

Kůň je stádové zvíře, a proto se při své snaze o přežití orientuje na silné vedení. V sociální hierarchii koní stojí na nejvyšším stupínku organizace stáda vůdčí, tzv. „alfa klisna“. Ta stanovuje pravidla, udržuje pořádek mezi ostatními klisnami a stará se o disciplínu mezi mladými jedinci. To ona rozhoduje, kterým směrem se stádo vydá, kde se bude pást, spát a pít, a tudíž má v rodinném stádě při rozhodování hlavní slovo. Hlavní hřelec se stará o to, aby klisny zabřezávaly a aby mu je neodváděli jiní hřebci. I když divocí koně utíkají, stále si uvědomují sílu rodinné soudržnosti. Udělají tudíž vždy všechno pro to, aby se stádo nerozdělilo. Jsou-li někteří jedinci odděleni, ihned se snaží o návrat ke stádu. Každý jedinec má ve společenské hierarchii svůj úkol a své místo (ROBERTS 2005).

Koně vytvářejí dva typy společenského zřízení. Jedním je harém, kdy jeden hřelec hájí před rivaly a nebezpečím skupinu dvou až pěti klisen s jejich hříbaty. Klisny setrvávají v jedné skupině dlouhodobě, výjimkou nejsou celoživotní svazky, a zpravidla si nejsou navzájem blízké příbuzné. Hřelec obvykle dominuje všem klisnám v harému, ovšem jeho pobyt u skupiny je dočasný. Zůstává do té doby, dokud je schopen úspěšně odrážet útoky ostatních hřebců zájemců o jeho harém. Rodný harém opouštějí nejen dospívající hřebci, ale i klisničky, zhruba ve věku dvou let. Klisny se přidávají k jiným harémům, hřebci tvoří druhý typ společenského uspořádání koní, tzv. mládenecké tlupy. V nich mladí hřebci setrvávají, dokud nejsou dostatečně vyspělí pro získání a obhájení vlastního harému (VÍCHOVÁ 2004a).

Vzhledem k tomu, že hřelec není teritoriálním typem vůdce stáda, tzn. že je závislý na svém harému více, než na určitém teritoriu, není skupina (stádo) omezena ve svém pohybu a může se v období jednotlivých sezon přesunovat, aby tak efektivně zužitkovala dostupné zdroje potravy. Velikost harému kolísá od 2 do 21 koní. Ve většině populací se mladé klisny poprvé hřebí ve věku tří let, avšak zabřezávají v tomto věku méně často než klisny starší. Opuštění stáda nastává především před druhým rokem života a souvisí s počátkem sexuální dospělosti. Většina mladých hřebců se rozptýlí ve věku 12 až 24 měsíců. Na základě výsledků výzkumů několika stád divokých, polodivokých, ev. trvale ve volnosti žijících koní na území Spojených států amerických se hledala odpověď v souvislosti s demografickou strukturou společenství těchto zvířat, a to na vzorku 8 764 jedinců. Hříbata do odstavu tvoří 14,2 %, roční 11,6 %, 2letí mladí koně 12,0 %, 3letí koně 10,4 % a starší zvířata pak 51,8 % (DURUTTYA 2005).

Častým nedorozuměním při popisování sociální struktury stád koní je tvrzení, že koně žijí v rodinných skupinách (VÍCHOVÁ 2004b).

Typický harém či mládenecká tlupa obvykle sdružuje 3 až 12 zvířat, ale byly pozorovány i pouhé páry zvířat nebo harémy čítající přes 20 jedinců. Byly popsány i harémy, v nichž žilo spolu s klisnami více hřebců. Jen jeden z nich však plnil funkci držitele harému a pářil se s klisnami. Území, po němž se harémy či mládenecké tlupy pohybují, se nazývá domovský okrsek a jeho velikost závisí na kvalitě pastvy, dostupnosti vodních zdrojů apod. Udává se obvykle v rozsahu několika až několika desítek km². Domovské okrsky jednotlivých harémů a mládeneckých tlup se často překrývají (VÍCHOVÁ 2005e).

Etologickou problematiku je nutné řešit hlavně u kulturních plemen, aby se získané výsledky staly podkladem k vytváření optimálního biologického prostředí a usměrnily případné nevhodné transformace poznatků získaných výzkumy u primitivních plemen, nebo u divokých koní. Lze očekávat, že zvláště v sociální hierarchii bude diferenciací u kulturních plemen méně výrazná (DUŠEK et al. 1999).

U kulturních plemen koní stojí v čele stáda vodící jedinec, kdežto u divokých koní je to skutečný vůdce stáda - hřebec, silný jedinec. Značnou společenskou převahu projevují koně starší a mohutní (DUŠEK et al. 1992).

Ve společenství koní má každý jedinec stálé místo, které určuje, vůči kterým jedincům má nadřazené, tzv. dominantní postavení, a vůči kterým je v pozici podřízené. Toto má důležitou biologickou funkci, neboť to zefektivňuje a koordinuje činnost jedinců při dosahování základních potřeb, zvyšuje jejich soudržnost tlumením dezorganizujících, individuálních tendencí, napomáhá při podřizování se jedinců potřebám celku (skupiny, druhu apod.). Vůdcem ve stádě může být hřebec nebo i klisna. Vůdcovské postavení zabezpečuje jeho nositeli více výhod a má řadu předností, je však spojené i s mnohými povinnostmi, jejichž hlavním posláním je chránit stádo před vnějším ohrožením. Po uplynutí určité doby je nezbytné, aby vůdce svou pozici uhájil, ev. opakovaně prosazoval především v konkurenci s biologicky zdatnými jedinci nastupující generace. V sociální struktuře stáda existují souběžně tři kategorie zvířat, které mají na zmíněné společenství rozhodující vliv a který plyne z jejich pozice. Jsou to: čelní zvíře (obdoba tzv. "frontmanna"), zvíře s nejvyšším sociálním zařazením a vůdčí zvíře. Čelní zvíře bývá při přesunech stáda nejčastěji na čele pohybujícího se seskupení. Je to zpravidla nejrychlejší a nejjobratnější jedinec, s patřičnou dávkou drзости až neurvalosti, který je také po psychické stránce dobře vybavený k této roli. Zvíře s nejvyšším sociálním zařazením, tj. jedinec, který je nadřazený největšímu počtu zbývajících příslušníků stáda se někdy označuje termínem "alfa-zvíře". Toto nejvyšší sociální zařazení se uplatňuje pouze v lineárně seřazeném pořadí. Vůdčím zvířetem bývá jedinec s nejvyšším sociálním zařazením. V praxi se jeho pozice uplatňuje při přesunech na neznámá místa, resp. při tzv. "podezřelých situacích". Boj o dominantní postavení probíhá prakticky nepřetržitě (DURUTTYA 2005).

Ve volné přírodě existuje pouze jeden způsob, jak koně projevují svou nadřazenost: donutí jiného koně, aby se pohyboval podle jeho přání (BAYLEYOVÁ 2006).

Většina „rozhovorů“ o sociálním postavení mezi koňmi se odehrává na úrovni hrozeb (hlavou, kousnutím či kopnutím) a kousnutí, kopnutí či soubojů, které sice mohou vypadat hroživě, ale ve většině případů nekončí poraněním diskutérů. Tento mechanismus nazýváme ritualizace a znamená, že nejprve se uplatňují nekontaktní a mírné formy „výměny názorů“ (předvádění se, hrozby), které skýtají dostatek možností uznání převahy protivníka a ustoupení. Teprve pokud jeden ze soupeřů boj nevzdá, přicházejí na řadu zuby a kopyta (VÍCHOVÁ 2005a).

Na základě vztahů dominance a submisivity mezi jednotlivými členy skupiny se vytváří hierarchický žebříček. Na vrcholu stojí jedinec (alfa), který obvykle dominuje všem ostatním koním, na konci žebříčku naopak jedinec, podřízený všem ostatním koním (omega).

V harému hlavní hřebec dominuje všem přítomným koním a mezi klisnami se vytváří hierarchické pořadí, do kterého hřebec nezasahuje. U koní můžeme pozorovat hierarchii lineární, tj. takové uspořádání žebříčku, kdy alfa jedinec dominuje všem ostatním, druhé zvíře v pořadí všem ostatním vyjma alfa jedince atd. Mnohem častěji však dochází i u málopočetných skupin ke složitější struktuře a objevují se trojúhelníkové vazby (kůň A dominuje koni B, kůň B dominuje koni C, kůň C dominuje koni A). Nejvíce dominantních interakcí se odehrává mezi několika nejvýše postavenými zvířaty a u jedinců na chvostu hierarchie nepozorujeme skoro žádné. Někdy je přes množství zaznamenaných interakcí počet vítězství a porážek mezi dvěma jedinci vyrovnaný, takže nejsme schopni skutečný vztah odhadnout. Dochází k tomu obvykle při změnách ve složení skupiny. Hierarchie se obvykle ustálí po několika dnech až 3 týdnech po personálních změnách ve skupině (VÍCHOVÁ 2005d).

V některých stádech domestikovaných koní byli dominujícími zvířaty valaši a také některé klisny, které měly pozici dominantního jedince nad nevykastrovanými hřebci, resp. valachy. Zdá se, že důležitým faktorem k uplatnění dominance jsou fyzické dispozice právě tak, jako temperament.

Škála životních projevů koní je neuvěřitelně široká. Vysvětlení spočívá v citlivosti koní na každou, byť neparnou změnu podmínek tvořících jejich životní prostředí (DURUTTYA 2005).

Časová studie ukazuje, jak se koně chovají ve stájích / divocí (přírodním způsobem chování koně) projevují: stání a odpočinek 66 / 17 %, sociální kontakty 1 / 8 %, aktivní práce 7 / 4 %, pasení 17 / 67 %, válení 1 / 1 %, ležení 8 / 3 % (BIRDOVÁ 2004).

2.2.3 Komunikace

Kůň komunikuje především svou „řečí těla“. Existují názory, podle kterých koně umí odhadnout mnohem lépe signály lidského těla, než lidé těla svých čtyřnohých partnerů. Lorenz konstatuje, že člověk, který zvířatům nerozumí, nevidí jejich škálu projevů emocionality. Složitě formy komunikace nalézáme především u těch druhů, které se vyznačují vysokým stupněm sociálního soužití, kde je potřebný neustálý kontakt mezi jednotlivými členy skupiny a vzájemné odevzdávání informací. Pokud v komunikaci zvířat hodnotíme relativní zastoupení jednotlivých kategorií signálů, svou četností, variabilitou a dynamikou se na první místo řadí zrakové signály. Dále jsou to dotykové signály, akustické a chemické signály. Zvířata obecně, a koně zvláště (v důsledku svého dlouhodobého a intenzivního spoluzití s lidským subjektem), získávají také nové, nepůvodní formy komunikace, jejichž variabilita je větší, než u nedomestikovaných plemen kopytníků téhož druhu, žijících stabilně ve volnosti (DURUTTYA 2005).

Mimika člověka není pro koně dost výrazná. Divocí nebo zdivočelí koně se ozývají dost neradi a pokud to není nezbytné, využívají spíše frkání, funění nebo dupání než plného hlasu (DOBRORUKA a KHOLOVÁ 1992).

Koně se dorozumívají tzv. tělesnou řečí. Tedy pohled, postavení ušních boltců, poloha pysků, to vše se zobrazuje v jeho výrazu a přispívá k celkovému dojmu, který dotváří i mimika. Kůň vyjadřuje hlasem svůj individuální stav (DUŠEK et al. 1999).

Koně si sdělují své pocity hrou uší, ohonu, nosu, pysků a změnou celkového výrazu. Stáda primitivních plemen odchovávaných v podmínkách s možným výskytem nepřítele chodí v zástupu s nosem blízko kořene ohonu předcházejícího koně. Jde patrně o předávání a přejímání signálů, které vysílá vedoucí kůň stáda, jenž kráčí na první pozici (DUŠEK et al. 1992).

2.2.4 Pohyb a chody

Pouze nebezpečí přinutilo koně ke cvalu nebo trysku. Pokud to však nevyžadovaly mimořádné podmínky, kůň se pohyboval pomalu (VOGEL 1996).

Couvání je pohybem v kroku zpět ve stejném nohosledu. Tento chod je vzhledem k jeho nepřirozenosti velmi namáhavý (DUŠEK et al. 1999).

Couvání nepatří mezi základní chody. Je to dvoudobý pohyb, který se skládá z řady kroků. Pro koně je couvání méně příjemné a poměrně obtížné. Nohosled couvání je jako v klusu, to znamená, že se pohybuje dozadu současně diagonální pár nohou (MARŠÁLEK 1998).

Couvání je pohyb zpět v diagonálních krocích (FEI 2005).

Přirozené chody jsou krok, klus, cval a trysk neboli rychlý cval (EDWARDS 1992).

Kůň se pohybuje zásadně vpřed, couvání je pro něj nepřirozené, vynucené – ani ve stísněném prostoru necouvá, raději se otočí (MAHLER 1995).

Základními chody jsou krok, couvání, mimochod, klus, cval. Couvání je v podstatě pohyb v kroku se stejným sledem končetin, avšak v opačném směru. Kůň vykročí vzad jednou pánevní končetinou při podsazené zádi a současně diagonální hrudní. Následuje diagonála druhá podobně jako v klusu bez momentu suspense. Jedná se o pohyb nezvyklý. Jedním z důvodů je poznatek, že couvajícímu jedinci chybí kontrola povrchu terénu zrakem. Tento způsob pohybu je u koně pro svoji nepřirozenost velmi namáhavý a únavný a nejvíce při něm trpí hlezna a bedra. Přesto, že couvání není zcela obvyklým lokomočním projevem, u volně žijících kopytníků tvoří součást rejstříku taktického manévrování v souvislosti s útěkovou reakcí nebo při zaujímání obranného postoje (DURUTTYA 2005).

Koně mají pět přirozených chodů: krok, klus, cval, trysk, couvání a klidový postoj. Couvání a klus jsou dvoudobé chody, které jsou srovnatelné. Dvě věci, které u koně často neuvidíte, tvoří couvání a pohyb do stran. Kůň tyto pohyby sice může dělat, ale když si může vybrat, obvykle dává přednost pohybu vpřed. Čím lépe se kůň bude pohybovat do stran a dozadu, tím lépe bude dělat vše ostatní, protože couvání i klus jsou diagonální pohyby a ty kůň uplatňuje při jeho dalších přirozených pohybech (PARELLI 1993).

2.2.5 Komfortní chování

Pro spokojenost koní se doporučuje zřizovat na pastvinách drbadla, silné kůly nebo kmeny stromů zasazené kolmo do půdy, ale mohou to být i kamenné či betonové sloupy. Při válení si koně odstraňují ze srsti všechny odumřelé chlupy, a když se po skončeném válení v prachu otřepávají, vypadává s pískem a prachem i jiná nečistota. Prachem se také srst zbavuje přebytečného tuku. Bláto se pak hodí zvláště k odstraňování staré srsti a parazitů. Jakmile zaschne, hladce se vydrolí i s nečistotami a parazity, kteří se do něho nalepili. Několikeré důkladné otřepání pak uvede srst do pořádku. Před položením se kůň několikrát otočí, jako by sešlapoval vysokou trávu. Kůň položí na zem nejdříve přední končetiny. Pravděpodobně je to pozůstatek z doby, kdy žil divoce a zadní končetiny měl neustále připraveny k útěku před nebezpečím. Při vstávání se postaví nejdříve na přední končetiny, přičemž má zdviženou hlavu. Zvíře tak má dokonalý přehled o případném nebezpečí. Závěrečným úkonem válení je otřepávání se. Zvíře se tak zbavuje prachu a jiných nečistot ze srsti (VOGEL 1996).

Válení se je projev spokojeného a zdravého zvířete. Equidové se jen zřídka válejí, pokud se necítí uvolněně a na stráži jsou jiná zvířata, protože jsou při něm snadno zranitelní (BIRDOVÁ 2004).

Kůň, který se válí po dlouhé vyjížďce, se dá přirovnat ke sportovci, který se po tréninku protahuje. Proto by mělo být k dispozici místo, kde se kůň může vyválet (STRASSER 2004).

Domácí koně se válejí mnohem řídkěji než divocí a zdivočelí. S komfortním chováním souvisí známá zkušenost, že kůň právě pracně vyhřebelcovaný se při nejbližší příležitosti vyválí v prachu. Je to znamením, že kůň není spokojen s péčí o srst realizovanou jeho ošetřovatelem a snaží se ji tvořivým způsobem dokončit (VOGEL 1996).

V souvislosti s komfortním chováním se zjistilo, že již pouhé napodobování vzájemného ošetřování povrchu těla přispívá k odstranění případného napětí mezi těmito zvířaty (DURUTTYA 2005).

2.2.6 Agonistické chování

V některých konfliktních situacích se může vyvinout přeorientované chování (redirected activity), zejména přeorientovaná agrese. Jestliže jedinci zabráníme odreagovat agresivní pohotovost k jednání, může se agresivní jednání obrátit proti nezúčastněnému subjektu nebo i proti neživému předmětu (koně kopou do výdřevy boxového stání, koušou ocelové prvky jeho konstrukce, kopou do stěn objektu svého ustájení apod.), místo do reálného zdroje konfliktu (DURUTTYA 2005).

Je třeba si uvědomit, že člověk je pro koně součástí jeho sociálního prostředí, proto vůči němu používá stejný repertoár výrazových prostředků a chování jako vůči příslušníkům vlastního druhu. To znamená, že neoplácí-li člověk hrozbu některým z očekávaných projevů (projevem dominance nebo podřízenosti), následuje vyšší stupeň sdělení informace, např. kousnutí. V drtivé většině případů napadení člověka koněm se nejedná o agresivní chování, ale o standardní projev jedince, jemuž na předchozí komunikaci nebylo odpovězeno, nebo jedince, který byl zahrán do úzkých (VÍCHOVÁ 2004b).

Hlavním důvodem soubojů je získání nebo udržení dosavadní pozice ve stádě. U koní se však vždy jedná spíše o náznak boje. Výjimkou je období rozmnožování, kdy si hřebec ve volně žijícím stádu vybírá říjné klisny. Koně však nejsou svým založením agresivními zvířaty. Mnohem častěji dodržují pravidla, že „kdo uteče, ten vyhraje“ (VOGEL 1996).

Zvířata, která jsou ochuzena o potravu, přítomnost svých druhů nebo sexuální vyžití, se často stávají bojovnými a svěhlavými (WILLIAMSOVÁ 1995).

2.2.7 Odpočinek a spánek

Odpočinek je vlastně protipólem přijímání stravy, jakmile koně přestávají přijímat potravu, nastupuje odpočinek. Koně při něm častěji stojí, lehají si jen výjimečně, pouze hříbata odpočívají převážně vleže. Odpočinek vrcholí jednak v poledních hodinách, v noci odpočívají zpravidla mezi 22. a 24. hodinou a podruhé od 3 do 4 hodin ráno (DOBRORUKA a KHOLOVÁ 1992).

Bylo by velmi neobvyklé, kdyby koně za větrného dne venku leželi; nedovolil by jim to strach, protože by byli nechráněni a mohl by je napadnout predátor (vítr ruší zvukové signály) (BIRDOVÁ 2004).

Při zkoumání odpočinkových projevů zvířat umístěných podstatnou část dne ve stájích, po jejich přesunu na pastvu se podíl doby relaxace mírně zvyšuje. V rámci cirkadiálního rytmu odpočívají koně v podobě klidového postoje přibližně 7 hodin. Na délku doby trvání klidového postoje má bezprostřední vliv lokalizace koní. Pokud koně na pastvě věnují této formě odpočinku 26 % 24-hodinového období, pak během pobytu ve stájích 30,1 %. Celá řada autorů ve vzácné shodě konstatují, že k odpočinkovým projevům dochází obvykle v období poledních vysokých teplot ovzduší. V měsících únor až září je průměrná délka doby odpočinku koní delší, než ve zbývajících měsících roku (DURUTTYA 2005).

Během čtyřiaadvaceti hodin prospí kůň v krátkých, dvaceti- až třicetiminutových úsecích asi čtyři hodiny. Kůň zpravidla spí časně zrána mezi 2. a 4. hodinou, a potom brzy odpoledne. Pro ulehnutí si zvířata vybírají suchá místa (BIRDOVÁ 2004).

Některé studie uvádějí poznatky o existenci tří druhů spánku koní, a to tzv. dřímání („slow-wave-sleep“), které trvá asi 3 hodiny v rámci 24-hodinového období; zdánlivý spánek („paradoxical sleep“), jehož délka nepřesahuje 1 hodinu a konečně totální spánek („total sleep time“), který je součtem obou předcházejících, tj. vyjadřuje jejich souhrnnou hodnotu/délku trvání. Zdánlivý (paradoxní) spánek (PS – paradoxical sleep) nikdy nepřichází bez předcházející epizody „spánku pomalých vln“ (SWS – slow wave sleep), přinejmenším u dospělých jedinců. Epizody, tj. individuální výskyt SWS a PS, jsou uspořádány ve spánkových cyklech. V noci se spánkový stav dostavuje v době od 20. hodiny večerní do 5. hodiny ranní. Zmíněný časový blok vyhrazený odpočinku v podobě spánku je však zpravidla rozdělen několika obdobími, kdy tato zvířata přijímají potravu, resp. podřimují. K maximální koncentraci SWS a PS dochází v období od půlnoci do 4. hodiny ranní. Přínos schopnosti koní spát ve stoje s velkou pravděpodobností může souviset s přirozeným / původním životem čeledi koňovitých. Zajišťuje především jejich ochranu před dravci (DURUTTYA 2005).

2.2.8 Vyprazdňování

Koně kálejí většinou ve stabilizované pozici (tj. znehybnělé poloze), méně často v průběhu pohybu (DURUTTYA 2005).

Domácí koně chovaní ve stájích nemohou samozřejmě opouštět svá stání a vyhledávat si přiměřené místo pro uložení trusu, ač to na pastvinách často dělají. Také během práce nejsou svými pány, a tak se stává, že jezdečtí i tažní koně kálejí i v kroku nebo v klusu, což divocí koně nedělají. Při močení se ovšem koně zastavit musejí (DOBRORUKA a KHOLOVÁ 1992).

2.2.9 Schopnosti

Skok je pro koně mohutným, avšak přirozeným pohybem cvalového charakteru. S ohledem na skutečnost, že původním biotopem těchto kopytníků, prapředků současných koní, byl obvykle rovinatý terén (stepního charakteru), k překonávání překážek skokem docházelo jen zřídka (DURUTTYA 2005).

Mnoho domácích zvířat se šlechtí ke zdokonalení už vrozených skokových schopností (BIRDOVÁ 2004).

Mimosmyslové vnímání mezi zvířaty je nevědomý mentální proces, v jistém smyslu dokonce jakýsi automatický reflex (BLAKE [s.a.]).

Jako lovená kořist musí mít kůň přehled o energii kolem sebe. Cítí ji, vnímají ji vlastním energetickým polem kolem svého těla. Nerovnováhu člověka cítí ještě dřív než si ji on sám uvědomí (SOLISTI-MATTELONOVÁ 2004).

Koně skutečně poznají každou „slabost“ a strach jezdce i ošetřovatele, ale jen málokterí toho využijí. Častěji dochází ke ztrátě důvěry (GOHLOVÁ 1995).

Telepatie je většinou pokládána za jednu z forem mimosmyslového vnímání. Jde ale spíše o přenos mentálních obrazů, myšlenkový proces, na rozdíl od mimosmyslového vnímání, kdy se jedná o přenos nálady, emocí, pocitů a jednoduchých myšlenek, což je čistě automatická emocionální záležitost. Divocí koně využívají své telepatické schopnosti k tomu, aby odvedli své stádo z potravou či k vodě, nebo k tomu, aby dokázali najít jeden druhého i na velkou vzdálenost. Často také dávají pomocí telepatie stádu pokyn k tomu, aby se rozdělilo, což se děje hlavně v případě nebezpečí (BLAKE [s.a.]).

Telepatická komunikace je schopnost prožívat pocity někoho jiného, a to na dálku. Jedná se o vrozenou schopnost všech živočišných druhů, včetně člověka (DURUTTYA 2005).

2.2.10 Vlastnosti

Experimentální studie potvrzují, že tzv. hranici osobního prostoru koní tvoří přibližně čtyřmetrový obvod, který má tvar oválu, odpovídající přibližně půdorysu těchto zvířat. Jedinci žijící trvale ve volnosti omezují vstup na zmíněné psychologické území nanejvýš svým „přátelům“ nebo blízkým příbuzným (klisna svému hřběti a naopak), ev. klisna hřebci v době říje (DURUTTYA 2005).

Osobní prostor představuje kruh o poloměru dvou koňských délek (BIRDOVÁ 2004).

Duševní vlastnosti koně (bystrost, učenlivost, ochota k práci, poslušnost, bojovnost, odvaha, temperament, charakter) mají velký význam, jak při výcviku, tak také k dosažení vyššího výkonu koně. Je jen přirozené, že každý jezdec musí svého koně po této stránce dobře poznat, aby dokázal získat jeho důvěru a ochotu k podvolení se jeho vůli a kromě toho také ochotu k podání vrcholného výkonu. Předvídati a usuzovat, nikoliv lidským, ale koňským mozkiem. Jsou lidé s těmito vlastnostmi s přirozenou intuicí, často nezávislou na inteligenci a vzdělání, která dovede sjednotit potřebný psychický soulad člověka s koněm. Zbývá jen otázka, vážíme-li si dostatečně takových lidí? Jistě bychom se mohli alespoň cvičit ve vciťování do pocitu jiných druhů. Naučit se chápat, co máme odvozovat z jednotlivých výrazů obličejů, gest, póz, chování a tak se naučit větší otevřenosti a vnímavosti. Musíme cvičit naši představivost a rozšířit ji až za to, co nám bylo vždy předkládáno. Musíme vnímat věci, které jsme nikdy předtím neviděli, nebo kterých jsme si nevšíмали. Nemusíme být omezováni námi samotnými, jakožto výchozím bodem, tím co již bylo napsáno, nebo obecnými předpoklady sdílenými většinou vědců. Terénní studie dokazují to, čemu vždy věřila většina neprofesionálů: zvířata milují a trápí se, pláčou a smějí se. Jejich srdce umí vzplát nadšením a může být drásáno zoufalstvím. Cítí se osaměle, jsou zamilovaná, zklamaná, zvědavá. Ohlížejí se s nostalgií do minulosti a těší se na budoucí radost. Cítí (DURUTTYA 2005).

Základní vlastnosti koně jsou strach a útekový instinkt, hierarchie ve stádě, pohodlnost a rozmnožovací pud (LYONS 2001).

Vývoj koně byl zaměřen na schopnost vyhnout se nebezpečí nebo zachránit se před ním rychlým únikovým během. Domestikací byl kůň zbaven všech starostí, které v divokosti musel vynakládat k vlastní sebezáchově. I když síla těchto instinktů byla zeslabena v průběhu více než 6 000 let trvající domestikace, přece jen vyjadřuje energii, kterou je nutné správným směrem využít (DUŠEK et al. 1992).

Na rozdíl od přírodního výběru si člověk může dovolit prosazovat a hýčkat i vlastnosti, které by v původních podmínkách neměly šanci na přežití. Oproti pravidlům přírodního výběru se v populaci neprosazovali koně nejlépe vybavení pro život v divočině, ale koně nejlépe schopní přizpůsobit se podmínkám umělého chovu. Zatím nebylo a pravděpodobně ani nebude objeveno chování, které by působením domestikace z repertoáru koňského chování zcela vymizelo, některá chování ale zaznamenala jistý útlum (VÍCHOVÁ 2005g).

Je důležité si uvědomit, že kůň, který žil v době ledové, dnešní divoče žijící kůň a dnešní výkonnostní plemena koní – ti všichni jsou anatomicky, fyziologicky a psychologicky stejní. To znamená, že mustang, hannoverský kůň, quarter horse, anglický plnokrevník, minikůň a shireský kůň mají tytéž základní biologické požadavky pro zdraví a přežití (STRASSER 2004).

Každý živočišný druh je natolik "inteligentní", nakolik pro něj bylo z hlediska přežití a úspěšné reprodukce evolučně optimální. Inteligenci můžeme zjednodušeně definovat jako schopnost zpracovávat informace získané z okolí, pamatovat si je a účelně využívat výsledky

jejich zpracování pomocí mozkových pochodů. Koně se "od přírody" učit umějí a dalšímu sebevzdělávání se nebrání. Odvrácenou stranou téže mince (z pohledu člověka) je, že koně se ochotně, nejlépe a nejsnadněji učí především to, co bylo a je důležité pro jejich přežití a úspěšný přenos genů do dalších generací (BARTOŠOVÁ – VÍCHOVÁ 2007a).

Koně nejsou hloupí. Přežívají už přibližně 50 milionů let. Pokud by byli hloupí, nepochybně by vyhynuli. Koně mají v životě pouze dva cíle – reprodukci a přežití (ROBERTS 2005).

Není blbý nebo chytrý kůň, ale kůň rychlejší nebo pomalejší (KOVÁŘ 2003).

Mnoho jezdců pořád žije ve strachu, že si jejich kůň z nich dělá blázny. Zkoumání amerických vědců ale vylučuje tyto schopnosti u koně. Věty jako: cítí můj smutek, potřebuje pořádně nasekat, jsou proto vždy špatné, protože zapomínáme, že kůň se neučí skrz pochopení, nýbrž skrz rychlé spojení činu, konání nebo místa s pozitivní nebo negativní zkušeností (MALÁ [s.a.]).

Koně nejsou lechtiví v tom smyslu slova, mají jen nedostatek kontaktu (KOVÁŘ 2003).

Je třeba si uvědomit, že ve srovnání s člověkem má kůň daleko nižší inteligenci. Jeho úroveň porozumění je zhruba srovnatelná s chápáním osmiletého dítěte (BLAKE [s.a.]).

Říká se, že kůň má uvažování tříletého dítěte, a proto se trenér a jezdec musí stát vychovatelem mateřské školce a musí mít dostatek trpělivosti (LEČÍKOVÁ 2003).

Koně obecně disponují dobrou až skvělou pamětí (DURUTTYA 2005).

Na formování charakteru značně působí člověk a použitá technologie chovu (DUŠEK et al. 1999).

Podle mého názoru zlí koně neexistují. Jako útěkové zvíře se kůň zlý narodit zkrátka nemůže. Je-li kůň zlý, pak to z něj udělali lidé (ROBERTS 2005).

Tvrdá – zdravá konstituce je většinou vlastní primitivnějším plemenům žijícím v tvrdších přírodních podmínkách. K rozdílům konstituce mezi plemeny je nutné poznamenat, že i v rámci plemenné skupiny mohou být mezi plemeny výrazné rozdíly, a to podle životního prostředí, ve kterém plemeno dlouhodobě žije. Domestikací a hlavně současnou technologií chovu se často snižuje konstituční zdatnost koní (DUŠEK et al. 1999).

Přirozená komfortní zóna koně se pohybuje mezi 10 – 16 °C. Tělo člověka se umí dobře zbavovat tepla, zatímco tělo koně si umí dobře teplo tvořit a udržovat. Má k dispozici hned několik účinných mechanismů. Dostatečně a včas aklimatizovaný kůň vydrží hodně; pokud má krmení, nezamrzlou vodu a minimální závětrí, může přežít v teplotách hluboko pod bodem mrazu (ŠVEHLOVÁ 2006).

Instinkty jsou složité vrozené reakce organismu, které jsou vyvolány řetězcem nepodmíněných reflexů. U primitivních plemen žijících ve volné přírodě jsou instinkty výraznější. Z instinktů, tedy adaptivních změn chování, jsou pro výcvik důležité stádový (ten se výcvikem do určité míry zeslabuje), obranný (ten je obsahově výcvikem rovněž ovlivňován) a potravní, který se tradičně využívá i při odměně koně za správné úkony v jednotlivých výcvikových fázích (odměna cukrem) (DUŠEK et al. 1999).

Příkladem z kategorie všeobecných potřeb k interakci s vnějším prostředím je aktivita zvířat – potřeba být aktivní. Na zvířatech často pozorujeme spontánní činnost, tj. aktivitu, která se na základě pozorovatelných znaků neorientuje na dosažení nějakého konkrétního cíle. Další všeobecnou potřebou je zvědavost, tj. orientačně – pátrací aktivita. Vyjadřuje aktivní tendenci zvířat vyhledávat nové prostředí, nové objekty v prostředí, seznamovat se s novými impulsy. Podle mnohých autorů je nevyhnutelné tuto potřebu zařadit mezi nejzákladnější biologické potřeby zvířat (DURUTTYA 2005).

2.2.11 Interakce člověk – kůň

Zatímco lidská inteligence je založena na pádnosti logických argumentů, koně založili svůj způsob myšlení na touze po pohodlí. Koně se chtějí cítit pohodlně a bezpečně a všechno, co tomuto jejich přání neodpovídá, u nich vyvolává strach a pocit úzkosti. Je tedy nezbytné vědět, že kůň je kořist a nikoliv predátor a řídí se třemi základními instinkty:

- je ostražitý a vnímavý vůči nebezpečí,
- co nejrychleji se snaží vzdálit od místa, kde ho něco polekalo,
- je stádovým zvířetem.

Kůň je od přírody větším či menším zbabělcem. Je také klaustrofobický a všechny situace řeší různým stupněm "bezhlavé zbrklosti". O tom, že jsou koně kořistí, nás přesvědčí jejich tři typické charakteristiky:

- páchnou tím, čím se živí - tj. trávou,
- oči mají umístěné po stranách hlavy,
- citlivě reagují na nebezpečí a změny.

Člověk je přirozeným nepřítelem koní - je predátorem. Tak se stane, že když uvažujeme jako lidé (a ne jako koně), máme pocit, že když kůň jedná na základě svých instinktů, že je neposlušný. Naše typické charakteristiky jsou takovéto:

- jsme cítit masitou stravou,
- oči máme umístěné v obličejové části hlavy,
- nepostřehneme nebezpečí ze strany jiného člověka, prostředí, předmětu nebo změny.

Když se nastolí opravdové přirozené přátelství mezi člověkem a koněm, člověk se stává polovičním koněm a kůň polovičním člověkem (PARELLI 1993).

Pro koně nejste osoba, ale dvounohé zvíře. Jestliže vás kůň kousne, pak vám říká, že jste na nižší příčce žebříčku (LYONS 2001).

Čím má kůň k vám a vašemu vedení větší respekt, tím slabší je jeho vazba na stádo a stáj. Koně držení v zajetí a izolaci často překypují množstvím potlačované energie a utlumeného vzrušení. Jestliže si nemohou hrát na získávání převahy s ostatními koňmi, budou si tak chtít hrát s vámi. Kůň svému majiteli nehrozí jinak, než jak to dělá vůči jiným koním. Jestliže je kůň omezen v pohybu (například když je ježděn), mohou být jeho reakce méně zřejmé a jeho fyzický odpor se může omezit na pevný stisk čelistí nebo švihání ocasem (BIRDOVÁ 2004).

Koně mezi kontaktní druhy nepatří, takže vzájemnými doteky příliš času netráví. Přesto by význam dotyku, spojeného s navozením nebo prohloubením přátelství, neměl být u koní nikdy podceňován. Bohužel většina lidí si představuje, že se s cizím koněm nejlépe seznámí tím, že ho popláca (zatímco ve skutečnosti s ním vlastně bojuje) (STEJSKALOVÁ 2004b).

Empirické poznatky zkušených chovatelů koní nedoporučují zkoumat pohled očí těchto zvířat v průběhu delší časové etapy. Koně to nemají rádi. Umístění lidských očí je totiž analogické se zrakovými orgány velkých kočkovitých šelem (DURUTTYA 2005).

2.2.12 Abnormální projevy

U zvířat, která žijí v uzavřeném prostředí ve velkochovech a jiných zařízeních společného ustájení se často vyskytuje tzv. stereotypní motorická reakce iniciovaná především nedostatkem pohybu, omezení možností k projevům lokomocí právě tak, jako absencí podmínek k realizaci herních projevů. Rejstřík projevů stereotypního chování je bohatý a pestrý. Koně preferují především tkalcování. Přemístěním tkalcujících koní, např. na pastvu, se frekvence výskytu analyzovaného stavu výrazně snižuje a naopak, obnovuje se po opětovném návratu do místa původního ustájení. Z některých výsledků výzkumu však

vyplývá, že projev tkalcování byl zaznamenán i v populaci volně žijících, nedomestikovaných koní. Příčina vzniku klkání se spatřuje v neadekvátních odchovných podmínkách koní, v organizaci denního režimu těchto zvířat, v nedostatku pohybu, absenci možnosti pobytu na pastvě nebo ve výběhu a v neposlední řadě jejich pocitem úzkosti (DURUTTYA 2005).

2.2.13 Délka života

Koně ve volné přírodě se vysokého věku nedožívají. Jakmile se stanou slabšími či méně čilými, zabijí je predátoři nebo pomalu zemrou v důsledku podvýživy nebo poranění (BIRDOVÁ 2004).

Soudě podle dlouhé, společné historie člověka a koně by se dalo předpokládat, že člověk natolik zná koně a jeho potřeby, že by, v jeho péči, měl mít kůň lepší, zdravější, delší život, než by kdy mohl mít ve volné přírodě. Ve skutečnosti je tomu však právě naopak. Místo toho, aby se dožívali 30 let (nebo více), je život mnohých domácích koní ukončen v jejich nejlepším věku (STRASSER 2004).

Podle mých zkušeností je bez problémů kůň průměrně využíván do 15ti let věku, ve sportu do 10ti let. Ve volné přírodě koně běžně „fungují“ bez potíží do 30ti a více let. Nejčastější příčiny vyřazení ze sportu nebo chovu jsou poruchy pohybové soustavy (kulhání), dále dýchací problémy, poruchy plodnosti, ale také poruchy v chování (KVĚTOŇOVÁ 2006).

2.3 OŠETŘOVÁNÍ

2.3.1 Čištění

Kůň se vzhledem ke svému zdomácnění stal náročnějším na ošetřování. Jednostranný výběr a plemenitba, jejichž snahou bylo dosáhnout co největší výkonnosti, oslabily přirozené obranné schopnosti proti nemocem, zvýšily se požadavky na krmení, ošetřování i podmínky odchovu. V přírodě koně měli tvrdé životní podmínky. Porovnáme-li je s podmínkami při odchovu ve stájích, zjistíme, že zvířata jsou zde vystavena rozličným škodlivým vlivům, které snižují jejich odolnost a narušují jejich zdraví. Z nepříznivých vlivů lze jmenovat jednostrannou výživu, omezenou možnost pohybu, nevhodné ustájení, nedostatečnou péči atd. (ŠTRUPL et al. 1983).

Lidé mají rádi čisté, dobře vyhřebelcované koně, kteří jsou ustájeni a přikryti dekou. Drží je stranou, aby je ostatní koně nepokousali nebo nepokopali. Koně naopak milují bláto a nesnášejí stáje. Být čistý není důležité, dokonce naopak – bláto koni slouží k tomu, aby se zbavil parazitů. Kousnutí nebo kopnutí patří k životu ve stádě, souvisí s procesem socializace a pro mladé koně je součástí jejich dospívání. Ustájený kůň, zvláště má-li na sobě deku, by se v optimálním případě měl čistit denně, protože se nemůže drbat o sloupky ani si nemůže vychutnat péči kamaráda. U koní, jejichž srst je základní ochranou před nepřízní počasí, by se mělo omezit na minimum čištění jen na odstranění hrudek bahna a prachu před ježděním. V srsti může být trocha lupů, ale mastnota je v ní potřebná, aby odpuzovala vodu. Na jaře, když koním začíná línat srst, ji budou potřebovat pravidelně čistit, aby se odstranila vylínalá stará (BIRDOVÁ 2004).

Když potřebujete koně vyvést z boxu, nejdříve ho zavolejte nebo nalákejte na pamlsek, aby se k vám obrátil a mohli jste mu nasadit ohlávku (GOHLOVÁ 1995).

Kůň většinou považuje stáj za své teritorium. Když otevřete dveře do stájového boxu měl by kůň o krok ustoupit a udělat vám místo, abyste mohli vejít (BAYLEYOVÁ 2006).

Čištění je však nejen hygienickou potřebou, ale působí i jako masáž, prokrvuje kůži a svalstvo, podporuje činnost žláz i látkovou výměnu. Přispívá tak celkově k lepší kondici koně (MAHLER 1995).

Koně se čistí každý den ráno, nejlépe venku. Kůň musí být při čištění uvázaný, nemá se čistit při krmení, poněvadž se tím ruší (zejména teplokrevníci) a snižuje se stravitelnost krmiv. Kůň se začíná čistit z levé strany (DUŠEK et al. 1999).

Veš koňská napadá zanedbané koně, kteří nejsou pravidelně čištěni (MATOUŠEK 1996).

Při hrách dvojic se hříbata koušou do záprstí, místa, kde probíhá šlacha povrchového ohybače prstu. Je možné, že projev "útoků" na tuto část těla, rozhodující pro pohyb koně, je atavismem z predomestikačních dob, kdy vítězství v boji bylo podmíněno znemožněním pohybu protivníka. Končetiny, zejména holeň, jsou proto nejchoulostivější částí těla i při ošetřování (DUŠEK et al. 1992).

Problémem je náhlá změna podmínek. Jestliže kopyta nevybereme a necháme v nich bláto (vybereme jen větší kamínky, které jsou do něj zabořeny), udržíme stabilní prostředí kopyta a podestýlka vysuší spíš bahno než kopyta. Je dobré kopyta úplně vybrat až před ježděním (BIRDOVÁ 2004).

Chceme-li bez obtíží zvednout levou přední nohu, je logické, že se musíme opřít o levou lopatku koně, aby přenesl hmotnost na pravou přední nohu. Při pohybu dopředu zvedá kůň zadní nohu nahoru, takže chceme-li ji zvednout bez potíží, nejprve ji posuneme dopředu, a nevzpírá-li se kůň, posuneme ji zepředu dozadu. Pokud kůň dělá přesto při zvedání nohou potíže, přetočíme kaštánek ukazovákem a palcem (PAALMAN 1998).

Některé školy přirozeného výcviku koní doporučují při zvedání nohou sjet rukou dolů po vnější straně nohy. Tento způsob zvedání nohou pomáhá koni lépe udržet rovnováhu a zároveň nás chrání před kopnutím (BAYLEYOVÁ 2006).

Stojíte u levé přední nohy koně, zády k jeho hlavě. Uchopte nohu za spěnkový kloub, dejte povel „Dej nohu“ a zvedněte ji. Neodlepí-li kůň nohu od země, zatlačte mu levým ramenem do boku, čímž kůň ztratí rovnováhu a vám to dovolí nohu zvednout. Jestliže se o vás kůň trochu opírá, je lepší nohu pustit a ustoupit stranou. Pokud kůň téměř upadl, bude se příště už pravděpodobně spoléhat sám na sebe (VERSCHURE 2004).

Nohu by měl kůň zvednout na signál. Sjedeme rukou po zadní straně nohy a nad spěnkou dáme signál prsty i s nehty, nohu zvedneme a zase položíme. Signál slouží hlavně k tomu, aby kůň měl čas přeložit svou váhu na druhou stranu, Kdybychom se snažili koně na druhou stranu přetlačit ramenem, tak pouze vytvoříme protitlak směrem k nám (MALÁ [s.a.]b).

Pro případ, že by kůň chtěl vyhodit, musíme být stále připraveni nohu pustit (DOBEŠ 1997).

Při zvedání končetin musíme mít na paměti, že čím pevněji končetinu držíme a čím blíže stojíme vedle koně, tím je menší nebezpečí úrazu, neboť při případném kopnutí nás kůň neudeří, ale pouze odhodí. Ke zvedání končetin je třeba přistupovat rázně a bez projevů strachu, jinak se kůň naučí kopat (MARŠÁLEK 1998).

Nejprve si získajte důvěru koně. To úzce souvisí se způsobem, jakým ho chytíte. Použijte k tomu metodu přiblížení se a vzdalování a přesvědčte koně, že mu ve vaší přítomnosti nehrozí žádné nebezpečí. Když ho chytíte, hladte ho po celém těle něčím podobným jako je můj bič, který je vaší prodlouženou paží. V této fázi se snažte být od koně tak daleko, jak je to jen možné. Je to pro vás nejenom bezpečnější, ale kůň se cítí také méně ohrožen. Hladte ho po celém těle, včetně nohou směrem ke kopytům. Když se kůň přestane cítit ohrožen nebo přestane cítit potřebu se vzdálit, nahraďte bič vlastní paží. Když se kůň uvolní, masírujte mu nohy. Nohu ale stále ještě nezvedejte. Pouze svému koni jednou až desetkrát namasírujte nohy, dokud se dostatečně nepřesvědčí, že když se přiblížíte k jeho

noze, budete mu dělat samé příjemné věci. Jakmile váš dotek rukou toleruje, naučí se snášet všechno, co se s ním děje (PARELLI 1993).

Ve vlhkém počasí ošetřujeme kopyta tukem, nejlépe žlutou či bílou lékárenskou vazelínou (DOBEŠ 1997).

Po oschnutí je vhodné celá kopyta, včetně korunky, namazat kvalitní kopytní mastí. Mast by měla podporovat růst rohoviny, vyživovat kopyto, impregnovat jeho povrch a chránit před vznikem hniloby. Při mazání kopyt nezapomene nikdy na masáž korunky, která podpoří vstřebávání účinných látek a hlavně růst kvalitní rohoviny. Stane-li se, že se stav rohoviny i při používání kvalitních mastí na kopyta a mazání vlhkých kopyt začne zhoršovat, je třeba začít používat denně balzámy na kopyta (MOTYGINOVÁ, MALINOVSKÝ a CIPPROVÁ 2005).

V přírodě neexistuje způsob, jak by kopyta koně získala olej či tuk; to dostatečně objasňuje, že žádný nepotřebují. Kopyta koní držených v nepřírodných podmínkách, často vysychají a stávají se lámavými, protože jim chybí voda. Ve snaze tomu čelit je zažité používání tuků či olejů. Tyto substance však nejenže brání kopytu přijmout vodu, nýbrž se rovněž rozkládají na těkavé mastné kyseliny a estery, které mohou, v závislosti na tom, jaký typ tuku či oleje je používán, poškodit kopyto mnohem více, než když se nedělá vůbec nic. Existují však výrobky na bázi vody, například evropský balzám na kopyta, který obsahuje přes 95 % vody, vázané v médiu z pryskyřice či včelího vosku. Použití tohoto přípravku po namočení kopyt ve vodě umožní kopytu natahovat do sebe vlhkost mnohem déle a ochranná pryskyřice zůstane na kopytě a bude jej chránit před dalším vysušením. Všeobecně vzato, postačuje ponoření kopyt do vody tak, aby voda sahala přes korunky, po dobu 10 – 15 minut denně (STRASSER 2004).

Dobré mazání nesmí obsahovat minerální tuky, které dráždí kopyta. Proto je lépe preferovat oleje před pevnými tuky, protože pevná mazání se bez obsahu minerálních tuků v teple špatně stabilizují, co se týče tuhosti. Ostatní přísady v mazání jsou většinou komerční záležitost, protože ani propagovaný lanolin, propolis nebo včelí vosk není schopen do kopytní stěny proniknout. Obsah dehtu má mírně baktericidní účinky, ale naopak zase způsobuje tvrdnutí rohoviny. Jediné místo kde lze mazáním ovlivnit růst rohoviny, je korunka. Zde pozitivně působí obsah vavřínového oleje. Ten působí jako slabý blistr a podporuje odrůstání rohoviny. Mezi vnější vlivy působící na kvalitu rohoviny patří především vlhkost. Také rychlé střídání promáčení a vysychání má za následek praskání rohoviny. Cílem je tedy udržet v kopytě stabilní vlhkost, což umožňuje používání kopytních nábojů a mazání. Odpaření vody z kopyta je velmi rychlé, a zvláště na podestýlce z pilin již za dvě hodiny trpí kopyto nedostatkem vlhkosti. Proto musíme po odstranění náboje ihned kopyto ošetřit vhodným mazáním, abychom tukem ucpali páry a zabránili odpařování vody. V mokrých podzimních měsících je lépe namazat kopyto před vyjížděnkou, abychom zabránili přílišnému rozmáčení rohoviny (VINČÁLEK 2006).

Plavení koní sportovních a dostihových můžeme kombinovat s tréninkem zaměřeným na utváření svalstva a zvyšování funkce dýchacího a oběhového systému. Kromě toho prospívá šlachám, brání jejich přílišnému napětí, ztuhlosti a drobnosti kopyt. Plavení koní má i relaxační význam (DUŠEK et al. 1999).

Delší a hustší srst sice poskytuje dobrou tělesnou izolaci, ale zároveň to způsobuje pocení při těžké práci. Tak se koní snižuje pohodlí a může to vést až ke ztrátě kondice. Někteří koně nelínají hned nebo mají od přírody hustou srst po celý rok – pak je vůči nim laskavější, když se na léto ostříhají; cítí se tak pohodlněji. Je prospěšné nechat ale množství srsti na nohou těm koním, kteří mají v zimě jen slabé rousy, naopak ale doporučuji odstranit většinu srsti koním, kteří jsou vystaveni blátu a vlhku, pokud jsou jejich rousy dlouhé a mohutné (BIRDOVÁ 2004).

Je zakázáno stříhat hřívu a ohon, protože jsou přirozenou ochranou koně. Nesmějí se stříhat hmatové chlupy kolem tlamy, nozder, nad očima a na ušních boltcích. Nedoporučuje se také stříhat rousy, protože jsou přirozenou ochranou dolních končetin proti vlhku, nečistotě i poranění (DUŠEK et al. 1999).

Chlupy na boltci slouží jako ochrana vnitřního ucha před hmyzem a cizími tělesy, jako jsou travní semínka, která by se do sluchovodu mohla dostat při pasení (BIRDOVÁ 2004).

Jedním z tajemství správného vzhledu westernového koně je vyholování. Američtí majitelé koní holí hodně a rádi – uši, hmatové chlupy kolem huby, hřívu, rousy, prostě jakýkoli přečnívající chlup na koňském těle. Pozor ovšem na to, že podle zákonů některých evropských zemí se např. u hmatových vousů, jedná při jejich odstranění o týrání zvířat, které na soutěžích veterinární kontroly tvrdě postihují. „Bridle path“ je místo, kde leží nátylník uzdečky, a kde se u westernových koní vyholuje hřívá, aby byl při použití pákového uzdění tlak v této oblasti důraznější. Pro účel mytí jsou zahraniční trhy přesyceny všemožnými šampóny, kondicionéry, přípravky pro zvýšení lesku apod. V některých třídách jsou vlající hřívá vítána, jinde přichází na řadu trimování. Mezi tzv. „doteky dokonalosti“ patří například bělení odznaků, použití černidel na kopyta a „dobarvení“ tmavých míst na hubě a kolem očí (LEČÍKOVÁ 2003).

Stříhání hřívá patří do činů primitiva (MATOUŠEK 1996).

Není dobré koně zbavovat přirozené ochrany před hmyzem (ŠTRUPL et al. 1983).

Stříhání a vyholování znemožňuje koni zvětšit izolační vrstvu kůže napřímením (nyní odstraněných) chlupů. Toto je obzvláště zlé, jestliže je ostříhána jenom část koně; buďto se přehřívají neostříhané části těla, nebo se podchladí ostříhaná místa. Člověk není schopen vyhodnocovat termoregulaci koně, a proto by do ní neměl ani zasahovat (STRASSER 2004).

2.3.2 Ochranné pomůcky

Cesta, kterou domestikujeme koně – používáním postroje, dek, přepravou ve vozidlech, oplocením ve výběhu a zkrmováním důmyslných diet a trestáním je takovým způsobem, že na nich dokonce jezdíme – jim přináší větší riziko poranění, než je tomu u jejich divokých příbuzných (BIRDOVÁ 2004).

Bandáže nemůžeme v žádném případě považovat za zhýčkanost, nemají zakrývat nedostatky na nohách koně, ale měly by především zabránit vzniku vad a zranění nohou. Bandáže bychom měli používat nejen v tréninku, ale také po tréninku, zvláště při namáhavější práci (PAALMAN 1998).

Bandáže koně hřejí (má příjemný pocit) a přitom nezamezují cirkulaci krve (DUŠEK et al. 1999).

Většina koní kozluje radostí z volnosti a přitom se může zranit na nohou. Proto i ve volnosti nebo při pobytu na pastvině přikládáme koním na všechny čtyři nohy kamaše a zvony. Kůň zraněný třeba jen na jedné noze je bezcenný (PAALMAN 1998).

Mnohdy nepatrná oděrka, kterou jsme ani nepostřehli, bývá vstupní branou pro mikroorganismy, které způsobí zánět mízních cév na končetinách koní (MATOUŠEK 1996).

Především mladí koně budou mít zpočátku problémy s tím, jak se bezpečně pohybovat po kruhu. Podle potřeby můžeme používat kamaše či bandáže. Bandáže stále více vycházejí „z módy“, protože aby plnily svůj účel (chránit holeně a podporovat šlachy), musí být velmi stažené. Po ukončení práce chrániče končetin ihned sundáme a nohy ostříkáme chladnou vodou a vysušíme, aby se v nich co nejdříve obnovili normální prokrvování (ŠVEHLOVÁ 2003).

Pokud koně nemáte plně pod kontrolou, je lepší neriskovat a používat kamaše, zvony apod. (LYONS 2001).

Zbytečné používání bandáží bude ve skutečnosti podporovat závislost na takových pomůckách a v dlouhodobém horizontu končetiny oslabí, protože svaly a šlachy budou podporovány bandáží a nebudou se tak posilovat tolik, jako kdyby na nich bandáž nebyla. Mladí koně nemusí mít zcela dokonalou koordinaci pohybů a chrániče pro ně mohou být prospěšné. Většinou nejsou bandáže zapotřebí, jsou-li koně správně trénováni a tělesně připraveni k práci (BIRDOVÁ 2004).

Někteří jezdci se domnívají, že by jejich koně pod ochrannou bandáží skákali méně opatrně. Kůň však při nárazu na kladinu i přes bandáže a zvony dostatečně silně pocítí, že udělal chybu (PAALMAN 1998).

Dokud kůň stojí, způsobí kamaše kromě toho, že lehce stahují cévy, jen malou škodu. Jakmile se však kůň začne pohybovat a krevní cévy se potřebují rozšířit, aby dostatečně zásobovaly spodní část nohy a kopyto krví, pak je krevní oběh mnohem více omezován. Jestliže v době, kdy je kůň v klidu, je kolem kostí přiložena kamaše, jsou šlachy tlačeny trochu blíže ke kosti. Když se kůň začne pohybovat pak šlachy ohybačů, které se při každém kroku zkracují, naráží značnou silou do bandáže či kamaše. Jde také o to, že kamaše mohou jen těžko chránit šlachu před nárazem okovaného zadního kopyta. Účelnější by spíše bylo, sundat podkovu a uzdravit pravděpodobně deformované kopyto, a tím odstranit příčinu stíhání. Uvážíme-li, že jediná šlacha ohybače je schopna unést váhu zhruba čtyř koní (což je nezbytné, aby vydržela např. nápor při doskoku za překážkou), mělo by být jasné, že nepotřebuje ochranu, je-li kůň využíván rozumně a je-li trénován na zvýšené požadavky, aby se tělo mohlo samo přizpůsobit a zesílit (STRASSER 2004).

Pro stará zvířata nebo špatně krmitelná jsou dobré pokrývky, aby zabraňovaly ztrátě tělesné hmotnosti (BIRDOVÁ 2004).

Koně po tréninku vždy přikryjeme, aby svaly zůstaly teplé (PAALMAN 1998).

Přikrýváním se koně chrání před zimou, deštěm nebo hmyzem. Koně v tréninku by měli celoročně ve stáji nosit přikrývku, v zimě teplou, v létě jako ochranu proti prachu, případně proti hmyzu (DUŠEK et al. 1999).

Používání dek by mělo být samozřejmostí i pro neostříhané koně. Teplotní rozdíl mezi zadýchanou stájí a výběhem, kde fouká a prší, může být značný. Odpocovací deka je důležitá pro oschnutí koně po práci. Odvádí vodní páry od koně a tím urychluje schnutí či zabraňuje kondenzaci páry ve vodu v srsti (CIPPROVÁ 2004).

Používání přikrývek koni neumožňuje napřímení chlupů, aby se udržel v teple. Navíc přikrývky brání růstu zimní srsti. Když se kůň pohybuje, svalová práce vytváří teplo. Je-li kůň pod pokrývkou, neovívá jej žádný větrík, který by odváděl teplo ze srsti, a tím koně ochlazoval a může snadno dojít k tomu, že, dokonce i při mírném pohybu (a to dokonce i v zimě), se kůň pod dekou může přehřát. Rovněž není neobvyklé, že lidé dávají přikrývku na zpoceného koně. Pot, který by měl být osušen pohybem vzduchu, zůstává uvězněn pod přikrývkou. Oschnutí koně pak trvá déle než je přirozené a jeho vnitřní teplota poklesne příliš nízko. Přikrývání koně během cesty na přepravníku rovněž představuje problém. Části zadních nohou po obou stranách oháňky (v místech, kde probíhají ischiatické nervy) zůstávají široce odkryté. Rovněž břicho je nezakryté. Je nutno si uvědomit, že k tomu, aby se zahřála kterákoliv část koňského těla, se musí zahřát celé tělo; to znamená, že aby kůň zahřál své břicho a zadní část svých nohou, musí být zahřátý i celý zbytek koně, a místa, zakrytá přikrývkou, se přehřívají. To zase zpětně vede ke zpocení (viditelnému pod přikrývkou), což znamená, že „studená“ místa se stanou ještě studenějšími, a tak dále (STRASSER 2004).

Majitelé koně by při přepravě neměli zapomenout na deku. Ta je důležitá při přepravě ve vozíku zvláště během chladnějších dní. Deky chrání koně před chladem, je třeba si uvědomit, že proudění vzduchu způsobené jízdou může být koni příjemné stejně jako nám lidem. Použití deky je samozřejmostí u koní dekovaných z důvodu ostříhání (CIPPROVÁ 2005).

2.3.3 Podkování

Kůň žijící v přírodě si opotřebovával kopyta přirozeným způsobem. Rohovina mu podle opotřebování dorůstala. Zdomácněním koně a postupným využíváním jeho síly a rychlosti se opotřebení rohoviny stupňovalo a značně převyšovalo její růst. Proto bylo zapotřebí různými materiály kopyta chránit (DOBEŠ 1997).

Podkova umožnila maximální využití síly koně pro práci a hlavně v dopravě. Podkova, která chrání kopyto před nadměrným opotřebováním, zabraňuje klouzání, umožňuje koni, aby se důkladně zapřel a usnadňuje mu pohyb na nejistém podkladu, prodloužila produktivní věk koně, zvýšila jeho výkonnost a umožnila i využití koní s vadami kopyt (DOBRORUKA a KHOLOVÁ 1992).

Koně žijící ve volnosti a divocí koně ochran kopyt nepotřebují. Instinktivně vyhledávají terén, který prospívá jejich končetinám a kopytům. Podle terénu se kopyta koní utvářejí (DUŠEK et al. 1992).

Zdůrazňuji důležitost správného podkování ještě dříve, než konečně začneme jezdit na koni. Mnoho vrozených špatných kopyt, postavení nohy nebo chodů můžeme napravit vhodným podkováním (PAALMAN 1998).

Trénink neokovaného koně je nezodpovědný a neodborný (DOBEŠ 1997).

Při podkování nedochází k samoopravě rohoviny, kopyto se prodlužuje, podkova, případně s ozuby, zvýší těžiště koně a sníží jeho stabilitu. Podle hmotnosti podkovy je kopyto různě zatěžováno, rohový střel je podkovou oddálen od země, tudíž je částečně mimo funkci a atrofuje. Zarážení podkováků lze i porušit rohovinu, rovněž tak při hrubé úpravě stěny rašplí. Správným a účelným podkováním však tyto vyjmenované okolnosti působí jen velice omezeně (DUŠEK et al. 1999).

Podkování kopyta je v podstatě nutné zlo, kterým sice chráníme rohovinu před nadměrným opotřebováním, ale vzdalujeme rohový střel od půdy, obzvláště při použití ozubů a nedochází potom k normální mechanice pohybů kopyta. Některé speciální podkovy léčí vadné postavení nohou (MATOUŠEK 1996).

Koně s pravidelnými kopyty okoveme, až když je to nezbytně nutné pro jeho využití. Podkování částečně omezuje kopytní mechanismus, ale někteří jedinci nejsou schopni bez podkov existovat. Většina kopyt, která jsou delší dobu okována, se stávají citlivějšími. To se často po stržení podkov projevuje kulháním (VINČÁLEK 2006).

Hlavními funkcemi kopyta jsou ochrana jeho vnitřních struktur, jisté našlapování na jakémkoliv podkladě, tlumení nárazů a funkce čerpadla krevního oběhu, podporující činnost srdce. Účinky podkování:

- chrání kopytní stěnu před opotřebováním (Problém, spočívající v ochraně stěny před opotřebováním je ten, že stěna naroste delší, než by kdy narostla v přírodě a proto způsobuje nepřirozené síly a napětí v kopytním pouzdře. S podkovou kůň také již necítí jasně podklad, po kterém šlape, protože podkova rovnoměrně rozděluje styčný tlak po celém svém povrchu.),
- chvění ničí kopytní stěnu a poškozuje živou tkáň,
- zhoršuje tlumení nárazů a pohyb chodidla,
- zhoršuje mechanismus kopyta a funkci oběžného čerpadla,
- tlačí na škáru a živé káně v kopytě,
- nepřirozené namáhání vazů a kloubů,
- hniloba rohového střelu,
- nepřirozená váha a odstředivé síly,
- podkováky ničí kopytní stěnu,
- vliv na energetické dráhy, reflexní plošky, elektrická a magnetická pole,
- zvýšené riziko (rozsáhlejších) poranění a škod,
- podkování vede k těsnému a deformovanému kopytu,

- brání řádnému vývoji nohy mladého koně,
- účinek ortopedického podkování (Jestliže kůň, který předtím kulhal, je s ortopedickým podkováním schopen se pohybovat lépe či bez příznaků kulhání, není to tím, že by podkova problém vyléčila, nýbrž spíše tím, že korektivní či ortopedické podkovy dále omezují tok krve v kopytě, ještě více omezují funkci nervů, hlásících poškození (bolest), což vede k tomu, že kůň navenek vypadá zdravý. Poté, co je sejmuta podkova a obnoven řádný krevní oběh, začnou nervy znovu fungovat a hlásit poškození uvnitř kopyta. Jestliže tedy „zdravý“ kůň po sejmutí podkovy začne kulhat, není to proto, že nemůže chodit bez podkov, nýbrž proto, že podkování způsobilo a/nebo zakrylo vnitřní poškození v kopytě. Avšak i podkovaný kůň může samozřejmě kulhat, neboť i v podkovaném kopytu zůstává jistá míra pohybu. Tou oblastí, kde zůstává krevní oběh a citění, je horní třetina kopytního pouzdra, části patek a části rohového střelu).

Nalepované podkovy jsou škodlivé stejně jako běžné přibíjené podkovy. Podkovy z umělé hmoty lépe tlumí nárazy, nemají takové chvění a nezpůsobují takové škody během fáze dopadu a odrazu, avšak i ony omezují mechanismus kopyta a také mají ostatní tradiční škodlivé účinky podkov (STRASSER 2004).

Je-li kůň při podkování neklidný, a to bývá, přijdou ke cti i různá donucovací zařízení a může vzniknout i nemalá škoda o drobných zraněních nemluvě. Někdy se v kovárně odehrává málem zápas (DOBRORUKA a KHOLOVÁ 1992).

Při kování je důležité dodržovat bezpečnost práce jak ze strany ošetřovatele, tak ze strany podkováře. U neklidných nebo zlých koní se musí použít donucovací prostředky, např. nosní skřípec, někdy i pouta. U zvláště nebezpečných koní nám pomůže klec, popřípadě i omámení (ŠTRUPL et al. 1983).

Mnozí koně se při kování zklidní, když jim podáte trochu ovsu (VON DER SODE 1996).

Podkovář je profesionál a jako takového ho také musíme brát. Má se starat o kopyta vašeho koně, ne o jeho chování. Přípravou koně na setkání s podkovářem by se mělo v ideálním případě začít záhy po odstavu (ROBERTS 2005).

2.3.4 Bezpečnost práce

Ve volných stájích lze umístit jen klisny s hříbaty, klisny a hříbata v odchovu. Koně nesmějí být okováni na zadních nohou. Mimo stáj musí mít kousavý kůň košík (náhubek). Kopavé a kousavé koně je možné krmit jen z krmné uličky nebo ze sousedního stání. Před připouštěním hřebce musí být klisna s výjimkou plnokrevné spoutána pevnými provazy na zadních nohou ve spěnkách, přičemž konce provazů jsou protaženy pod břichem mezi přední nohy klisny, převedeny přes kohoutek a spojeny v předprsni lehce rozvazatelnou smyčkou. Plnokrevná klisna se při zapouštění opatří na zadních nohou plstěnými chrániči (bačkorami) a přední noha se zvedne popruhem. Hřebce používané k plemenitbě nesmějí obsluhovat ženy a osoby mladší 18 let. Hřebec se nesmí připouštět přímo ze stáje. K připouštění se musí vést (DUŠEK et al. 1999).

Kůň útočí zuby nebo končetinami. Proto se nestavíme proti předku nebo za záď koně. K ležícímu koni, kromě nemocného nebo zraněného se nesmí přistupovat. Ke koni umístěnému na stání přistupujeme zezadu z levé strany, po předchozím upozornění hlasem, např. oslovením jménem a povelům „Ustup“. Po uposlechnutí koně klidně a rozhodně přejdeme až k hlavě koně a hlasem nebo poplácáním po krku koně případně uklidníme. Na volném prostranství přistupujeme ke koni šikmo zepředu. Při otáčení se vedený kůň obrací na pravou ruku. Při veterinárních zákrocích, je-li to nutné, je možné koně fixovat buď zvednutím přední končetiny nebo uchopením a pevným stisknutím horního pysku před nozdrami nebo ucha. V případě potřeby lze užít nosní skřípec (fajfku), která se nasadí na horní pysk a zakroucením

dotáhne tak, aby pozornost koně byla soustředěna na bolest způsobenou skřípcem (MARŠÁLEK 1998).

V NAŘÍZENÍ VLÁDY ČR č. 27/2002 Sb., kterým se stanoví způsob organizace práce a pracovních postupů, které je zaměstnavatel povinen zajistit při práci související s chovem zvířat, se dočteme o bezpečnosti práce v chovu koní toto:

§ 1

Pro účely tohoto nařízení se chovem zvířat rozumí pracovní činnost zaměřená na využívání zvířat, zejména pro jejich užitkové vlastnosti, plemenitbu nebo výcvik, sportovní, kulturní, vzdělávací, pokusné nebo vědecké účely, která zahrnuje vlastní chov a odchov, péči o výživu a krmení a péči o jejich životní podmínky a ochranu.

V Příloze č. 1 tohoto Nařízení se mimo jiné praví, že:

3. Kůň, který je ustájen ve vazném stání je uvázán za stájovou ohlávku zpravidla dvěma vazáky, který procházejí volně vazacími kroužky se závažím; od ostatních koní je oddělen přepážkou. Kůň, který je ustájen v boxu, se pohybuje volně a uvazuje se zpravidla při čištění a ošetřování.
4. Kůň kopavý nebo kousavý se umísťuje odděleně tak, aby neohrožoval své okolí. Jeho ustájovací místo se označí tabulkou upozorňující na nebezpečné projevy zvířete.
5. Při vedení koně jde zaměstnanec zpravidla po jeho levé straně; otěže, opratě, vodící řemen, šňůra nebo postraňky nesmí být vláčeny po zemi.

2.3.5 Sedláni

Počáteční odpor některých koní při sedláni a nasedání je také atavismem po předcích, které v přírodě často napadal dravec tím, že jim vyskočil na hřbet (DOBEŠ 1997).

Koně, kteří jsou ustájeni v boxech se před sedláním nauzdí. Koně na stáních a koně uvázaní ve stájové uličce se nejdříve nasedlají. Sedlo uchopíme za přední a zadní rozsochu, položíme z levé strany na kohoutek a posuneme do nejhlubšího místa hřbetu. Pak obejdeme koně na pravou stranu, zkontrolujeme umístění sedla a sedlové podložky a stáhneme dolů podbřišník. Vrátime se zpátky na levou stranu koně a zapneme podbřišník, aniž bychom sedlo dotáhli (MARŠÁLEK 1998).

Pokud koně začnete sedlat v okamžiku kdy je přivázán napevno - nemá moc na vybranou. Pokud ho nasedláte v úplné volnosti, nebo alespoň s vodítkem přehozeným přes ruku, je to stejné jako byste koně žádali o dovolení a on říká „ano“ tím, že zůstane v klidu stát. Dvě možnosti. Ta druhá je možná těžší a někdy obtížná, ale kůň zůstává svobodný a může volně projevit svůj názor (BOŘÁNEK 2005).

Je lepší, když před nasedláním s koněm projdeme několik cviků při laterálním lonžování, než když ho pouze uvážeme a vykartáčujeme. Sedlo koni nabídneme tak, že ho položíme na zem a necháme koně, aby k němu přišel, zastavil, chvíli si odpočinul a sedlo prozkoumal. Pro ujištění že kůň snese, abychom se k němu přiblížili a naložili mu na hřbet různé věci, nejdříve mu přes jeho hřbet převedeme provazem, potom sedlovou dečkou a o něco později i sedlem. Sedláni provádíme nejen z levé, ale i z pravé strany koně. Lidé se staví do zranitelné pozice, když při sedláni používají pravou ruku a přidržují sedlový řemen tak, že ho dlaní tisknou k žaludku koně. Některé koně, zvláště ty citlivější, to leká, protože se to podobá útoku šelmy, která se jim sápe na břicho. Místo toho bychom měli udržovat chodidla rovnoběžně s tělem koně, stát čelem k jeho zádi a provaz přidržovat loktem. Břicha koně se dotýkáme hřbetem levé ruky. Podbřišník ihned nedotahujeme napevno, děláme to pozvolna. Dotahování se pokusíme sladit s výdechem koně. S osedlaným koněm bychom měli provádět několik tzv. předletových testů, založených na cvicích laterálního lonžování a testy, při kterých se koně ptáme na samotné nasednutí (PARELLI 1993).

2.3.6 Uzdění

Na udidlo navykáme koně pomocí rukou. Když mu položíme ukazováček na jazyk, bude chtít polknout a tlamu otevře sám od sebe. Jakmile spolehlivě reaguje na sehnutí hlavy, položíme mu předloktí mezi uši, levou rukou jdeme dopředu – levý ukazováček pod čelist koně a levý palec na jazyk, aby otevřel tlamu (LYONS 2001).

Postavíme se z levé strany vedle koně, přehodíme otěže přes hlavu na krk koně a uzdečku máme přitom navlečenu nátylníkem na levém předloktí. Pravou rukou uchopíme koně zepředu kolem nosu. Podáme si do ní uzdečku tak, že ji držíme za lícnice pod čelenkou. Udidlo položíme na levou dlaň a vsuneme jemně koni do huby. Pokud si kůň nechce udidlo vzít, zatlačíme palcem do ústního koutku a otevřeme mu hubu. Pravou rukou držíme uzdečku tak vysoko, aby udítka zůstalo v hubě koně a přetáhneme opatrně nátylník přes uši. Upravíme čelenku a kšticí a zapneme podhrdelník tak, aby se mezi podhrdelník a hrdlo koně při zvednuté hlavě koně vešla pěst. Pokud je součástí uzdečky nánosník, zapneme podbradník. Hannoverský nánosník má ležet asi čtyři prsty nad nozdrami a musí být dostatečně volný, aby si kůň mohl v klidu překusovat na udidle, nesmí mu však umožnit otevřít hubu (prostor pro dva prsty) (MARŠÁLEK 1998).

Nad zapnutý podhrdelník se musí vejít pěst, nánosník má být tak volný, aby kůň mohl pohodlně otevřít hubu, a lícnice nesmí udidlem vytahovat koutky huby koně nahoru (DUŠEK et al. 1999).

Jestliže hubu svážu nánosníkem, pak se ke mně nedostane zpráva: Nech mou hubu na pokoji! Hovořit o tom, že je kůň tvrdý na hubu, je absurdní. I ti „nejtvrdohubější“ koně cítí sebemenší dotek v hubě nebo na ní. Není řeč o koni, ale o tom, že musíme zlepšit jeho jezditelnost (LYONS 2001).

Hackamore je staré uzdění, jež se používalo v primitivním ježdění, při němž šlo jen o vedení koně. Zdálo by se, že při jeho použití ztrácejí veškeré teorie o přilnutí, rovnováze koně a sebrání platnost. Toto uzdění zcela potvrzuje teorii přirozeného ježdění, podle níž kůň jdoucí s volným dlouhým krkem sám zaujímá potřebnou rovnováhu (DOBEŠ 1997).

U sportovních koní bývá nátylník podložen měkkou, jemnou kůží. Nánosník bývá podložen jemnou kůží nebo přírodním či umělým „beránkem“ (DUŠEK et al. 1992).

2.4 USTÁJENÍ (DRŽENÍ)

2.4.1 Principy

V ekologickém hnutí bývá životní pohoda zvířat široce interpretována v termínu přirozeného chování. Důležitost přirozeného života je dále zdůrazňována z toho pohledu, že sama příroda je dobrým modelem pro chov. V návrhu systémů se rozhodujeme mezi kontrolovaným prostředím, ve kterém jsou zvířata chráněna před nebezpečím, ale nejsou schopna zhostit se přirozeného chování, a na druhé straně více přírodním a méně kontrolovaným prostředím, které může znamenat určitá rizika pro zvířata, např. zranění a s tím související utrpení (URBAN a ŠARAPATKA et al. 2005).

Jako majitelé koní bychom si měli uvědomit, že je naší morální povinností poskytnout těmto zvířatům vedle kvalitní individuální péče také přirozený způsob života (BIRDOVÁ 2004).

Koně potřebují psychické podněty z prostředí a od ostatních koní. Psychické podněty jsou rovněž poskytovány člověkem, když pracuje s koněm na ruce, pod sedlem, v zápřahu, atd. (STRASSER 2004).

Ustájení zvířat v EZ je třeba přizpůsobit potřebám zvířat a ne subjektivním pocitům lidí. Chov koní je tradičním oborem, ve kterém ani v KZ nedochází k závažnějším problémům

s ustájením zvířat. Proto i EZ může akceptovat obvykle používané stáje. Vazné ustájení je vhodné pro tažné koně s dostatkem pohybu při práci, po roce 2010 by se v EZ nemělo využívat (URBAN a ŠARAPATKA et al. 2005).

Ve stájích chováme koně po celá staletí. Je to proto, aby byla k dispozici čistá a připravená, kdykoli to bude zapotřebí. Stáje by se měly využívat jen občas a neměly by být považovány za normální domov koně. Dopřejte koni, aby se sám mohl rozhodnout, zda bude venku, nebo ne. Tím, že koni dáte větší volnost, možnost volby a aktivnější denní život, se stane spokojenějším, bude tělesně fit a ochotněji a snáze dosáhne své špičkové výkonnosti (BIRDOVÁ 2004).

Skutečnost, že kůň jde více či méně ochotně do svého boxu, svědčí pouze o tom, že ví, kde je možné nalézt potravu (další faktor přežití), a že jeho instinkty mohou být potlačeny. Stres však zůstává na určité úrovni a ovlivňuje tělesné a duševní zdraví (STRASSER 2004).

Ustájení a uvázání ve stání je pro něj nepřírozené a vyvolává podobné stresové situace, jaké vznikají u člověka ve vězeňské samovazbě (DOBEŠ 1997).

Problematika tzv. „neviditelných hranic“ má svá specifika i v podmínkách boxového typu ustájení těchto zvířat. Je zřejmé, že stěny boxů zasahují do osobního prostoru koní. I v případech, kdy ustájený kůň nevidí do prostoru sousedního boxu, avšak na základě svých smyslů ví, že se v něm nachází další zvíře. Pokud je to jeho nepřítel, ani stěna boxu zabraňuje vzniku subjektivního pocitu, že tento jedinec se trvale nachází vně jeho osobního prostoru. Důsledkem je pak stav trvalého stresu postiženého koně. Z tohoto důvodu by měl mít chovatel stále na zřeteli způsob rozmístění koní ve stáji. Koně jsou obecně spokojenější, uvolněnější a klidnější, když mají možnost k dobrému výhledu, umožňujícímu jejich prapředkům odhalit blízkého se predátora. Přístřešky na pastvě určené koním (uplatňující se v době nepohody nebo v čase intenzivního slunečního záření) by měly být ze stejných důvodů umístěny na nejvýše položeném místě (DURUTTYA 2005).

Pracovní nebo vojenský kůň v dřívějších dobách byl natolik vytížený, že mohl zbytek času strávit v klidu v boxu nebo ve stání. Dnešní sportovní koně a koně pro volný čas tráví denně mnoho hodin čekáním na svého jezdce. Proto nelze doporučit výlučné ustájení v boxech nebo stáních (VON DER SODE 1996).

Vhodná hudba z rádia je způsob, jak zmírnit monotónnost. Nesmí být však příliš hlasitá, aby nezastírala ostatní zvuky. Každé koňské plemeno může prospívat venku, ale doporučuji podle potřeby používat deky, i když to pro koně není „přírozené“. O tom, zda je koni teplo se můžete orientačně přesvědčit tak, že mu sáhnete na bázi ušních boltců a na místo za loktem (BIRDOVÁ 2004).

Mnozí lidé se snaží koně držet co nejvíce zavřeného ve stáji, aby se náhodou ve výběhu neunavil nebo neporanil. Kůň, který je zvyklý pravidelně chodit do výběhu, tam nebude bezhlavě běhat a „dělat neplechu“, takže riziko poranění je relativně malé (ŠVEHLOVÁ 2003).

Koně bývají ve stáji hlavně mají-li být fit před nějakou zátěží. Tak se zajistí vysoká úroveň zdatnosti nebo předvedení, neboť zajišťuje koni nejen všestrannou péči, ale i potřebný klid. Kůň, který žije venku bez zvláštní péče, může v zimě pracovat jen pomalými chody, protože má potravu s nízkým přísunem energie. Během léta nelze soutěžního koně udržet v kondici bez ustájení a bez omezení dávek zeleného krmení. Necháme-li ho pást na svěží trávě, ztuční a stane se měkkým. Má-li pak v této kondici pracovat, je zde riziko poškození noh nebo vnitřních orgánů (EDWARDS 1992).

Zajímavé je zpracování životních podmínek koní v přirozeném prostředí a při konvenčním ustájení podle STRASSER (2004):

	Přirozené prostředí	Konvenční ustájení
Teplota prostředí	Mění se průběžně	Mění se náhle
Pohyb	Stálý	Omezený (příliš krátký, málo častý) a často nepřirozený
Způsob života	Stádový	Osamoceny (život ve stádě není možný)
Výživa	Velká rozmanitost a stálý příjem potravy	Omezená a nedostatečná rozmanitost, pevné dávky
Držení těla	Přirozené, převážně s nízko nesenou hlavou	Nepřirozené, převážně s vysoko nesenou hlavou
Tělesná hmotnost	Mění se postupně, aktivně	Mění se náhle, pasivně
Styk kopyt s vodou	Denně	Zřídka až vůbec ne
Místa kde kůň odpočívá	Ve volném prostoru	V uzavřených prostorech
Přítomnost tuků či olejů na kopytech	Neexistuje	Běžná
Okamžitý a přímý dotyk kopyt se zemí	Vždy	Zřídka
Přikrývky a ochranné doplňky	Neexistují	Obvyklé (chrániče nohou, bandáže, přikrývky atd.)

Etologové sledující chování zvířat zjišťovali, jak se hospodářská zvířata chovají v přirozeném prostředí. Mnohé chybné představy byly na základě těchto pozorování korigovány. Například představa o tom, že nyní chovaná zvířata mají zcela jiné požadavky než jejich předchůdci (NEUERBURG a PADEL 1994).

Většina koní přivítá pobyt na pastvě. Výjimkou bývají prošlechtěná plemena jezdeckých koní, která jsou natolik zvyklá na pracovní nasazení, že již nejsou schopna se odreagovat. Zajímavé také je, že koně po takovémto odpočinku nezřídka snižují své špičkové výkony. Není úplně jasné, zda je to proto, že si až příliš „duševně“ odpočinuli, nebo proto, že se na určitý čas vrátili do svého přirozeného prostředí a poněkud „pozapomněli“ na své povinnosti (VOGEL 1996).

Když se díváme na člověka pracujícího v zemědělství a na jeho práci s určitým opovržením, tak je to spojeno i s opovržením hospodářskými zvířaty. Je jednodušší změnit technická zařízení než vlastní chování a postoj ke zvířeti (NEUERBURG a PADEL 1994).

Z našeho lidského pohledu mají dnešní sportovní i rekreační koně pohybu mnohdy až příliš, jejich trénink a požadovaný výkon bývají velmi náročné. Vlastní zátěž nemusí být z hlediska chování koně problémem, důležitý je jeho denní rozvrh. I intenzivně pracující koně potřebují "volný" pohyb, u nich navíc nezbytný pro uvolnění namáhaných svalů a skeletu po odvedené práci. Pobyt ve výběhu je často nahrazován lonžováním, případně využitím různých zařízení na bázi kolotočů či automaticky se pohybujících pásů. Tyto metody byly vyvinuty původně jako tréninkové na základě potřeb člověka (k posílení či uvolnění určitého svalstva, utužení kondice koně, ušetření lidské pracovní síly apod.), nikoli jako řešení životních požadavků koní. Cílem těchto metod je specifický a kontrolovaný pohyb koně, nikoli jeho vlastní naplněná potřeba. Jejich použití jako náhražky pobytu na pastvině není příliš vhodné. Chovatelé by měli raději soustředit svou pozornost na přeuspořádání chovatelského zařízení tak, aby koně svůj nepracovní čas trávili co nejvíce na pastvině nebo ve výběhu, v družné společnosti. Není-li opravdu jiná možnost pohybu, pak i kroužení na kolotoči je lepší než pohled do zdi (VÍCHOVÁ 2006f).

Životní požadavky mají samozřejmě i hřebci. Ti mohou žít s ostatními hřebci nebo valachy (dokud nejsou nablízku klisny), nebo s klisnami, které byly nebo mají být připuštěny. To může u hřebců vyžadovat určitý čas, aby se přizpůsobili, je to však mnohem humánnější, nežli být (nevinně) odsouzeni na doživotí do samoty (STRASSER 2004).

Celodenní ustájení, zvláště v tmavých stájích, vede ke zhoršování zraku koní. Bylo zjištěno, že jenom 75 % koní vidí normálně, přibližně 20 % je krátkozrakých a 5 % dalekozrakých (MARŠÁLEK 1998).

Ekologičtí chovatelé se mohou setkat se situací, kdy při chovu koní pro sportovní účely a volný čas nebo při účasti na sportovních akcích a výstavách není prakticky možné po několik dnů zajistit požadavky přílohy I, části B NR 2092/91, zejména požadavky na výživu a ustájení. S další odlišností se setkáváme u ekologických podnikatelů, kteří chtějí komerčně využít část volných prostor ve stáji pro koně, kdy za úplatu pronajímají zájemcům stání nebo box k ustájení neregistrovaných (konvenčních) koní, a to dlouhodobě nebo jen na část roku. Podle Nařízení rady (EHS) č. 2092/91 musí být všechna zvířata na ekofarmě chována v souladu s pravidly tohoto nařízení. Platná úprava k odlišnostem v chovu koní však neexistuje. Pokud bude akceptována kontrolním orgánem odlišnost chovu koní od ostatních hospodářských zvířat, navrhuje KEZ o.p.s. následující zásady: Pokud není chov prováděn za účelem uvádění bioproduktů na trh, ale jen pro využití volného času, včetně sportovních aktivit, lze konvenční zvířata na ekofarmě krátkodobě tolerovat (po dobu maximálně 30 dnů). Ekologický podnikatel je povinen u těchto zvířat splnit požadavky na výživu, prevenci chorob a veterinární péči, identifikaci a přepravu zvířat, ustájení a výběhy dle NR 2092/91. Zvířata nebudou hodnocena jako ekologická a jejich produkty nemohou být certifikovány. Statková hnojiva od těchto koní mohou být na ekofarmě využívána společně s hnojem od ekologických zvířat bez omezení.

Jestliže ekologicky chovaná zvířata při sportovních a jiných akcích opustí ekofarmu a budou krátkodobě (po dobu maximálně 30 dnů) pobývat v konvenčních stájích a výběžích a budou krmena konvenčními krmivami, po návratu na ekologickou jednotku nemohou být produkty zvířat certifikovány, ale hnůj od těchto koní může být na ekofarmě využíván bez omezení. Po návratu z akce začne těmto zvířatům běžet nejkratší doba chovu.

V případě nákupu (nejen nerodících samic) nebo dlouhodobého pobytu konvenčních koní na ekofarmě (nad 30 kalendářních dnů), musí být tato zvířata registrována, tedy přihlášená do EZ. Probíhá u nich nejkratší doba chovu, po kterou mohou na ekofarmě pobývat společně s již registrovanými zvířaty bez omezení. Povinnost ze strany ekologického podnikatele je vždy dodržovat požadavky na výživu, prevenci chorob a veterinární péči, identifikaci a přepravu zvířat, stáje a výběhy podle NR 2092/91. Hnůj od těchto koní může být na ekofarmě využíván bez výjimky. Pokud však majitelé konvenčních koní mají specifické požadavky na výživu, které nejsou v souladu s nařízením, pak taková zvířata nemohou být na ekofarmě ustájena (BERKA 2006).

2.4.2 Způsoby

Stáje členíme na vazné (s ustájením na vazném stání) a volné (s ustájením ve skupinových kotcích, ve skupinových a individuálních boxech).

Při ustájení klisen se sajícími hříbaty se doporučuje umístit napáječku výše a tím zamezit přístupu hříbat k napájecí vodě. Napájení hříbat vodou se řeší individuálním podáváním napájecí vody. U sportovních koní musí být každá napáječka opatřena samostatným uzavíracím ventilem, doporučuje se napáječky obezdít. Ve volných stájích jsou vhodné napájecí žlaby.

K vázání je nejvhodnější řemen s dřevěným protizávažím na konci, volně procházejícím pevným, do zdi zabudovaným kruhem u žlabu. Je možný také uvazovací kroužek na svislé železné tyči, zabudované ve zdi žlabu. U dostihových koní pevně zabudovaný řetízek s kroužkem, karabinou (pro vázání na nezbytně nutnou dobu čistění a sedlání).

Výměnná podestýlka se používá se na stáních a v boxech na nepropustné podlaze, denně se vyměňuje, potřeba slámy je 3,5 - 10 kg /ks/den. Matracová se skládá z více vrstev, vespod je

20 - 30 mm vrstva vápna, pak 100 - 150 (200) mm pilin nebo suché neprašné rašeliny a vrchní vrstva, která se průběžně doplňuje, aby byla suchá. Denně se odstraňují pevné výkaly a mokrá místa, matracová podestýlka se 1x za měsíc obměňuje, potřeba slámy je 5 - 6 kg/ks/den. Hluboká podestýlka se používá hlavně ve volných stájích, 1x za 1/4 roku se musí vyhrnovat a založit nová, potřeba slámy je nad 6 kg/ks/den.

Porodní box má být snadno dezinfikovatelný, stěny má mít z keramického obkladu a podlahu boxu vyspádovanou ke kanálku, aby k dezinfekci stěn i podlahy bylo možno použít systém tlakové horké vody a páry. Dezinfikovat je třeba vždy po každém porodu, resp. převodu klisny s hříbětem z porodního boxu. Podlaha je vhodná betonová nebo tvrzená rýhovaná guma, event. litý boxit nebo bodit. Klasická špalíková podlaha je méně vhodná z důvodů horší dezinfikovatelnosti a vyšší vlhkosti při dezinfekci. Musí být vždy dostatečně nastlána kvalitní, nezaplísňenou a suchou stelivovou slámou. Půdorys porodního boxu se doporučuje obdélníkový o rozměrech 4 x 5 nebo 5 x 4 m. V případě samostatné porodny je vhodná přilehlá místnost s oknem do prostoru porodních boxů, umožňujícím stále službě průběžnou kontrolu bez jakéhokoliv rušení klisen. Osvětlení je vhodné přirozené a umělé tak, aby v porodně byla jeho intenzita pro obsluhu 160 lx a v samotném porodním boxu 250 lx. Větrání má zajistit dostatečnou a bezprůvanovou výměnu vzduchu, min. 3 x za hodinu (při kubatuře vnitřního prostoru 25 m³ na jednu klisnu). Umístění porodního boxu v rámci stáje nebo samostatné porodny v areálu je nutné vždy na neklidnějším místě, s nejmenším provozem v jejich okolí. Stěny porodního boxu (pažení) mají být vysoké 2,2 - 2,5 m, do výšky 1,25 m (maximálně 1,4 m) bedněné silnými, hoblovanými a na svlak nebo na pero sesazenými fošnami, nejlépe dubovými o tloušťce 1,5 - 2", impregnovanými zdravotně nezávadným přípravkem.

Z důvodů mechanizovaného odklizení hluboké podestýlky (1x za 1/4 roku) je ideální bezpodporový systém stropu, o výšce 3 - 4 m a dvouřadé uspořádání žlabů pro krmení jadrným krmivem u dlouhých stěn. V případě skladovacího prostoru pro slámu nad stáji je šířka bezpodporové stáje konstrukčně omezena na maximálně 12 - 18 m. Sláma se přistýlá podélně do středu stáje. Na tuto vrstvu se přidává seno tak, aby hříbata měla přístup z obou stran. Při krmení jádrem se hříbata přivazují. Nejvhodnější napájení je ve volně přístupných napájecích žlabech. V 10. až 12. měsíci je nutné hříbata rozdělit podle pohlaví, protože hřebečci pohlavně dospívají. V malých chovech a v chovech anglického plnokrevníka jsou hříbata v boxech po odstavu ustájena po 2 - 3 kusech.

Stáj je vhodné situovat na mírně vyvýšeném slunném místě, podélná osa stáje S - J (při směru S - Z chránit jižní stranu před sluncem ozeleněním), vzdálenost od jiných stájových objektů má činit alespoň 15 m, stáj má být suchá, vzdušná, čistá, bez průvanu, výška stáje má být 3 - 3,5 m (maximálně 4 m). Volné stáje mohou být vysoké do 5 m, vzhledem k mechanizovanému odklizení hluboké podestýlky.

Umístění oken má být v úrovni 1,8 - 2 m od podlahy, mimo dosah koní a to tak, aby přímé sluneční paprsky neoslňovaly koně (řešit případně zastíněním - stříškou), poměr plochy oken k ploše podlahy v průměru je 1: 10-20, u plemenných koní 1:8-12 a u pracovních koní 1:16 (tj. 1 m² okna na 8 - 12 m² podlahy, resp. 16 m²), minimální rozměr oken má být 1,2 x 0,9 m, vhodná jsou sklopná okna (dovnitř) - k zajištění větrání s izolačním dvojsklem (diterm) nebo zdvojená. Fyziologické osvětlení pro koně činí min. 40 lx, pracovní osvětlení pro konírny je 100 lx (pokud se ve stáji nepracuje více než 4 hodiny denně), v porodně má být fyziologické osvětlení na úrovni 160 lx, v porodním boxu 250 lx.

Krmný žlab má být ve výšce loketního kloubu koně, tj. 0,65 - 0,90 m, u velkých koní až 1 m, šířka krmného žlabu má být 0,65 m. Žlab je zděný šikmo vzhůru, dno žlabu tvoří kamenina nebo tzv. "mušle" (je vhodnější), délka 0,6 m, šířka 0,4 m, hloubka 0,2 - 0,3 m, okraj žlabu je zaoblený dovnitř (k zabránění vyhrnování ovsu), mušle i žlaby musí být vždy čisté s

udržovaným hladkým povrchem. Šířka krmného místa (volné ustájení) měří pro hříbě (odstav) 0,6 m, pro hříbě do 1 roku 0,7 m, pro dospělého koně 0,8 m.

Podlahy musí být pevné proti tlaku, proti otěru, pružné, teplé a nepropustné, protiskuzové, mají mít sklon 1,5 - 2 % ke žlabu chodby (ve vazné stáji může být podlaha v přední třetině rovná), nejvhodnější jsou z dřevěných dubových nebo bukových špalíků, kladených vlákny kolmo k podložce a pod tlakem impregnovaných, kladené do parketářského tmelu. Betonová podlaha vyžaduje dostatečné množství podestýlky. Z moderních podlahovin vyhovuje tvrzená rýhovaná pryž, lité podlahoviny (bodit, boxit).

Šířka chodeb ve dvouřadých stájích měří minimálně 3 m, při zasouvacích dveřích boxů i 2,5 m, podlaha je ideální špalíková, jinak z cihel, nebo litého betonu. Močůvková stružka za stáním, eventuálně boxem, má být široká 150 - 250 mm s hloubkou 30 - 50 mm, ve sklonu 1 - 2 % ke vpusti stájové kanalizace. Vpusti jsou vždy po 6 m.

Dveře jsou vhodné dělené dvoukřídlé (tzv. čtyřdílné, otevřenou horní polovinu lze v létě větrat), doporučené rozměry: šířka 2,5 - 3 m (až 4 m), výška 2,5 - 2,6 m (až 3 m), ven otevíratelné se zajištěním proti zavření. Rámy dveří (u volných stájí) se doporučuje opatřit svislými otočnými válci a dveřní otvor opatřit závěsnou nebo zasouvací přívorovou zábranou, bránící úniku koní ze stájí. Dveře musí být tepelně izolovány, v letním období je lze vyměnit za dveře laťkové (lepší větrání).

V objektu stáje je vhodné umístit příruční sklady jadrného krmiva, sena a slámy, sedlovnu s hygienickým vybavením a mycí box. Jako samostatné objekty se mohou hodit otevřená jízďárna 20 x 60 m (minimálně 20 x 40 m), krytá jízďárna 20 x 60 m (minimálně 20 x 40 m), případně s tribunkami, pro řízený pohyb tzv. "kolotoč" (event. krytý), kde jsou koně uvázáni k ramenům, nebo modernější kombinace "kolotoče" a kruhové pohybové dráhy, kde tzv. "hrabičky" nutí koně k pohybu. Dále ohrazený lonžovací kruh o průměru nad 12 m, u odchovných zařízení jsou vhodné ohrazené pohybové dráhy, kovárna, ošetřovna s izolační stájí, sklady sena a slámy pro celoroční potřebu, sila na jadrné krmivo, garáže a hnojiště.

Stěny, stropy a podlahy musí zabraňovat náhlým výkyvům teploty a zvláště kondenzaci vodní páry. Optimální teplota je v létě do + 20 °C (výjimečně až do 25 °C) v zimě min. + 6 °C, relativní vlhkost ve stáji 60 - 80 % (max. 85 %) (koním nejvíce vadí vysoká vlhkost). Stájová vlhkost je ovlivněna cca z 1/4 výparem z podestýlky, zbytek dýcháním. Rychlost proudění vzduchu ve stáji má být v létě 0,5 m/s, v zimě 0,25 m/s. Maximální koncentrace škodlivin CO₂ má hodnotu 0,30 % obj., NH₃ 0,0025 % obj. a H₂S 0,0007 % obj. Minimální kubatura stáje (při obnově vzduchu 3 x za hodinu) pro jednoho dospělého koně je 25 m³. Ve volných stájích je vzhledem k použití hluboké podestýlky vhodnější tuto kubaturu předimenzovat (PŘIKRYL 1997).

Požadavky na užítkovou plochu podlahy stájí dle PŘIKRYLA (1997):

Kategorie	m ² .ks ⁻¹
Koně ve volném ustájení	min. 7,3
Klisky se sajícími hříbaty	15 (12 - 16)
Hříbata do jeden a půl roku	6
Starší dorost	7 - 8
Do tří let	8 - 12
Sportovní a plemenní koně	9 - 16
Pracovní koně - jednotlivé stání	5 - 8
- řadová stání	4,5 - 7
Individuální box	rozměry 3 x 3 m resp. 4 x 4 m

V posledních letech jsou velkými favority venkovní boxy (MOTYGINOVÁ, ONDRA a NAVRÁTIL 2005).

Karanténní a kontumační stáj bývá vhodné zřídít u velkých chovů (DUŠEK et al. 1999).

Podlahová plocha boxu musí být nejméně 10 m² pro jednoho koně - záleží samozřejmě na typu a temperamentu koně, pro temperamentní teplokrevné koně je vhodnější trochu stísněnější prostor (DOBRORUKA a KHOLOVÁ 1992).

Těžko můžeme hobby koně či sportovce ustájit hromadně, to by bylo při provozu dost nepraktické. Box by měl mít minimální rozměry 3 x 3,5 m podle plemene koní. Minimální velikost boxu (P) lze vypočítat podle vzorce $2 \times (KVH)^2$ (MOTYGINOVÁ, ONDRA a NAVRÁTIL 2005).

Pro úsporu lidské práce je vhodné umístit mušle na oves tak, aby bylo možno jej tam sypat z chodby, dále v každém boxu mít uzavíratelný otvor, jímž by se házel trus a mokrá podestýlka na oběžný pás pod podlahou stáje (MATOUŠEK 1996).

Podestýlka koni poskytuje pohodlné ležení, umožňuje mu močit, aniž by si potřísnil končetiny, poskytuje mu izolaci a umožňuje mu hrabat a krmit se. Gumová podlaha je vhodná jako základ pro všechny typy podestýlání, hodí se také do přístřešků na pastvinách (BIRDOVÁ 2004).

K podestýlání je možno použít konopnou drť. Má vysokou absorpční schopnost. Vyvezená znečištěná podestýlka snadno a rychle zahnívá. Písek je přirozenou podestýlkou pro arabské koně, ale i pro ostatní, jejichž původní životní prostředí bylo v poušti. Nikdy však na písčitou podestýlku nepředkládáme krmení (VOGEL 1996).

V zemích jižní Ameriky je obvyklá pouze hlína. Stále častěji se používají hobliny odprášené a vysušené. Méně používaný druh podestýlky je novinový papír. Ne zcela žádoucí je však tiskařská barva. Hobliny učené přímo k podestýlání vyrábějí specializované firmy dodávající je v plastových balících. Tyto hobliny jsou odprášené a díky nízkému obsahu choroboplodných zárodků a nepřítomnosti bakterií či plísní (bývají sterilizované) zajištěn velmi vysoký hygienický standard. Savost hoblin je podstatně vyšší než u slámy, a proto se čpavek z moči uvolňuje v daleko menší míře, což prospívá celkovému klimatu ve stáji. Často se setkáváme s předsudkem zemědělců, že piliny okyselují půdu. Výzkum však ukázal, že piliny mají ve skutečnosti jen velmi malý až zanedbatelný vliv na kyselost půdy. Kladnou vlastností hoblin je i redukce hnoje. Při skladování hnoje na hnojišti je ale tlení pilin o něco pomalejší než u slámy. Pelety mnohonásobně efektivněji oproti běžným hoblinám zabezpečují dlouhodobý sací účinek díky velkému povrchu kapilár. Vznikající hnůj zetlí mnohem rychleji než běžný hnůj ze slámy a hoblin. V některých zahraničních stájích se podestýlá také lněnou slámou. Má velice dobrou savost a velmi dobře váže amoniak. Lehce se místuje, je měkká a pružná, nepráší (MOTYGINOVÁ, VÍTOVEC a STAROSTOVÁ 2006).

Díky podestýlce nemá kůň pevnou půdu pod nohama, nýbrž měkkou, nestabilní – takovou, kterou by si nevybral k odpočinku, a která rovněž znamená nepřírozenou zátěž pro šlachy, vazy a svaly. Kopyta potřebují vodu; podestýlka vodu pohlcuje. Jestliže kůň stojí a podestýlce, jeho kopyta (více či méně dehydratovaná) jsou v kontaktu s (různě silnými) roztoky čpavku (STRASSER 2004).

Abychom zabránili přetížení předku a ztuhnutí zad, zvýšíme podlahu ve stáji v místě, kde kůň stojí předkem, o 30 cm. V boxu by měla podlaha stoupat směrem ke dveřím do výšky 30 cm, protože právě tam koně tráví většinu času. Sít na seno je nebezpečná, protože kůň se do ní může snadno zachytit a zranit se, zvláště je-li poloprázdná či prázdná a visí dolů. Speciálně zkonstruovaná žebřinka na seno pod žlabem má mnoho předností. Kůň žere seno téměř ze země a nic nepřijde nazmar. Mříže mají být dostatečně silné a nikoli tak daleko od sebe, aby si mezi ně kůň mohl prostrčit nohu. Z vnější strany boxu mohou být dvířka pro doplňování sena (PAALMAN 1998).

Optimální výška sítě na seno je v úrovni nozder. Zkrmování sena z nízko položeného místa umožňuje koni přirozenější postavení při příjmu krmiva, napomáhá promísení slin s krmivem a odtoku hlenu a omezuje vdechování prachu. Některým ustájeným koním je však nepříjemné, když po celou dobu nevidí ven (BIRDOVÁ 2004).

Poloha hlavy koně ovlivňuje celé jeho tělo. Volně žijící kůň nese svou hlavu a krk po většinu času blízko vodorovné linie či pod ní, přední nohy a přední části kopyt nesou většinu jeho váhy a jeho hřbet je „zavěšen“ pomocí pevného hřbetního vazů. A jak je na tom typicky ustájený kůň, stojící v boxu? Pokud by měl držet hlavu v přirozené poloze, tj. nízko nesenou, neviděl by nic ze svého okolí. Vzhledem ke svému založení stádového a prchajícího zvířete je pro koně nepohodlné mít hlavu tam, kde z této polohy nic nevidí. Aby se tomu vyvinul, stojí pak kůň s zvednutou hlavou, takže může mít alespoň zřakový kontakt s tím, co jej obklopuje. Důsledkem toho je, že hřbet není nesen hřbetním vazem, nýbrž je spíše „prověšený“. Také kopyta nenesou při postoji s vysokým držení hlavy váhu na svých předních částech, nýbrž na patkách, protože těžiště bylo zvednutím hlavy posunuto dozadu. Přirozená potrava koně se nachází na zemi. Krmení z výše stolu (či ze sítě na seno) způsobuje nepřirozené namáhání svalů, kloubů, šlach, vazů a kopyt, zasahuje i dýchací soustavu koně (STRASSER 2004).

V EZ je zakázáno trvalé ustájení bez přístupu zvířat do výběhu nebo na pastvu. Ustájení koní musí zajistit pobyt v suchu (relativní vlhkost 60 až 80 %), teple (optimálně 6 až 16 °C) a na teplé a suché podestýlce (nejlépe dřevěná podlaha pokrytá dostatečnou vrstvou steliva). Stáj musí být dobře větratelná, zajišťující čistotu a bezprašnost vzduchu na úrovni vzduchu venkovního. Kůň dobře snáší zimu, proto je důležitější zajistit přívod čerstvého vzduchu do stáje než udržení optimální teploty. Potřebné je také dostatečné osvětlení stáje (poměr plochy oken a podlahy asi 1 : 10 až 1 : 15). Okna mají být dostatečně vysoko, aby nehrozilo nebezpečí jejich rozbití. Také výška stropu je nutná alespoň 350 cm. Pokud koně denně pracují nebo mají přístup do výběhu, je možné ustájení na stání o šířce větší, než je kohoutková výška koně, a asi dvojnásobně dlouhém, vhodnější je však ustájení v boxech o rozměrech zhruba 4 x 4 m. Hrazení boxů by mělo být do výšky 120 cm pevné a celková výška hrazení by měla být alespoň 220 cm. Nikde ve stáji by se neměly vyskytnout ostré hrany (při rychlém pohybu koně hrozí zranění) a mřížve ve stěnách boxů musí mít menší mezery, než je šířka kopyta (asi 8 cm).

Minimální rozměry stáje a výběhu (shodné s plemenným a užitkovým skotem):

Kategorie	plocha stáje (m ² .ks ⁻¹)	plocha výběhu (m ² .ks ⁻¹)
plemenný a užitkový skot do 100 kg ž. hm.	1,5	1,1
do 200 kg ž. hm.	2,5	1,9
do 350 kg ž. hm.	4,0	3,0
přes 350 kg ž. hm.	5,0 s min. 1m ² /100 kg ž. hm.	3,7 s min. 0,75m ² /100kg
dojnice a krávy (BTPM)	6,0	4,5
plemenní býci	10,0	30

Minimální rozměry při volném ustájení:

Kategorie	min. plocha (m ² .ks ⁻¹)	min. rozměry kotce (boxu)	
		šířka (mm)	délka (mm)
kůň do 200 kg ž. hm.	6	2000	2000
200–400 kg	7	2500	2500
400–600 kg	8	2500	2500
na 500 kg	9	2500	2500

Součin šířky a délky kotce musí splňovat požadavek na celkovou minimální plochu.

Podle způsobu ustájení rozeznáváme tyto stáje pro koně: vazné, volné, boxové, kombinované.

Vazné stáje jsou zpravidla jednořadé nebo dvouřadé a slouží převážně k ustájení užitkových koní, výjimečně k ustájení plemenných hřebců v hřebčincích. Koně jsou za stájovou ohlávku uvázáni ke žlabu nebo mušli vazáky. Jednotlivá stání jsou od sebe oddělena dřevěnými přívorami o průměru 10 až 12 cm, které jsou na koncích opatřeny řetízky, kroužky nebo háčky k zavěšení na stěnu vpředu a sloup umístěný na konci stání. Velikost stání závisí na velikosti koně a pohybuje se v rozmezí 150 až 180 cm šířka a 270 až 300 cm délka. Pro plemenné hřebce je šířka stání až 210 cm a délka až 320 cm. Sklon stání směrem dozadu by měl činit 2 až 2,5 cm na 1 m délky stání. Mezi stáním a chodbou je otevřená močůvková stružka. Chodba u jednořadé stáje je široká 220 až 250 cm, u dvouřadé 280 až 320 cm. Žlaby (mušle) jsou umístěny ve výšce 80 až 100 cm (asi ve výšce lokte koně) a zpravidla mají délku 50 až 80 cm, šířku 35 až 50 cm a hloubku 25 až 30 cm. K napájení koní je nejlépe používat automatické napáječky, které jsou zabudovány ve výšce žlabů. Dveře do vazné stáje mají být dvojité, dvoukřídlé, nejméně 160 cm široké a 220 cm vysoké, horizontálně půlené, aby se jimi dalo větrat. Okna se umísťují co nejbližše stropu, alespoň 180 cm od podlahy, aby přímé sluneční paprsky koně neoslňovaly.

Volné stáje slouží k ustájení plemenných klisen (jalových, březích i se sajícími hříbaty) a jednotlivých ročníků hříbat rozdělených před nástupem pohlavní dospělosti podle pohlaví (nejpozději ve 12 měsících). Žlaby jsou zabudovány podél dlouhých stěn. Objemné krmivo se klade na podestýlku uprostřed po délce stáje. Venkovní vrata musí být široká nejméně 3 m a asi 3 m vysoká, dvoukřídlá a půlená.

Boxové stáje slouží k ustájení plemenných hřebců, klisen s hříbaty, dostihových nebo sportovních koní. Pevně hrazené boxy pro plemenné hřebce mají obvykle rozměry 350 x 350 cm a pro klisny s hříbaty 450 x 450 cm. Do výšky nejméně 120 cm je box pevně hrazen z fošen, zbytek do výšky 220 tvoří železná mříž. Podlaha boxů je tvořena dřevěnými špalíky, gumovými dlaždicemi, může být i dlážděná cihlami nebo betonová, v tom případě je ale nutno počítat s větší spotřebou podestýlky (URBAN a ŠARAPATKA et al. 2005).

V části B a následujících odstavcích NAŘÍZENÍ RADY (EHS) č. 2092/91 je ustájení ošetřeno takto:

6.1.4. Je zakázáno nechávat zvířata přivázaná. Na základě odchylky od této zásady může kontrolní úřad nebo organizace někdy povolit tento postup pro jednotlivá zvířata, pokud provozovatel prokáže, že je to nutné pro bezpečnost nebo spokojenou existenci zvířat a za podmínek, že jsou zvířata přivazována jen na omezenou dobu.

6.1.8. Pokud jsou zvířata chována ve skupinách, velikost skupiny závisí na vývojovém stádiu a na chovatelských potřebách dotčeného druhu. Chovat zvířata za podmínek a při použití výživy, které by u nich mohly způsobit chudokrevnost, je zakázáno.

8.1.1. Podmínky ustájení zvířat musí odpovídat fyziologickým a etologickým potřebám zvířat (např. potřebám zvířat jako jsou volný pohyb a pohodlí). Zvířata musí mít zajištěn jednoduchý přístup k výživě a k vodě. Izolace, vytápění a větrání budov musí zajistit, aby cirkulace vzduchu, prašnost, teplota, relativní vlhkost vzduchu a koncentrace plynu byly udrženy v mezích, které nejsou škodlivé pro zvířata. Budova musí dovolovat dostatečný přirozený přístup přirozeného větrání a světla.

8.1.2. Venkovní ustájení, venkovní pastevní areály nebo výběhy musí podle potřeby skýtát v závislosti na místních meteorologických podmínkách a na daném plemeni dostatečnou ochranu proti dešti, větru, slunci a extrémním teplotám.

8.2.1. Budovy pro zvířata nejsou povinné v pásmech s vhodnými klimatickými podmínkami, které umožní zvířatům žít venku.

8.2.2. Hustota zvířat v budovách musí zajistit pohodlí zvířat, především v závislosti na druhu, plemeni a věku zvířat. Bere zároveň v úvahu přirozené potřeby zvířat, které závisí především na velikosti skupiny a na pohlaví zvířat. Optimální hustota je dosažena, pokud je zajištěna spokojená existenci zvířat dostatečně velkou stájovou plochou pro přirozené stání, pohodlné

uléhání, otáčení se, čištění, zaujímání všech přirozených poloh a provádění všech přirozených pohybů, jako protahování se a třepání křídly.

8.2.4. Na volných plochách, na pastvinách, jiných typech trvalých travních porostů, vřesovištních oblastech, mokřinách nebo na jiných přirozených stanovištích musí být počet zvířat na jednotku plochy takový, aby se zabránilo devastaci půdy a vegetace, způsobené nadměrnou pastvou.

8.2.4. Prostory, ohrady, kotce a pomůcky musí být dostatečně očištěné a dezinfikované, aby se zabránilo jakékoliv nákaze a množení organismů, které jsou přenašeči nákazy. Pouze přípravky a prostředky vyjmenované v příloze II, část E mohou být použity k úklidu a dezinfekci chovatelských budov a zařízení. Výkaly, moč a nespotřebované nebo rozházené krmivo musí být odstraněno tak často, jak je to potřeba k tomu, aby byl na minimum omezen zápach a zabránilo se vábení hmyzu nebo hlodavců. Pouze přípravky a prostředky vyjmenované v příloze II, část B, odst. 2 mohou být použity k hubení hmyzu a jiných škodlivých organismů v budovách a jiných zařízeních, kde jsou ustájena zvířata.

8.3.1. S výhradou ustanovení v odstavci 5.3. musí mít všichni savci přístup na pastvu na volné prostranství nebo do venkovního výběhu, které mohou být částečně zastřešeny a musí mít přístup do těchto míst, pokud to jejich fyziologický stav, meteorologické podmínky a stav půdy dovolují, s výjimkou případů, kdy to požadavky Společenství nebo vnitrostátní požadavky ohledně určitých veterinárních problémů zakazují. Býložravci musí mít přístup na pastvu, pokud to dané podmínky umožňují.

8.3.2. Pokud býložravci mají přístup na pastviny v období pastvy a pokud zařízení na přezimování umožní zvířatům svobodu pohybu, je možno se odchýlit od povinnosti umožnit přístup na volné prostranství nebo do venkovních výběhů v zimních měsících.

8.3.5. Podlahy chovatelských budov musí být hladké, ale nesmí být kluzké. Nejméně polovina celkové plochy podlahy musí být pevná a nemůže tedy sestávat z roštové podlahy nebo mříží.

8.3.6. Chovatelské budovy musí být vybaveny pohodlným, čistým a suchým prostorem na ležení/odpočinek o dostatečné rozloze, který spočívá na pevné konstrukci, s vyloučením roštů. Prostor k odpočinku musí být vybaven dostatečně velkým suchým ložem, které je pokryto podestýlkou. Podestýlka musí sestávat ze slámy nebo jiného vhodného přírodního materiálu. Podestýlka může být vylepšena a obohacena o veškeré minerální látky, schválené jako hnojivo pro ekologického zemědělství v souladu s přílohou II, část A.

8.5.1. Na základě odchylky od požadavků obsažených v bodech 8.3.1., 8.4.2., 8.4.3., a 8.4.5. a od hustoty zvířat stanovené v příloze VIII mohou příslušné úřady členských států povolit odchylky od požadavků obsažených v těchto odstavcích a v příloze VIII po přechodnou dobu, která končí 31. prosince 2010. Tato výjimka se může použít pouze u stájí postavených do 24. srpna 1999 a pokud tyto stáje jsou v souladu s vnitrostátními předpisy o chovu v EZ platnými před tímto termínem nebo pokud tomu tak není, tak se soukromoprávními normami schválenými nebo uznanými členskými státy.

PŘÍLOHA VII NR (EHS) č. 2092/91:

Maximální počet zvířat na hektar Třída nebo druh zvířat	Maximální počet zvířat na hektar (odpovídající 170 kg N/ha/rok)
Koně starší šesti měsíců	2

PŘÍLOHA VIII NR (EHS) č. 2092/91:

	Vnitřní plocha (čistá plocha, kterou mají k dispozici zvířata)		Venkovní plocha (plocha pro výběhy mimo pastvin)
	Minim. živá hmotnost (kg)	m ² na-zvíře	m ² na zvíře
Plemenný a užitkový skot a koně	Do 100	1,5	1,1
	Do 200	2,5	1,9
	Do 350	4,0	3
	Více než 350	5 s minimálně 1 m ² /100 kg	3,7 s minimálně 0,75 m ² /100 kg

Ve VYHLÁŠCE č. 191/2002 Sb., o technických požadavcích na stavby pro zemědělství, je v následujících paragrafech ustájení ošetřeno v těchto požadavcích:

§ 7

Společné požadavky na stavby pro hospodářská zvířata

(1) Dispoziční, technické a provozní řešení staveb musí v souladu s použitou technologií chovu

- a) zajišťovat prostředí, odpovídající pohodě, užitkovosti a zdraví zvířat a poskytovat zvířatům ochranu před nepříznivými klimatickými vlivy a riziky, ohrožujícími jejich zdraví,
- b) poskytovat zvířatům podle nároků jednotlivých druhů a kategorií maximálně možnou volnost pohybu tak, aby byla zajištěna jejich pohoda a aby nedocházelo k jejich omezování způsobem, který by vedl k jejich zbytečnému utrpení nebo zranění,
- c) zajišťovat dostatečné osvětlení; jestliže dostupné přirozené osvětlení nenaplňuje fyziologické a etologické potřeby zvířat, musí být zvířatům zajištěno umělé osvětlení, jehož způsob instalace a intenzita nevyvolá nepřírozené dráždění,
- d) umožnit ošetřovateli zvířat denní kontrolu zdravotního stavu, kondice a pohody zvířat,
- e) umožnit ošetřovateli zvířat denní kontrolu stavu technického a technologického zařízení pro chov zvířat, především automatizovaných systémů, na nichž je závislá pohoda a život zvířat; k tomu účelu vybavit stavbu stabilním nebo mobilním zdrojem osvětlení,
- f) zabezpečit stavbu před vstupem nepovolaných osob,
- g) zabezpečit stavbu před únikem chovaných zvířat a omezit vniknutí jiných živočichů,
- h) umožnit dezinfekci, dezinsekcí a deratizaci,
- i) umožnit veterinární vyšetření a ošetření, podání látek zvířatům a odběr vzorků,
- j) umožnit ve stavbě vyčlenění oddělené prostory pro zvířata vyžadující mimořádnou péči, zvířata poraněná, nemocná nebo podezřelá z nákazy,
- k) umožnit ošetřovatelům a dalším ke vstupu oprávněným osobám bezpečné provedení úkonů a činností souvisejících s chovem zvířat a údržbou stavby,
- l) umožnit minimalizaci emisí amoniaku a zápachu při současném zohlednění požadavků na pohodu zvířat.

(2) Podlahy ustájovacích prostorů

- a) musí odpovídat hmotnosti zvířat a mít protiskluzovou úpravu povrchu,
- b) roštové musí mít roštnice s odpovídající nášlapnou plochou a šířkou šěrbin podle druhu zvířat, hrany roštnic musí být bez odštěpů s minimálním převýšením roštnic a s uložením osy roštnic kolmo k nejčastější ose pohybu zvířat,
- c) nesmí způsobovat poranění nebo utrpení zvířatům při pohybu, stání nebo ležení,
- d) musí mít pohodlnou plochu pro ležení, mít náležitý sklon a odpovídat tělesným rozměrům zvířat,

(3) Konstrukce, použité materiály a povrchová úprava staveb, zvláště pak krmné žlaby (koryta) a další zařízení, s nimiž přicházejí zvířata do styku, nesmí být zdravotně závadné. Všechny prvky a části stavby pro ustájení zvířat musí být konstruovány a udržovány tak, aby se nevyskytovaly ostré okraje, hrany nebo výčnělky, o něž by se mohla zvířata zranit. Nesmí být použit ostnatý drát.

Příloha 5 Vyhlášky č. 191/2002 Sb. udává tyto požadavky na stavby pro koně:

1. Rozměry při vazném ustájení

Kůň nad 400 kg ž.hm.	Minimální plocha	Minimální rozměry stání1)			Krmný žlab2)
	(m ² /ks)	šířka (mm)	délka (mm)	výška (mm)	minimální šířka (mm)
řadová stání	4,5	1500	2750		650
individuální stání	4,5	1800	2750	650-1000 2)	

Vysvětlivky k tabulce:

- 1) Součin šířky a délky stání musí splňovat požadavek na jeho minimální plochu.
- 2) Podle výšky loketního kloubu, podle růstu a věku.

2. Rozměry při volném ustájení

Kategorie koní	Minimální plocha	Minimální rozměry kotce (boxu)1)	
	(m ² /ks)	šířka (mm)	délka (mm)
kůň do 200 kg ž.hm.	6	2000	2000
200 - 400 kg ž.hm.	7	2500	2500
400 - 500 kg ž.hm.	8	2500	2500
nad 500 kg ž.hm.	9	2500	2500

Vysvětlivka k tabulce:

- 1) Součin šířky a délky kotce (boxu) musí splňovat požadavek na jeho minimální plochu.

3. Rozměry krmného místa u žlabu koně při volném ustájení

Kategorie koní	Minimální šířka (mm/kus)	Výška (mm)
hřibě odstavené	600	650 - 900 1)
hřibě do 1 roku	700	
kůň dospělý	800	1000

Vysvětlivka k tabulce:

- 1) Podle výšky loketního kloubu, podle růstu a věku.

4. Podlahové konstrukce:

- podlaha stání musí být v přední třetině vodorovná, v zadní části se sklonem min. 1,5 %,
- podlahy loží k volnému ustájení a podlaha boxu musí mít minimální sklon 1,5 %.

5. Stájové chodby:

šířka chodby ve dvouřadých stájích musí být minimálně 3000 mm, při zasouvacích dveřích boxů u jednořadých a dvouřadých stájích min. 2500 mm.

2.5 VÝŽIVA

2.5.1 Principy

Domestikací člověk koně připravil nejen o volný pohyb, ale také o možnost vyhledávat si potravu (MAHLER 1995).

Pro zdraví koně je životně důležité, aby součástí jeho výživy bylo široce rozmanité rostlinstvo. Ví, jakých rostlin je zapotřebí k tomu, aby zůstal zdravý, a není nijak neobvyklé, když koně urazí značné vzdálenosti proto, aby našli rozmanitou výživu, kterou potřebují (STRASSER 2004).

Koně trvale ustájení venku mají sice o něco větší potřebu energie, ale dovedou krmivo využívat mnohem lépe, než jejich „uzavření“ kolegové (KORÍNEK, MOTYGINOVÁ a STAROSTOVÁ et al. 2005).

Bylo prokázáno, že hříbata odchovaná na pastvě (hřebečci i klisničky) jsou plodnější než hříbata odchovaná stájově. Konečně má pastva příznivý vliv na vývin hříběte i svými dietetickými účinky, které se projevují v rychlejších trávicích pochodech. Rychlejší oběh potravy způsobuje, že se při stejném využití živin krmiva dostane organismu hříběte celkově více živin a hříbě může lépe růst (ŠTRUPL et al. 1983).

Ustájená zvířata nespotřebují mnoho energie na ohřívání těla nebo chůzi při hledání potravy, a tak by se jim krmivo nepřetržitě – jen proto, aby se zabavili – předkládat nemělo (BIRDOVÁ 2004).

Koně jsou uzpůsobeni především k podávání takového výkonu, jaký podávají všechna zvířata, která se pohybují rychle a na velké vzdálenosti. Mnoho koní držných trvale ve stáji je ještě navíc krmeno jádrem obsahujícím mnohem větší množství energie, než jakou by při své práci měli dostávat. Výsledkem je kůň, který se snaží přebytku energie zbavit vyhazováním a odmítáním poslušnosti na jízdárně (STEJSKALOVÁ 2004c).

Výkon koně často nadsazujeme. Hodinová vyjížďka denně není pro našeho koně ani lehká práce (KORÍNEK, MOTYGINOVÁ a STAROSTOVÁ et al. 2005).

Kůň vykonávající namáhavou práci není schopen přijmout naráz větší množství krmiva, aby okamžitě nahradil vydanou energii. Nejlepším řešením je předkládání koncentrovaných krmiv (VOGEL 1996).

Krmení je problematictější na ekofarmách u monogastrických zvířat, a to zejména z pohledu dostatku vlastních krmiv, a proto, že cena ekologicky vyrobených obilnin a luskovin je vyšší ve srovnání s konvenční produkcí (URBAN a ŠARAPATKA et al. 2005). Přirozenému klenutí hřbetu pomáhá i každodenní několikahodinový pobyt na pastvině (ŠVEHLOVÁ 2003).

Jedna až dvě hodiny pobytu na pastvině denně plně stačí, jinak kůň sežere mnoho trávy a při cválání příliš zatěžuje dýchací orgány (PAALMAN 1998).

Pastva poskytuje koním nejen dostatek potravy a pohybu, ale dává jim příležitost k navazování a upevňování vzájemných sociálních vztahů. To, že se kůň na pastvě stává sám sobě pánem, se však často odráží v poklesu disciplíny (VOGEL 1996).

V přírodě byl kůň při obstarávání potravy nucen pohybovat se z místa na místo. Často se mohl nerušeně pást jen krátce. S přeplněným žaludkem také nemohl rychle změnit místo pastvy. Proto je pro koně nepřirozené a zcela nevhodné krmení dvakrát denně. Ani krmení třikrát denně zcela neodpovídá jeho přirozenosti (DOBEŠ 1997).

Nemá-li kůň důvod se hýbat, nepohne se. Proto, aby se kůň přirozeně pohyboval, musí mít prostor k pohybu plus společnost sobě rovných, obzvláště proto, aby si měl s kým hrát (koza, například, není schopna tuto funkci plnit). Dalším důvodem pro koně, aby se hýbal, je hledání potravy. Jedním ze způsobů, jak udržovat koně v pohybu, je umístit píci a vodu daleko od sebe (jestliže seno a voda jsou umístěny vedle sebe, může tam stát i několik koní po

celý den, aniž by se pohnuli z místa). Musíme-li šetřit místem, pak jsou lepší dlouhé a úzké výběhy, nežli čtvercové či obdélníkové výběhy o stejné ploše; délka přinejmenším umožní koni, aby se chvíli pořádně proběhl a protáhl (STRASSER 2004).

2.5.2 Pasení

Délka doby pasení koní je nejpodstatněji ovlivněna lidským činitelem, jmenovitě principem organizace práce v daném hřebčíně. Existují prakticky pouze dva systémy realizace pastvy koní. Nejčastěji uplatňované denní pasení koní a 24 – hodinový, tj celodenní pobyt těchto zvířat ve volnosti. Ortodoxně praktikovaný pobyt koní na pastvě (od 7 do 16 hodin) vylučuje, resp. eliminuje optimální využití pobytu ve volnosti k potravnímu projevu na minimum: koně jsou totiž nuceni spásat pastevní porost v době zvýšeného náletu obtížného, blanokřídlého hmyzu a při nepříjemně působící teplotě ovzduší. Z pastvy se do objektu stájí v 16 hodin vrací nenasycené stádo těchto zvířat. Dalším poznatkem je skutečnost, podle které po 9. hodině výrazně klesá intenzita tohoto potravního projevu; v odpoledních hodinách je pozvolný vzestup pasení přerušen přemístěním / návratem stáda do stáje.

Poznatky pramenící z aplikace technologie pastvy, při které jsou koně ve volnosti v průběhu 24 – hodinového období, informují především o relativně přesném chodu „fyziologických hodin“ těchto zvířat. V rámci zmíněné technologie organizace pastevního režimu se zjistili dvě aktivní periody příjmu potravy (při vyloučení faktoru lokalizace pastvy, resp. omezeného působení fenoménu klimatických podmínek). První z nich začíná kolem 4. hodiny ráno a trvá do 7.30 hodin. Druhá perioda trvá obvykle od 16. do 21. hodiny. V průběhu zmíněného pastevního období neaktivnější projev příjmu potravy se zaznamenává kolem 20. hodiny. Znatelně nižší frekvencí výskytu pasení je charakterizované noční období (pozn.: od 1. do 4. hodiny trvá tzv. hlavní část odpočinkových projevů pasoucího se stáda, obvykle v podobě ležení, ev. spánku). Od dopoledních do odpoledních hodin (tj. od 8 do 16 hodin) trvá inaktivní perioda příjmu potravy na pastvě. V tomto období koně spíš vyhledávají stinná, chladnější místa (obvykle v blízkosti stromového porostu), ev. pod umělými přístřešky umístěnými na pastvě, v neposlední řadě v samotných objektech ustájení s možností volného přístupu zvířat do těchto míst. Tato aktivní obrana před dotěrným létajícím hmyzem a účinky přímého, prudkého slunečního záření, snižuje stav neklidu zvířat, resp. eliminuje přehřátí jejich organismu. Projev spásání travního porostu je v tomto období opakovaně zahajován, avšak záhy přerušován. Frekventovaněji dochází k přesunům stád vyhledávajících co možná neoptimálnější místo k oddechu. Z výzkumu je zřejmé, že z 24 – hodinové doby pobytu ve volnosti (na pastvě) věnují koně příjmu zelené hmoty 50 % času. To současně znamená, že pokud koně při tradiční organizaci práce se věnují pastvě 6 hodin, pak jejich druhové při 24 – hodinovém pobytu ve volnosti se pasou až 12 hodin.

Při eventualitě organizace pastvy v denním období by se v současnosti měl stáda koní vyhánět na pastvu v 7.30 h a do stájí by se měla vracet již kolem 10. hodiny. Pastva v odpoledních hodinách by měla být obnovena – bez rizika poškození organismu z titulu přehřátí v 16 hodin a trvat do 18 hodin. Z tohoto důvodu lze považovat tradiční způsob pasení koní za přežitek, vyžadující operativní korekci v naznačeném směru.

Zjistilo se, že v období, kdy poprchává nebo mrholí, intenzita pasení zůstává nezměněná. Koně, kteří setrvávají na pastvě i v době vydatného deště však výrazně snižují intenzitu příjmu potravy formou spásání travního porostu (DURUTTYA 2005).

Větší stádo by se mělo chovat podle následujících principů: Vytvářejte skupiny ze zvířat, která spolu na první pohled dobře vycházejí, bez ohledu na pohlaví, věk, nebo velikost. Vytvářejte skupiny ze zvířat, která vyžadují stejný příjem živin. Koně, kteří pracují odpoledne by měli být ustájeni odděleně od koní pracujících ráno aby se předešlo potížím s těmi zvířaty, která se nechtějí nechat chytit a odmítají opustit své společníky. Velké stádo vytvářejte

pomalou – začněte s maximálně šesti zvířaty a vždy po několika dnech zařazujte po párech další zvířata. Vazby ve dvojici by se neměly přetrhávat. V ideálním případě by klisny a valaši měli být promícháni – za předpokladu, že je jich přibližně stejně. Starší zvířata jsou méně ohrožena tehdy, když se chovají společně s jinými staršími zvířaty nebo se zvířaty mladými, která mají sklon k submisivitě. Aby koně vytvořili stádo, potřebují mít kolem sebe stále stejná zvířata. Koně, kteří nebyli vychováni společně s jinými, bývají sociálně nešikovní a zpravidla se již nikdy nedokážou zapojit do stáda. Taková zvířata by se měla chovat odděleně, případně s jedním společníkem, se kterým se snesou (BIRDOVÁ 2004).

U koní - sportovců je třeba preferovat umístění na pastvinu odděleně od ostatních jedinců (MOTYGINOVÁ a STEJSKALOVÁ 2006).

Koně pasoucí se ve stádech nesmějí mít na zadních končetinách podkovy, předchází se tak úrazům (DUŠEK et al. 1999).

Povídáčky, že pastva obsahuje pro koně vše potřebné, jsou mylné. Pastvina je kulturní plocha a často je na ní nedostatek minerálií, vitamínů a stopových prvků (KOŘÍNEK, MOTYGINOVÁ a STAROSTOVÁ et al. 2005).

Pastevní odchov je pro hříbata opravdu to nejlepší, ale z hlediska výživy je samotná pastva nedostačující. Nezapomínejme, že stejně jako se za staletí změnil genetický potenciál jednotlivých plemen koní, stejně tak se změnila skladba pastevních porostů, které jsou jim k dispozici (ŠTŮRALA 2006a).

V píci se nejčastěji hodnotí obsah Ca, Mg, P a K, méně často i Na, výjimečně mikroelementy. Obsah minerálních prvků v píci je značně ovlivňován obsahem a přístupností živin v půdě. Hořčík je makrobiogenní prvek, který bývá v půdách ČR nejčastěji deficitní (URBAN a ŠARAPATKA et al. 2005).

Kvalitní seno je ten nejlepší způsob jak svého koně „zahřát“. Jádro je nutné jen jako doplněk pro pracující koně podle stupně zátěže, nebo pokud nám kuň hubne. Hovoříme-li o tom, že nepracujícím koním stačí v zimě pro záchov dostatek kvalitního sena, musíme si ovšem uvědomit zvýšenou potřebu minerálních látek a vitamínů, které musíme koním zajistit. Poslední výzkumy ukazují, že pokud je koním v zimním období podávána voda o teplotě 6 °C až 15 °C, příjem vody se navýší o 40 %, což pozitivně ovlivňuje metabolické procesy (ŠTŮRALA 2006b).

V zimě, kdy skončí vegetační období a tráva neroste, by se měly odstranit všechny dočasné dělicí ploty a zvířatům by se mělo po dobu několika měsíců, až do začátku nového vegetačního období na jaře, umožnit pást na celé rozloze. Tak budou mít větší svobodu a budou moci celý prostor využít pro svou tělesnou aktivitu a zahřátí. Mohou se také po ploše potulovat a nacházet další zdroje vegetace podle toho, jak se mění roční doba. Měli byste třeba také vyčlenit malou plochu jako výběh během nejvlhčích období (BIRDOVÁ 2004).

Klíčem k větší pohodě je svoboda volby. Pokud je na pozemku přístřešek, budou mít zvířata možnost volby a buď se schovají před nepřízní počasí, nebo zůstanou venku. Jeho zadní stěna má být orientována proti směru převažujících větrů. Měl by být dostatečně prostorný, aby se v něm mohli koně volně pohybovat a netlačili se (BIRDOVÁ 2004).

V ideální situaci otevřeného přístřešku, sestávajícího ze tří stěn a střechy, se svažitou podlahou a mezerou mezi střechem a zadní stěnou, se čerstvý vzduch může dostat do přístřešku, proudit v celém prostoru a odvádět čpavek cestou blízko podlahy. Tento průvan koni neškodí. Podlaha by měla být tvrdá a suchá, aby se nemohl vytvořit žádný rezervoár čpavku. Může být udělána z tvrdé, udusané půdy (ta je dobrá tehdy, jestliže koně nemočí v přístřešku příliš mnoho a nerozmáčí ji), jinak by měla být z vodězdorného materiálu, jako jsou svařené gumové rohože či beton. Jestliže si koně v přístřešku rádi lehají, mohou si o beton odřít hlezna; v takovém případě můžete dát do jednoho kouta přístřešku malé množství steliva (to však musí být denně vyměňováno). Jiná možnost je umístit na podlahu z udusané hlíny dřevěné fošny tak, aby mezerami mezi nimi mohla odtékat moč. Jestliže několik koní

sdílí jeden přístřešek, je důležité, aby měl dva východy, aby níže postavený kůň měl před výše postaveným kudy ustoupit. Půda ve výběhu musí odpovídat povrchu, na kterém bude kůň pracovat, aby se kopyta mohla tvrdostí své rohoviny přizpůsobit intenzitě opotřebení na daném druhu půdy. Nezapomeňte však na „měkké místo“ na válení. To, že kopyta jsou schopna přizpůsobit se tvrdému podkladu, bylo již ve 4. století před Kristem dokumentován Řekem Xenophonem. Abychom umožnili koni pevnit svá kopyta v menším prostoru, můžete např. použít železniční pražce, spojit je před přístřeškem (či v místě, ke jsou krmeni) do rámu, nasypat mezi ně oblázky, a možná přidat trochu betonu, aby se vše usadilo (příčemž vršky oblázků se nechají vykukovat). Kopyta ztvrdnou, avšak tyto oblé kameny je příliš neopotřebují, což vyvolává potřebu hodně jezdit nebo provádět korektury kopyt (STRASSER 2004).

Ideální je přibližně 8 m hluboký třístěnný přístřešek otočený vchodem na jih, nastlaný suchou slámou. Nastlat lze také prostor mezi stromy nebo přírodní dolinku v závětrí (ŠVEHLOVÁ 2006).

Koně se dovedou vzájemně chránit před nepřízní počasí. Často pak stojí v obrácené pozici – hlavou k ocasu druhého zvířete (v létě si tak někdy odhánějí ocasem obtížný hmyz). Je-li kůň sám, stojí za špatného počasí vždy zády proti větru. Mohutné hýžděové svalstvo hojně zásobované krví si mnohem déle uchovává teplotu (VOGEL 1996).

Pobyt na pastvinách v proměnlivých povětrnostních podmínkách má vliv i na budoucí výkonnost koně. Vede k fyziologickému tréninku organismu. Kůň se stane odolnější vůči nepříznivým podmínkám prostředí a zlepšuje se i jeho zdravotní stav. Uvažme, že sportovní soutěže, dostihy i pracovní využití jsou od koně požadovány v každém počasí. Je proto třeba, aby kůň byl na nepříznivé až drsné počasí adaptován již v mládí (DUŠEK et al. 1992).

Pastevní odchov hříbat je jedním ze základních požadavků chovu koní. Na dobře obhospodařovaných pastvinách mají hříbata dostatek pastevního porostu, bohatého lehce stravitelnými živinami, zvláště bílkovinami, minerálními látkami a vitaminy. Pobyt na pastvinách má pro mladý rostoucí organismus značný význam, a to i proto, že hříbě je na čerstvém vzduchu (lepší výměna látková), na slunci (aktivace protikřivického vitamínu D, tlumení infekčních nemocí) a má možnost pohybu. Pohyb hříbat na pastvině je zvláště důležitý pro získání pevné konstituce, tedy pevné kostry, mohutného svalstva, pro posílení nervové soustavy, zvýšení odolnosti kůže a její tepelně regulační funkce, zintenzivnění výměny látkové atd., tedy vesměs faktorů podmiňujících výkonnost koně. Možnost volného pohybu na pastvině je nejvýznamnějším kladným vnějším ovlivněním funkční činnosti organismu zvířete, kterou žádný jiný pohyb plně nenahradí. Pastevní odchov má značný význam i z ekonomického hlediska, protože využitím pastevních ploch a zelené píce se celkově sníží náklady na chov koní. Nejvhodnější složení přirozeného i umělého pastevního porostu je: 70 – 80 % trav, převážně nízkých, 20 – 25 % vytrvalých, motýlokvětných rostlin, 5 % aromatických bylin. Z trav se do pastevní směsi doporučují: kostřava luční, lipnice luční, srha laločnatá, sveřep bezbranný, psárka luční, jílky, bojínek luční a jiné podle lokalit a místních zkušeností. Hříbata paseme společně přibližně do věku jednoho roku. Se zřetelem na hospodárné využití pastvin není účelné ani v extenzivních podmínkách zřizovat příliš velké oplůtky, např. větší než 3 ha. K dobrému využití pastvin je účelné podle možností kombinovat pastvu koní s pastvou skotu nebo ovcí, a to tak, že koně po skotu pastviny dopásají (DUŠEK et al. 1999).

Kůň ukousne sousto trávy až u země. Proto se často doporučuje společnost skotu (někdy i ovcí, ale ty vypásají porost stejným způsobem), který koňské pastevní zvyklosti vyvažuje svými. Koně můžeme pást s hovězí dobyt看em a později, když trávy ubude, s ovcemi. Takové ošetřování pastviny pak vyžaduje jenom velmi málo lidské práce a je zajímavé i po finanční stránce (MOTYGINOVÁ a STEJSKALOVÁ 2006).

Pastevní areály koní a koz je při dostatku prostorů pro pastvu vhodné střídat z důvodů omezení výskytu parazitů. Společnou pastvu koní a koz se nelze doporučit s ohledem na možné zranění menších zvířat. Při společné pastvě koní s hovězím dobyt看em se snižuje výskyt parazitů koní (VOGEL 1996).

Konzumem větví a kůry stromů, resp. dřevní hmoty se koně dostávají k takovým látkám, které jsou jim z hlediska zdravotního stavu prospěšné. Paalmann se domnívá, že požíváním pupenů dřevin v zimním období získávají koně látky, které povzbuzují jejich chuť k přijímání potravy. Nejvyhledávanějšími dřevinami jsou bukové větve. Listy a větve červeného buku obsahují, kromě různých minerálních látek, především substance na bázi draslíku. Blendinger zdůvodňuje „okusování dřeva“ argumentem, podle kterého se jedná o projev atavismu, jehož kořeny nacházíme v samotné fylogenezi současných populací koní: jejich původním biotopem byl les a hlavní potravou především listí a větve tohoto porostu (DURUTTYA 2005).

Koně oceňují chutnost a různorodost bylin a keřů, které si často vybírají pro zlepšení funkce střev nebo jako „dávku“ léčivého léku v případě nějakého nedostatku nebo onemocnění (BIRDOVÁ 2004).

Dosud není dostatečně známo, na jakém principu funguje rozpoznávání nepoživatelných a jedovatých rostlin a vyhýbání se jim. V případě potravy, jejíž požití nezpůsobí smrt, se mohou koně vlastní zkušeností poučit a příště ji obloukem obejít. Existuje ovšem i názor, že se koně nevhodné stravě vyhýbají prostě tak, že nežerou nic, co neviděli bez následků požití vlastní matkou (BARTOŠOVÁ - VÍCHOVÁ 2007b).

Při nárazové pastvě je trávení neúplné, vznikají škodlivé plyny, koliky a pokud je kůň hladový či stresovaný, sežere na pastvině cokoliv, i jedovaté rostliny (KVĚTOŇOVÁ 2006).

Hnoji dáváme přednost před umělými hnojivy, která potlačují jetel v porostu. Je smutnou skutečností, že jakmile jednou začneme hnojit uměle, budeme rok od roku potřebovat vyšší dávky hnojiv k udržení úživnosti pastviny, neboť rostlin schopných dotovat půdu dusíkem (tzv. leguminóz) začne výrazně ubývat (MOTYGINOVÁ a STEJSKALOVÁ 2006).

2.5.3 Krmení

Mrkev, česnek, ocet, petržel a dokonce i říky lze pravidelně zkrmovat pro zlepšení odolnosti vůči endoparazitům (BIRDOVÁ 2004).

I v EZ je možné používat pro odčervení a vakcinaci alopatické prostředky, ale je třeba upřednostnit využití všech preventivních opatření (hygiena krmení a napájení, střídání pastvin, zkrmování kvalitního sena, obnova pastvin aj.), případně využití homeopatických prostředků. (URBAN a ŠARAPATKA et al. 2005).

Ideální je 24 hodin denně dostupnost větví, pastvy a sena (ve venkovních zásobnících, které umožní styk s přirozeným vnějším prostředím, kdykoliv je to možné). Jedním ze způsobů, jak dosáhnout rozmanitosti výživy, je krmení senem z různých zdrojů během roku (různých luk, oblastí apod.), protože každá louka má jiné půdní podmínky a tím se seno z ní trochu liší od ostatních. Rovněž i obměňování jadra od různých dodavatelů. Další možností je nechávat koně napást během ježdění v terénu (nikoli podporovat zlovyk, ale záměrně učinit jednu nebo více přestávek, během kterých se kůň může pást). Zpestřením jsou kuchyňské slupky a odřezky čerstvé zeleniny. Respektujeme-li skutečnost, že přirozeně žijící kůň rozpozná, co je pro něj dobré a co není, není nejlepším nápadem přidávat předmíchané minerály a vitaminy do jadra a tím nutit koně, aby žral to, co si člověk myslí, že kůň potřebuje. Přirozené podmínky chovu upraví váhu koně (STRASSER 2004).

U nezabřezlých klisen bez hříbete je výživa a technologie krmení jednoduchá. Vyžadují pouze udržovací krmnou dávku, kterou jsou schopny zabezpečit za předpokladu

rané sklizně objemná krmiva - kvalitní pastva nebo neomezený příjem dobrého sena. V případě, že nutriční hodnota těchto krmiv je nižší než fyziologická potřeba dané kategorie klisen, je nutné chybějící živiny, minerální látky a vitaminy doplnit tzv. vyrovnávací směsí nebo jádrem. Před přípravou na připouštěcí období se zvyšuje přídavek minerálních a vitamínových doplňků o 5 – 10 %. Platí to pravidelně u klisen chovaných pouze ve stáji (ne pastevně). V praxi se doporučuje tzv. flushing systém výživy, který odpovídá přechodnému zvýšení úrovně výživy 2 – 3 týdny před připouštěním. Zvýšená úroveň živin se zabezpečuje prostřednictvím přídatku koncentrovaných krmiv.

V prvních dvou třetinách březosti postačuje ke zdárnému vývoji plodu a zachování života matky záchovná dávka případně obohacená o minerální a vitamínový doplněk. Po sedmém měsíci březosti, kdy již viditelně stoupá tělesná hmotnost plodu, dochází i přes zvýšenou konverzi živin z krmné dávky ke zvýšení potřeb živin, které dosahují maxima ke konci březosti. Zvýšená potřeba živin a zmenšený příjem krmiva (rostoucí plod zabírá značnou část dutiny břišní) se jí kompenzují zařazením vyššího podílu koncentrovaných krmiv do krmné dávky.

Během prvních dvou měsíců laktace nároky na přísun všech živin v krmné dávce progresivně stoupají. Proto je nutná odpovídající koncentrace živin v sušině krmné dávky, která se zajistí zvýšeným podílem koncentrovaných krmiv. Po dosažení maxima laktanční křivky se koncentrovaný přídavek postupně snižuje tak, jak klesá produkce mléka až do doby odstavu.

V prvním měsíci života narozené hříbě téměř zdvojnásobí svou hmotnost (za 35 až 40 dní). Klisna je svou produkcí mléka plně schopna za normálních okolností zabezpečit optimální růst hříběte. Od druhého měsíce se postupně do krmné dávky zařazují i krmiva objemná, pastva, seno, ke kterým mají hříbata volný přístup. Současně zařazujeme i jaderné směsi. Při odstavu hříběte v 6ti měsících se předpokládá závislost již jen na objemných a jaderných krmivech.

Krmná dávka koní v období výcviku a tréninku na bázi sena a ovsa vyhovuje pouze při mírné zátěži, při dodržování rovnováhy mezi senem a ovsem. Zvýší-li se podíl ovsa v souladu s intenzitou práce na úkor sena, vzniká deficit minerálních látek – Ca, Na a někdy i Mg. Nadměrné zkrmování ovsem s mylnou nadějí na zlepšení výkonnosti zatěžuje trávicí ústrojí a může vést k různým komplikacím. Krmná dávka na bázi kompletních granulí nebo briket se ukazuje podle posledních výzkumných prací pro dostihové a sportovní koně jako vhodnější. Dlouhodobé výzkumy prokázaly, že kůň nevyžaduje příjem objemných krmiv v původní podobě. Pro koně je vhodný obsah hrubé vlákniny 0,4 kg/100 kg živé hmotnosti. Podle našich zjištění by sportovní koně neměli přijímat více než 0,43 kg vlákniny/100 kg živé hmotnosti. Čím větší zátěž, tím je požadavek na energetickou složku krmné dávky vyšší. Objemná krmiva, především málo kvalitní, obsahují o třetinu až polovinu méně energie než v normálním stavu. Zařazením kvalitních krmiv do krmné dávky, např. vysoce kvalitní píče, která je dostatečným zdrojem vitaminů, by měla být kryta záchovná potřeba těchto látek. U koní zátěžových – sportovních a dostihových v maximálním tréninku - je nutné krmné dávky doplňovat o vitamínový přídavek, který slouží ke krytí zvýšené potřeby při intenzivní až velmi intenzivní práci. U těžce pracujících koní (sportovních a dostihových) se nedoporučuje zkrmovat velké množství zelené píče jednak pro přetížení trávicího ústrojí, jednak pro snížení činnosti dýchacího ústrojí (vzniká na něj tlak) s následným nastoupením únavy a zvýšeným pocením. Dostihoví koně nemohou být krmeni větším množstvím objemných krmiv, protože musejí mít vykasané břicho, aby nepřekáželo rychlému pohybu (DUŠEK et al. 1999).

U výkonnostních koní jejich dieta obsahuje jen 50 % píče a zbytek je ve formě obilovin a koncentrovaných krmiv, a tak tyto koně budou při příjmu takového krmiva daleko méně žvýkat. Často se pak objevují stájové zlovyky (BIRDOVÁ 2004).

Průběh březosti u všech druhů zvířat je úrovní výživy ovlivněn až za extrémních podmínek nedostatečné dotace živin, poněvadž z hlediska přísunu a využití živin je plod

preferován před placentou a placenta je dále preferována před matkou. Nadměrná dotace živin pokročilou březost obvykle neovlivňuje, negativně však ovlivňuje průběh porodu a poporodního období (DOLEŽEL 2003).

Konzervovaná píce (senáž) je výborným krmivem, zejména v jarních měsících pro kojící klisny, případně mladá hříbata. Senáž má vyšší obsah sušiny (cca 35-40 %) než původní pastevní porost, ale nižší než seno. Je tedy vhodným krmivem pro ty koně, kteří potřebují dostatečný přísun živin v relativně malém množství krmiva.

U citlivých koní může krmení ovsem vyvolávat nepřiměřené reakce na vnější podněty (kůň je bez důvodu lekavý, zbrklý) – kvůli aveninu (součást lepku, která stimuluje centrální nervový systém). Ječmen má v porovnání s ovsem nižší obsah vlákniny i tuku, zatímco obsah energie může být i vyšší. Ječmen však neobsahuje avenin, což je velkou výhodou pro snížení nervozity koní. Kukuřice je vhodným krmivem pro doplnění zásob energie těžce a intenzivně pracujících koní. Pro výživu koní má význam sojový extrahovaný šrot. Vzhledem k vysokému obsahu bílkovin je velmi dobře využitelný ve výživě mladých koní (max. do 3 let) a vysokobřezích či kojících klisen. Mrkev má výborné dietetické účinky; vysoký obsah karotenu ji předurčuje ke krmným účelům pro hříbata, březí a kojící klisny, sportovní a dostihové koně (DUŠEK et al. 1999).

Velká množství jadra jsou pro koně něčím cizím (v přírodě existuje jádro pouze v malých, rozptýlených množstvích). Měli bychom rovněž vzít v úvahu, že, podle nejnovějších vědeckých studií, je oves jediným jádrem, které kůň může řádně strávit; ječmen je méně vhodný a kukuřice ještě horší (STRASSER 2004).

Orientační pravidlo praví, že kůň, který nepracuje, by měl dostávat pouze objemná krmiva (seno, travu apod.) a žádný koncentrát. Koně pracující lehce by měli dostávat 75 % objemného krmiva a 25 % koncentrátů. Koně pracující středně těžce by měli mít krmnou dávku složenou z asi 60 % objemného krmiva a 40 % koncentrátů a koně pracující těžce by tyto složky své krmné dávky měli dostávat v poměru 50 : 50.

Seno určené koním by mělo obsahovat asi 20 % vlákniny. Optimální se jeví seno z první seče, a to v době kvetení trav. V případě možnosti koní vybrat si z jednotlivých druhů objemných krmiv, největší zájem se soustřeďuje na siláž, na druhém místě bylo vojtěškové seno. Luční seno bylo vyhledávané nejméně. Z objemných píceň poníci upřednostňují zelené krmivo před senem (DURUTTYA 2005).

Krmné dávky ovsa v prvních 14ti dnech výcviku snížíme u remont asi o ¼, teprve potom se vrátíme na běžný průměr. Pokud je to možné, koně po práci popaseme. Jedenkrát denně můžeme krmit sportovní koně zelenou travou místo sena (MATOUŠEK 1996).

Krmíme-li hříbě příliš objemnými krmivy, břicho se zvětšuje a vytváří se tzv. břicho senné. Naopak při krmení koncentrovanými krmivy je břicho štíhlé (ŠTRUPL et al. 1983).

Seno (zvláště prašné) je vhodné namáčet asi na 20 minut do čisté vody, což výrazně omezí vdechování prachu a spár plísňí obsažených v seně (URBAN a ŠARAPATKA et al. 2005).

Zkrmujte seno ze země, ale zvolte zajímavé místo s výhledem, a nikoli jen bílou stěnu (BIRDOVÁ 2004).

U mladého, vyvíjejícího se organismu má nízká teplota vody určená k napájení přímý dopad na jejich růstovou křivku. Optimální teplota vody je podle ČSN 467054: 8 až 15 °C. Empirické zkušenosti potvrzují, že koně umístěné ve stáji se doporučuje napájet v pravidelných časových intervalech. Koně obvykle upřednostňují pití z přirozených zdrojů nebo ze stojaté vody napajedel před automatickými napáječkami konstruovanými na principu tlakového ventilu (vhodné spíše pro skot) (DURUTTYA 2005).

Napajedla jsou nejméně používanými body v krajině a všechna zvířata si uvědomují určitá nebezpečí, která jdou zde větší než jinde. Koně patří k neopatrnějším, přístup k vodě je

u divokých koní řízen hotovým „bezpečnostním rituálem“ (DOBRORUKA a KHOLOVÁ 1992).

V literatuře se setkáváme s názorem, podle kterého kůň po příchodu k přirozenému zdroji pitné vody, tuto v první fázi vytrvale „čeří“, „rozhrabává“ kopyty hrudních končetin. Až po odeznění popsaného rituálu následuje vlastní příjem tekutin. Popsaný rituální projev je vysvětlován tím, že odstraňování listů, různých rostlin, nebo plovoucích předmětů z vodní hladiny je kopytníkům vrozené a souvisí s „prověřováním“ míst, umožňujících často úkryt šelem a jiných, koním nebezpečných živočichů (DURUTTYA 2005).

Největší množství kolikových případů bylo zjištěno u českého teplokrevníka. Druhým nejčetnějším plemenem s kolikovým onemocněním byl anglický plnokrevník. Ve 33,3 % případů příčina souvisela s alimentárními vlivy, v 5,6 % nebyla alimentárního původu. V 61,1 % nebyl důvod onemocnění koní objasněn. Z alimentárních vlivů byla nejčastější příčinou špatná technika podestýlání. Chovatel používal k podestýlání piliny, které náhle nahradil slámou, což vedlo k její nadměrné konzumaci. Dalším faktorem byla špatná technika krmení (konkrétně překrmení zelenou pící, případně jablky). Dalším pak příjem hygienicky nekvalitního krmiva – zaplísněného sena. U jednoho případu nesouvisí její vznik výživou: obstipace malého kolonu byla způsobena přílišnou zátěží po dlouhém období pracovního klidu (VLASÁKOVÁ 2002).

NARÍZENÍ RADY (EHS) 2092/91 ošetřuje výživu koní v části B a následujících odstavcích takto:

4.1 Výživa je určena k zajištění spíše kvalitní produkce než k maximalizaci výroby, s tím, že se dodržují potřeby správné výživy zvířat v různých stádiích jejich vývoje. Výkrm je povolen, pokud je v jakémkoliv stádiu chovu možno s ním přestat. Násilné krmení je zakázáno.

4.2. Hospodářská zvířata musí být krmena krmivy pocházejícími z EZ.

4.3. Navíc zvířata musí být chována v souladu s pravidly stanovenými v této příloze a krmena přednostně krmivem pocházejícím z předmětné jednotky, nebo pokud to není možné, s použitím krmiva z jiných jednotek nebo podniků podléhajících ustanovením tohoto nařízení. Dále u býložravců, mimo období stěhování stád na pastvu, minimálně 50 % krmiv musí pocházet z vlastní jednotky, nebo, pokud to není možné, být vyrobeno ve spolupráci s jinými ekologicky hospodařícími podniky.

4.4. Zařazení krmiv z přechodného období do krmné dávky je povoleno až do výše 30 % krmné dávky v průměru. Pokud krmiva z přechodného období pochází z vlastní provozní jednotky, může jejich obsah zvýšen až na 60 % krmné dávky. Tato čísla budou vyjádřena jako procento sušiny krmiv zemědělského původu.

4.5. Výživa mláďat savců musí být založena na přirozeném, přednostně na mateřském mléku. Všichni savci musí být krmeni přirozeným mlékem v závislosti na druhu po minimální období, které činí tři měsíce u skotu (včetně druhů buvolc a bizon) a koní, čtyřicet pět dní u ovcí a koz a čtyřicet dní u prasat.

4.6. Členské státy v případě potřeby určí pásma nebo oblasti, kde mohou být prováděny přesuny stád (včetně stěhování stád na pastvu do hor), aniž by byla dotčena ustanovení ohledně krmiva hospodářských zvířat uvedených v této příloze.

4.7. Systém chovu býložravců musí spočívat na maximálním využívání pastvin podle toho, zda jsou k dispozici v různých ročních obdobích. Nejméně 60 % sušiny v denní krmné dávce musí pocházet z objemných, čerstvých nebo suchých píceňin nebo siláže. Kontrolní úřad nebo organizace může povolit snížení na 50 % pro zvířata chovaná k produkci mléka, a to na dobu maximálně tři měsíce na počátku laktace.

4.8. Odchylně od bodu 4.2. se používání podílu konvenčních krmiv zemědělského původu povoluje, pokud mohou zemědělci před kontrolním subjektem nebo orgánem členského státu uspokojivě prokázat, že nejsou schopni získávat krmivo z ekologické produkce. Maximální procento konvenčních krmiv povolených na období 12 měsíců činí:

a) u býložravců: 5 % během období od 25. srpna 2005 do 31. prosince 2007. Tyto hodnoty se každoročně počítají jako procentuální podíl sušiny v krmivech zemědělského původu. Maximální povolené procento konvenčních krmiv v denní krmné dávce, s výjimkou období sezónního přesunu zvířat, činí 25 % vypočítaných jako procentuální podíl sušiny.

4.10. Odchylně od bodu 4.13 se zvířata během období sezónního přesunu smějí během přemísťování z jedné pastviny na druhou pást na konvenční půdě. Příjem konvenčního krmiva v podobě travin a jiné vegetace, na kterých se zvířata pasou, nesmí během tohoto období přesahovat 10 % celkové roční krmné dávky. Tato hodnota se vypočítá jako procentuální podíl sušiny v krmivech zemědělského původu.

4.12. Jako přísady nebo jako vedlejší produkty k silážování mohou být použity pouze produkty vyjmenované v příloze II, část D, bodech 1.5. a 3.1.

4.13. Konvenční krmné suroviny zemědělského původu smí být používány do krmiv pro zvířata pouze, pokud jsou uvedeny v příloze II, část C, odst. 1 (krmné suroviny rostlinného původu), s výhradou omezení množství uvedeného v této příloze a výhradně pokud jsou vyráběny nebo připraveny bez použití chemických rozpouštědel.

4.14. Krmné suroviny živočišného původu (ať již konvenční nebo původem z ekologické produkce) mohou být použity pokud jsou uvedeny v příloze II, část C, odst. 2 a s výhradou omezeného množství předepsaného v této příloze.

4.16. Aby byly uspokojeny potřeby správné výživy zvířat, smí být používány do krmiv pouze složky uvedené v příloze II, část C, odst. 3. (minerály), část D, bod 1.1. (stopové prvky) a část D, bod 1.2. (vitamíny, provitamíny a látky chemicky přesně určené s obdobným účinkem).

4.17. Za účelem výživy zvířat u výše zmíněných kategorií smí být používány pouze složky uvedené v příloze II, část D, bod 1.3. (enzymy), část D, bod 1.4. (mikroorganismy), část D, bod 1.5 (konzervanty), část D, bod 1.6. (pojidla, ztekucovací pomocné látky a srážedla), část D, bod 1.7 (antioxidanty), část D, bod 1.8 (přípravky pro silážování), část D, odst. 2. (určité výrobky používané ve výživě zvířat) a část D, bod 3. (pomocné látky používané při výrobě krmiv). Antibiotika, kokcidiostatika, léčebné přípravky, stimulatory růstu nebo veškeré ostatní látky určené ke stimulaci růstu nebo zvyšování užitkovosti nesmí být používány k výživě zvířat.

4.18. Krmiva, krmné suroviny, krmné směsi, přísady do krmiv zvířat, vedlejší produkty výroby krmiv a určité produkty používané při výživě zvířat nesmějí být vyráběny s využitím geneticky manipulovaných organismů nebo jejich derivátů.

V části C a následujících odstavcích NR (EHS) 2092/91 jsou ustanovena povolená krmiva:

1.1. Obiloviny, jejich produkty a vedlejší produkty. Do této kategorie jsou zařazeny pouze následující produkty : oves ve formě zrn, vloček, loupaný oves, slupky a otruby; ječmen, ve formě zrn, proteinů a krmné mouky; rýže ve formě pokrutin z lisování rýžových klíčků; proso ve formě zrn; žito ve formě zrn, krmné mouky; čirok ve formě zrn; pšenice ve formě zrn, krmná mouka, otruby, lepku, lepkových otrub a klíčků; špalda ve formě zrn; triticales ve formě zrn; kukuřice ve formě zrn, otrub, krmné mouky, pokrutiny z lisovaných klíčků, lepku; sladový květ a mláto.

1.2. Olejnatá semena nebo plody, jejich produkty a vedlejší produkty. Do této kategorie jsou zahrnuty pouze následující produkty: semena řepky, pokrutiny a slupky řepky; sója ve formě bobů, toastovaná sója, pokrutiny a slupky; slunečnice ve formě semen a pokrutin; bavlníková semena a pokrutiny ze semen; len ve formě semen a pokrutin; sezam ve formě semen a pokrutin; pokrutiny ze semen palmy olejně; semena tykve ve formě pokrutin; olivy, olivové výlisky, rostlinné oleje (získané fyzikální extrakcí).

1.3 Semena luštěnin, jejich produkty a vedlejší produkty. Do této kategorie jsou zahrnuty pouze následující produkty: cizrna ve formě zrn, krmné mouky a otrub; vikev ve formě zrn, krmné mouky a otrub; hrachor ve formě tepelně ošetřených semen, krmné mouky a otrub; hrách ve formě semen, krmné mouky a otruby; fazole ve formě semen, krmné mouky a otrub;

bob setý ve formě semen, krmné mouky a otrub; vikev ve formě semen a lupina ve formě semen, krmné mouky a otrub.

1.4 Hlízy a kořeny, jejich produkty a vedlejší produkty. Do této kategorie jsou zahrnuty pouze následující produkty: cukrovarnické řízky brambory, bataty ve formě hlíz, bramborové zdrtky (pevný odpad při získávání bramborového škrobu), bramborový škrob, proteiny z brambor a manioku.

1.5 Ostatní semena a plody, jejich produkty a vedlejší produkty. Do této kategorie jsou zahrnuty pouze následující produkty : svatojánský chleba, lusky svatojánského chleba a šrot z nich, dýně, dřeň citrusových plodů, jablka, kdoule, hrušky, broskve, fíky, vinné hrozny a drť z nich, kaštiny, vlašské ořechy ve formě pokrutin, lískové ořechy ve formě pokrutin, kakaové slupky a pokrutiny, žaludy.

1.6 Pícniny a objemová krmiva. Do této kategorie jsou začleněny pouze následující produkty : vojtěška, úsušky z vojtěšky, jetel, úsušky z jetele, čerstvá píce (z krmných plodin), úsušky trav, seno, siláž, sláma z obilovin, a kořenová krmná zelenina.

1.7 Jiné plodiny, jejich produkty a vedlejší produkty. Do této kategorie jsou zahrnuty pouze následující produkty : melasa, moučka z mořských řas (získaná sušením a drcením řas, které byly propláchnuty, aby se snížil obsah jódu), prášek a rostlinné extrakty, rostlinné proteinové výtažky (pouze pro mláďata), koření a byliny.

2. Krmné suroviny živočišného původu

2.1 Mléko a mléčné výrobky. Do této kategorie jsou zahrnuty pouze následující výrobky : syrové mléko, jak je definováno v článku 2 Směrnice 92/46/EHS, sušené mléko, odstředěné mléko, sušené odstředěné mléko, podmásli, sušené podmásli, syrovátka, sušená syrovátka, sušená syrovátka částečně zbavená laktózy, syrovátkové bílkoviny (jen extrahované fyzikální úpravou), kaseinový krmný prášek a sušená laktóza, tvaroh a kyselé mléko.

2.2 Ryby, ostatní mořští živočichové, výrobky z nich a vedlejší produkty. Do této kategorie jsou zahrnuty pouze následující výrobky : ryby, rybí tuk a nerafinovaný olej z tresčích jater; rozpustné nebo nerozpustné autolyzáty, hydrolyzáty a proteolyzáty z ryb, měkkýšů a korýšů, získané enzymatickou cestou pouze pro mláďata; rybí moučka.

2.3 Vejce, nebo produkty z vajec používané ke krmení drůbeže; upřednostňuje se produkce z vlastního hospodářství.

3. Krmné suroviny minerálního původu

Do této kategorie jsou zahrnuty pouze následující výrobky :

Sodík : mořská nerafinovaná sůl, kamenná sůl, síran sodný, uhličitan sodný, kyselý uhličitan sodný, chlorid sodný.

Draslík: chlorid draselný.

Vápník: lithotamion vápník z řas a ulity vodních živočichů (včetně sépiové kosti), uhličitan vápenatý, mléčnan vápenatý, glukonát vápenatý.

Fosfor: dikalcium fosfát zbavený fluóru (hydrogenfosforečnan vápenatý), monokalcium fosfát zbavený fluóru (dihydrogenfosforečnan vápenatý), mononatrium fosfát (dihydrogenfosforečnan sodný), kalcium-magnesium fosfát (fosforečnan hořečnatovápenatý) kalcium-natrium fosfát (fosforečnan sodnovápenatý).

Hořčík: oxid hořečnatý bezvodý, síran hořečnatý, chlorid hořečnatý, uhličitan hořečnatý, magnesium fosfát.

Síra: síran sodný

V části D a následujících odstavcích NR (EHS) 2092/91 jsou stanoveny další látky povolené k výživě takto:

1. Doplňkové látky do krmiv

1.1 Stopové prvky. Do této kategorie jsou zahrnuty následující prvky:

E 1 železo: uhličitan železnatý, síran železnatý monohydrát a/nebo heptahydrát, oxid železitý.

E 2 jód: jodičnan vápenatý, bezvodý, jodičnan vápenatý, hexahydrát, jodid sodný.

E 3 kobalt: síran kobaltnatý a /nebo heptahydrát, zásaditý uhličitan kobaltnatý monohydrát.
E 4 měď: oxid měďnatý, zásaditý uhličitan měďnatý monohydrát, síran měďnatý – pentahydrát.

E 5 mangan: uhličitan manganatý, oxid manganatý a oxid manganitý, síran manganatý mono a /nebo tetrahydrát.

E 6 zinek: uhličitan zinečnatý, oxid zinečnatý, síran zinečnatý mono a / nebo heptahydrát.

E 7 molybden: molybdenan amonný, molybdenan sodný.

E 8 selen: selenan sodný, seleničitan sodný.

1.2. Vitamíny, provitamíny a chemicky přesně definované látky s obdobnými účinky. Do této kategorie jsou zahrnuty pouze tyto látky: vitamíny povolené podle nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1831/2003, vitamíny získané ze surovin, které se přirozeně vyskytují v krmivech, syntetické vitamíny shodné s přírodními vitamíny pro monogastrická zvířata, po předchozím povolení příslušného orgánu členského státu syntetické vitamíny A, D a E shodné s přírodními vitamíny pro přežvýkavce.

1.3. Enzymy. Do této kategorie jsou zahrnuty pouze následující látky: enzymy schválené podle Směrnice 70/524/EHS.

1.4 Mikroorganismy. Do této kategorie jsou zahrnuty pouze následující mikroorganismy: mikroorganismy schválené podle směrnice 70/524/EHS.

1.5 Konzervanty. Do této kategorie jsou zahrnuty pouze následující látky: E 200 kyselina sorbová, E 236 kyselina mravenčí, E 260 kyselina octová, E 270 kyselina mléčná, E 280 kyselina propionová, E 330 kyselina citronová. Použití kyseliny mravenčí, octové, mléčné a propionové pro silážování je povoleno pouze v případě, že povětrnostní podmínky nedovolují průběh odpovídajícího kvasného procesu.

1.6 Pojiva, ztekucovací pomocné látky a srážedla. Do této kategorie jsou zahrnuty pouze následující výrobky: E 470 kalcium stearat přírodního původu, E 551b koloidní kyselina křemičitá, E 551c křemelina, E 553 sepiolit, E 558 bentonit, E 559 kaolinitové jíly, E 560, přírodní směsi steatitů a chloritu, E 561 vermikulit, E 562 sepiolit, E 599 perlit.

1.7 Antioxidanty. Do této kategorie jsou zahrnuty pouze následující produkty: E 306 extrakty bohaté na tocopherol přírodního původu.

1.8 Přípravky pro silážování. Do této kategorie jsou zahrnuty pouze následující produkty: od 19. října 2004 enzymy, kvasinky a bakterie schválené podle Směrnice 1831/2003 o přídatných látkách používaných ve výživě zvířat.

2. Některé výrobky používané ve výživě zvířat

Do této kategorie jsou zahrnuty pouze následující produkty: pivovarské kvasnice.

3. Vedlejší produkty zpracovatelského průmyslu používané jako krmivo

3.1. Vedlejší produkty k silážování. Do této kategorie jsou zahrnuty pouze následující výrobky: mořská sůl, kamenná sůl, syrovátka, cukr, melasa z cukrové řepy, obilná mouka a melasa.

2.6 REPRODUKCE

2.6.1 Připouštění

Aktu připouštění předchází kontrola zdravotního stavu pohlavních orgánů a zkouška klisny hřebcem. Zkoušení probíhá u pevné zkušební stěny. Klisna ochotná k zapuštění se zavede na nerušené místo. Z důvodu bezpečnosti je opatřena pouty na pánevních končetinách, kořen ocasu se ovine čistým obinadlem a záď spolu s vnějšími pohlavními orgány se ošetří desinfekcí. Ihned po kopulaci se klisna vymaní z pout a provádí se, aby nevytlačila sperma (MOTYGINOVÁ a MÜLLER 2006).

Nemohou-li se hřebci spojit s klisnami přirozenou cestou, musí mnohokrát absolvovat ponižující proceduru odběru semene. Jejich spermatu pak bude chybět životní síla, protože zvíře postrádá radost (SOLISTI-MATTELONOVÁ 2004).

Obzvláště plodnost klisny je narušována stresem a nepřirozenými životními podmínkami (STRASSER 2004).

V sexuálních projevech koní jsou silné individuální rozdíly. U koní se vlastní pářící akt nevyskytuje osamoceně, ale vždy mu předchází série předběžných kroků a každý z nich závisí na zvolených událostech z předchozí etapy (WILLIAMSOVÁ 1995).

V podmínkách tradičního chovu koní kulturních plemen je projev sociosexuálního chování omezený. Interakce s jinými jedinci, vytváření sociálních seskupení právě tak, jako reprodukce je z tohoto hlediska umělá, resp. řízená a z určitého hlediska také nepřirozená. Pohlavnímu aktu předchází dlouhé vzájemné dvoření, tzv. předkopulační chování (DURUTTYA 2005).

Chybějící námluvy mohou nepříznivým způsobem ovlivnit také libido (sexuální touhu) hřebce (STEJSKALOVÁ 2004a).

Koně pohlížejí na "sňatky z lidského rozumu" obdobně nepřátelsky a odmítavě jako lidé, a nucené reprodukci se brání. Nejde zdaleka jen o "fyzický" odpor, který lze zlomit například spoutáním klisny. Existují fyziologické mechanismy, které při párování vzájemně si nesympatických jedinců snižují šanci na úspěšné zplodění potomka. Z tohoto důvodu je v chovech velmi pravděpodobně úspěšnost zabřezávání a počet živě narozených hříbat stále podstatně nižší než ve volně žijících populacích koní (VÍCHOVÁ 2005g).

Odběr semene starších hřebců za použití fantómu bylo v 80 až 85 % případů bezproblémové. Remonty, které ještě nepřipouštěly, se k odběru za použití atrapy stavěly méně uspokojivě. Uvedenou skutečnost zdůvodňují autoři výzkumu narušením sexuálního stereotypu připouštění s důrazem na absenci naso-nasálního kontaktu s klisnou, resp. tvarem atrapy (DURUTTYA 2005).

Zatímco při stájovém chovu koní je používán individuální připouštěcí plán a hřebci jsou připouštěni "z ruky", v zemích, kde chovají stáda koní volně ve stepích, pampách, prériích nebo tabunech, je uplatňováno připouštění skupinové. Určitý počet klisen, např. 20 až 30, má přidělen jednoho hřebce, který se s klisnami pase, sám vyhledává říjící klisny a páří se s nimi. Při tomto skupinovém odchovu je dosahováno vysoké březosti (až 100 %), zatímco v hřebčinském chovu obvykle činí 60 až 80 % (DUŠEK et al. 1992).

Velmi účinným postupem k dosažení vyššího zabřezávání klisen je přizpůsobení chovatelských podmínek přirozenému chování koní. Z tohoto hlediska je nejlepší umožnit hřebci společný pobyt s klisnou nebo skupinou klisen a ponechat veškeré náležitosti související s plozením hříbat na zvířatech (VÍCHOVÁ 2005b).

Nemusí tomu tak být po celý rok jako v přírodě, ale alespoň v době připouštění. Ani v podmínkách chovu, kdy hřebec nezápasí s protivníky ani šelmami a nestrádá hladu, se pro optimální využití hřebce nedoporučuje překračovat počet 15 klisen při jeho ponechání s klisnami přes jednu říji, nebo 20 klisen při setrvání na dva říjové cykly, tedy alespoň po dobu 6 týdnů (VÍCHOVÁ 2005f).

Někteří chovatelé se v souvislosti s volným připouštěním obávají poranění plemeníka. Pokud měl ale daný hřebec možnost pobývat vedle své matky až do doby přirozeného odstavu, a poté zůstal i nadále členem stáda, získal dostatek zkušeností s chováním klisen i s tím, jak se jim správně dvořit. Tak se vyhne zraněním, protože si umí správně vyložit hrozbu klisny a bude se od ní držet v bezpečné vzdálenosti, dokud nenastane k páření ten správný čas (STEJSKALOVÁ 2005a).

Doba připouštění vzhledem k době ovulace je jednou z nejdůležitějších otázek, a to zejména u umělé inseminace zmrazeným spermatem, kde se předpokládá snížení oplozovací schopnosti spermií. V ideálním případě by připouštění mělo krátce předcházet ovulaci.

Hygiena připouštění se může velmi významně promítnout na jeho výsledku. Oproti přirozené plemenitbě nabízí inseminace některé nezanedbatelné výhody. Je to například možnost několikanásobně vyššího využití nejlepších hřebců. Vzhledem ke snadné přepravě spermatu má chovatel větší výběr hřebců pro nejvhodnější rodičovskou kombinaci. Dlouhodobě konzervované sperma dále nabízí možnost výběru hřebců z jiných kontinentů a hřebců již nežijících, výběr se tedy zvětšuje o další rozměr času. Značným problémem je reprodukční využití klisen úspěšných ve sportu. Pomocí transferu embryí je možné získat od kvalitní klisny opakovanými pokusy více potomků za jeden rok, také získat potomka od některých klisen, u nichž je příčinou neplodnosti chronický zánět dělohy, a současné sportovní i reprodukční využití klisny. Rovněž je možné za použití této metody reprodukčně využít mladé pohlavně dospělé klisničky od věku 18 měsíců (jako dárkyně) a zkrátit tak generační interval. Čím vyšší a fyziologicky náročnější je výkonnost – např. A 1/1 – tím má plodnost těchto klisen větší variabilitu. Zkušenosti ukazují, že klisny, které se výkonnostně využívaly po léta ve špičkovém jezdeckém sportu nebo v dostizích, velmi obtížně zabřezávají (DUŠEK et al. 1999).

Obecně se příbuzenská plemenitba mezi hřebci a jeho dcerami, ev. mezi matkou a jejími syny nebo mezi sourozenci, nevyskytuje příliš často. Je tomu tak z toho důvodu, že většina potomků opouští svá rodná stáda ještě před svou sexuální dospělostí (DURUTTYA 2005).

Dlouhodobou příbuzenskou plemenitbou může dojít k inbrední depresi s negativními následky. Prvním náznakem deprese je snížení životaschopnosti, snížení plodnosti, zeslabení konstituce a tělesné stavby, až postupně po patologické nálezy (DUŠEK et al. 1999).

U klisen se říje nejvýrazněji projevuje s nástupem teplejších dnů jara (květen), resp. na podzim (především v listopadu) a méně často v zimních měsících (DURUTTYA 2005).

Se snižováním existenční závislosti na přírodních podmínkách v průběhu domestikace se postupně vyvinuly z původně monoestrických zvířat zvířata polyestrická. Hlavními činiteli ročního období ovlivňující pohlavní aktivitu zvířat jsou fotoperioda a teplota. U klisen stimulačně působí prodloužení fotoperiody. Možnost prodloužení či urychlení nástupu pohlavní aktivity uměle kontrolovaným světelným režimem je využívána v některých chovech ovcí a klisen. Snižování teploty v přirozených mezích obecně prodlužuje meziříjové intervaly a zkracuje říje. U klisen prodloužení suchého krmení prodlužuje zimní anestrus a naopak zelené krmení urychluje nástup pohlavní aktivity. Zvířata izolovaná od vnějšího prostředí vykazují menší výkyvy v pohlavní aktivitě než zvířata s úzkým kontaktem se zevním prostředím. U všech druhů zvířat možnost přiměřeného pohybu příznivě ovlivňuje pohlavní aktivitu a snižuje výskyt reprodukčních poruch. Dalším faktorem spolupůsobícím v rámci způsobu chovu je přítomnost samce, která pozitivně působí na pohlavní aktivitu samic. Pozitivní účinek však vykazuje časově ohraničený kontakt. Koncentrace zvířat, možnost vzájemného kontaktu a sociální postavení rovněž ovlivňují pohlavní aktivitu. U společně žijících zvířat lze zaznamenat určitou synchronizaci nástupu říje. V podmínkách umělé inseminace je březost po 1. inseminaci cca o 1/3 menší než při volném páření. Je to důsledkem toho, že inseminace se provádí v nevhodnou dobu. Negativně se uplatňují i nedostatky v evidenci zvířat a zejména v evidenci jejich pohlavní aktivity. Za nevhodný zásah narušující reprodukční funkci je rovněž třeba považovat hrubé zacházení s následnými bolestivými vjemy vyvolávající stres, vytvoření špatných zoohygienických podmínek. Za hlavní ukazatele reprodukční výkonnosti u klisen a jejich uspokojivé hodnoty lze označit: termín zařazení do reprodukce 3-4 roky, procento březosti po 1. zapuštění 50 % a více, celkové procento zabřezlých klisen 60 % v užitkových chovech, 80 % v hřebčíněch (DOLEŽEL 2003).

Ve sledovaných letech 1994-1998 byla průměrná natalita z připouštění přirozenou plemenitbou u českého teplokrevníka 48,92 % a 41,90 % u chladnokrevných plemen. Při

inseminaci čerstvým spermatem bylo dosaženo průměrné březosti 44 %, zatímco při inseminaci zmrazeným spermatem bylo zabřezávání na úrovni 36 % (HOŘEJŠÍ 2000).

Celková natalita ve sledovaném období let 1990 – 1996 činila u českého teplokrevníka 50,02 %. Nejvyšší celková natalita byla zjištěna u haflinga (56,44 %) a u hucula (52,83 %). U hucula lze tuto skutečnost očekávat, jelikož se jedná o primitivní plemeno koní. Při statistickém šetření byl prokázán vysoce významný vliv plemene na výsledky natality (SVOBODA 1999).

Chov koní v EZ má některé obecné odlišnosti oproti chovu ostatních ekologicky chovaných hospodářských zvířat. Jedná se především o zapouštění klisen z ekologického chovu hřebci na konvenční jednotce, ale i naopak – zapouštění konvenčních klisen hřebci na ekofarmě. Tato praxe je dána tím, že v ekologickém chovu je malá základna jednotlivých chovaných plemen, mimo chov huculského koně. V mnoha případech jsou do chovu zařazována zvířata obou pohlaví dle chovatelského záměru ekologického podnikatele (např. koně se zdravotními problémy, vyřazena sportovní zvířata, se špatnými návyky i po zácviku) (BERKA 2006).

NARÍZENÍ RADY (EHS) 2092/91 ošetřuje reprodukci koní v části B a následujících odstavcích takto:

6.1.1. Reprodukce ekologického chovu by měla být v zásadě založena na přirozených metodách. Umělé oplodnění je přesto povoleno. Jiné formy umělé nebo řízené reprodukce (například přenos embryí) jsou zakázány.

6.1.3. Kastrace je povolena, aby byla zajištěna kvalita výrobků a tradiční výrobní postupy (vepři ve výkrmu, volci, kapouni, atd.), ale jedině za podmínek uvedených v poslední větě odstavce 6.1.2. (tj. Tyto operace musí být prováděny v nejvhodnějším věku kvalifikovaným personálem a strádání zvířat musí být při tom omezeno na minimum.).

Přirozená chovná sezona, která na severní polokouli probíhá přibližně od dubna do října, je charakterizována pravidelnými, plnohodnotnými říjovými cykly, v nichž je klisna sexuálně přístupná, její pohlavní ústrojí je připraveno přijmout a transportovat spermie a nastává ovulace. Zimní anestrus je obdobím sexuálního klidu v zimním období - listopad až leden při němž klisna v důsledku nefunkční hypotalamicko-hypofyzární soustavy neprojevuje zájem v přítomnosti hřebce, a ani její pohlavní aparát neprodělavá cyklické změny. Jarní přechodné období představuje velký problém pro chovatele a výzvu pro ošetřujícího veterináře. Projevuje se zde totiž kolize mezi fyziologickou a oficiální připouštěcí sezonou. Tento problém má kořeny již v roce 1833, kdy byl britským Jockey Clubem ustanoven první leden jako "univerzální" datum narození každého anglického plnokrevníka tak, aby kůň neměnil věk v průběhu dostihové sezony. Oficiálně dvouletý kůň narozený v lednu je však ve výhodě vůči jinému oficiálně dvouletému koni, narozenému v červnu. Paradoxně tedy představuje jarní přechodné období, kdy je většina klisen prakticky neschopná koncepcí (mimo klisen po porodu), tou nejžádanější dobou pro připouštění (FILLA 2005).

Anglie a Irsko disponující nejvyspělejším chovem koní plemena anglický plnokrevník a realizující jejich produkci v klimatických podmínkách blízkých se ideálu, řídí reprodukci tak, aby významná část hříbat přicházela na svět od druhé poloviny března do konce května (DURUTTYA 2005).

2.6.2 Porod

Porod probíhá poměrně snadno vzhledem k anatomické stavbě pánve klisny umožňující lehký průchod plodu porodními cestami. Pomoc při porodu se proto zaměřuje zejména na hygienu porodu, případně na lehkou pomoc v poslední fázi vypuzení plodu a na ošetření klisny a hříběte po porodu (DUŠEK et al. 1999).

Klisny v některých volně žijících populacích koní odcházejí i 5 km daleko, v jiných oblastech klisny rodí naopak přímo ve skupině. Svou roli hrají také individuální vlastnosti klisen a jejich mateřská zkušenost - prvničky spíše zůstávají se stádem. Matka po náročném vypuzení hříbete obvykle několik minut leží a sbírá síly, takže hříbě se samo vyprostí ze zbytků plodových obalů - stačí mu k tomu většinou zvednutí hlavy. S oddělením pupeční šňůry není třeba pospíchat, právě proto, že během několika minut po porodu ještě hříbě přijímá placentární krev. Pupeční šňůru přetrhne hříbě při prvních pokusech o postavení nebo vstávající matka. Musíme si uvědomit, že zatímco z našeho pohledu je pravidelná kontrola stavu rodičky a péče o její maximální komfort chovatelskou povinností a mnohdy i starostlivým "rodičovským" či "tetičkovským" chováním, klisna o jakékoli vyrušování pranic nestojí. Naštěstí klisny i v podmínkách chovů rodí v drtivé většině případů bez jakýchkoli potíží a naši či veterinární pomoc potřebují zřídka (školní údaj hovoří o cca 2 % asistovaných porodů). Klisna po vyloučení placenty místo porodu i s hříbetem co nejrychleji opouští, protože místo promáčené plodovou vodou a krví se zbytky obalů přitahuje predátory. Klisny se s hříbaty zpravidla záhy vracejí ke své původní skupině, skýtající větší bezpečí. Porody jsou také vesměs časovány do nočních hodin, takže ona velká událost není tolik na očích denních predátorů (VÍCHOVÁ 2006e).

Z analýzy příčin výskytu těžkého porodu klisen vyplynuly následující výsledky. Jednu třetinu komplikovaných porodů tvoří klisny různých teplokrevných plemen. O něco nižší frekvencí se prezentuje skupina chladnokrevných plemen. Nejmenší podíl tvoří klisny plemena hafling, anglický plnokrevník, klusák, pony-plemena a reprezentanti dalších malých plemen (DURUTTYA 2005).

Matka s novorozeným mládětem se v přírodě drží nějaký čas stranou stáda. Vrací se k němu po třech až devíti dnech. Příčinou není ani bezmocnost mláděte ani slabost matky, ale učení. Asi den dva totiž trvá, než si mládě bezpečně vtiskne do paměti obraz své matky, její hlas a pach (DOBRORUKA a KHOLOVÁ 1992).

Ve volné přírodě klisna vyhledá odloučené místo od stáda, kde hříbě rychle porodí, brzy ho uvede do pohybu a do 1 hodiny se s ním přidá ke stádu. Proto porod klisny má být hlídáný, neboť v případě vzniku komplikací je velmi málo času na záchranu hříbete a klisny (DOLEŽEL 2003).

Optimální ustájení chovných klisen z hlediska jejich chování je celoroční pobyt na pastvině ve stádě známých klisen, a to i v době porodů. Klisny musejí být pochopitelně zdravé a otužilé a pastvina dostatečně velká. Koňské matky ve volné přírodě se často krátce před porodem straní stáda a upřednostňují porod v soukromí, porod na samotce v boxu tedy z tohoto hlediska může klisnám vyhovovat. Je však otázka, zda svůj box obklopený několika dalšími boxy obývanými kolegyněmi považuje klisna za dostatečné soukromí. Příčinou nemusí být jen přítomnost ostatních klisen. Má-li klisna v genech zakódováno, že před porodem je dobré vyrazit na kratší túru, "odchodí" si plánované (kilo)metry v boxe. Problémem koňských porodnic je však spíše to, že se klisny přeřazují z místa na místo, ze skupinového ustájení do boxu, a hlavně do nového kolektivu (VÍCHOVÁ 2006b).

Bez matky (a druhově obvyklého sociálního zázemí) jsme schopni odchovat zdravé a krásné jedince téměř spolehlivě, avšak neschopné normálního života příslušníka svého druhu a poškozené po stránce sociální. Osvícený humánní etolog Zdeněk Klein používal případný termín "sociální debil". Vazba mezi matkou a mládětem se začíná formovat ihned po jeho narození. Na základě pozorování chování různých koní v různých podmínkách řadou autorů lze však říci, že matka své hříbě rozeznává jako vlastní pravděpodobně do 30 minut, a zcela jistě během několika málo hodin po porodu (VÍCHOVÁ 2006d).

Do vztahu k odchovávanému osiřelému hříběti nezavlékejte lidské emoce. Nevyhnutelným následkem takového konání je mladý kůň, který se považuje za člověka.

Zvláštní je, že s tímto počátečním vtištěním se prakticky každý kůň stane nakonec zlým (ROBERTS 2005).

Nejvíce využijí pozitiva pastevního odchovu hříbata narozená na jaře, hříbě od narození může být stále venku, chovatel se nemusí bát nastydnutí hříběte, pokud dodrží podmínky pro rozvinutí termoregulačních mechanismů a ostatní podmínky přirozeného chovu (KVĚTOŇOVÁ 2006).

Mladé koně ponechávám v zájmu budoucí praxe vést život pokud možno co nejpřirozenější. Každý den by však mezi ně měl někdo na pastvinu přijít a dotýkat se jich. Pokud jde o větší zákrok, je třeba mladého koně v zájmu jeho vlastní bezpečnosti přemístit do stáje. Všem svým žákům doporučuji opatřit si kvalitní fixační klec (ROBERTS 2005).

Přirozené je zapojit hříbě co nejdříve do stáda (hned po narození nebo následující den), aby žilo s koňmi různého věku, kteří mu budou poskytovat rozmanité vzory rolí potřebných pro bezpečí, stimulaci a vedení (BIRDOVÁ 2004).

Stádo by mělo být dostatečně velké a neměla by v něm být zastoupena pouze jedna věková skupina, aby se kůň někdy také musel podřídit staršímu členovi stáda (PENQUITT 2003).

Je-li to možné, měla by zůstat klisna s hříbětem během prvního dne uzavřena v menším prostoru a od druhého dne by měla být převedena do prostoru většího. V desátém dni by klisny s hříbaty měly být zařazeny mezi ostatní zvířata (ROBERTS 2005).

Hříbě narozené ve stáji se může vydat ven v doprovodu své matky již v druhém dni života, není-li nepříznivé počasí. Nejlépe se ochočuje hříbě, které se zdržuje více ve stáji než venku (EDWARDS 1992).

Po pátém dnu života může jít klisna s hříbětem za pěkného počasí poprvé ven (MATOUŠEK 1996).

V současnosti stále roste počet případů, kdy klisny odmítají svoje narozená hříbata, a to zejména v plnokrevných chovech. Důvodem je příliš velký počet zásahů člověka do nově se rodícího vztahu mezi matkou s mládětem a držení klisen ve stájích s minimální, nebo dokonce žádnou možností pobývat mezi ostatními koňmi (STEJSKALOVÁ 2005b).

2.6.3 Kastrace

Chladnokrevný hřebec neprojevuje tolik svůj temperament jako teplokrevný nebo plnokrevný, své pudové chování má však rovnocenně vyvinuté - a k tomu o mnoho kilogramů více. Takové zvíře není vhodné pro každého chovatele, protože vznětlivá osobnost hřebce o hmotnosti sedmi set kilogramů vyžaduje jako svůj protipól skutečnou osobnost člověka. Takovou osobností je ten, kdo si hned na začátku své spolupráce s hřebcem uvědomí, že lepší než "léčba" je prevence ve výchově. Tedy jasná pravidla a schopnost odhadnout, kdy lze nechat hřebce přirozeně se projevit a kdy ne. Vždyť jen svalovina jeho krku je mnohonásobně mocnější než lidské stehno a pokusy o jeho násilné ohnutí se u nezvládnutého hřebce zcela jistě minou účinkem. Pokud tedy není majitel chladnokrevného hřebce dostatečně sebevědomý a navíc ví, že nebude moci věnovat jeho výchově dost času, doporučuji mu usnadnit si život a vyhnout se nepříjemným situacím kastrací (SVOBODOVÁ 2005).

Bohužel se často stává, že pokud někdo vlastní klidného a sociálně přizpůsobivého hřebce, na majitele klisen to nedělá dobrý dojem a odmítají ho uznat jako vhodného plemeníka pro své klisny. Kastrace je běžný chirurgický zákrok, aplikovaný u většiny dospívajících hřebečků. Je ale skutečně nezbytná a žádoucí? Ve většině případů jsou hřebci "obtížně zvládnutelní" jenom proto, že se chovají jako hřebci. Je ale správné, aby si lidé vlastní neschopnost kompenzovali pomocí operativního zákroku na zvířeti? (STEJSKALOVÁ 2004c).

V přirozeném stádu představuje horkokrevný a zbrklý hřebec hrozbu. Proto hřebečka s podobnými skony vede už od malička klisna k disciplíně a pomáhá mu najít rovnováhu a klid (SOLISTI-MATTELONOVÁ 2004).

Valaši jsou skoro vždycky velmi poslušní, klisny jsou poslušné po většinu času, ale hřebci mohou být velmi temperamentní a potenciálně nebezpeční. Drahý hřebec, který patří mezi špičkové plemeníky, má nejen častou příležitost k sexuální aktivitě, ale také je ve zbylém čase opatrován jako vznešený pán. Hřebci s nižší plemennou hodnotou jsou častěji izolováni, méně se na nich jezdí než na valaších (protože jsou potenciálně nebezpeční), což znamená, že jejich život bývá nudnější a k tomu se ještě přičítá zátěž sexuální frustrace. Proto si myslím, že valaši se snáze se svým životem vyrovnají (WEBSTER 1999).

Při tréninku, resp. v samotných dostizích je hřebec veden k podávání vysokých až extrémních výkonů, při kterých tento jedinec vyvíjí velkou energii. Později, po svém zařazení do chovu, ve funkci plemeníka, dřívější tělesné vypětí již neexistuje. Plemeník je v průběhu větší části dne uzavřen v boxovém typu ustájení a jeho pohyb je v tom lepším případě řešen krátkodobým pohybem na lonži (velice zřídka pak pod sedlem!). Ve zcela ojedinělých případech je takový jedinec umístěn v samostatném výběhu, bez společnosti dalších koní v bezprostředním sousedství. Intenzita krmení je vysoká, často vyšší než je jeho fyziologická potřeba. Existující „přebytek“ energie, temperamentu se následně projevuje prezentací různých podob zlomyslnosti, drzosti event. neposlušnosti vůči svému ošetřovateli. Popsaná situace kumulující několik rizikových faktorů pak v nejednom případě může být zdrojem projevů agresivity (DURUTTYA 2005).

Mladí hřebečci se mohou brzy stát nebezpečnými, protože se neustále pokoušejí pářit s klisnami a stávají se agresivními, neboť ve stádě zřídka existuje dospělý hřebec, který by je „držel na uzdě“ (BIRDOVÁ 2004).

Je třeba si uvědomit, že převážnou většinou stávajících plemeníků nemůžeme považovat za správně sociálně přizpůsobené koně (STEJSKALOVÁ 2005d).

Z vlastního posouzení dospělých, čtyřletých koní, kastrovaných v rané fázi ontogeneze je zřejmé, že tento významný zásah do organismu hřebců je aplikovatelný všude tam, kde si to provozní podmínky vyžadují, a to bez zjevných, negativních vlivů na mohutnost tělesného rámce a hmotnost koní, resp. jejich pracovní výkonnost. Z výzkumu dále vyplývá, že kastrace realizovaná v rané fázi ontogeneze stimuluje růst skupiny dlouhých kostí a přispívá k celkovému zklidnění temperamentu těchto zvířat. Průvodním jevem je pak zvýšení živé hmotnosti a nepřímo i tažné síly valachů, tj. jejich výkonnosti (DURUTTYA 2005).

I když jsou valaši méně bystří než hřebci, není toto snížení intelektu tak výrazné jako u kastrátů jiných hospodářských zvířat (DUŠEK et al. 1999).

2.7 Odstav a odchov hříbat

Většina hříbat bývá odstavena zhruba do věku 1 roku, některé klisny odstavují svá hříbata už kolem 40. týdne věku (cca v devíti měsících), některé mnohem později (v 16 měsících). Březí klisny obvykle časují odstav svých hříbat podle data očekávaného porodu nošeného hříběte. Není-li kojící matka březí, s odstavením většinou pospíchá podstatně méně. Odstav hříběte v přírodě neprobíhá naráz, ale jde výhradně o postupný a pozvolný proces (VÍCHOVÁ 2006g).

Hříbata odstavujeme ve věku šest měsíců (v případě nutnosti maximálně v pěti měsících), a pokud jsou zdravá, dobře vyvinutá a zvyklá přijímat jadrná a objemná krmiva, eventuálně okopaniny. Čím později se hříbě odstavuje, tím je jeho vývoj příznivější. Nejvhodnější je skupinové ustájení ve volné stáji na hluboké podestýlce (PŘIKRYL 1997).

Odstavovat hříbata doporučuji v pěti až šesti měsících věku. Na naší farmě odstavujeme hříbata po dvojicích stejného pohlaví. Pokud později potřebují jakékoliv

veterinární ošetření nebo přesun, probíhá pokud možno veškerá manipulace právě po těchto dvojicích. Jakmile hříbě po odstavu přestane volat matku, doporučuji začít s uplatňováním metody Join-Up. Vyplatí se začít v tomto období odstávče navykat na udidlo a podbřišník (ROBERTS 2005).

Kdybychom odstavovali hříbata až ve věku osm a devět měsíců, zjistili bychom, že se hříbě stýká s matkou jen velmi zřídka, s výjimkou sání, které již není tak časté. Odstav ve věku pět až šest měsíců proběhne bez stresu tehdy, jestliže je hříbě již navyklé na objemná a jadrná krmiva. Stres vyvolaný změnou prostředí a denního cyklu pobytu hříbat na pastvinách lze výrazně snížit správným postupem při odstavu hříbat. V den, kdy mají být hříbata odstavena (odstavujeme vždy nejméně dvě hříbata), odvedeme stádo klisen s hříbaty na pastvinu jako obvykle, avšak bez matek odstavovaných hříbat. Matky odstavovaných hříbat ustájíme mimo jejich doslech. Po návratu z pastviny nebo výběhu ustájíme hříbata podle předem připraveného plánu, pokud možno ve stejných boxech nebo stejné stáji, abychom co nejméně změnili jim známé prostředí a co nejméně narušili vzájemné vztahy hříbat vytvořené na pastvině či výběhu. Takto postupujeme i s dalšími skupinkami odstavovaných hříbat. S posledními hříbaty, která budou odstavena, ponecháme ve stádě vybranou klisnu-matku, která bude vykonávat funkci "chůvy". Bude vodit stádo hříbat na pastviny a zpět do stájí, od ní budou hříbata získávat potřebné životní zkušenosti. Odstavená hříbata s "chůvou" pak můžeme přemístit do hříbárny. Klisnu "chůvu" lze nahradit i klidným, poslušným valachem (DUŠEK et al. 1992).

K odstavu dochází po čtyřech a půl až šesti měsících. Dříve se odstavují těžcí koně. Hříbata se postupně připravují na odstav občasným oddělováním od matek. Úplné oddělení má nastat asi po čtyřech týdnech, přičemž klisnu odvedeme a hříbě zůstane v hluboce podestlaném známém boxu, kde se cítí v bezpečí. Po týdnu je již můžeme pustit do výběhu, ale během té doby nemá matku ani vidět ani slyšet (EDWARDS 1992).

Nejlepším způsobem odstavu v chovech se jeví ponechat vychládání vztahu mezi matkou a hříbětem zcela v jejich kompetenci. Chovatelé často zastávají názor, že hříbě je třeba odstavit co nejdříve, aby měla klisna dostatek času, pohody a energie na vývoj dalšího plodu. Obava jistě šlechetná, ovšem z hlediska biologie druhu poněkud kontraproduktivní. Klisny matky jsou evolučně připraveny pečovat současně o dvě hříbata, jak o kojené, tak dosud nenarozené. Nejlépe by tedy bylo neodstavovat hříbata dříve, než jejich vztah s matkou sám uvadne, a nebát se chovat dorostence s matkami a jejich mladšími sourozenci, než sami pomyslí na odchod z rodného hnízda (netrvá to více než 2, případně 3 roky, po které je většina hříbat "odložena" po hříbárnách, kde očekává počátek své pracovní kariéry) (VÍCHOVÁ 2006h).

Během odchovu hříbat je nutné věnovat pozornost jejich růstu, formování exteriéru a vývinu mechaniky pohybu, která je velmi důležitá a rozhodující pro pozdější uplatnění koní. Kvůli závažným vadám může dojít i k selekci hříběte, což je z chovatelského i ekonomického hlediska značná ztráta. Rozdělení podle nadmořské výšky odchoven ukázalo, že nejsou rozdíly v růstu hříbat, ale rozdíly se projeví v utváření exteriéru a v kvalitě mechaniky pohybu. Zjištěné výsledky naznačují, že je z těchto důvodů lepší odchovávat hříbata ve výše položených výrobních oblastech (EIDELPESOVÁ 2006).

Odstavené hříbě je po odloučení od matky bezradné. V tomto období proto lze nejnázne jeho charakter ovlivnit dobrým zacházením buď příznivě, nebo špatným zacházením vyprovokovat u hříběte i zlý charakter (ŠTRUPL et al. 1983).

V důsledku odstavu a oddělení od matek se hříbata stávají méně učenlivá. Mnohdy jsou také více aktivní až hyperaktivní, a také nervózní, což komplikuje jejich ošetřování a následně i výcvik. Nejlepším způsobem vedoucím k navyknutí hříběte na člověka je odstav, po kterém zůstáváme s hříbětem v kontaktu minimálně deset hodin denně. Bohužel většina z nás na toto řešení nemá dostatek času. Pak je lepší nechat hříbě i nadále ve společnosti matky

a ošetřovat ho a trénovat v její přítomnosti. Za těchto podmínek je hříbě mnohem uvolněnější a ochotnější ke spolupráci, takže je i menší pravděpodobnost vzniku neurózy spojené s odstavem a odloučením od matky. Silná citová vazba mezi matkou a hříbětem má ještě jeden důležitý aspekt, a tím je skutečnost, že hříbě se od své matky učí správnému chování. Učí se například, kde a co žrát, jak se chovat k lidem a k ostatním živočichům ... Hříbata, která měla možnost vyrůstat s matkou a sledovat, jak je klisna využívána v práci nebo trénována, byla sama mnohem více ochotná ke spolupráci s člověkem. U všech sledovaných hříbat byly také zaznamenány podstatně menší časové nároky na výcvik nezbytný pro jejich obsednutí. Ve srovnání s jejich odstavenými vrstevníky byla tato hříbata klidnější a rychleji se učila. Bylo však důležité, aby přitom vyrůstala ve společnosti charakterní a ochotné klisny. V přirozených podmínkách klisna odstavuje svoje hříbě ve věku od devíti do dvanácti měsíců stáří (STEJSKALOVÁ 2005c).

Jediný způsob správné výchovy hříběte spočívá v jeho zařazení do skupiny koní různého věku, která je v mezích možností co možná nejpodobnější rodině, v níž přirozeně žijí všechny věkové kategorie zvířat. Abychom získali psychicky vyrovnaného koně, je důležité umožnit mu porovnávat svou sílu s vrstevníky a vytvářet dlouhodobé sociální vazby s ostatními jedinci. Někdy se lidem podaří nahradit ostatní koně sebou samými a vytvořit si tak velmi těsnou vazbu se svým zvířetem. Může tak sice vzniknout velmi uspokojující a hezké přátelství, ale je nutné mít přitom stále na paměti, že jsme si tak na sebe vzali odpovědnost, která potrvá po celý zbytek života našeho koně. Pokud je hříbě ošetřováno intenzivně, často si svého ošetřovatele "vtiskne" do podvědomí namísto svého koňského partnera, což může vést k pozdějším obtížím. Toto "polidštění" může totiž vyústit v různé druhy nežádoucího chování, včetně nepřirozeného sexuálního chování, při němž kůň upřednostňuje druhy, kteří mu nejsou vlastní. Lidská výchova hříběte často vede také ke kázeňským problémům. Je to poměrně běžná situace, protože ošetřovatelé nebývají vůči hříbatům zdaleka tak razantní jako ostatní koně, takže si hříbata nevytvoří žádoucí způsoby chování a poslušnosti (STEJSKALOVÁ 2004c).

2.8 ZDRAVÍ

2.8.1 Principy

Většina běžných zdravotních potíží a kulhání, které trápí domácí koně, jsou přímým následkem toho, že člověk uměle narušuje jejich přirozený způsob života a dá se jim předejít nebo je lze vyléčit odstraněním příčiny a návratem k přirozenému způsobu života. Dokonce i hojení zánětu může optimálně probíhat jen tehdy, je-li kůň ve stálém pohybu (STRASSER 2004).

Jestliže má některé zvíře vysokou užitkovost a přece neonemocní, neznamená to ještě, že je zdravé. Vyskytne-li se u zvířete nějaká nepravidelnost, např. vynechávání říje, člověk má tendenci mít situaci tzv. "pod palcem", stává se jakýmsi údržbářem. Zná mnoho o hormonech, které ovládají a řídí plodnost. Je proto nejjednodušší podobné poruchy řešit umělým zásahem zvenčí, podáváním chybějících hormonů. Tak je to obvyklé a zkresluje se tím pohled na vlastní příčiny poruch plodnosti. Pomocná jsou pozorování hierarchických struktur shora dolů a naopak. Toto ale ne způsobem mechanickým, nýbrž s náležitým respektem před skutečností, že celek jako takový je něco více než jen souhrn svých dílů. Ošetřování zvířat podle přirozených zásad má jedno společné. Je nutné vidět zvíře a jeho zdravotní problémy jako celek. Proto musí být ošetřován celý organismus a ne jenom jeden orgán. Ošetřování musí vést k tomu, aby se aktivovaly vlastní obranné síly organismu. Zdravý organismus nepotřebuje trvale žádné léky. Zdraví je dobrý stav pohody psychické, fyzické a sociální. Je to více než pouhý stav bez choroby. Toto vše je nutno vzít v úvahu v rámci

ekologického chovu zvířat. Nelze se dívat na zvířata jako na velice komplikované biologické stroje, které je občas nutno opravovat. Kromě odpovídajícího krmení a přirozeného chovu musí chovatel udělat pro zvířata ještě mnoho dalších opatření. Nesmí převládat tendence vytvářet pro zvířata takové prostředí, které je prosté všech škodlivých vlivů. Takový "ráj zvířat" je technicky nákladný, není bez chyb a sám sebe automaticky nereguluje. Klimatizace, ventilace, dezinfekce, preventivní podávání léčiv a krmení, které odpovídá potřebě zvířat, hrají při tom důležitou úlohu. Výsledkem je chov úplně vzdálený od přírody. Chovat zdravá zvířata neznamena jen vystříhat se jejich přetěžování, ale je nutno vystříhat se i jejich nedostatečného zatěžování. K onemocnění zvířat dochází i v ekologických chovech. Je obtížné zodpovědět otázku, zda cílem snažení má být absolutní zdraví zvířat. Některé choroby je nutno přijímat jako očišťující proces. Kdo nebyl nikdy nemocen, neví, co je zdraví. Nevíme, jak dalece se zde můžeme vyjádřit za zvířata (NEUERBURG a PADEL 1994).

Prevence je zaměřena na vybudování vysoké obranyschopnosti zvířat. Léčení nemocných zvířat musí vést k jejich rychlému uzdravení, záchraně života, odstranění utrpení a zamezení případného šíření nákazy (URBAN a ŠARAPATKA et al. 2005).

Nepřímo nemocem předcházíme tím, že k plemenitbě používáme pouze zdravé a konstitučně tvrdé jedince a dodržujeme zásady správné a dobré výživy a odpovídající úrovně chovu (DUŠEK et al. 1999).

Kritéria výběru plemene chovaného v EZ se musí podřídit i ukazatelům jeho zdravotní odolnosti. V ekologických chovech by měla být dána přednost domácím – a možno říci – až místním plemenům, pokud existují (URBAN a ŠARAPATKA et al. 2005).

Mnoho běžných zdravotních poruch u koně souvisí s jeho domestikací. Nejde přitom o nemoci vědomě vyvolané člověkem, ale o zhoršování některých zdravotních problémů při manipulaci se zvířetem. Porucha může vzniknout jako následek nadměrné zátěže – žádný divoký kůň neopakuje cviky tak dlouho, jak je to vyžadováno třeba při drezuře. Některá onemocnění se objevují u koní chovaných ve stáji – např. chronické obstrukční onemocnění plic (COPD) vyvolávají zaplísňené seno a sláma. Jiná onemocnění se rozšiřují s přepravou zvířat (VOGEL 1996).

Mnozí majitelé koní věří, že polykání vzduchu může způsobit koliku nebo jinak zhoršit trávení, ale prokázáno to není. Paul MCGREEVY z Univerzity v Bristolu studoval tyto koně pomocí rentgenu a domnívá se, že koně prostě nasávají vzduch do jícnu a pak ho zase stejnou cestou vypouštějí. Nezdálo se, že by se vzduch hromadil v žaludku nebo střevech (WEBSTER 1999).

K souboru „chorob z povolání koně“ patří různé neurotické stavy, projevující se v mnoha formách (MATOUŠEK 1996).

Pokud hrozí nebezpečí z prodlení, je nutné z odborného i etického hlediska volit konvenční terapeutický postup i s použitím alopatických léčiv (URBAN a ŠARAPATKA et al. 2005).

Alternativní léčebné postupy by se měly posuzovat spíše jako doplňkové prostředky než jako náhrada. Před jejich použitím by se měla vždy vyžadovat rada od veterinárního lékaře (BIRDOVÁ 2004).

NAŘÍZENÍ RADY (EHS) 2092/91 ošetřuje veterinární oblast v části B a následujících odstavcích takto:

5.1. V ekologickém chovu spočívá prevence chorob na následujících zásadách:

- a) vhodná volba plemen nebo plemenného rázu jak je uvedeno v odst. 3,
- b) použití chovných postupů přizpůsobeného potřebám různých druhů, přičemž je kladen důraz na zvýšenou odolnost vůči chorobám a předcházení infekcím,
- c) používání krmiv vysoké kvality spojených s umožněním pravidelného volného pohybu a přístupu na pastviny, což podporuje přirozenou imunitu zvířete,

d) zachování vhodného počtu zvířat, aby se zabránilo zdravotním problémům, které mohou být důsledkem nadměrného počtu zvířat.

5.2. Výše uvedené zásady by měly omezit zdravotní problémy zvířat, aby mohlo být jejich zdraví řízeno především v rámci prevence.

5.3. Pokud přes veškerá výše zmíněná preventivní opatření zvíře onemocní nebo se zraní, musí být okamžitě ošetřeno, a to pokud možno v podmínkách izolace a v prostorách k tomu přizpůsobených.

5.4. Používání veterinárních léčiv v ekologickém chovu se musí řídit následujícími zásadami:

a) musí být dávana přednost rostlinným přípravkům (např. rostlinným výtažkům – kromě antibiotik – a rostlinným olejům, atd.), homeopatickým výrobkům (například látkám rostlinného a živočišného nebo minerálního původu), jakož i stopovým prvkům a látkám uvedených v části C, odst. 3, přílohy II před alopatickými veterinárními léčivy, které jsou chemicky syntetizovány a před antibiotiky za podmínky, že mají skutečný terapeutický účinek na dotčený živočišný druh a specifické účely léčby,

b) pokud se u těchto přípravků prokáže neúčinnost v léčbě, nebo je u dané choroby nebo zranění neúčinnost pravděpodobná, a pokud je nutná péče s cílem zmírnit bolest nebo úzkost zvířete, je možné přikročit k podávání alopatických veterinárních léčiv, která jsou chemicky syntetizována nebo antibiotik, a to na doporučení veterinárního lékaře,

c) používání alopatických veterinárních léčiv, která jsou chemicky syntetizována nebo antibiotik pro účely preventivní léčby, je zakázáno.

5.5. Kromě výše zmíněných zásad se používají následující pravidla:

a) používání látek určených ke stimulaci růstu nebo užitkovosti (včetně antibiotik, kokcidostatik a jiných umělých vedlejších činitelů), jakož i použití hormonů nebo jiných obdobných látek s cílem organizačního řízení reprodukce (například indukce nebo synchronizace říje samic) nebo za jinými účely je zakázáno. Hormony mohou být přesto povoleny určitému zvířeti v rámci veterinárního léčebného ošetření,

b) veterinární péče poskytovaná zvířatům a úprava budov, zařízení a vybavení povinné podle vnitrostátního předpisu nebo předpisu Společenství, včetně použití imunologických veterinárních léčiv, by měla být povolena v případech, kdy byl v dané oblasti, v níž se nachází výrobní jednotka, zjištěn výskyt nemoci.

5.6. Kdykoliv musí být použita veterinární léčiva, je třeba jasně zaznamenat druh léčiva (včetně uvedení farmakologických účinných látek), jakož i podrobnosti diagnózy, dávkování, způsobu podávání, doby léčby a rovněž zákonné ochranné lhůty. Tyto informace musí být sděleny kontrolnímu úřadu či organizaci před uvedením zvířat, nebo živočišných výrobků na trh s odkazem na ekologické zemědělství. Léčená zvířata jsou jasně označena, a to jednotlivě v případě velkých zvířat, a dále jednotlivě nebo skupinově u drůbeže a malých zvířat.

5.7. Ochranná lhůta mezi posledním podáním alopatického veterinárního léčiva zvířeti za normálních podmínek užívání a výrobou potravin pocházejících z tohoto zvířete s odkazem na ekologickou výrobu musí být zdvojnásobena oproti zákonné ochranné lhůtě. V případě, že není ochranná lhůta stanovena činí čtyřicet osm hodin.

5.8. Pokud je zvíře nebo skupina zvířat podrobena v jednom roce více než dvěma či třem léčebným cyklům s podáváním alopatických veterinárních léčiv nebo antibiotik (nebo více než jednu léčebnou kúru, pokud je reprodukční období života kratší než rok), kromě vakcinace, odstranění cizopasníků a povinných eradikačních plánů (plánů tlumení nákaz), které byly vypracovány členskými státy, dotčená zvířata nebo výrobky získané z těchto zvířat nemohou být prodány jako produkty získané v souladu s tímto nařízením a zvířata musí být podrobena přechodnému období definovanému v oddíle 2 této přílohy. S tímto postupem musí vyslovit souhlas kontrolní úřad, nebo organizace.

V souvislosti se zdravím je příhodné zmínit se o ZÁKONĚ č. 246/1992 Sb., zákoně na ochranu zvířat proti týrání. V některých z jeho paragrafů se praví:

§ 1

Účel zákona

Účelem zákona je chránit zvířata, jež jsou živými tvory schopnými pociťovat bolest a utrpení, před týráním, poškozováním jejich zdraví a jejich usmrcením bez důvodu, pokud byly způsobeny, byť i z nedbalosti, člověkem.

§ 3

Pro účely tohoto zákona se rozumí

d) hospodářským zvířetem zvíře chované pro produkci živočišných produktů, vlny, kůže nebo kožesin, popřípadě pro další hospodářské nebo podnikatelské účely, zejména skot, prasata, ovce, kozy, koně, osli a jejich kříženci, drůbež, králíci, kožesinová zvířata, zvěř a jiná zvířata ve farmovém chovu a ryby, včetně zvířat produkovaných jako výsledek genetických modifikací nebo nových genetických kombinací,

e) zvířetem v zájmovém chovu zvíře, u kterého hospodářský efekt není hlavním účelem chovu, a to buď chované v prostorách k tomu určených nebo v domácnosti, jehož chov slouží především zájmové činnosti člověka, nebo zvíře sloužící člověku jako jeho společník,

m) utrpením stav zvířete způsobený jakýmkoliv podnětem nebo zákrokem, kterého se zvíře nemůže samo zbavit a který u zvířete způsobuje bolest, zranění, zdravotní poruchu anebo smrt,

jj) intenzivním chovem chov, ve kterém jsou hospodářská zvířata chována za podmínek, v počtech, hustotě a kusech, které stanoví právní předpisy, za současného a častého dohledu člověka, který dbá o jejich zdraví a životní pohodu.

§ 4

Za týrání se považuje

(1) Za týrání se považuje

a) nutit zvíře k výkonům, které neodpovídají jeho fyzickému stavu a biologickým schopnostem a prokazatelně překračují jeho síly,

b) podrobit zvíře výcviku nebo veřejnému vystoupení anebo obdobnému účelu, je-li toto pro zvíře spojeno s bolestí, utrpením, zraněním nebo jiným poškozením, jakož i vychovávat, cvičit nebo účelově používat zvíře k agresivnímu chování vůči člověku nebo jiným zvířatům,

c) z jiných než zdravotních důvodů:

3. omezovat bez nutnosti svobodu pohybu nutnou pro zvíře určitého druhu, pokud by omezování způsobilo utrpení zvířete,

k) chovat zvířata v nevhodných podmínkách nebo tak, aby si sama nebo vzájemně způsobovala utrpení.

§ 9

Ochrana hospodářských zvířat

(1) Při chovu hospodářských zvířat je zakázáno

a) chovat zvíře v izolaci, působí-li mu to utrpení, pokud to nevyžadují zvláštní předpisy,

b) chovat zvířata v tak velkých nebo v tak uspořádaných skupinách anebo v takových prostorách,

1. ve kterých jim míra nebo četnost vzájemných útoků působí utrpení,

2. které neumožňují přirozený odpočinek či řádnou péči,

3. ve kterých nemohou uspokojit své potřeby v příjmu potravy a vody anebo jiné potřeby nezbytné pro jejich život a zdraví.

ZÁKON č. 166/1999 Sb., o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů (veterinární zákon) pojednává v některých ze svých paragrafů o těchto povinnostech:

§ 3

Základní pojmy

(1) Pro účely tohoto zákona se rozumí

c) hospodářskými zvířaty zvířata využívaná převážně k chovu, výkrmu, práci a jiným hospodářským účelům, zejména skot, prasata, ovce, kozy, koně, osli a jejich kříženci, drůbež, běžci, králíci, kožešinová zvířata, zvěř ve farmovém chovu, ryby a včely,

§ 4

Povinnosti chovatelů

(1) Chovatel je povinen

a) chovat zvířata způsobem, v prostředí a podmínkách, které vyžadují jejich biologické potřeby, fyziologické funkce a zdravotní stav a předcházet poškození jejich zdraví,

b) sledovat zdravotní stav zvířat, v odůvodněných případech jim včas poskytnout první pomoc a požádat o odbornou veterinární pomoc.

2.8.2 Alternativní léčebné postupy

Teorie akupunktury předpokládá, že po celém těle probíhá řada základních drah, které spojují jednotlivé body související s konkrétním orgánem. Má se za to, že stimulace těchto akupunkturních bodů podél meridiánových drah bude stimulovat životní energii (označovanou jako ki), což podpoří hojení a schopnost těla opravit samo sebe. Velmi jemné duté jehličky se vpichují podél specifických bodů (akupunkturní body) na akupunkturních drahách jen mělce pod povrch kůže.

Akupresura je ve srovnání s akupunkturou méně invazní, ale používají se stejné „mapy“ akupunkturních drah, aby se mohly stimulovat (tlakem špiček prstů) toky energie pro podporu hojení.

Podle konkrétních podmínek a podle toho, co se má léčit, se mohou v rámci aromaterapie naředěné oleje aplikovat formou inhalace, mohou se vmasírovat do kůže, vetřít do nozder nebo rozetřít po čele. Podle složení je lze použít jako antiseptika, protizánětlivé léky, projímadla, sedativa nebo látky stimulační, používají se pro léčbu jak fyzických, tak i duševních poruch.

Bylinná léčba dr. Bacha je založena na víře, že energie, kterou rostliny obsahují, může být naplněna do lahví tím, že se rostliny vylouží v pramenité vodě na slunci. Výsledná tekutina se použije pro posílení, vyrovnaní a nastartování těla, aby zahájilo proces hojení fyzických a emocionálních poruch.

Chiropraxe používá pomalé manipulace a napravování, aby se bolestivý tlak na nervy a klouby odstranil.

Chromoterapie je založena na víře, že barvy vysílají do prostředí různé vibrace, které mohou ovlivnit chování. Barvy tak lze použít pro stimulaci nebo uklidnění tělních buněk.

EMRT – uvolňovací terapie svalů je založena na tzv. Bowenově technice, která se používá u lidí. Používá neinvazní jemný tlak a masáže svalů a měkkých tkání, obvykle ve specifickém pořadí přes klíčové oblasti koňského těla.

Feng-šui je specializovaný přístup k využití pozemské energie pro podporu pohody a potenciálu zvířat a lidí, kteří se o ně starají. Feng-šui funguje tak, že identifikuje všechny nezdravé nebo zablokované energie a přeměňuje je z „černého proudu“ na „bílý proud“. To lze provést tím, že strategicky rozmístíte takové věci, jako jsou dřevo, krystaly nebo voda, aby absorbovaly, přesměrovaly nebo zdůraznily energie. Myšlenkou je rovnoměrně vyvážit přírodní síly: dřevo, oheň, zemi a vodu.

Bylinné léky představují širokou škálu rostlinných výtažků nebo celých rostlin. Snažte se zkrmovat pouze ty rostliny, které kůň chce sám žrát. Byliny by se měly zkrmovat navíc k běžnému krmivu a nikoli místo vyvážené stravy.

Princip homeopatické léčby byl uznáván v medicínské filosofii již od časů Hippokrata.

Hydroterapie je možno využít, pokud máte přístup k řece, moři nebo jinému vodnímu toku. Postavení koně do proudící vody bude jemně osvěžovat a masírovat jeho tělo. Prováděním

koně vodou s různou hloubkou nebo dokonce možnost, aby plaval, je vynikající způsob zlepšení výkonnosti kardiovaskulárního systému a napětí svalů.

Kineziologie je holistická metoda testování svalů, vyvažující energii stejných meridiánových drah, které se používají v čínské medicíně včetně akupunktury. Při léčení koní je zapotřebí zhodnotit každou závadu v činnosti svalů, která pak naopak vyznačí problém v orgánech nebo žlázách, jež sdílejí stejnou cévu akupunkturního meridiánu.

Magnetická terapie funguje tak, že magnetické vlny (pulsy) pronikají hluboko do tkání a zrychlují krevní oběh, odstraňují toxiny a stimulují regeneraci buněk. Měly by se nastavit na specifickou vlnovou délku ve vztahu k problému, který se má léčit.

Osteopatie se snaží uvolnit napětí a zlepšit krevní oběh, soustřeďuje se na celé tělo, aby napravila problémy se špatným postavením jednotlivých částí, tj. mezi kostmi, svaly, vazy, šlachami a pojivovou tkání. Cílem je napravit deformace a nesprávné postavení kostí.

Ve fyzioterapii fyzioterapeut hodnotí utváření těla, rovnováhu a typ vykonávané práce, aby zjistil, kde se mohou vyskytnout případné stresy a obtíže.

Radionika je založena na teorii amerického lékaře dr. Alberta Abrahama, který formuloval teorii, že břicho může absorbovat a přenášet energii a zdravý lidský náhradník může být použit pro diagnostikování různých nemocí u jiné osoby pouze tím, že dostane k dispozici vzorek krve nebo vlasů. Vypracoval plán břicha s vyznačenými různými oblastmi vztahujícími se k různým nemocem a zjistil, že požití elektrických přístrojů může podpořit přenos energie tím, že se identifikuje odpor a znormalizuje se vyzařování. Diagnostikovat lze na dálku tak, že se k vyšetření pošle pouze vzorek žíní z hřívky nebo ocasu.

Reiki je forma hojení či léčení rukou, která má za cíl aktivovat vlastní tělesné hojivé síly, zmenšovat stres a podporovat relaxaci. Metoda funguje na čtyřech hladinách: spirituální, mentální, emocionální a fyzické.

Odborníci na metodu šiacu používají stejné linie a teorii hojení, jako to dělá akupunktura, ale namísto jehel používají tlak prsty, manipulativní masáže, natahování a rotaci končetin, krku a ocasu, aby dosáhli vyvážení energie a podpořili zdraví zvířete.

Spirituální léčba je spíše „konzultace“ mezi koněm a člověkem. Koňští zaříkávači mají talent pro komunikaci s jejich pacienty pomocí akce nebo telepatie (BIRDOVÁ 2004).

EAD je elektroakupunkturní diagnostika, podobná EAV u lidí. Podle hodnot získaných z vyšetření následuje návrh terapie bylinnými preparáty, homeopatiky nebo akupunkturními technikami.

Masáže přináší stejně jako lidem i koním fyzickou úlevu a pomáhá jim při mentální relaxaci (BAYLEYOVÁ 2006).

Dále je možno využít BMT - bodovou myofasciální terapii.

TTEAM- Tellington-Jones Equine Awareness Method obsahuje 3 hlavní části: práci s tělem, práci ze země a práci v sedle. Využívá tyto fakta: pomalé doteky a pohyb se zaměří na zatím nepoužité nervové buňky a spojení a aktivuje k nim patřící nepoužitou část mozku. Tím se umožní změna. Doteky Ttouch pomáhají rychleji a lépe koně uvolnit, zlepšit jeho sportovní výkon, získat nový pocit vědomí o sobě, odbourat stres, zvýšit schopnost učení a celkově zvýšit pozornost a důvěru koně vůči člověku (MALÁ 2003).

2.9 VYUŽITÍ

Žádné stvořené na této planetě není podřízené jinému. Skutečnost, že si lidé podrobují jiné lidi, zvířata nebo rostliny a využívají je jako sluhý, ukazuje pouze na to, jak se ostatní stvořením vzdálili (SOLISTI-MATTELONOVÁ 2004).

Kůň byl domestikován v době asi 4 000 let před naším letopočtem v oblasti horního Indu a zpočátku byl využíván pro produkci masa. V dobách historických byl využíván zejména v oblasti vojenské. Do poloviny 20. století zajišťovali koně v zemědělství většinu

těžké orby a jiných těžkých prací. S rozvojem mechanizace zemědělství ve druhé polovině 20. století dochází k výraznému poklesu počtu chovaných koní i ke změnám v jejich využití. Kůň se postupně stává pouze doplňkem mechanizace zejména ve vnitropodnikové dopravě a při obdělávání malých a těžko přístupných ploch (URBAN a ŠARAPATKA et al. 2005).

Nyní všechnu práci, kterou v zemědělství dělávali nebo mohli dělat koně, převzali traktory. Pracují rychleji, ale za cenu znečištění ovzduší a na rozdíl od koní nemají schopnost se rozmnožovat a jejich odpadní produkty rozhodně nedokážou zúrodnit půdu. Kůň má proti stroji velkou výhodu. Je totiž schopen přeměňovat energii z produktů, které jsou dosažitelné a v zemědělství se poměrně snadno dají vyrobit. Je známo, že v celém světě ubývá energetických zdrojů, jako je uhlí, nafta a zemní plyn. Je třeba využívat koně všude tam, kde jeho upotřebení je ekonomičtější než užití strojů a kde se mohou ušetřit vzácné suroviny (ŠTRUPL et al. 1983).

U nás se jako nosný kůň používal převážně hucul, který jako typicky horský kůň se mimořádně obratně pohybuje v náročném terénu. Další využití nosných koní by bylo vhodné směřovat především do krajinných chráněných oblastí, neboť umožňuje dopravu nákladů s minimálními nároky na úpravu cest a bez negativního vlivu na okolí.

Z koňské krve se vyrábí sérum účinné proti snětím, záškrtu, července, hadímu uštknutí, tetanu a stafylokokovým infekcím (MAHLER 1995).

V posledním období se také do značné míry využívá krev březích klisen k výrobě séra a sérového gonadotropinu - látek, které se používají k ovlivnění reprodukčního cyklu, jmenovitě synchronizace říje u některých druhů hospodářských zvířat. Protože odběry krve nemají negativní vliv na zdravotní stav klisen, jsou k těmto odběrům běžně používány chovné klisny (DUŠEK et al. 1992).

USA a Kanada vedou ve využívání koní pro farmaceutický výzkum a mnohé farmy v obou těchto zemích chovají koně hlavně pro tyto účely. V Ontariu je například přes sto farem, kde se shromažďuje moč březích klisen k výrobě estrogenu pro antikoncepční pilulky a léky, které mírní obtíže při menopauze (EDWARDS 1995).

Hiporehabilitace se úspěšně využívá zejména po úrazech pohybového ústrojí, při svalových onemocněních, následcích mozkových příhod, dětské obrny apod. Jde především o to, že pohyb koně vyvolává v pacientovi některé automatické reflexy a přispívá k zapojení svalových partií, které lze normálním postupem procvičit jen velmi obtížně. Pravděpodobně však k úspěchu hiporehabilitace přispívá zejména psychická stránka, neboť spolupráce s koněm vyvolává v pacientovi pocit uspokojení, zvyšuje jeho sebevědomí. Velmi účinné použití je uváděno v dětské psychiatrii, neboť spolupráce s živým tvorem silně ovlivňuje psychiku pacientů. Hipoterapie člověka rozvíjí komplexně – prvotně působí na motoriku, ale protože je vše v těle provázáno, často se pacient začne lépe i psychicky.

Rozvoj turistiky na koních má své kořeny především v současném životním stylu. Trvalé zvyšování životního tempa a duševního vypětí klade obrovské nároky na přizpůsobení lidské psychiky, přibývá konfliktních situací a stresů, a tím i neuróz a tzv. psychosomatických poruch (DUŠEK et al. 1992).

Jsou země, kde se koně chovají pro produkci živočišných surovin: zejména pro maso, které má vysokou dietetickou hodnotu (obsahuje velmi málo mezzisvalového tuku). Na celosvětové spotřebě koňského masa se téměř polovinou podílí Evropa, ze třetiny Jižní Amerika (MAHLER 1995).

EDWARDS (1995) se zmiňuje o plemenu baškirský kůň, který se chová také pro maso. Dalšími takovými plemeny jsou italský tažný kůň – nejpobulárnější těžké plemeno v Itálii, dále bretonský kůň, původem z Francie, a murakézský kůň z Maďarska, jehož významným znakem je dobrá krmitelnost a efektivní fyziologické využití energie k pracovnímu výkonu.

Podle internetového zdroje (ANONYM, č. 7) je v tomto směru využíván běloruský chladnokrevník.

V některých oblastech světa se koňskému masu stále přisuzují příznivé účinky, např. při léčbě tuberkulózy či snazším přechodu lidských kojenců na pevnou stravu (VÍCHOVÁ 2005c).

Poptávka zpracovatelů je i po kůži a žíních, opatřují se jimi např. smyčce hudebních nástrojů. Dobří hospodáři dokážou zužitkovat i odpad, koňský hnůj - jako výborný podklad pro pěstování žampionů. Na množství trusu, které jeden kůň zanechá za rok, může vyrůst až půl druhé tuny hub (MAHLER 1995).

Těžcí koně se používali na překladištích a při posunování vagónů, úlohu sehráli v éře koněspřežných vlaků, využívali se při práci v dolech a jako soumaři, zajišťovali rozvoz pošty, tahali dřevo, vlekli čluny po kanálech, fungovali coby městská doprava.. Většina koní ještě po smrti poskytovala užitek. Kostí se rozemlely na hnojivo, ovšem až po extrahování tuku na výrobu svíček. Z kůže se dělaly oděvy, jindy se z kostí vyráběly knoflíky, z kůže a kopyt se vyráběl klič, hříva a ohon se používaly k vycpávání nábytku nebo na výrobu rybářských vlasců a smyčců. Z kůže se vyráběly všechny druhy koženého zboží. Ve Spojeném království i Spojených státech se masem krmili kočky a psi. Koně slouží i v policejních složkách. Královské a různé slavnostní jednotky využívají koně při ceremoniích (EDWARDS 1995).

Žádané je kobydí mléko, vyhovuje léčebným účelům a lze je podávat dospělým i dětem. Klisna za půl roku laktace vyprodukuje 1 500 až 3 000 litrů (MAHLER 1995).

Kobydí mléko je jeden z nejváženějších prostředků starověké kosmetiky (DOBRORUKA a KHOLOVÁ 1992).

Podle dřívějšího vlastního šetření DUŠKA (1999) u klisen úspěšně využili strojní dojení. Mléko klisen je albuminové, má podobné složení jako mléko žen, a proto byly činěny pokusy s jeho využitím jako náhrady při výživě kojenců. Mléko klisen má však ve srovnání s mlékem žen daleko více cukru.

Podle výzkumu z konce 20. století trpí zažívacími potížemi skoro každý druhý člověk v ČR. Většinou se jedná o problémy, které jsou následkem narušení střevní flóry, kde převládají zhoubné patogenní bakterie, kvasinky a plísně. Příčinou narušení normální střevní flóry jsou v první řadě nevhodná dieta, dlouhodobé užívání antibiotik, chemoterapie, radioterapie, degenerativní nemoci, střevní infekce, nedostatek důležitých mikro- a makroprvků, vitamínů a dalších živin a v neposlední řadě i stres. Příčinou střevních infekcí a zánětů jsou také často infekce v jiných částech těla, které se dostávají do střev. Následkem jsou problémy, které nás nejvíce sužují, jako zácpy, průjemy, střevní plísně, nadýmání, střevní vychlípeniny, záněty, cysty, prekarcenózy a vaginitidy. Laktobacily snižují hladinu cholesterolu, zlepšují stravitelnost potravy, příznivě ovlivňují rozkladné a štěpné pochody v lidském střevním traktu, působí detoxikačně, upravují pohyblivost střev, napomáhají úpravě stolice, odstranění zácpy a plynatosti, optimalizují střevní mikroflóru, vytváří nepříznivé prostředí pro patogenní a hnilobné mikroby. Syntetizují vitamíny B1, B2, B6, niacin, kyselinu listovou a pantothenovou. Jsou nezbytné ke vstřebávání železa a vápníku a jsou nepostradatelné pro obnovu mikroflóry při léčbě antibiotiky. Protože zdravá střevní flóra obsahuje celou řadu potřebných bakterií nebo kvasinek, jsou výhodnější vícekomponentní přípravky, i když i jeden druh bakterie (nejčastěji se používá *Lactobacillus acidophilus*) obsažený v jogurtu nebo různých přípravcích nás dokáže ochránit před mnoha problémy a problémy vzniklé léčit (ANONYM, č. 4).

Zkvašený přípravek z mléka klisen se nazývá kumys. Má vyšší obsah vitamínu C a dietetické účinky. Proto se stal i součástí terapie v humánní medicíně u četných onemocnění po zánětu myokardu, žaludečních a střevních onemocnění, anémie, při pooperačních stavech atd. Kumys je lidovým nápojem mongolských pastevců a četných středoasijských národů (DUŠEK et al. 1999).

Jeho složení je přibližně takové:

bílkovina...2,0 %

tuk.....2,0 %

cukr.....3,8 %

alkohol.....2,0 % (ANONYM, č. 11).

V Belgii existuje zemědělská farma, kde chovají koně pro mléko. Hříbata dostanou napít jen ráno a pak jsou od matek oddělena. Kobyly se dojí 2-3x denně. Při jednom dojení se získá asi 1 litr mléka od každého koně a denní produkce mléka na farmě je tak 50 litrů. Doktoři mléko často doporučují na léčbu alergií, vysokého krevního tlaku, vysokého cholesterolu nebo při ekzémech, problémech se žaludkem nebo játry apod. Co se neprodá, to se zpracovává na kosmetiku anebo se z něj dělá bílý likér (ANONYM, č. 8).

Běloruský chladnokrevník je v tahu velmi výkonný a dobře pracuje v lesích a v místech s bahnitou a písčitou půdou - rovněž se ale využívá pro produkci mléka a masa. Průměrná doживost klisen je 9 litrů. Na farmách vyrábějících kumys nejlepší klisny vyprodukují 2 560 litrů během 6 měsíců laktace (ANONYM, č. 7).

DUŠEK (1999) se zmiňuje o dobré mléčnosti mongolských koní (koní náležející ke skupině koní mongolských – stepních). Jejich vytrvalost umožnila rozsáhlé nájezdy mongolských vojsk do Evropy. Dobrá mléčnost klisen byla za tažení i zdrojem potravy, zvláště když se mléko klisen smíchalo s krví, kterou jezdci při vojenských pochodech odebírali průběžně koním z krční žíly.

EDWARDS (1995) zmiňuje plemeno lokajský kůň, jehož klisny se v souladu s kočovnickými tradicemi dojí k přípravě kumysu, a plemenu baškirský kůň. Stáda baškirů žijí po celý rok volně, často si vyhrabávají pastvu z hlubokého sněhu a snášejí mrazy kolem - 30 až - 40 °C. Chovají se pro zemědělské účely, a to nejen pro práci v zápřeží či pod sedlem, také pro výrobu masa a mléka i dalších produktů, které Baškirové tradičně od svých koní vždy získávali. Vzdor těžkému životu produkují baškirské klisny velké množství mléka. Průměrná klisna dává za jedno období laktace, které trvá 7 - 8 měsíců až 1 500 l mléka, a ty nejlepší produkují až 2 700 l. Většina z tohoto množství se využívá k výrobě mléčných produktů, hlavní díl připadá na výrobu kumysu.

Produkty z ekologického chovu koní (maso a mléko) nejsou dosud v naší republice k výrobě biopotravin využívány. Zájem o registraci ekologického chovu koní ze strany chovatelů je pouze pro certifikaci chovných zvířat, ale většinou jen pro splnění podmínky zatížení ekologických pastvin registrovanými ekologickými zvířaty. V případě chovu koní za účelem výroby bioproduktů k výrobě biopotravin, aby mohly být naplněny požadavky k získání certifikátu, musí být splněny všechny požadavky na chov hospodářských zvířat uvedené v NR 2092/91 (BERKA 2006).

Vhodné je využití koně při manipulaci s dobyt看em na pastvinách. Do ČR jsou v posledních letech dovážena westernová plemena koní, velmi vhodná i pro práci s dobyt看em. Významnou oblastí uplatnění koní je údržba krajiny, při níž dochází k optimálnímu sladění požadavků zemědělce na využívání trvalých travních porostů s přirozenými požadavky koně na možnost pobytu na pastvině a pohybu na čerstvém vzduchu. Kůň začíná být opět zajímavý pro některé pracovní momenty právě v EZ a lesnictví (URBAN a ŠARAPATKA et al. 2005).

Lidé, kteří sportují s koňmi, by měli najít doslova přátelský poměr ke koním, nepovažovat je pouze za živé sportovní nářadí. Výcvik i soutěžení by měl být chápán jako výzva koně ke spolupráci. Jestliže se naplní takové dorozumění, pak dosáhne jezdec oblastí, které ostatní lidé ani nedokáží pochopit (MATOUŠEK 1996).

2.10 EKONOMIKA

Zemědělský podnik v rámci EZ je hospodářskou jednotkou, od které se očekává, že bude také ekonomicky životaschopná. Proto je občas objevující se otázka ziskovosti EZ legitimní. Neznamená to však, že by produkce některých jednoznačně neziskových komodit (pokud takové jsou) nebyla obhajitelná. Srovnání ekologických podniků s KZ je nezbytné brát do jisté míry s rezervou, neboť oba systémy hospodaření je obtížné srovnávat a konečné hodnocení rozdílů má svá úskalí, jejichž překonání si vyžádá hlubší výzkum (zejména srovnávání obdobných technologií, obdobných odrůd a plemen zvířat atd.). V konečném důsledku ani nelze očekávat stejný ekonomický výsledek v obou systémech hospodaření, když tyto mají často odlišné cíle.

Ekonomická výkonnost farmy, nejen ekologicky hospodařící, je hodnocena na základě srovnání výše vynaložených nákladů s dosaženými výnosy. Do výnosů jsou zahrnuty i případné dotace poskytované na podporu např. EZ. V ČR jsou dotace vypláceny trvale s tím, že jde jednak o pokrytí nákladů souvisejících s přechodem na EZ, ale taktéž o platbu zemědělci za službu navíc – za provozování hospodaření šetrného k životnímu prostředí, tedy za tvorbu tzv. pozitivní externality. Z pohledu ekonomiky podniku je třeba, aby se v dlouhodobém pohledu tvořil kladný hospodářský výsledek, tedy jeho výnosy musí převyšovat náklady. Hlavní složkou výnosů jsou tržby a dále dotace. Struktura nákladů EZ se liší od nákladů KZ. Předpokládáno je snížení nákladů variabilních, a to zejména v důsledku požadovaného omezení externích vstupů jako hnojiv, postřiků, koncentrátů a krmiv. Avšak na druhou stranu ceny nakupovaných ekologických vstupů, jako osiv a krmiv, jsou vyšší a mohou působit proti snížení variabilních nákladů. U živočišné produkce je předpokládáno snížení nákladů na veterinární a zdravotní ošetřování zvířat díky jejich lepší kondici v EZ (není však prokázáno výzkumem). Předpokládáno je zvýšení fixních nákladů u EZ. Jde o zvýšení mzdových nákladů v souvislosti s vyšší potřebou práce v EZ.

Největší procento ekologicky hospodařících farem je u nás v podhorských a horských oblastech s převahou trvalých travních porostů a specializují se na chov hospodářských zvířat, zejména krav bez tržní produkce mléka. Některé z těchto podniků provozují i doplňkové aktivity, jako např. zpracování produktů nebo agroturistiku (URBAN a ŠARAPATKA et al. 2005).

Lze využít sílu růstového potenciálu cestovního ruchu k ekonomickému oživení českého venkova, který se potýká v současnosti s hospodářskými a sociálními problémy, způsobenými zejména restrukturalizací ekonomiky? V případě agroturistiky jde o specifický produkt se specifickým zázemím. Výjimečnost spočívá v přímém spojení turistů a návštěvníků se zemědělským prostředím (pole, louky, lesy, rybníky v majetku zemědělského podnikatele). Je zde možnost poskytování služeb, které mají přirozené zázemí v zemědělském hospodářství nebo na ně organicky navazují. Rozvíjejí se rekondiční akce spojené s pomocí turistů při senoseči, žních, pasení hospodářských zvířat, úklidů stájí a chlévů apod. Projížďky na koních jsou důležitou atraktivitou. Lze ji doplnit i projížďkami bryčkou nebo kočárem. V dalších doprovodných programech může agroturistika navázat na produkty venkovské turistiky. Může nabídnout vyžití v oblasti: výuka jízdy na koní (jezdecké školy), rybaření a lov zvěře (vlastní nebo pronajaté honitby), houbaření a sběr lesních plodin, pěší turistika, cykloturistika, horská turistika, koupání a vodní sporty, zimní sporty (lyžování, sáňkování, bruslení), speciální rekondiční programy pro specifickou klientelu (jízdy na huculských koních, solária, golf, tenis, volejbal, softbal apod.), místní pamětihodnosti (hrady, zámky, poutní místa, kláštery), místní atraktivní přírodní lokality (krasové jeskyně a přírodní útvary, výskyt vzácných květin, rostlin a porostů, obory se vzácnou zvěří apod.), místní tradice včetně muzeí, národopisné slavnosti, poutě, posvícení, ukázky tradičních řemesel (mlýny, kovárny, sklářské hutě, krajkářství, bednářství, kolářství apod.), zprovoznění historických

průmyslových a výrobních objektů (železnice, lihovary, sýrárny, vinopalny, větrné a vodní mlýny, hamry apod.), včetně výroby příslušných suvenýrů.

Agroturistika je specifickou formou venkovské turistiky, která vedle bezprostředního využívání přírody a krajiny venkova je charakteristická přímým vztahem k zemědělským pracím nebo usedlostem (budovám) se zemědělskou funkcí. Ekoagroturistika je specifickou formou agroturistiky a představuje pobyty na ekologicky hospodařících farmách, umístěných ve zdravotně příznivém životním prostředí. Podstatným znakem této formy agroturistiky je nejen sejetí s farmářskou rodinou, ale i účast na zemědělských pracích a konzumace produktů ekologického zemědělství.

V současné době lze čerpat veřejnou podporu a dotace na rozvoj venkovské turistiky a agroturistiky z několika zdrojů. Jednak ze Státního programu podpory cestovního ruchu a programu Leader ČR, jednak z programů financovaných strukturálními fondy EU. Podpory (granty, dotace) na rozvoj venkovské turistiky poskytují také krajské samosprávy (STŘÍBRNÁ 2005).

Ačkoliv je v posledních letech v ČR patrný výrazný rozvoj chovu a využívání koní, zůstává ekonomika nadále tíživým problémem. Z ekonomického hlediska je při současné úrovni stále třeba považovat chov koní za nadstavbu, kterou si chovatel může dovolit v případě, že tuto činnost dotuje z jiných prostředků, respektive z jiných efektivnějších aktivit. Chov koní je v současnosti ve většině případů ztrátový a musí být dotován jinou činností. Podobně jako u ostatních druhů hospodářských zvířat je nejefektivnější činností chovatele nikoliv produkce (masa, mléka, práce), ale odchov špičkového plemenného materiálu. V chovu sportovních plemen koní jsou však čeští chovatelé vystaveni zahraniční konkurenci, tedy nebezpečí dovozu zahraničních koní, kteří jsou sice za výrazně vyšší ceny, ale kupující je díky reklamě (vždy se jedná o potomky vynikajících rodičů) přesvědčen, že mají i vyšší kvalitu. Skutečností však zůstává, že opravdu kvalitní koně jsou pro dovoz do ČR až na výjimky prakticky nedosažitelní, ať z důvodů chovatelských, nebo finančních. Při propočtu ceny hříběte při prodeji je třeba brát v úvahu následující položky: připouštěcí poplatek a cenu dopravy k hřebci, případně cenu inseminační dávky a náklady na provedení inseminace, případně náklady na vyšetření gravidity klisny, snížení pracovní schopnosti klisny v průběhu březosti, zvýšené náklady na krmení a ošetřování březí klisny, náklady na krmné dny hříběte do odstavu, respektive do prodeje. Pokud je prodáván kůň po základním výcviku, zvyšují se náklady o krmné dny v průběhu odchovu a výcviku a náklady vynaložené na výcvik koně. Pro chovatele může být ekonomicky efektivní prodej hříbat a mladých koní vzácných a žádaných plemen (fríský kůň, arabský kůň, westernová plemena) nebo prodej odchovaných mladých koní s perspektivou sportovní výkonnosti. Tito koně však musí mít ukončený základní výcvik, případně úspěšně absolvované zkoušky výkonnosti, nebo několik soutěží v jezdeckých disciplínách, což vyžaduje značný vklad práce nebo finančních prostředků chovatele. I za těchto podmínek je prodej takového koně ziskový pouze v případě, že se chovateli podaří minimalizovat náklady na krmný den v průběhu odchovu hříběte (pastervní odchov, vysoká produktivita práce, výroba vlastního krmení pro zimní období).

U koní chovaných v EZ je jejich nejvýznamnější vlastností dobrý charakter a všestranná upotřebitelnost. Samotný výcvik mladých koní je náročná záležitost vyžadující značné znalosti a zkušenosti a cit pro práci se zvířaty.

Významným faktorem působícím negativně na ekonomiku chovu koní je nedostatečná (téměř neexistující) negativní selekce hříbat v průběhu odchovu. Důsledkem toho je, že téměř každé (i málo kvalitní) hříbě se odchová a v zájmu utržení alespoň nějakých finančních prostředků také prodá, i když vzhledem k jeho nízké kvalitě za nízkou cenu (tedy se ztrátou). Prodej tohoto málo kvalitního koně však způsobil, že jiný kvalitní, zdravý a perspektivní kůň se neprodal, protože jeho cena byla vyšší, nebo byl chovatel nucen cenu snížit, a tak i kvalitní kůň se prodává se ztrátou. Tato situace bude perspektivně zdrojem deprese v chovu koní

řešitelné pouze osvětou chovatelů, zvýšením negativní selekce v chovu a využíváním vyselektovaných koní pro jatečné účely.

Náklady na ustájení, krmení a ošetřování jednoho koně se pohybují podle úrovně chovu, výživy a péče od 100 do 250 Kč/den. U hříbat a mladých koní lze náklady na jeden krmný den (zvláště při nezbytném pastevním odchovu) snížit až na 50 % i méně. Rozdělení podle jednotlivých nákladových položek se liší podle místních podmínek, ale je třeba počítat s těmito hlavními položkami: krmivo, stelivo, odvoz hnoje, doprava krmiva a steliva, vodné a stočné, spotřeba elektřiny, veterinární úkony, náklady na sedla a postroje, náklady na opravu a údržbu povozů a postrojů, amortizace stáje, mzdy a sociální pojištění ošetřovatele a cvičitele, pojištění koní a jejich odpisy. Pokud se jedná o sportovní koně, zvyšují se výrazně náklady o startovné a dopravu na závody, tréninková soustředění, náklady na překážkový materiál a údržbu jízdárenských prostor.

Přibližný procentický podíl jednotlivých položek je uveden v následující tabulce:

Položky	Podíl v %
Krmiva a krmné doplňky	30
Vodné a stočné	3
Stelivo	7
Kování koní	9
Veterinární ošetření	3
Obměna a opravy sedlového materiálu	6
Odpisy koní	10
Mzdové prostředky a pojištění	28
Elektřina	2
Režie	2
CELKEM	100

Z těchto nákladových položek a z jejich výše v jednotlivých chovech pak vyplývá cena jedné výcvikové hodiny pro zákazníky nebo cena jedné vyjížďky při turistickém ježdění. V současné době se cena výcvikové hodiny ve sportovní stáji pohybuje v rozmezí 150 až 400 Kč v závislosti na kvalifikaci cvičitele, kvalitě koní a výcviku, komfortu vybavení jezdeckého zařízení a vyváženosti nabídky a poptávky. Obecně platí, že pro zajištění neztrátové ekonomiky jezdeckého provozu musí provozní klisna ještě dávat hříbata, nebo kromě vlastních koní musí být ve stáji ještě ustájení nájemní koně, jejichž ošetřování, krmení, případně výcvik přinese majiteli stáje dodatečné finanční prostředky. Obvyklá relace je taková, že dva nájemní koně představují pro majitele stáje příjem pokrývající náklady na krmiva pro jednoho vlastního koně. V případě chovu koně pro uspokojení jezdeckých ambicí majitele nebo pro využití jeho volného času je ovšem přístup k ekonomice chovu zcela jiný a všechny vynaložené finanční prostředky jsou bohatě vyváženy pocitem souladu jezdce s koněm a krásou společných zážitků při sportovních soutěžích nebo při vyjížďkách do přírody. (URBAN a ŠARAPATKA et al. 2005).

Zajímavé je porovnání chovů konvenčních a chovů s přirozenými podmínkami podle KVĚTOŇOVÉ (2006):

Konvenční chov

Náklady: a/ *pořizovací* dle plemene 10 000-100 000 Kč x ks⁻¹

Využitelnost koně ve sportu je max. 15 let, v chovu max. 20 let. Velmi často je kvůli zdravotním poruchám mnohem nižší.

b/ *na veterináře*

- běžné očkování /RPK,tetanus/ 200 - 500 Kč x ks⁻¹ročně

/např.Duvaxin IE-T 211,-Kč/

odčervení 2x ročně dle přípravku 350 - 1 000 Kč x ks⁻¹ročně
/ např. Telmin pasta 175,-Kč/

-léčba akutních a chronických onemocnění dle závažnosti cca 10 000Kč x ks⁻¹ročně

Údaje jsou dle sdělení veterinárního lékaře.

c/ *ustájení*

-náklady na stájníka podle počtu koní cca 150 000 Kč ročně
nebo -náklady na smluvní stájové ustájení cca 36 000 – 60 000 Kč ročně x ks⁻¹

Příjmy:

Výsledky chovu jsou horší a tím i možný prodej zvířat z důvodu poruch plodnosti, psychiky a výskytu onemocnění. Úspěšnost ve sportu je nižší a tím i výhry z důvodu fyzických a psychických poruch.

Chov s přirozenými podmínkami

Náklady: a/ *pořizovací* dle plemene 10 000-100 000 Kč x ks⁻¹

Využitelnost koně ve sportu je 20 let, v chovu i 25 let. Záleží na plemeni, způsobu odchovu a chovu, výcviku a kondici / i psychické /.

b/ *na veterináře*

- běžné =očkování /RPK,tetanus/ 200 - 500 Kč x ks⁻¹ročně
/např. Duvaxin IE-T 211,-Kč/

=odčervení 2xročně dle přípravku 350 - 1 000 Kč x ks⁻¹ročně
/např. Telmin pasta 175,-Kč/

Údaje jsou dle sdělení veterinárního lékaře.

Léčba chronických onemocnění je možná bez stálých přímých zásahů veterináře, výskyt akutních nemocí je nižší, rovněž i počet zranění /z důvodu větší psychické vyrovnanosti a přizpůsobení zátěži/.

c/ *ustájení*

- náklady na stájníka 0 Kč ročně
- náklady na smluvní pastevní ustájení cca 12 000 Kč ročně x ks⁻¹

Z důvodu nutného zatížení pastvin pro příjem dotací může být i nižší.

Příjmy:

Pro úspěšný chov a následný možný prodej koní je jednou z hlavních podmínek zdraví a psychická vyrovnanost. Totéž platí i pro úspěšnost ve sportu. Celková spokojenost a pohoda koně je však finančně nevyčíslitelná.

2.11 CHOVANÁ PLEMENA

Pro chov koní v systému EZ je méně významné plemeno než individuální vlastnosti koně, které ve svém důsledku rozhodují o jeho využití. Přesto jsou některá plemena do určitých podmínek vhodnější. Pro využití koně v zemědělství je vhodné, aby byl použitelný v tahu i pod sedlem.

Český teplokrevník je nejčastěji chovaným plemenem v ČR. Jedná se o plemeno chované původně ve všestranně užitkovém typu, v posledních 15ti letech však chov směřuje k typu jezdeckému. Má příjemný, živější temperament a dobrý charakter. Je to snadno dosažitelný kůň prodáváný v současnosti za velmi příznivé ceny, který je při dobrém zacházení bezproblémový a velmi dobře se uplatní pro rekreační nebo i sportovní ježdění, v agroturistice, případně i v zápřeži (URBAN a ŠARAPATKA et al. 2005).

Cílem šlechtění českého teplokrevníka je ušlechtilý, korektní a lehce jezditelný kůň, který na základě svého temperamentu, charakteru, prostorné a elastické mechaniky pohybu a pevného zdraví je vhodný pro všechny druhy výkonnostního jezdeckého sportu v rámci

disciplin FEI, je dobře využitelný i pro běžný jezdecký, rekreační a vozatajský sport (MACHEK a ROUBALOVÁ 2006).

Chladnokrevná plemena jsou méně temperamentní, klidnější, ochotná spolupracovat. Tato plemena jsou dlouhodobě využívána v tahu. Jsou dobře použitelná i pro práci pod sedlem za předpokladu, že zvláště od mohutných jedinců nebudeme požadovat překonávání delších vzdáleností v klusu nebo cvalu. Tito koně nejsou nároční na ošetřování, je však nutno počítat s větší spotřebou krmiva. Uplatní se především v polních pracích nebo při práci v lese, přičemž jejich výkonnost v tahu úzce souvisí s jejich živou hmotností. V České republice jsou chována 3 chladnokrevná plemena - českomoravský belgický kůň, slezský norik a norický kůň, mezi nimiž nejsou zásadní rozdíly v možnostech využití. Českomoravský belgický kůň je však s ohledem na požadavky výživy vhodnější do nižších oblastí a příznivějších přírodních podmínek (URBAN a ŠARAPATKA et al. 2005).

Tato plemena mají v chovném cíli stanoveno, že mají být pracovitá a dobře ovladatelná, přiměřeného temperamentu bez charakterových vad, dobře živitelná, pohyblivá, s chody odpovídajícími užitkovému zaměření plemene (MACHEK a ROUBALOVÁ 2006).

Huculský kůň je plemeno menšího rámce (kohoutková výška 130 až 140 cm) pocházející z horské karpatské oblasti. Je velmi skromný, odolný, otužilý a přizpůsobený životu a pohybu v členitém horském terénu. Je dobře využitelný k lehčímu tahu nebo i k jízdě pod sedlem, při níž se ale často projevuje určitá svéhlavost a horší ovladatelnost (tvrdohubost). Díky jeho anatomické stavbě (strmější postavení spěnky a lopatky) má méně pružný a pro jezdce méně příjemný chod, vynikající je však jako soumar, který i s těžkým nákladem dokáže šplhat v neschůdném horském terénu (URBAN a ŠARAPATKA et al. 2005).

Starokladrubský kůň je jediné původní české plemeno. Je chováno na našem území už více než 400 let. Jedná se o koně vyšlechtěného z původních koní starošpanělských a staroitalských pro potřeby reprezentační (galakarsiér), kdy tito koně byli využíváni do záprže v těžkých kočárech (karosách). Je to mohutný, kostnatý a silný kůň vyznačující se elegantním pohybem (klus s vysokou akcí končetin), pevnou konstitucí, dobrou plodností a vysokou dlouhověkostí. Při dobrém výcviku a péči je to velmi výkonný a pracovitý kůň použitelný jako hospodářský i ve sportovních disciplínách (drezura, vozatajství, vytrvalostní soutěže)(URBAN a ŠARAPATKA et al. 2005).

Shagya arab je díky větší mohutnosti všestranně využitelný pro práci pod sedlem i v lehké záprži. Vzhledem k vytrvalosti a konstituční tvrdosti, která je charakteristickou vlastností arabských koní, je toto plemeno zvláště vhodné pro distanční ježdění, je to vhodný kůň pro rekreační i sportovní využití (URBAN a ŠARAPATKA et al. 2005).

Jako vhodný hospodářský kůň se v posledních 15ti letech objevuje v ČR plemeno hafling pocházející z Rakouska. Jeto horský kůň chovaný ve všestranně užitkovém typu, který vznikl křížením norických klisen malého rámce arabskými hřebci kmene El Bedavi a Dahoman. Haflingové jsou menšího rámce (132 až 142 cm v kohoutku), vyznačují se pevnou konstitucí, pracovitostí, skromností a pohyblivostí v horském terénu (URBAN a ŠARAPATKA et al. 2005).

Chovným cílem je výkonný malý kůň univerzálního použití s harmonickou, silnou a korektní stavbou těla se všemi částmi ve správné rovnováze, s klidným temperamentem a s dobrým charakterem, snadno krmitelný a pevného zdraví (MACHEK a ROUBALOVÁ 2006).

Výrazný rozvoj zaznamenala v posledních letech pony plemena koní. Nejznámější, a v ČR už delší dobu chovaný, je shetlandský pony (URBAN a ŠARAPATKA et al. 2005).

Vždy se u nás používal jako jezdecký kůň pro děti, jako kůň do lehké záprže a lehkých vozů. V horských oblastech byl používán jako kůň soumarský. Toto jeho využití se udrželo dodnes. Přibýlo využití sportovní, jak jezdecké, tak i vozatajské. Chovným cílem je

harmonický, charakterově vyrovnaný a všestranně použitelný pony, dlouhověký, nenáročný, dobře krmitelný, zdravý, bez vad postojů, končetin a chodů (MACHEK a ROUBALOVÁ 2006).

Zvýšil se také počet příslušníků velšských pony. Pro rozvoj agroturistiky a hipoterapie na ekologických farmách je velmi perspektivní velšský pony - plemeno Welsh Cob. Je to ideální rodinný hobby kůň, který ochotně pracuje s dobyt看em, ale také je výtečný sportovec (skokové a westernové disciplíny, zápřeže aj.). Přes svůj temperament je velmi charakterní a inteligentní, a proto ho dobře zvládají i děti a junioři. Díky dobré konstituci je neúnavný a ani celodenní práce se stokilovým farmářem v sedle pro něj není problém (URBAN a ŠARAPATKA et al. 2005).

Největší nárůst zaznamenalo plemeno označované jako český sportovní pony. Tito koně se vyznačují výbornou jezditelností a skokovými schopnostmi, což je předurčuje pro jezdecký výcvik začínajících jezdců v dětském věku (URBAN a ŠARAPATKA et al. 2005).

Cílem šlechtění je všestranně využitelný pony jezdeckého typu s tvrdou konstitucí, dobrou krmitelností, dlouhověký, nenáročný a odolný proti vnějším vlivům. Konstituce a zdravotní stav musí umožňovat ekonomický celoroční chov ve volném ustájení s výběhem. Důraz je kladen na dobrý charakter, rozvážnost, vysokou inteligenci, ovladatelnost a ochotu k práci. Český sportovní pony je určen především pro sport dětí a mládeže na všech výkonnostních úrovních. Je dobře využitelný jako rodinný kůň pod sedlo a do záprahu i pro běžný jízdárenský provoz (MACHEK a ROUBALOVÁ 2006).

Kromě uvedených plemen se začínají v České republice chovat v menším počtu speciální plemena - lipicán, fríský kůň, achaltekinský kůň, nebo plemena westernová - appaloosa, american paint horse, quarter horse, která jsou dobře využitelná jako plemena honácká, ale především jako plemena vhodná pro westernové jezdecké soutěže (URBAN a ŠARAPATKA et al. 2005).

Lipicán je dobře jezditelný kůň, vyniká však také v lehké záprěži a osvědčuje se také v zemědělských pracích. Rakouský Piber dodává lipické hřebce pro vídeňskou španělskou jezdeckou školu (EDWARDS 1995).

Fríský kůň je schopen tahat těžké náklady ve skromných podmínkách, aniž by pozbyl kondici nebo svou bodrou ochotu. Používá se k práci na venkově a pro svou pohyblivost a temperament se velmi cení jako drezurní kůň pro show (EDWARDS 1995).

Achaltekinský kůň vyniká velkou vytrvalostí, zvláště na dlouhých tratích (DUŠEK et al. 1999).

Westernová plemena (mustang, quarter horse, paint horse, appaloosa) lze zařadit do plemen koní s pozůstatky španělské krve. Byla vyšlechtěna i ze zdivočelých koní španělských dobyvatelů. Zdivočele žijící populace se v tvrdých přírodních podmínkách přizpůsobila přirozenou selekcí a v populaci se zafixovala tvrdá konstituce.

Slovo mustang je odvozeno od španělského výrazu „mestengo“, což znamená „zatoulané zvíře“. Tato zatoulaná zvířata se zprvu rychle navracela zpátky k divokému stavu. Je úžasné, jak rychle se domestikovaný kůň dokáže navrátit k nejčistším přirozeným instinktům a žít stejně divoce, jako žili před tisíci lety jeho předkové (ROBERTS 2001).

Mustang je potomkem španělských koní, kteří zdivočeli po španělské konkvistě v 16. století. Název mustang je odvozen od španělského mesteña, což znamená stádo koní a užívá se pro zdivočelé nebo polodivoké koně, potulující se ve velkých stádech po západních státech Unie. Dnes žije v rezervacích pro koně v západních státech USA. Na počátku 20. století se zde nacházelo více než milion zdivočelých koní. Postupně byli vybijeni jako potrava domácích mazlíčků i na maso pro potřebu lidí. Jejich počet poklesl tak drasticky, že od roku 1970 bylo nutné mustangy chránit zákonem jako ohrožený druh. Úzkostlivá snaha zachránit dědictví zdivočelých koní, svědků americké historie, vedla nadšence k ustavení řady různých společností na ochranu mustangů. Má tvrdou konstituci, je inteligentní a mnohostranný. Tito

koně jsou přirozeně rychlí, vnímaví a bystří a osvědčují se jak při práci na ranči, tak při soutěžích.

Pinto (paint horse) se chová se ve všech západních státech USA. Současný registrovaný pinto je obvykle dobře stavěný, otužilý kůň.

Appaloosa se v USA chová jako honácký a rekreační kůň pro dostihy, skokové soutěže, westernové ježdění a distanční jízdy. Plemeno je známé svou vrozenou tvrdostí, pracovním charakterem a velkou ovladatelností a učenlivostí.

Quarter se považuje za nejstarší americké plemeno. Je mimořádný svou robustní zavalitou postavou. V kohoutku měří kolem 152 cm a vyznačuje se neobyčejně svalnatými stehny. Tito koně se používali k mnoha účelům - k práci na ranči, k objíždění stád, k tahání nákladů zboží nebo dřeva i k zápřeží do kočáru o nedělích a konečně i k jízdě. Ceněný byl jeho sprint na krátké vzdálenosti, koně závodili na trati dlouhé kolem 400 m (čtvrt míle). Rychlost, vyváženost a obratnost stejně jako neomylný instinkt pro práci s dobyt看 dělá z quartera nejlepšího kovbojského koně na světě (EDWARDS 1995).

Samostatnou skupinu koní pak tvoří plemena dostihová - anglický plnokrevník, arabský plnokrevník a plemena klusáků, jejichž pořízení, chov, trénink a využívání v dostihovém provozu vyžadují kromě značných finančních prostředků i rozsáhlé znalosti z oblasti chovu koní. Negativně vyselektovaní jedinci těchto plemen se však po určité době rekonvalescence a psychickém uklidnění mohou dobře uplatnit v oblasti rekreačního ježdění nebo agroturistiky (URBAN a ŠARAPATKA et al. 2005).

Co se týče anglického plnokrevníka, jde o vysoce specifické výkonnostní plemeno koní, jemuž je podřízen i šlechtitelský program. Cílem je zvyšování výkonnosti plemene anglický plnokrevník v rovinných dostizích, především v rychlosti, ranosti, konstituční tvrdosti včetně rychlosti, ve vytrvalosti a v překážkových dostizích, dále zvyšování skokové potence a nezbytných morálně volných vlastností.

Největší devizou plemene arabský plnokrevník je jeho vytrvalost na dlouhých tratích.

Plemeno klusák je sportovním teplokrevným plemenem koní, které je cíleně šlechtěno na rychlost, čistotu a styl klusu, vytrvalost, ranost, konstituční tvrdost a odolnost i do vyšších věkových kategorií za předpokladu dobrého charakteru a schopnosti komunikace (MACHEK a ROUBALOVÁ 2006).

Dalšími plemeny chovanými v ČR jsou arabský kůň, moravský teplokrevník, slovenský teplokrevník a kůň Kinský.

Chovným cílem arabského koně je všestranně výkonný, ušlechtilý, konstitučně tvrdý a dlouhověký kůň středního tělesného rámce s dobrým charakterem, živým temperamentem, pevným zdravím a vytrvalostí, s použitím jak pod sedlo jako tzv. rodinný a vyjížděkový kůň (pro volný čas), soutěžní např. drezurní, pro distanční jízdy, tak i do lehčí pracovní a kočárové zápřeže (MACHEK a ROUBALOVÁ 2006).

Chovným cílem moravského teplokrevníka je kůň výborného charakteru s ochotou k práci, s mnohostranným využitím pod sedlem i v zápřeží, s pevným zdravím, snadno krmitelný, s tvrdou konstitucí, přiměřeným temperamentem a s odpovídající mechanikou pohybu (MACHEK a ROUBALOVÁ 2006).

Slovenský teplokrevník je jednostranně upotřebitelný kůň pro sportovní využití s vynikající skokovou potencí a mechanikou pohybu, velmi dobrého charakteru, živého temperamentu a pevné konstituce (DUŠEK et al. 1999).

Chovným cílem koní Kinských je sportovní i rekreační kůň s vynikajícím charakterem, snadnou jezditelností a dobrou mechanikou pohybu, jsou to jezdecké koně historicky chovaní pro parforsní hony, se snadným pohybem v terénu a velkou vytrvalostí (MACHEK a ROUBALOVÁ 2006).

2.12 VÝCVIK

2.12.1 Úvod

Hnacím motivem doby dnes už nejsou nejvyšší etické hodnoty, ale ziskuchtivost. Komunikační technologie odlidšťují dialog mezi lidmi. Jediná komunikace, kam technologie ještě úplně nedosáhla, je komunikace člověka se zvířetem. I uvnitř méně početné vrstvy milovníků koní a jezdeckví se formuje narůstající podskupina těch, kteří svůj vztah vnímají jako způsob sebeobrany proti ztrátě smyslu a brání se komercializaci tohoto vztahu. Zapomíná se snadno, že naším cílem je jezdit koně a ne cviky. Žádný atlet nemůže být úspěšně gymnastikován, je-li nemocný, má bolesti, necítí se dobře, trpí obavami, nebo je dokonce nešťastný. Pořádné jezdeckví nahrazují slabí jezdci technickými manipulacemi. Jezdeckví jako i jiná umění vyžaduje soustředění na hranici meditace. Schopnost hledat chyby u sebe a ne u koně je důsledkem zrání jezdcovy osobnosti. Schopnost chválit, i když jezdec není právě spokojený, je projevem respektovaného vztahu mezi přáteli. Pomůcky jezdce mají být pro koně příjemnou zkušeností. Naproti tomu síla jen navozuje strach, a podřízenost ze strachu je nevypočitatelná (ZÁLIŠ 2006a).

Většina lidí staví práci s koněm nad vztah k němu. Zajímá je především to, co pro ně může kůň udělat, ne nakolik s ním mohou najít přátelský vztah. Tento výběr staví zvíře do role stroje nebo dopravního prostředku (SOLISTI-MATTELONOVÁ 2004).

Mnozí lidé hovoří o „závodních koních“ jako by to byla zvláštní rasa. Přitom se koně účastníci se závodů mohou zrovna tak dobře chovat ve výběžích a ve venkovních stájích jako ostatní koně. Nebezpečí zranění na pastvině je mnohem menší než na parkuru (GOHLOVÁ 1995).

Základy klasického pojetí jízdy položil už Xenofon (430-353 př.n.l.) a jeho současníci. Později rozšířili způsoby a principy ježdění středověcí rytíři. Během období renesance povýšilo jezdecké umění na úroveň studia věd nebo umění, tehdy v 16. století považovaných za součást vzdělání šlechty. Umění jízdy se nadějně zdokonalovalo díky úspěchům mistrů, počínaje neapolskou školou a vrcholící skvělou postavou Françoise Robichona de la Guérinière. Právě jeho přičiněním se ježdění stalo racionální vědou, a proto mu právem patří titul "otec klasického ježdění". Dnes můžeme klasické ježdění neboli vysokou jezdeckou školu vidět ve Vídni nebo u slavných Cadre Noir v Saumuru. Třetím pramenem klasického ježdění je španělská tradice, pocházející z domova andaluského koně, která položila základy jezdeckví jako vědeckého oboru. Kombinuje klasické umění s použitím v praxi (například při honění dobytka). Část cviků klasického ježdění uvidíme na sportovních kolbištích v soutěžích v drezuře. Při parkuru naopak musí kůň a jezdec ovládat skokovou techniku, dále u nás probíhají v hojně míře soutěže kombinované tzv. military, ve kterých musí dvojice zvládat jak parkur, tak drezuru a ještě jízdu s terénními skoky. Všechny tyto disciplíny se označují jako anglický způsob ježdění (ANONYM, č. 10).

Zavedení palných zbraní vedlo k rozšíření početných vojenských jízdních formací, u nichž byly kladeny požadavky na pohyblivost v terénu a vedení koní při složitých taktických manévrech. Mnoho vynikajících jezdeckých odborníků v 18. a 19. století hledalo cesty k výcvikovým systémům koní i jezdců pro tyto nároky a zakotvovali je v metodických předpisech pro jednotný způsob školení v novodobých kavaleristických složkách armády. Právě důstojníci jezdeckva, kteří byli nejlépe vyškolenými jezdci, položili v minulém století základ k hipickému sportu v dnešním pojetí (DUŠEK et al. 1992).

Dlouhá léta po druhé světové válce nejlepší jezdci pocházeli z armádních jezdeckých škol. V těchto dobách se systém tréninku a výcviku přizpůsoboval situaci, kdy každý rok rukovali noví odvedenci a veškerý výcvik musel proběhnout úsporně, rychle a bezpečně. Individualita koně nebo jezdce zde neměla místo. Vše se pak dále přenášelo do civilního

jezdeckví. Z tohoto období nám zůstalo velmi mnoho. Nasedání na koně (kvůli šavli) z levé strany, uvazování koně ve stájích, vyvazovací otěže a jiné zhůvěřilosti. Pokud se narodíte v nějaké zemi, kde historické povědomí a zkušenosti předávané z generace na generaci vás nutí přizpůsobit se všeobecným zvyklostem, je velmi těžké jít proti proudu. Jestliže se v našem středoevropském regionu pokusíte o nějakou komunikaci s vlastním koněm, jste většinou vystaveni posměchu a přezíravým pohledům takzvaných „profesionálů“ (BOŘÁNEK 2005).

Není umění sednout na koně a zůstat na něm sedět při různých druzích jízdy; to je jen nutný předpoklad. Opravdové jezdeckví znamená s koněm si rozumět, jasně mu dávat najevo, co od něj chceme (GOHLOVÁ 1995).

Přirozené je to, co nám Matka příroda poskytuje a s čím nám dovoluje pracovat. Normální je to, co každý téměř bezmyšlenkovitě dělá, protože to dělají ostatní - to, co děláme pod určitým tlakem, kterému jsme běžně vystaveni. Tzv. normálnost se pak vlastně stává jakousi pokličkou, zakrývající naše vlastní představy. Pojem „normální“ ale nelze zařadit do kategorie univerzálních a celosvětových pojmů - mění se nejenom časově, ale také místně. Ve skutečnosti je to právě změna, která je jedinou konstantou života. Člověk, kterému jde o něco nového, je otevřen novým myšlenkám a způsobům myšlení a nejedná se mu přitom o pochopení detailů, ale vlastní podstaty. Za normální se považuje to, co dělají všichni. Když normální věc dělají jenom někteří, jsou považováni za bláznů (PARELLI 1993).

2.12.2 Drezurní ježdění

Myslím si, že současné metody výcviku koní jsou nesprávné, protože jsou zaměřeny pouze na drezuru a předvídání přání jezdce koněm je klasifikováno jako neposlušnost (BLAKE [s.a.]).

Vzpřímení koně je upřednostňováno při shromáždění v drezuře. Vzhledem k tomu, že je zde nutné značné svalové vypětí, jakýkoli způsob ježdění, vyžadující takovéto vzpřímení, musí zahrnovat (a je-li vykonáván správně, zahrnuje) dlouhodobý a přísně pojatý program posilování svalů a tréninku. Dokonce i tehdy, je-li svalstvo pro toto držení těla vyvinuto, by měl člověk mít stále na paměti, že je to pro koně značné vypětí, měl by to od něj vyžadovat pouze po krátké časové úseky a následovat by měly fáze uvolnění s nízkou nesenou hlavou (STRASSER 2004).

Koně používaní k drezuře jsou každodenně nuceni trénovat a pracovat pod naprostou kontrolou. Je jen málo jezdců věnujících se této disciplíně, kteří považují za prospěšné umožnit koni v průběhu tréninkové jednotky uvolnění. Koně, s nimiž je takto zacházeno, pak často zpanikaří. Mají tendenci projevit prudkou touhu osvobodit se z pout přísné kázně a disciplíny (ROBERTS 2005).

2.12.3 Parkurové ježdění

Ve volné přírodě jsou koně jen zřídka nuceni přeskocit víc než padlý strom, zato mnoho domácích zvířat se šlechtí ke zdokonalení už vrozených skokových schopností (BIRDOVÁ 2004).

Kůň není od přírody skokanské zvíře. Vynikající výkony jsou výsledkem individuálního nadání koně, správného systematického výcviku a v nemalé míře také umění jezdce (DOBEŠ 1997).

Jsou dvě metody výcviku skokového koně. Koně cvičení skákat bez vlastní iniciativy se zcela spoléhají na jezdce a neumějí si poradit ani v případě, když se jezdec splete. Celý život jsem se přikláněl k druhé, tzv. přirozené metodě. Kůň se při ní vychová jako spoludávající a spolupracovník a krok za krokem se rozvíjí jeho svalové partie důležité pro udržení přirozené rovnováhy. Kůň se přirozenou metodou nejen učí nalézt svůj vlastní

odskok, ale také se učí skákat v pěkném stylu a plně rozvíjí své skokové schopnosti (PAALMAN 1998).

Pokud se kůň chystá skočit, může mírně zvednout hlavu, aby zaostřil zrak na překážku. V místě odrazu už na ni nevidí a při odhadování délky skoku se musí spoléhat pouze na svoji paměť. V tu chvíli někdy zkouší dát hlavu níž, aby na překážku znovu zaostřil. Velmi vhodné je proto zhruba metr před překážku umístit na zem břevno, díky němuž odhadne, kde se má odrazit. Některé typy skoků a skokových překážek dělají koni větší problémy než jiné a právě zde má v tréninkovém procesu mimořádný význam opakování. Kůň vyžaduje k získání a shromáždění informací o pozorovaném předmětu čas. Potřebuje si informace zpracovat a mít možnost postupovat tempem, jaké si sám zvolí (ROBERTS 2005).

Chybějící důvěra je v mnoha případech příčinou odpírání. Koně můžeme podle našich nejlepších znalostí a schopností vést k překážce, ale naučil-li se odpírat, je velmi těžké ho donutit skočit (PAALMAN 1998).

Zjistit, jestli kůň dělá něco rád, možné je: dáte mu k takové věci příležitost a uvidíte, jestli se do té činnosti dobrovolně pustí. Říkáte, že váš kůň rád skáče. Dobrá, odved'te ho na louku plnou překážek, a jestli se rozběhne a všechny je sám od sebe přeskočí, pak vám to budu věřit (ROBERTS 2001).

2.12.4 Westernové ježdění

Španělští osadníci dovezli do Nového světa nejen koně, ale i tradice chovu dobytka pastevním způsobem a založili v Argentině i v Mexiku první dobytkařské ranče. V 19. století se zvyšoval tlak rostoucí populace na chovatele, aby vyráběli více hovězího masa. Následkem toho se na západě USA překotně zvýšil počet rančů. Velmi rychle bylo jasné, jak je důležité mít pohyblivé a obratné koně klidného charakteru a s chutí do práce. Mimo to se tito koně museli nechat ovládat jednou rukou, aby jejich jezdec měl druhou ruku volnou a mohl tedy lépe pracovat. Kvalita a výkonnost kovboje byla z velké části závislá na možnostech a umění právě jeho koně. To znamenalo, že donucení a strach nebyly ty nejvhodnější metody pro výcvik koní, neboť hrozilo nebezpečí úrazu. Cílem a prvním předpokladem pro práci byl uvolněný, klidný a dokonce spolumyslicí a spolupracující kůň. Pro jezdce byl jeho kůň týmový spoluhráč, a nikoli pracovní nářadí. Jezdci byli často nuceni překonat v sedle dlouhé vzdálenosti. Z tohoto důvodu hledali bezpečný a pohodlný způsob jízdy tak, aby se jezdec i kůň unavili co nejméně. Tímto způsobem vznikal westernový jezdecký styl. Je založen na klidu a jednoduchosti. Sedlo bylo základním vybavením, muselo nést kovboje včetně všech jeho potřeb. Těžká několikrát přeložená pokrývka chránila koně před otlačením a sloužila kovbojovi jako matrace. Typy sedel a uzdění byly hluboce ovlivněny Španěly, stejně jako metody výcviku a způsob jízdy (ANONYM, č. 10).

Westernové sedlo pro koně pohodlné není, není přirozené. Anglické sedlo je lepší protože mezi koněm a jezdce není tolik kůže. Je pružnější a pohybuje se s tělem koně (SOLISTI-MATTELONOVÁ 2004).

Soutěže westernového ježdění zaměřené na rychlost jsou barrel racing (obíhání barelů) a pole bending (slalom mezi tyčemi). Práce s dobytke je stěžejní v soutěžích calf doping (chytání telete do lasa), team penning (odchyt dobytčete ve dvojici), cutting (oddělení dobytčete od stáda), working cowhorse (dvojdílná soutěž - příježděnost koně a práce s dobytke). Příježděnost, ovladatelnost a poslušnost koně je demonstrována v soutěžích reining (westernová drezura), western riding (kombinace příježděnosti, uvolnění koně a překonávání běžných překážek), western pleasure a poddisciplína hunter under saddle (uvolnění koně s dobrou mechanikou pohybu), trail (překonávání překážek běžných při práci na ranči, ovladatelnost koně) a western horsemanship (posouzení jezdeckých dovedností

jezdce). O posouzení stavby těla jde v soutěži halter (předvedení koně na ohlávce) (LEČÍKOVÁ 1999).

Na rodeích se jezdí soutěže s časovým limitem: saddle bronc riding (jízda na divokém osedlaném koni), bull riding (jízda na býkovi), bareback riding (jízda na neosedlaném koni). Soutěže s měřeným časem jsou: steer wrestling (pokládání býka), team roping (lasování ve dvojici), calf roping (lasování telete) (LEČÍKOVÁ 2003).

Na první pohled je patrné, že reining – stejně jako western pleasure - je ve srovnání s každodenní prací kovbojů disciplínou umělou. Správně provedený sliding stop je nepochybně jednou z největších atrakcí reiningových soutěží. Na druhou stranu je ovšem pravdou, že takovéto zastavení je umělým produktem celé umělé disciplíny – kdyby měl pracovní kůň na ranči při každém zastavení takto klouzat, nedohonil aby asi žádnou krávu a navíc by dlouho nevydržel fyzicky (LEČÍKOVÁ 2003).

Spojení disciplín drezura a reining, které navenek působí zcela rozdílně, v každém případě existuje. Začíná to už taktem. I v reiningu se požaduje, aby šel kůň v čistém taktu. To samé platí pro uvolnění. Patří k základům výcviku stejně jako u klasického ježdění, protože westernový kůň může podat optimální výkon pouze tehdy, když je tělesně a mentálně relaxovaný. Na první pohled se zdá, že se u westernu zcela jinak než v klasické stupnici vzdělání posuzuje přilnutí. V klasickém ježdění musí být otěž lehce napnutá, zatímco u správně ježděného reiningu je prověšená. Westernový kůň se sice nikdy nemá natáhnout až do udidla, má zůstat za ním, ale i tady se vyžaduje, aby se s důvěrou natáhl směrem dopředu - dolů, avšak bez ohraničení rukou. Za chyby v přilnutí se považuje (také zde se všichni shodují) házení hlavou nebo otevírání huby. Patrně největší rozdíl mezi klasickým a westernovým ježděním je u kmihu. Pro reiningového koně je méně důležité, jaký je cval - za předpokladu, že je kůň uvolněný a v taktu. Hlavně by měl přesně reagovat na drobné pomůcky jezdce. Narovnání u hodně krátkých koní, jako jsou například quarter horse, není příliš velkým problémem. U nich je přirozená šikmost opravdu malá. Poslední bod stupnice vzdělání, shromáždění, je u westernové drezury předpokladem optimálního předvedení požadovaných cviků - stejně jako u drezury klasické. Pouze shromážděný kůň pracuje směrem pod těžiště tak, že hřbetem a zádí přebírá více vlastní i jezdcovy váhy a reaguje pak na téměř nezatelné pomůcky jezdce (SCHÖFFMANN 2006).

Technika disciplíny barrel race je sama o sobě přímo předurčena k vyvolání nežádoucího chování, kdy kůň odmítá vejít do arény. Takový kůň je vybídnut, aby vběhl do arény, proletěl maximálním tempem určenou trasu, dokončil závod a vyběhl stejnou rychlostí ven, a to za ním ještě obvykle práská bič. Viděl jsem jezdce na rychlostních koních, kteří, sotva vyletěli ze vrat, koním málem rozervali hubu, jak škubali otěžemi ve snaze zastavit. Pak jezdec chvíli počká a žene koně do arény zpět, aby to celé zopakoval. Koně nejsou hloupí. Proč by to měl kůň chtít zakoušet nanovo? Překvapujeme mě, že jsou rychlostní koně za těchto okolností vůbec ochotni spolupracovat (ROBERTS 2005).

Koně ve výcviku špičkových trenérů světové úrovně jsou připravováni tak, aby se mohli ve třech letech zúčastnit prestižních závodů mladých koní, tzv. Futurity, které existují pro všechny disciplíny. To znamená, že koně zahajují náročnou práci velmi brzy. Takto lze ve fyzicky náročných soutěžích (reining, cutting, barrel racing) trénovat plemena, která vyžívají už tak časně, tedy především quarter a paint (LEČÍKOVÁ 2003).

Díky knihám Karla Maye mají Evropané jiné představy o výcviku indiánských koní, ty ale nejsou pravdivé. Indiáni se učili od Španělů, a Španělé jsou na koně velmi tvrdí. Dnes se to pomalu mění (KOZLOWSKA 2004).

2.12.5 Dostihy

Klasifikují se jako jezdecký sport, ale ve skutečnosti jde o obrovský nadnárodní průmysl (SOLISTI-MATTELONOVÁ 2004).

Nejranějším plemenem je anglický plnokrevník, však taky ranost byla vedle rychlosti druhá vlastnost, na kterou se toto plemeno šlechtilo. V dostihovém sportu hrají velkou roli peníze, a proto není na nic dost času – je třeba běhat a běhat, čím dřív, tím lépe. Výsledky jsou jasné – mladý nevyzrálý organismus nemůže snést tak intenzivní a objemnou zátěž. Odpad je v dostihovém sportu hrůzostrašně velký. Také v jiných jezdeckých sportech se spěchá – výsledky musí být co nejdřív, a by se kůň dlouho „neživil“ nadarmo (ŠVEHLOVÁ 2003).

Podstatou přípravy teplokrevných koní je jejich propracování ve všech chodech, u A 1/1 je důraz kladen na rychlost ve cvalu; ta je určující při jejich výcviku. A 1/1 jsou v tréninku mezi cvalovými reprízami vyklusávání, při vykrokování není chod v kroku z hlediska tréninkového záměru rozvíjen a koně tedy nejsou logicky jízdařensky přiježdění (DUŠEK et al. 1999).

Dostihoví koně určení jako budoucí koně sportovní často odcházejí z dostihové dráhy s poškozenými šlachami. Je-li zranění lehké, při šetrné práci se někdy uzdraví i bez speciálního veterinárního zákroku. Koně z dostihové dráhy bývají velmi nervózní, silně tlačí na ruku (pulují) a klopýtají, protože neumějí chodit v rovnováze pod větším zatížením obvyklém ve sportovním ježdění (DOBEŠ 1997).

Trénink koní působí nejen proměnu vlastností morfologických, ale způsobuje i změnu vlastností fyziologických. Tak u anglického plnokrevníka se dosáhlo tréninkem (a posléze plemenným výběrem) takové rychlosti, jakou se nemůže pochlubit žádné jiné plemeno. Naproti tomu se jako průvodní zjev intenzivního tréninku mohou zase někdy dostavit i jeho negativní účinky, jako oslabení konstituce, nežádoucí změna temperamentu, nebo charakteru. Trénink má nesporně značný, ale ne vždy příznivý vliv na temperament a charakter koně. Intenzivní trénink totiž současně podmiňuje a vyvolává intenzivní nervovou činnost, takže z koní s živým, nebo dokonce flegmatickým temperamentem se vlivem intenzivního výcviku stávají koně s temperamentem nervózním (ŠTRUPL et al. 1983).

Dostihoví jezdci v cílové rovině bič většinou koni ukazují. „Vypráskaný kůň“ bočí, v příštím dostihu nechce bojovat, cval do cíle si spojí s bolestí (MATOUŠEK 1996).

Následující námitky se týkají používání biče k působení bolesti. Je vědecky prokázáno, že koně mají v životě dva cíle, totiž přežití a reprodukci. Během dostihu koně na rozmnožování moc nemyslí, čímž nám zůstává jediný aspekt existence koně, a tím je snaha o přežití. Víme, že jsou soustředěni na své vlastní přežití, a často usuzujeme, že nejlepší bude bičovat je a působit jim bolest. K tomuto přesvědčení nás vede naděje, že je tak přimějeme běžet rychleji. Avšak toto rozhodnutí není špatné jen z humánního hlediska, je špatné i pokud jde o výsledný efekt. Koně jsou zvyklí „jít proti bolesti“. Při několika prvních použitích biče při dostihu můžeme koně postrašit, velice záhy si však vytvoří vůči biči odpor a začne se mu vzpírat, takže naopak poběží ještě pomaleji. Celá dostihová branže si také musí přiznat, že používání biče má negativní vliv na fanoušky. Co se zamyslet nad dostihy bez biče? Někdo by byl první, někdo poslední a někdo by doběhl uprostřed pole zrovna tak, jako je tomu s bičem. A pokud jde o hledání genetických vloh pro dostihy, nedali byste přednost koním, kteří vyhrávají proto, že se jim prostě chce běhat, před koňmi, kteří běží ze strachu z bolesti? Často tvrdíme, že dáváme koni šanci dělat to, co má nejraději, totiž běhat. Toto tvrzení je podle mne pravdivé, ale pokud to má kůň nejraději, proč ho k tomu musíme nutit bičem? (ROBERTS 2005).

Je velmi dobře známo, že někteří koně budou závodit pouze tehdy, když mají náskok před závodním polem, zatímco jiní útočí pouze ze zadních pozic. Nemůže být toto chování spojeno také s postavením koně v sociální hierarchii? (WILLIAMSOVÁ 1995).

Většina koní má tendenci se sdružovat do stáda, podobně jako to dělají ostatní lovná zvířata a bod X se nachází uprostřed „stáda“, tedy v místě, kde chtějí být. To je také jedna z příčin, proč se mnoho dostihových koní po startu snaží udržet uprostřed pole. Běží plní strachu a hledají ochranu ve „stádě“. Matka Příroda jim velí běžet do středu skupiny a držet se zde. Koně, kteří se nacházejí vepředu, vzadu nebo mimo stádo, jsou těmi, kteří s největší pravděpodobností budou jako první uloveni a sežráni predátory (PARELLI 1993).

Značná rychlost v klusu je pro koně nepřirozená, protože v přírodě při potřebě velké rychlosti kůň cválá. Z původních plemen užívaných k překonání velkých vzdáleností rychlým klusem vznikla selekcí dnešní plemena klusáků (ŠTRUPL et al. 1983).

2.12.6 Vlastnosti člověka

Ray Hunt: „Pokud chcete skutečně pracovat se svým koněm, musíte napřed velmi pracovat sami se sebou. Je to určitý druh disciplíny, podvědomí, slitování, ticha, koncentrace, inteligence a buddhismu.“ (BOŘÁNEK 2005).

Nenechte se unést a nepropadejte vzteku, protože pak přestanete uvažovat racionálně a výsledkem je přehnaná reakce, která koni vždy uškodí (BAYLEYOVÁ 2006).

Kůň posoudí svého lidského partnera a chová se podle toho (ROBERTS 2001).

Způsobilst člověka tvoří tři složky: psychická způsobilst, emocionální způsobilst, fyzická způsobilst. Způsobilst koně tvoří tytéž tři složky. Je důležité, aby byl kůň vyrovnaný psychicky, emocionálně a fyzicky, a to v uvedeném pořadí. To samé platí i pro člověka. Obvyklý problém většiny koní je, že jsou fyzicky zdatní, ale psychicky a emocionálně narušení (PARELLI 1993).

Spolupráce s živým koněm a charakter jezdeckví vyžaduje určité charakterové vlastnosti jezdce. Důležitým předpokladem je láska ke koním a ke zvířatům obecně, trpělivost, vytrvalost a stoprocentní sebeovládání. Platí pravidlo, že pokud nedokáží ovládat svoji psychiku a chování, nemohu ovládat koně, naopak ho mohu svoji nevyrovnanou psychikou negativně ovlivnit. Jezdec by měl umět přiznat svoje chyby a nesvádět svoje neúspěchy na koně. Dále jezdec musí být trpělivý, přemýšlivý, se stálou touhou po zdokonalování se. Důležitá je také rozhodnost a energické, ale přitom klidné jednání. Výcvik jezdce může být úspěšný pouze v případě jeho ukázněnosti, disciplíny a sportovního nasazení. U adepta jezdeckví se samozřejmě předpokládá odvaha a zejména v začátcích schopnost překonat vlastní strach. Z hlediska postavy je pro jezdecký sport ideální středně vysoká, štíhlá postava s dlouhýma nohama. Jízdě na koni se však mohou věnovat v podstatě všichni, kteří v zájmu koní udržují svoji tělesnou hmotnost na rozumné hranici. Velká fyzická síla není podmínkou úspěšného ježdění. Jezdec ale musí mít pevné a pružné tělo, musí být schopen za každé situace ovládat potřebné svalové skupiny. Obecná fyzická zdatnost, kondice a vytrvalost je ovšem pro kvalitní jízdu na koni podmínkou, protože obzvláště jízdářská práce s koněm je fyzicky velmi namáhavá (MARŠÁLEK 1998).

Ve světě už řada trenérů i sportovců pochopila, že psychologie hraje ve sportovním výkonu skoro tak velkou roli jako příprava fyzická. U nás se nad psychologíí ohrnuje nos, v souvislosti s jezdeckvím se nevyskytuje vůbec. Duševní příprava znamená představit si sami sebe, jak soutěžíte. Soustředěně si třeba představujte, jak jedete určitou soutěžní úlohu, a dělejte to perfektně. Jde jen o to, abychom sami sebe dokázali přesvědčit, že to s naším ježděním není tak hrozné. Pak už o tom mnohem snáze přesvědčíte i ostatní (LEČÍKOVÁ 1999).

Měli bychom se snažit o vizualizaci - myšlenkové zhmotnění toho, čím chceme být nebo čeho chceme dosáhnout, předcházející vlastní realizaci. Existuje mnoho her, které nám pomohou naši představivost v tomto duchu využívat (imaginární soutěže, simulované hry, izolovanost cviků) (PARELLI 1993).

2.12.7 Nasedání a sesedání

Pravá otěž je kratší než levá, takže krk a hlava koně jsou pootočený mírně doprava. Jestliže kůň zkouší vykročit nebo se otáčet, musí se zadkem přizpůsobit jezdcovi. Tomu zamezíme, když přitáhneme více levou otěž. Když jezdec přehoupne pravou nohu přes hřbet koně, musí se nejprve přidržit koleny. Aniž by dosedl do sedla, dá nohy do třmenů. V této pozici – s pevným uzavřením kolen v lehkém sedu – začne jezdit. Teprve po několika krocích dosedne opatrně do sedla. Takto nese kůň jezdcovu váhu během prvních kroků pouze na pleci, nikoliv na hřbetu. Sesedneme tak, že obě otěže vezmeme do levé ruky, pravá otěž je poněkud kratší než levá, takže hlava a krk koně jsou pootočený mírně doprava. Kůň stojí na otěži. Oběma rukama uchopíme přední rozsochu, hrudníkem se mírně zakloníme a šviháme oběma nohama – obě nohy ze třmenů – dozadu a přitom se předkloníme dopředu na krk koně (levá strana). Oběma rukama se opřeme a hmitneme nohama vysoko dozadu přes záď koně (aniž bychom se jí dotkli). Doskočíme vlevo vedle koně (PAALMAN 1998).

Jezdec se postaví na levou stranu koně, zády k jeho hlavě. Levou rukou uchopí otěže v krajině kohoutku tak, aby otěže byly lehce napjaté, pravá otěž může být o něco kratší. Současně je možné se levou rukou chytit pramene hřívy nebo přední rozsochy (podmínkou je dobře dotažené sedlo). Jezdec natočí třmen k sobě a postaví se pravým bokem natolik stranou, aby mohl dát levou nohu do třmenu. Pravou rukou se chytí za zadní rozsochu a otočí se čelem mírně k boku koně. Pravou nohou se odrazí a pomocí břišních svalů a svalstva paží se přitáhne. Pravou nohu přehodí přes záď koně, pravou ruku přesune na přední rozsochu a měkce dosedne do sedla. Zasune pravou nohu do třmenu a otěže uchopí do obou rukou. Jezdec sesedne tak, že se levou rukou, ve které drží obě otěže, vzepře o krk koně a pravou rukou o přední rozsochu. Pravou nohu vyndá ze třmenu a přehodí ji přes záď koně. Vyndá levou nohu ze třmenu a pomalu se spustí oběma nohama na zem (MARŠÁLEK 1998).

Schirg nasedá pomocí stupínku, protože plánuje jezdecky využít tzv. Bügeltritt (lehké našlápnutí na třmen) jako příští pomůcku, a tak si nechce koně předem zkazit (ZÁLIŠ 2007).

Pokud kůň při nasedání tančuje, neuhýbejte, dokud nejste skutečně v nebezpečí. Když uskočíte pokaždé, sotva se trochu pohne, jenom v něm utvrzujete jeho zlozvyk. Když kůň stojí klidně, vždycky ho nechejte po nasednutí nějakou chvíli klidně stát. Naučte ho, že se nesmí pohnout bez pobídky. Také si dejte pozor, abyste ho do pohybu nenutili buď příliš krátkými otěžemi nebo velkou tíhou z boku, když se snažíte vyškřábat se do sedla (LEČÍKOVÁ 1999).

Některí koně mají nepříjemný návyk couvat při nasedání. Většinou to dělají ze strachu, proto bychom je neměli trestat, ale měli bychom je nechat couvat tak dlouho, až sami zastaví. Koně sami pobídneme ještě do několika kroků zpět, po důsledném opakování ztratí k couvání chuť, protože je nepřírozené (PAALMAN 1998).

Dlouholetý styl nasedání při westernových soutěžích, kdy stál jezdec otočen k zadku koně, už dnes neplatí. Tento postup sice umožňoval jezdcovi vyvarovat se kopnutí, ale zároveň byl příčinou jiných dvou problémů: jednak jezdec nemohl sledovat předek koně, odkud mohlo přijít kousnutí a navíc se při nasedání špička ve třmenu otočí a rýpne koně do žeber. To ho obvykle pobídne do pohybu. Dnešní jezdec by se měl při nasedání dívat na kohoutek koně, protože přitom vidí předek i zadek koně. Levá ruka drží otěže, které nesmějí být moc krátké - pak totiž nutí koně do couvání - ani moc dlouhé - pak nemůžete koni zabránit v nenadálém pohybu. Pravá ruka je položena na hrušce sedla. Levá noha se vsune do třmenu přímo k

podbřišníku tak, aby špička nekopala koně do břicha. Pak se silně odrazíte a nejvíce síly pro nasednutí použijete z pravé ruky. Do sedla se nevytahujeme. Ramena držíme stále zpříma, díváme se před sebe a dáváme pozor, abychom pravou nohou nezavadili o zadek koně. Pravá noha se po dosednutí ihned zasune do třmenu. Podle nepsaného pravidla se nasedá z levé strany, ale nikde není psáno, že by váš kůň neměl být zvyklý na nasedání z obou stran. Na stezce nebo při obyčejné vyjíždě se vám to může velice hodit (LEČÍKOVÁ 1999).

První věc, kterou bychom měli po nasednutí udělat, je zůstat stát - vydržet v klidu třicet vteřin. Naučíme koně, aby zůstal v klidu a čekal na začátek naší komunikace. Po koni požadujeme, aby absolvoval zkoušku laterální prostupnosti, pak použitím přímé otěže zapojíme pod svoji kontrolu jeho předek a dále přetáhneme koni několikrát přes hlavu provaz (PARELLI 1993).

2.12.8 Sed jezdce

Sed jezdce je klidná, pružná, pohotová a na pohybech koně nezávislá poloha těžiště jezdce, přizpůsobená těžišti koně. Přizpůsobivý a přitom pevný sed vylučuje strnulost, podmínkou je naprostá uvolněnost svalstva a pohyblivost ve směru vertikálním i horizontálním (DUŠEK et al. 1999).

Bez hlubokého, pevného sedu nikdy nedokážete mít klidnou horní polovinu těla a ruce a bez klidné ruky nikdy nedokážete jezdit v souladu s koněm. Břicho, záda a ramena by měla být rovná. Rovná ramena vám pomáhají sedět uprostřed koně. Kyčle by měly být na imaginární přímce s vašimi rameny. Ramena by měla být při pohledu zezadu rovná - nesmí být jedno níž a jedno výš. Hlavu držíme zpříma, na kolmici vedoucí hlavou, středem zad mezi lopatkami, středem sedla, až ke kořeni ocasu koně. Správně držení nohou začíná u správné délky třmenů. Je-li třmen správně nastavený, měl by být úhel, který svírá stehno s trupem téměř stejný jako úhel, který svírá holeň se stehnem. Jsou-li tyto úhly stejné a dokážete-li stát ve třmenech s prošlápnutou patou a ještě se vám vleze pod zadek dlaň, je délka vašich třmenů správná. Pokud sedíte správně, měla by od vašich uší přes rameno, kyčel a patu procházet svislá přímka. Chodidlo by mělo být ve třmenu rovnoběžně s koněm, se špičkou mírně vytočenou ven, aby bylo držení kolen, holení a stehen snazší. Lýtka by měla mít s boky koně vždycky lehký kontakt. Kontaktem se ovšem nemyslí soustavný tlak, jde jen o to, aby kůň vaše nohy na bocích cítil. Ačkoli mají být kolena pevně přitisknuta k sedlu, měla by být uvolněná. Začátečnickům se často říká: "Drž se kolenama!", ale to není zrovna moc dobrá rada, protože svaly na stehnech se tak stáhnou a rychle se unaví. Jezdec se v sedle drží správnou rovnováhou a sedem, ne koleny. Je to jako na kole - tam se také nedržíte nahoře tím, že křečovitě svíráte řídítka nebo rám kola. Drží vás tam rovnováha a koordinace. V zásadě paže splývá podél trupu a předloktí i s rukou je jakýmsi prodloužením otěží - ruka se v zápěstí nikam nevytáčí. Ruka s romalem je přesně nad hruškou sedla, ruka s nespojenými otěžemi je před hruškou. Je tomu tak proto, že jezdec držící nespojené otěže, může držet ruku nízko. Naopak otěže s romalem vedou rukou, která je postavena kolmo, palce nahoru, a to proto, aby se otěže nezachytávaly o hrušku (LEČÍKOVÁ 1999).

2.12.9 Pomůcky jezdce

2.12.9.1 Principy

Pobízíme koně v oblasti nejvhodnějších tělesných partií? I když citlivost určitého místa může narůstat s přibývajícím cvikem, stále platí, že v některých oblastech je kůže mnohem citlivější na dotyk než jinde. I když jsou koutky úst velmi citlivým místem na těle zvířete, jsou vnímavější k bolesti než na tlak. Pokud by to platilo i u koní, potom by používání

udidla jen těžko mohlo být tím nejlepším řešením pro koně nebo jeho jezdce. Zvíře cítící bolest se nikdy nebude chovat tak přirozeně a soustředěně, jako když je spokojené a kůň obávající se bolesti se nikdy nestane ideálním jezdeckým zvířetem. Jednou z nejméně citlivých oblastí pro podněty všeho druhu se zdá být žeberní krajina. Zde tedy tlak nohou příliš netýrá zvíře, ale tato oblast pro působení tlaku není nejvhodnější. Lehký dotek na kohoutku koně pravděpodobně vyvolává větší odezvu než doteky kdekoli jinde na jeho těle. Je to oblast, kterou si koně budou vždycky navzájem okusovat a masírovat, když si budou chtít dát najevo svoje přátelství. Mohl by být kohoutek tou nejideálnější partií pro působení jezdce? (WILLIAMSOVÁ 1995).

Jemné rozdíly při pomůckách rozhodují o jejich významu. Aby to fungovalo správně, potřebujeme od začátku logicky sestavený systém (PENQUITT 2003).

Skutečnost, že některá místa na těle koně se mohou stát velmi citlivá na tlak, může způsobit, že dobře vytrénované zvíře může nakonec reagovat na slabé svalové napětí a záchvěvy, které jezdec často nevědomky udělá. Stále více vědců se přiklání k názoru, že téměř každá myšlenková úvaha, názor a přání, které z myšlenkové činnosti vychází, se v určitém rozsahu odráží v tělesných aktivitách. Ačkoliv bez pomoci citlivých přístrojů člověk tyto změny téměř není schopen zaregistrovat, není to důvod k tomu, abychom si totéž mysleli o zvířatech. Kůň je schopen vycítit změnu svalového napětí doprovázející úzkost, očekávání nějaké závažné události nebo špatnou náladu a jeho vlastní tělo může vyvolat sympatické odezvy (WILLIAMSOVÁ 1995).

Koně by měli být vedeni k co možná největší samostatné spolupráci, aniž bychom museli neustále působit. Důležitou zásadou je dávat pomůcky pouze jako signály. Když kůň poslechne, dáme další signál teprve tehdy, když vyžadovaná reakce ochabuje nebo když chceme něco nového (PENQUITT 2003).

2.12.9.2 Pomůcky otěžení

Pokud má kůň čelist obrostlou slabou vrstvou svalstva, nachází se udidlo blíže okostice a kůň je v hubě citlivější. Při silnější vrstvě svalstva bývá v hubě méně citlivý.

Vydržující otěž – ruka bez tahu zpět vydržuje spolu s působením holení silnější přilnutí, dokud kůň nejde v žádaném ruchu nebo nepřejde do žádaného držení.

Zadržující otěž – při nich otěž opět s úměrným tlakem holení působí i mírným tahem zpět. Musí se střídát s povolující a vydržující otěží, i když kůň na zadržující pomůcky ihned nereaguje. Citlivá ruka jezdce musí být někdy na koně i nepříjemně tvrdá a nepoddajná (DOBEŠ 1997).

Tři pozice otěže jsou: náhodná, kontrolní a soustředěná. Působení otěže může být nepřímé, přímé a podpůrné. Toto působení může být při komunikaci s koněm buď aktivní, nebo pasivní.

Náhodná pozice otěže - jedná se o jízdu na dlouhé, zahozené otěži.

Kontrolní pozice otěže - jedná se o používání jediné otěže sloužící k zastavení koně v případě naléhavé nutnosti.

Soustředěná pozice otěže - tímto způsobem se dorozumíváme s koněm tehdy, když chceme udělat něco specifického.

Pasivní nepřímé působení otěže (též neutrální nebo fixační pozice otěže) - zcela "vyblokuje" záď koně z činnosti a zastavuje jeho pohyb.

Aktivní nepřímé působení otěže - vede k aktivizaci záď koně.

Přímé působení otěže - uvádí přední nohy koně do směru, kterým chceme jet.

Podpůrné působení otěže - podporuje nebo zesiluje účinek přímého působení otěže.

Kůň má čtyři nohy a člověk dvě otěže. Každá otěž ovládá dvě koňské nohy:

Pravá otěž - působí na pravou přední a levou zadní nohu koně. Při přímém působení otěže způsobíme, že kůň vykročí pravou přední nohou. Nepřímé působení otěže způsobí to, že se levá zadní noha koně dá do pohybu.

Levá otěž - pokud jí působíme přímo, uvede do pohybu levou přední nohu. Při nepřímém působení ovlivňuje pravou zadní nohu (PARELLI 1993).

Platí, že zatímco při použití přímé otěže jezdec zatáčí vpravo prostým zatáhnutím za pravou otěž, při použití neckreiningu musí při odbočení doprava položit levou otěž přes krk koně, jakoby směrem nad pravou plec, a pravou otěž od krku odtáhne rovněž doprava. Ruka či ruce s otěžemi se pohybují mírně nad a před hruškou sedla zprava doleva a naopak jako po kolejnici (LEČÍKOVÁ 2003).

Pokud žádáme určitý ruch, jeho zkrácení, přechod do nižšího ruchu nebo do zastavení, použijeme silněji jednu z otěží. Postupným oddálením ruky stranou, ale bez tahu zpět, zvolna a mírně stavíme hlavu koně k této ruce. Jakmile na působení ruky a s ním spojené protažení udidla v hubě začne kůň reagovat okousnutím, vracíme se oddálenou rukou na původní místo a druhou, opět bez tahu zpět, stavíme hlavu koně přímo a vzápětí více ke druhé ruce (DOBEŠ 1997).

Při poloviční zádrži se více vzpřímíme, těžiště přesuneme poněkud více dozadu. Kříž více zpevníme a pobízejícím působením posuneme vpřed obě kyčelní kosti. Současně obě holeně pobízejí více za podbřišníkem. Spolupůsobením pomůcek křížem a holeněmi je kůň tlačěn zezadu vpřed do ruky jezdce, a tak přenese více váhy ze předku na zadek, aniž přitom ztratí kmih a rytmus. Sníží zadek, stane se lehčím v ruce a lépe se nese, odlehčením předku má více volnosti v ramenou (PAALMAN 1998).

2.12.9.3 Pomůcky holeněmi

Tlak holení začíná pod koleny a je zesilován proslápnutím pat až k použití ostruh. Pomůcky holeněmi, které jsou ve stálém styku s koněm a při požadování určitého výkonu jsou používány vždy stejně, na tomtéž místě a působí včas, jsou pro koně srozumitelné. Jakmile kůň poslechne, holeně zůstávají klidně přiloženy (DOBEŠ 1997).

Holeně povzbuzují k činnosti stejnostrannou zadní nohu koně. Čím větší je tlak holeně, tím více je zadní noha nucena k podsunu, jedná se o pobízející holeň. Dopředu pobízející holeň leží těsně za podbřišníkem. Pomůcka působí v tom okamžiku, kdy kůň danou zadní nohou vykračuje. Nevhodné je neustálé křečovitě svírání holeně nebo neustálé okopávání koně. Působí-li holeň více vzadu různým tlakem na udržování příslušné nohy na stopě, je to vydržující holeň. Holeň omezí nebo zabráni pohybu nebo vyhnutí zadní strany do strany. Je na rozdíl od pobízející holeně pasivní. Pokud chceme, aby kůň vykonal boční pohyb, použijeme holeň působící do strany. Takto působící holeň se posune asi dlaň za podbřišníkem. Pobídka se dává v okamžiku vykročení příslušné zadní nohy (MARŠÁLEK 1998).

Ideální kůň pro výcvik chodí nenuceně a pro svého jezdce je oporou, neměly by se vyskytovat obrázky zpoceného jezdce, který není schopen svého koně „utlačit“. Na běžných jízdárnách bohužel okopaní koně s tvrdou hubou nejsou výjimkou – pramení to za špatně pochopeného a praktikovaného klasického „pobízej a drž“. U westernu naproti tomu platí zásada: pobízej jen tak dlouho, dokud kůň nevyhoví, pak okamžitě přestaň (POSPÍŠILOVÁ 2007).

Clint Haverty říká: „Při pobízení holení používám čtyřstupňový systém. Jako první přijde pobídka stisknutými koleny, což je ta nejjemnější. Pokud se nedostaví odpověď, přijde na řadu horní polovina holení a při nulové reakci dolní polovina. Když nezabere ani to, nastoupí ostruhy. Tím, že dám před použitím ostruh koni tři možnosti správně zareagovat,

neotupí na bocích a brzy se naučí, že patřičná reakce na první pokus mu ušetří nepříjemnosti s ostruhami.“ (LEČÍKOVÁ 2003).

2.12.9.4 Váha

Během ježdění by jezdec měl být nad těžištěm koně, tak, aby přítomnost a váha jezdce rušila koně co možná nejméně. To, jestli hmotnost jezdce škodí či neškodí koni, závisí ve velké míře na tom, do jaké míry má kůň možnost natáhnout si krk dopředu dolů. Kůň musí vyvážit přírůstek hmotnosti, který představuje jezdec, a jediný způsob jak to může provést, je pomocí hmotnosti jeho hlavy přes hřbetní vaz. V souladu s fyzikálními zákony o pákových silách, čím blíže kohoutku sedí jezdec, tím méně škodlivé je pro koně více vzpřímené držení těla. Naproti tomu, čím dále vzadu jezdec sedí, tím delší musí být krk koně, aby se vyrovnal s touto nepřírozenou námahou. Páteř je pevně připojena (prostřednictvím kostí a kloubů) pouze k zadním nohám. Na předku páteř „visí“ zavěšená mezi lopatkami, a tím umožňuje svislý pohyb sem a tam. V důsledku toho, jestliže páteř nese větší náklad, páteř se sníží dolů mezi plece. To automaticky znamená, že při jakémkoliv břemeni nesou přední nohy více váhy, než zadní. Vzhledem k tomu, že normální poloha hlavy je nízko (při pastvě), je jasné, že předek koně je od přírody zkonstruován k tomu, aby nesl váhu. Páteř je řetěz pohyblivých obratlů, které drží pohromadě vazy. Jsou- li krk a hlava koně nataženy dopředu dolů, je vaz napjatý a jako takový udržuje hřbet nahoře. Když kůň zvedne hlavu a napětí hřbetního vazy povolí, hřbet se propadne. Aby se vyhnul bolesti, vzniklé třením obratlů, kůň automaticky stahuje svaly pod páteří, aby znovu zvedl hřbet. Poučíme- li se z biologických skutečností a zákonitostí nakloněné roviny (jakou představuje páteř koně), můžeme minimalizovat stres tak, že budeme sedět hodně vpředu a umožníme koni, aby nesl hlavu v přirozené poloze (a nebudeme jej nutit, aby zvedl hlavu, a to ani aktivně, tj. pomocí otěží, ani pasivně (bolestí ve hřbetě či jinou bolestí) (STRASSER 2004).

Kůň bez jezdce má těžiště asi na průsečíku roviny vedené těsně za kohoutkem ke konci kosti prsní a roviny směřující od ramenních kloubů ke kostem sedacím. V pokročilém výcviku jezdec působením sedem, holeněmi a otěžemi žádá, aby se mu kůň těžištěm přizpůsoboval. Přivádí jej tak podle zásad klasického systému do vyšší, umělé rovnováhy sebráním. Nejvyšší stupeň sebrání koně se žádá ve vyšším drezurním ježdění. Poněkud odlišný stupeň sebrání žádáme u koně skokana. Koně pro všestrannost přivádíme do sebrání asi ve stupni mezi koněm drezurním a skokovým. Mírný stupeň sebrání se žádá i u koně honebního nebo koně určeného pro překážkové dostihy. Bez sebrání chodí kůň pro rovinné dostihy, neboť u něj je rozhodující pouze rychlost (DOBEŠ 1997).

Těžiště koně je přibližně v místě točné osy lopatek. Hrudní končetiny jsou z toho důvodu 1,16 až 1,52-násobně zatíženy víc, než končetiny pánevní (tj. 54 : 46 % až 60 : 40 %). U jezdeckých (parkurových, ev. drezurních) koní se v průběhu jejich pracovního výkonu těžiště posouvá směrem ke středu těla, v důsledku čehož je zatížení všech končetin rovnoměrné. U dostihových koní se záď uvolňuje k vydatnému podsazení, odrazu a posunu plnokrevníků progresivním směrem. Těžiště těla klusáků je posunuto dozadu a díky tomu je uvolňován prostor umožňující kadencovaný krok hrudních končetin. U kočárových koní se těžiště posouvá více dozadu (obdoba parkurových koní); u tažných koní je těžiště posunuto od pomyslného, optimálního středu spíše dopředu. Na rovnováhu koní má podstatný vliv také postavení šíje, resp. podsazení pánevních končetin. Zvýšení polohy krku a snížení záďě způsobuje odlehčení přední části koně. Z toho důvodu hodnocení rovnováhy koní se má realizovat se zřetelem na jejich dominantní pracovní využití (DURUTTYA 2005).

Při používání pomůcek váhou platí zásada, že posouvám svou váhu do směru, kam chci jet. Kůň pak podkročí pod mou váhu, aby opět dosáhl rovnováhy. Je to jednoduchý princip, který určitě znáte z různých dětských her s balancováním (PENQUITT 2003).

Čím blíže u kohoutku sedíme (těžiště koně), tím je pro něj naše váha lehčí. Představme si, že na ramenou neseme těžký pytel. Někdo přijde zezadu, strčí do pytle nebo ho táhne dozadu. Budeme se pokoušet posunout své těžiště tak, abychom zůstali pod pytlem, neboť jinak bychom nepochybně upadli. Byl-li pytel posunut dopředu, budeme utíkat rychleji, bude-li pytel tažen dozadu, budeme se pokoušet couvnout nebo zkrátit kroky. Dbáme, abychom vždy zůstali nad těžištěm koně, a jezdíme na dlouhé otěži, takže kůň může hlavu a krk používat jako vyrovnávací tyč (PAALMAN 1998).

Kůň se pohybuje tím směrem, kam se vychýlí hmotnost jezdce a má snahu podchytit jeho hmotnost, aby vyrovnal těžiště, které je přibližně ve středu těla (DUŠEK et al. 1999).

Kůň se snaží uchovat rovnovážný stav – tedy společné těžiště jezdce a koně na stejném místě. Jestliže jezdec vychýlí své těžiště, kůň automaticky posune svoje těžiště pod těžiště jezdce, čili jde tzv. „za vahou jezdce“ (MATOUŠEK 1996).

Sedem jezdce působí jednostranným zatížením, oboustranným zatížením a odlehčením. Jezdec musí být schopen přizpůsobit své těžiště ve všech pohybech těžišti koně. Přenese-li jezdec svou hmotnost na jednu stranu (zatíží jednu sedací kost více než druhou) nutí tím koně k odchýlení od původního směru na stranu zatížení. Jedná se o jednostranné zatížení. Současně jezdec více našlápne třmenem na příslušné straně. Odlehčení se používá tehdy, když je potřeba odlehčit koňský hřbet nebo záď např. při couvání (MARŠÁLEK 1998).

Zkusme si představit koně jako houpačku, jejíž střed je přímo pod sedlem, a která funguje diagonálně od plece na jedné straně ke kyčli na straně opačné. V praxi to znamená, že pokud kůň přemístí valnou většinu své váhy například na levou plec, pak tato plec bude na rovné čáře vybočovat doleva, zatímco záď uhne doprava. Díky tomuto jednoduchému principu můžeme koně snadno ovlivnit pomocí naší vlastní váhy v tom, jak naloží on se svou vlastní rovnováhou. Zjednodušeně řečeno: když se my v sedle nakloníme jedním směrem, on se odkloní směrem opačným. Protože se kůň odchyluje ve směru opačném od naší váhy, získáme tak jednoduchý nástroj jak s koněm zvětšit či zmenšit kruh, ustupovat stranou nebo jak jej srovnat na přímé linii (LEČÍKOVÁ 2003).

Změnu směru provedeme přenesením váhy. Jestliže do pravého třmenu přidáme dvě kila navíc, kůň pravděpodobně přejde na levou stranu cesty. Kůň uhýbá před tlakem vnější holeně (LYONS 2001).

Nezávislý sed potřebujeme k tomu, abychom nepřekáželi koni v okamžiku, kdy zkouší udělat něco, co jsme mu nařídili, aby udělal. Při všech úkonech během jízdy musíme být asertivní, tj. aplikovat pokyny, aby kůň následoval tlak nebo před ním uhýbal. Současně však musíme být dostatečně hbití, abychom mu v tom nepřekáželi. Když se vaše hmotnost posune o více než čtyři unce kterýmkoliv směrem, váš kůň tuto chybu pravděpodobně vykompenzuje přenesením vlastní hmotnosti někam jinam. Znalost pozice, v níž se v libovolném okamžiku jakéhokoliv chodu nohy koně nacházejí a v níž se nachází jeho těžiště, je nutná k pochopení toho, jak koně přimět k tomu, aby dělal to, co chceme a aby to dělal v přirozené rovnováze. Kůň má svoje těžiště, které lze na zevním těle určit průsečíkem délky těla a spojnice kohoutku s koncem hrudní kosti. Hmotnost koňského těla není nikdy statická, je odlišná pro jednotlivé chody (PARELLI 1993).

2.12.9.5 Hlas

Mladý kůň často dříve reaguje na pomůcky hlasové než na pomůcky holeněmi a otěžemi. U příježděných koní hlasové pomůcky nepoužíváme (DOBEŠ 1997).

Povely hlasem můžeme dále používat i při ježdění (PENQUITT 2003).

Hlasové pobídky jsou velice vhodné pro lonžování, kůň se naučí velice rychle na ně správně poslouchat (MATOUŠEK 1996).

Jestliže se rozhodnete cvičit koně tak, aby reagoval na hlasové povely, je to v pořádku. Je však třeba si uvědomit, že se jedná o návykovou reakci. Dokud se kůň nenaučí na hlasové povely reagovat, námi vydávané zvuky mu nic neříkají (ROBERTS 2005).

U starších koní není žádoucí, při drezuře není hlasová pomůcka povolena (MARŠÁLEK 1998).

Vědecké důkazy nám říkají, že asi 80 % komunikace mezi lidmi probíhá jako řeč těla. Koně komunikují téměř výlučně řečí těla – vydávají sice zvuky, avšak v přirozeném prostředí je na prvním místě ticho. Nikdo ze stáda totiž nechce přilákat dravce (ROBERTS 2004).

Hlasové pomůcky je zbytečné používat, protože jim koně nerozumí. A jakmile člověk otevře pusku, zapomene na svou řeč těla (MANTLER 2001).

Hlasové pomůcky bychom neměli používat, zvláště když častokrát používáme svůj hlas v okamžiku, kdy se nám něco nedaří nebo když máme špatnou náladu (PARELLI 1993).

2.12.10 Vybavení

Tou nejdůležitější součástí veškerého vybavení jsou ruce, které je drží (ROBERTS 2005).

Cílem práce je práce beze všech pomůcek, ale na cestě k tomuto cíli se používají. Práce bez pomůcek je nejméně výhodná vůči koni, protože ten může dát najevo svůj nesouhlas. Člověk ihned zjistí, že je někde problém. Každý problém se musí nejprve analyzovat, a potom teprve řešit – zní to banálně, ale bohužel se většinou tak nechováme, takže se nám daří pomocí pomůcek řešit následky, ale ne příčinu, což problém pouze prohlubuje. Zkusme se nespolehat na mechanické pomůcky (MANTLER 2001).

Jedním z všeobecně uznávaných omylů je, že ohlávky a vodítka slouží k odvedení koně z bodu A do bodu B a k jeho znehybnění v bodě B. Další chybou je názor, že bič slouží k tomu, aby kůň šel dopředu nebo k potrestání koně. Při ježdění je udidlo obvykle používáno jako brzda nebo volant. A dále - ostruhy neslouží k tomu, aby se koně pohybovali rychleji. Slouží ke zvýšení kroku koně a ke zpřesnění pohybu do stran, nahoru a dolů (PARELLI 1993).

Ostruhy neslouží k trestání koně, ale ke zvýšení účinku působení holení. Nesmějí se používat na mladé a nepřiježděné koně „remonty“ (DUŠEK et al. 1999).

Ostruhy mají být pro koně trest, proto je použijeme v případech, kdy kůň dostatečně rychle nereaguje na pobídku holení. Ostruhami dáváme jen krátký úder. Nesprávné používání ostruh, trvalé popichování nebo poklepávání ostruhami způsobí, že kůň je nejenom otupělý, ale také „kyselý“. Otáčení ohonu a položené uši jsou neklamným znamením nesprávného používání ostruh (PAALMAN 1998).

Mezi pomůcky skutečného horsemana patří: provazová ohlávka, hackamore (= bezudidlové uždění sestávající z ohlávky, speciálně utvářeného nánosníku a otěží), čtyři různé dlouhé provazy s různým průměrem (1,8 m - 0,6 cm silný, 4 m - 1,3 cm, 7 m - 1,3 cm, 14 m - 1 cm), bič (v angl. označován jako carrot stick), otěže typu mecaté, stíhlové udidlo, sedlová dečka, sedlo, ostruhy. Ohlávka a provazy umožňují hrát si s koněm nablízko, ve střední a dlouhé vzdálenosti. Konečným cílem je, aby to samé dělal kůň ve volnosti a pak i když sedíme na jeho hřbetě. Vázaná ohlávka, vyrobená z provazu o průměru zhruba 0,6 cm a s uzly, které působí na citlivé tlakové body, je měkčí než běžná ohlávka a díky svému menšímu průměru efektivnější. Provazy jsou vyrobené z měkkého materiálu, který užívají námořníci nebo jachtaři - propůjčují člověku pracujícímu s koněm "živý" pocit nezbytný k tomu, abychom mohli uvázanému koni vysílat prostřednictvím provazu jemné pokyny. Jeho kožené zakončení člověku umožňuje hrát roli hřebce - pomocí něho můžeme koně "kousnout" (PARELLI 1993).

Vidím často nylonové ohlávky vypodložené kožíškem nebo filcem. Pro koně báječná příležitost, jak si zahrát hru na přetlačovanou. Jednou z nevýhod provazové ohlávky je, že se v žádném případě nesmí používat k přivazování koně! Provazové ohlávky není vhodné nechávat koním ani ve výběhu (BOŘÁNEK 2005).

Roberts vyvinul dvojitou ohlávku (dually halter). Když se kůň dvojité ohlávce vzpírá, ohlávka se zmenšuje a je nepohodlnější, kdežto když kůň spolupracuje, ohlávka mu okamžitě poskytne odměnu tím, že se uvolní a je hned pohodlnější. Očekávám, že kůň bude kopírovat pohyby mého těla, jež mají aktivovat jeho reakce, aniž by bylo zapotřebí vyvíjet nějaký tlak na ohlávku (ROBERTS 2005).

Foal handler je hříběcí postroj, který umožňuje bezpečnou manipulaci s hříbětem (ROBERTS 2005).

Základem biče je 1,5 m dlouhá oranžově zbarvená laminátová tyčka s rukojetí na jednom konci a s koženým zakončením na konci druhém. Ten slouží k tomu, abychom mohli k tyči upevnit další předměty, jako je umělohmotný sáček nebo pobízecí řemínek dlouhý 1,8 m. Celá kombinace vypadá jako bič, ale není určena k tomu, abychom s ním koně šlehali. V podstatě je to tak, že biče učí koně uhýbat před působením tlaku a provazy učí koně podvolit se tlaku (PARELLI 1993).

V žádném případě by nemělo dojít k tomu, aby se kůň bičíku bál. Má pro něj představovat pouze prodlouženou ruku jezdce, která může hladit i trestat. V případě harmonického vztahu by měla spíš hladit (GOHLOVÁ 1995).

Bičků se používá ke zvýšení pozornosti koně, u mladých koní, kteří neznají pobídky holení (pobídka na pleci). U starších koní v případě, že nereagují na holeň (pobídka za holení) (MARŠÁLEK 1998).

Ohlávka učí koně tomu, co od něj požadujete. Udidlo zdokonaluje to, co zamýšlíte. Takže byste logicky měli používat ohlávku k tomu, abyste koně naučili tomu, co si přejete, aby uměl, a stihlové udidlo, abyste s koněm zdokonalili to, co jste ho naučili na provazové ohlávce. Popřípadě můžete použít také udidlo s hýbly (které nesmí být použito jako mučící nástroj), abyste dále zdokonalili řeč, kterou jste koně naučili prostřednictvím stihla (PARELLI 1993).

Je s podivem, kolik jezdců vidí v páce jedinou možnost, jak mít svého koně v ruce, což je zřetelný ukazatel špatného tréninku. Tlusté jednoduché udidlo a lepší sed jezdce mohou udělat divy (PAALMAN 1998).

Mladí koně mají velice citlivou hubu, jsou proto pro ně nejlepší tlustá, lehká stihlová udidla. Dobrým materiálem je umělá hmota, která je teplá a kůň ji bude ochotně přijímat. Koním však také chutná například měď nebo rezavé železo (ŠVEHLOVÁ 2003).

Pomocí hackamore je kůň řízen pouze tlakem na nosní kost. Právě proto je tento styl uzdění používán především u mladých koní při obsedání a v základním výcviku, kde se kůň učí reagovat na základní pomůcky, aniž by byl nějak rušen v hubě, a proto je v budoucnosti daleko citlivější na veškeré pomůcky otěžemi. Slovem hackamore se myslí ovšem pouze uzdění ze surové či pletené kůže. Westernové ježdění v žádném případě nepracuje s mechanickým hackamore, které používají například parkuroví jezdci, a rovněž použití kovu – ať už by byl na nánosníku jakkoliv obalen - není povoleno. Kovové hackamore působí na nos koně podobně jako louskáček na ořechy.

Jestliže jsme koně na lomeném stihlovém udidle či na ohlávce seznámili s principem přímého působení otěže, je čas začít koně přivykat na neckreining, který je základním stavebním kamenem každého westernového koně. Kůň, pracující na principu neckreiningu, uhýbá před tlakem otěže přiložené ke krku. Přiložíme-li tedy pravou otěž na krk a mírně ji přetáhneme doleva, kůň na tuto pobídku otočí hlavu a krk také doleva. Síla tlaku není pro požadovaný výsledek podstatná (LEČÍKOVÁ 2003).

2.12.11 Vhodná doba pro výcvik

Pozdní odpoledne a večer není vhodná doba pro výcvik. Jsou to přirozené chvíle pro odpočinek (LYONS 2001).

Dodržujte určitý pravidelný rozvrh. Koně pracují na základě zvyku, a proto budete mít větší úspěch, pokud budete přicházet denně ve stejnou dobu (LEČÍKOVÁ 2003).

Pokud se chystáte dělat něco s koněm, o kterém víte, že je problematický, neměli byste začínat večer. Začněte ráno, protože máte ještě celý den před sebou (BLAKE [s.a.]).

2.12.12 Principy výcviku

První cestu výcviku koně můžeme nazvat „klasickým evropským způsobem výcviku koně“. Spočívá ve snaze naučit koně správně reagovat na neměnné, stále se opakující signály, chválit jeho správné reakce, chybné reakce omezit, nebo jim předcházet, a tak si „vypracovat“ společnou řeč. Může zde snadno dojít k nepochopení signálu ze strany koně, protože komunikace se více přibližuje myšlení člověka. Proto tuto metodu mohou používat i lidé, kteří nemají dost znalostí a zkušeností s psychologií koní, avšak jinak jsou všímaví, pozorní, trpěliví a důslední. Tato cesta je dnes propagována „klasickými jezdeckými školami“, je založená na trpělivosti a na tom, že člověk pracuje systematicky, nikam nespěchá a poskytuje svému koni dostatek času vše patřičně vstřebat a dozrát. Na jeden signál musíme vždy vyžadovat stejnou reakci, protože jinak koně zmateme a ztratíme jeho důvěru. Tento způsob výcviku je nepostradatelný pro práci koně pod jezdcem, kdy se kůň musí naučit reagovat na „nepřirozené“ signály člověka sedícího mu na hřbetě. Druhou cestu můžeme nazvat „přirozené metody výcviku koně“. Termín „přirozená“ znamená přenést se do koňského světa, pochopit co nejlépe jeho signály a pokusit se pomocí nich dorozumět se s koněm. Tuto metodu požívají cvičitelé na jihu Evropy a je známá také ve westernovém ježdění. Dnes je, především mezi rekreačními jezdci, stále populárnější, což se však může částečně připsat i tomu, že neznalí lidé si myslí, že díky „přirozeným“ metodám vyřeší svůj problém, uspíší celý výcvik nebo to nahradí jejich neznalostí z oblasti tréninku koní či jezdeckví. Pokud však „přirozené“ metody výcviku mají vyprodukovat bezproblémového koně, musí být cvičitel důkladně obeznámen s používanou výcvikovou metodou, psychikou, myšlením a komunikací koní, protože jinak může nesprávně používat signály, které v koňské mluvě znamenají úplně něco jiného, než co po koni vlastně požaduje. A tak i zde může dojít k nedorozumění. I tyto metody se zakládají na tom, že člověk stojí na vyšší hierarchické pozici než kůň. Nejsou to pouhé „hrátky“, ale skutečná práce s koněm, kde pravidla vždy určuje člověk. Každý, kdo pracuje s koňmi, by si jistě měl prostudovat metody přirozené komunikace, ale stejně tak i základy koňské anatomie, fyziologie a psychologie. Pouze tak bude vědět, co mu jeho svěřenec říká, co může a co nemůže i při své nejlepší vůli udělat (ŠVEHLOVÁ 2003).

Je třeba mít na paměti, že kůň je zvíře „lovené“ a jeho obranou je tudíž útek. Člověk je zase od přírody predátor čili lovec a jeho obranou je boj. Pod tlakem se tyto přirozené tendence projeví, proto člověk nejprve reaguje tak, že na koně vyvíjí nátlak, kdežto kůň chce pouze uniknout před nebezpečím. Protitlakem se rozumí jev, kdy kůň, pokud je na něj vyvíjen jakýkoliv tlak, má instinktivní tendenci jít proti němu. Reakce protitlaku je reflex, který v sobě mají koně za miliony let existence svého druhu hluboce zakořeněný. Primárními predátory, kteří se živili a živí masem koní, jsou psovití a kočkovití šelmy. Jejich útok se obvykle soustřeďuje na měkké partie mezi zadními končetinami a hrudním košem. Pokud by kůň na sevření psovité šelmy zareagoval ucuknutím a útekem, je velmi pravděpodobné, že by šelma sevřela čelist ještě pevněji, využila by hybné síly ucuknuvšího koně a vyrvala by mu ze zranitelných slabin cár tkání. Kůň má daleko větší šanci na přežití, pokud se rázně nahne nad útočícího psa a pak prudce vykopne, aby se ho zbavil. Lze si to snadno vyzkoušet pouhým

tlakem prstu do slabiny netrénovaného koně. Kůň potřebuje prakticky po celém těle uhýbání před tlakem nacvičit. Je třeba mít na paměti, že čím jemnější budete při předávání pokynů rukama, tím citlivější hubu bude váš kůň mít. Jestliže budete trvat na používání razantních a tvrdých technik, potom bude kůň tuto úroveň nátlaku s největší pravděpodobností vyžadovat po celý život. Jestliže chce kůň vzdorovat, lze to překonat tím, že mu umožníte projevit odpor, a pak ho poučíte, že je to pro něj nepříjemné, a tudíž nežádoucí. Pokud dokážete akceptovat fakt, že kůň se při svém jednání a myšlení přizpůsobuje jednání cvičitele, pochopíte, že násilí jeho chování v dlouhodobém časovém horizontu rozhodně nezmění (ROBERTS 2005).

Výcvik by neměl vypadat jako výcvik. Správná metoda výcviku platí jak pro hloupějšího, tak pro inteligentního koně. Existují dva důvody, proč kůň nereaguje na signál: nerozumí, nebo signál chápe, ale ignoruje ho. Jestliže něco chceme a kůň to neudělá, pěstujeme v něm vzorec chování, kdy odmítá. Od koně nevyžadují žádnou věc, u které si nejsem jistý, že ji dokáže. Kůň je zrcadlem svého majitele. Když si ujasníme bod startu, rozdělíme cestu k cíli na jednotlivé krůčky. Nejde o to, kolik času s koněm strávíme, ale o to, co ho za tu dobu naučíme. V každé fázi výcviku je důležitá pestrost, vyhneme se tomu, že kůň začne dělat chyby, nebo odmítne poslušnost. Princip povolení při dobré reakci je možné přirovnat k této situaci: Někomu podáte ruku a on ji silně stiskne. Vaše první reakce je ruku povolit a čekáte, že on sevření povolí také. Když to nejde a on vám ruku stále drží, pak zkusíte ruku vytáhnout...Kůň normálně jedná cestou nejmenšího odporu. Potřebujeme pohyb, abychom ho mohli trénovat. Když neumím vyřešit problém se svým koněm, je to tím, že toho příliš málo vím. Není to chyba koně. Koně nejsou nikdy příliš staří na to, aby se mohli učit nebo změnit špatné návyky.

Tři pravidla výcviku jsou:

- 1) Výcvik musí být pro mě bezpečný – kdykoliv se ocitnete v nebezpečí, udělali jste chybu.
- 2) Výcvik musí být bezpečný pro koně.
- 3) Po skončení lekce musí být kůň ve větší pohodě než předtím – čím více bolesti mu způsobíme, tím méně se soustředí na to, co ho chceme naučit. Jestliže je kůň nervózní, pak vám říká, že si není jistý, co od něho očekáváte (LYONS 2001).

Jack Brainard: „Mám pocit, že s naším koněm musíme uzavřít přátelství a partnerství, musíme věřit jeden druhému, a tuto dohodu nesmíme porušit. Oba partneři na sobě musí být závislí a pracovat spolu jako tým. Při této týmové práci musí jezdec neustále přemýšlet, jak se jeho partner v určité situaci cítí. Protože jeho partner nemluví, musí jezdec své otázky klást různými způsoby. Když dá pobídku, musí prostudovat reakci svého koňského partnera. Měli bychom si všimnout i sebemenší snahy a odměnit i sebemenší pokus. Největším znalcem koní je podle mého názoru Tom Dorrance a ten říká: "Nezapomeň, že kůň má vždycky pravdu. Vždycky budu stát na straně koně a v 99 % případů vyhraju" (LEČÍKOVÁ 1999).

Dobrý trenér slyší koně k němu hovořit, ještě lepší trenér jej slyší šeptat. Není velkým trenérem ten, kdo je schopen koně přimět k podání výkonu. Velkým trenérem je ten, kdo je schopen koně přesvědčit, aby sám chtěl výkon podat (ROBERTS 1999).

Proniknutí do podstaty problému vede k trvalému a časem i naprosto bravurnímu zvládnutí situace. Nelze přehlédnout význam latentní (skryté) periody neboli periody odpočinku. V průběhu četných pokusů na lidech i zvířatech bylo dokázáno, že určitá věc, pro jejíž naučení je potřeba deseti pokusů jdoucích za sebou, může být často naučena s polovičním množstvím pokusů, které jsou časově odděleny. A navíc jsou vědomostí nebo dovedností uloženy v paměti na mnohem delší dobu než ty, které jedinec získá koncentrovaným nápořem učení. Když výcvik rozdělíme do krátkých časových období (v případě nezbytnosti můžeme trénovat i dvakrát denně), dosáhneme lepších a trvalejších výsledků než při intenzivním tréninku bez přestávek (WILLIAMSOVÁ 1995).

Koně mají malý mozek, a proto mnozí chápou jen pomalu. Co někdy pokládáme za neposlušnost, je pouze nepochopení. Při výcviku je proto důležité cviky opakovat tak dlouho, až jsou provedeny s jistotou. Pak teprve můžeme začít s dalším cvikem (PAALMAN 1998).

Nácvikem, tedy opakovanými výkony, se zvyšuje koordinace částí těla, takže výkon kůň provádí lépe, rychleji a efektivněji. Zvyšuje se součinnost hybného ústrojí, mizejí nežádoucí a neefektivní pohyby a výkonnostní prvek získává na fyziologické efektivnosti. Cílem tréninku je vytvoření dynamického stereotypu opakovanými pohybovými výkony, které se automatizují, což je pro špičkové výkony nezbytné (DUŠEK et al. 1999).

V Austrálii jsem viděl, že trenér po každodenní práci zavírá také horní dveře boxu. Kůň má pak ve volné chvíli asi půl hodiny v naprosté samotě možnost si zapamatovat, co se ve výcvikové hodině naučil. Filozofie mého tréninku spočívá v tom, že metodu představuje z 80% duševní práce a jen z 20 % tělesné cvičení. Cílem výcviku je naučit koně plné spolupráci při výkonu (PAALMAN 1998).

Představuje-li učení škálu od nuly k deseti, pak tou nejdůležitější částí je úsek od nuly k jedné (ROBERTS 2001).

Kůň musí být udržován v dobrém psychickém stavu, což vyžaduje častý pohyb v přírodě. Před započítím práce se snažíme zjistit při opracování náladu koně, stupeň únavy (MATOUŠEK 1996).

Tajemství skutečného vedení spočívá v tom, že výkonný vůdčí typ musí vytvořit takovou situaci, díky níž si lidé/koně zvolí, že zůstanou s ním, a nerozhodnou se pro únik. Měl by více času strávit vytvářením vnitřní motivace a klást o to méně přímých požadavků. Základem naší vzájemné komunikace jsou otázky. My jsme ti, kdo se musí pružně přizpůsobit. Pokud chceme komunikovat s koňmi, pak je na nás, abychom se naučili jejich řeč a ne naopak. Nic takového jako mechanické vykládání učiva nefunguje – existuje jen vědomé učení. Proces učení se okamžitě zpomalí, pokud odstraníme zodpovědnost a nahradíme ji pouhou kontrolou. Důvěřujeme-li ostatním, protože jsme je přiměli důvěřovat nám, pak jsme uzavřeli kruh, který je nutný pro případnou komunikaci. Úkol, který jste si umínili dokončit během patnácti minut, vám obvykle zabere celý den. A pokud pracujete pečlivě a opatrně, tak máte vše hotovo ve čtvrthodince, i když jste si na práci vyčlenili celý den. Znamená to naučit se i v těch nejvypjatějších situacích ovládat hladinu adrenalinu, a to vyžaduje intenzivní soustředění. Tím předáte důležité sdělení – a to, že není třeba se ničeho obávat. Klesne-li adrenalin, zvýší se schopnost učit se. Vždycky pracujte na tom, aby váš kůň sledoval cestu nejmenšího odporu. A na této cestě mu pak ponechte otevřená vrátka - cesta nejmenšího odporu se tím pádem stane směrem, kterým se bude chtít vždy ubírat. Usnadňujte (a zpříjemňujte) mu dělat dobré věci a znesnadňujte (a znepříjemňujte) mu ty špatné. Každý musí být zodpovědný za vlastní činy a jejich následky. Tradiční cvičitelé koní postupovali podle metody: uděleš, co ti přikážu, nebo ti způsobím bolest. S přibývajícím věkem Roberts odhalil účinnější metodu – počkat si, až koně udělají něco správně a pak je za to odměnit. Lidé mají na rozdíl od koní vlastní osobnost (ego, vlastní Já), a proto dokážou často neuvěřitelným způsobem skrývat „nenormální“ chování, aby se tak vyhnuli odhalení své odchylky. Do koní je mnohem lépe vidět, protože nemají důvod skrývat své emoce. Dají vám je otevřeně najevo. Nemají osobnost a budou s vámi komunikovat s naprostou otevřeností. Lidé mají sklon maskovat nedůvěru proto, aby jim ostatní věnovali svou důvěru. Skrytý faktor však nakonec stejně vyjde najevo a ovlivní každý vztah (ROBERTS 2004).

Pro koně je důležité, aby ho měl někdo, kdo s ním umí zacházet a rozumí mu, než aby patřil někomu, kdo se ho tak trochu bojí. Zkažený kůň je něco jako zkažené dítě: je nešťastný a nespokojený, protože je zmatený (BLAKE[s.a.]).

2.12.13 Natural horsemanship - principy

Je třeba vysvětlit, že souhrnný název metod a filosofie horsemanship nebo také natural horsemanship je označení nepřiměřené a nepřesné. Znamená to něco jako přirozené partnerství či přirozené jezdeckví. Už tady je cítit rozpor. Slovo "přirozené" naznačuje, že to, jak lezou koni na záda lidé s nálepkou natural horsemanship, je přirozené a to, jak to dělá zbytek světa je nějak nepřirozené. Pojmy jako přirozené jezdeckví nebo přirozené partnerství v sobě neprávem obsahuje tvrzení, že ostatní lidé pracují s koňmi nerozumně nebo bez spolupráce.

Pojem horsemanship:

- ztělesňuje jisté duchovní a filosofické přesvědčení, že kůň je cítící tvor s oprávněnými potřebami, inteligencí a emocemi.
- představuje systém a metodu tréninku, která je založena na komunikaci a způsobu vzájemného porozumění. Nejprve je vždy kladen důraz na duchovní, emoční a mentální stav koně. Veškerá práce s koněm je založena na vzájemném respektu. Celý trénink se odehrává na bázi spolupráce, kdy koně nikdy nenutíme k požadovanému výkonu nebo cviku. Vždy nabízíme možnost výběru, kdy správnou volbu nabízíme tak, aby šla snadno a špatná volba se stala pro koně obtížnou. Necháváme koně, aby se některé věci naučil sám chápat a ne je jen mechanicky opakoval. Nikdy nejde o to, kdo je vítěz a kdo poražený. Není to zápas, ale jde o to, jak si najít cestičku ke společnému úspěchu. Zde je nutné odložit svou pýchu, ego, machismus a agresi, jako i další oblíbená člověčí vyjadřování, která blokují opravdovou spřízněnost.
- vychází z pozorování chování koně v jeho přirozeném prostředí. Pochopení koňského světa, jeho reakce, uvažování a instinkty jsou základem veškeré práce. Podstatou tréninku je skutečnost, že my vstupujeme do světa koní a chováme se jako součást koňského stáda.
- ukazuje, že veškeré snahy o vtažení koně do lidského světa nevedou nikam.
- jako tréninková metoda a metoda vzájemného soužití se dá použít, a s úspěchem se používá, ve všech druzích jezdeckého a dostihového sportu. Na rozdíl od tradičních metod má tu výhodu, že pokud vám kůň správně porozumí, udělá pro vás vše až do výše svých fyzických možností. Koně jsou od přírody ochotni s námi spolupracovat. Vše, co občas vidíme jako neposlušnost nebo agresivitu koně, je pouze výsledek vzájemného nepochopení. Kůň v případech, kdy nerozumí, bojuje pouze o vlastní sebezáchranu (BOŘÁNEK 2005).

PNH se dá charakterizovat takto:

- komunikace založená na pochopení a psychologii,
- pohled na svět očima koně,
- učí nás nejdříve myslet jako kůň, než začneme uvažovat jako člověk,
- nepoužívají se zde žádné omezující pomůcky,
- učí nás, jak se ke koním chovat přirozeně,
- funguje proto, že je založen na pochopení přírodních zákonů.

Základem celé této komunikace je výhradně řeč těla. Je srozumitelná všem chovatelům a jezdcům bez rozdílu stylu, který pro výcvik svých koní volí. Jde o filosofii myšlení.

K vlastnostem správného horsemána patří: odvaha a silná vůle, schopnost respektovat druhého, impulsivnost, přizpůsobivost, zásadovost, cit, smysl pro správný okamžik, cit pro rovnováhu, savvy, zkušenost.

Základní stavební kameny přirozeného partnerství představuje šest následujících klíčových bodů: samotný vztah člověka a koně, znalosti, pomůcky, techniky, čas, představivost. Základem přirozeného zacházení s koněm je, abychom všechny věci dělali pro koně a s koněm a ne, abychom je dělali koni jako takovému.

Osm základních principů přirozeného partnerství mezi člověkem a koněm jsou tyto: partnerství s koněm musí být přirozené, je třeba se vyhýbat stereotypům, komunikace je

oboustrannou záležitostí, kůň i člověk nesou svou zodpovědnost, přístup musí být spravedlivý, řeč těla je univerzální, principy, účel a čas jsou nástroji pro výuku.

Metoda, využívající citlivosti koně je taková, při níž kůň reaguje tak, že se snaží uhnout tlaku, který vyvoláváme. Při zvyšování citlivosti koně jej stimulujeme tak dlouho, dokud nepocítíme, že se snaží o odezvu - pak s podněcováním ihned přestaneme. Při snižování citlivosti musíme přehnat rytmus toho, co děláme. Neustálé opakování podnětů vede k tomu, že se kůň uvolní. Kůň je zvířetem, u něhož je téměř veškerá činnost založena na rytmu. Pokaždé, když dáváme koni nějaký signál, začneme 1. fází a sto gramy. Vzdoruje-li, stupňujeme své stanovisko přes 2. fázi..3..4..64..dokud se nedostaví odpověď. Na každou fázi necháme asi 3 vteřiny času. Tato teorie se nazývá teorie čtyř fází. Tlakové působení pomocí konečků prstů využijeme k: couvání (tlakem na nosní kost, na střed prsou nebo vyčnívající špičky lopatek), pohybu vpřed, laterálnímu ohýbání, pohybu předkem, pohybu zadí.

Není rozhodující, co děláme, ale kdy to uděláme a kdy to přestaneme dělat. Pokud koni dáme pokyn, aby něco udělal a on to zkusí udělat, okamžitě je třeba přestat s dalším pobízením. Je na nás, abychom rozeznali, že se kůň o splnění našeho požadavku snaží, i když se jedná pouze o náznak. Jestliže však náš odhad správného okamžiku bude pomalý, kůň by mohl být zmaten, protože si myslel, že se snažil, ale nedočkal se za to od nás pozitivní odpovědi. Pokud by se tato situace opakovala, kůň by se přestal snažit úplně.

Většina koní tíhne spíše k levostrannosti, protože většina toho, co s nimi lidé dělají, se děje po jejich levé straně. S koněm bychom však měli dělat stejné množství věcí na jeho pravé i levé straně.

Základem tzv. Sedmi her je logika kořistních zvířat, kterou můžeme využít pro dosažení našeho postavení alfa zvířete a našeho celoživotního přátelství s koněm:

1) Přátelská hra (Friendly Game) - smyslem této nezákladnější hry je koně přesvědčit, že mu nechceme ublížit. Koně bychom měli konfrontovat se situacemi, které ho mohou vystrašit a přitom mu dokázat, že mu nehrozí žádné nebezpečí. Všechny úkony musíme provádět v pravidelném rytmu (to dává koni jistotu, protože ví, jaký pohyb bude následovat), dokud si kůň není jistý, že se nemusí ničeho bát a nezůstane klidně stát - což je cílem této hry. Hrajeme ji opakovaně mezi ostatními hrami, abychom koně uklidnili a udrželi vyváženost mezi dominancí a přátelstvím.

2) Dikobrazí hra (Porcupine Game) - učí koně ustupovat před tlakem. Touto hrou učíme koně ustupovat, couvat nebo mu např. snížit hlavu (PARELLI 1993).

Když má kůň hlavu dolů, říká: Jsem OK, jsem v klidu, cítím se bezpečně. Čím více je kůň rozptýlený, tím více půjde hlavou nahoru. Měli bychom se snažit docílit snížení hlavy pod úroveň kohoutku, protože když je hlava níže, mozek je schopen vylučovat endorfiny - uklidňující hormony. Ale když se kůň celý napruží a hlavu dá nahoru, tělo začne vylučovat adrenalin - hormon, který alarmuje energetické zásoby v organismu (BINDER 2000a).

3) Řídící - pohybová hra (Driving Game) - učí koně podléhat sugesci, tj. reagovat na naše myšlenky.

4) Jo-jo hra (Yo-Yo Game) - jejím prostřednictvím nalezneme rovnováhu mezi dvěma pohyby - koně posíláme dozadu a dopředu v přímých liniích, aniž se přitom hne z místa.

5) Kruhová hra (Circle Game) - nejedná se o pouhé lonžování, je to nejenom fyzické, ale ve stejné míře také psychické cvičení, při kterém se kůň naučí, že jeho úkolem je udržovat stále stejnou rychlost a vzdálenost od nás, dokud po něm nezačneme požadovat něco jiného. Není přitom nutné se stále otáčet a mít koně na očích. (Už staré čínské přísloví říká, že: „Pokud vám kůň při lonžování zmizí zleva za zády a nezmění směr, musí se vpravo opět vynořit.“)

6) Stranová hra (Sideways Game) - koně vyzýváme k pohybu do boku.

7) Prostorová hra (Squeeze Game) - koně vyzýváme k tomu, aby prošel prostorem, který jsme mu vymezili. Když zvládneme tuto hru, kůň bude klidnější a odvážnější a nebude pro nás problém poslat koně do přívěsu, aniž bychom tam museli vstoupit před ním.

Při práci s koněm existují tři věci, které můžeme těžko přehnat: je důležité být pohromadě s koněm (ať už na něm sedíme nebo stojíme u jeho boku), využívání laterální prostupnosti a používání koně jako dopravního prostředku. Kdyby jezdci věnovali výše zmíněným třem věcem 80 % času a ve zbývajících 20 % si dělali, co chtějí, měli by se svými koňmi dosáhnout lepších výsledků. Tento poměr je výbornou věcí, jak koně udržet svěží po psychické stránce a ochotné pro podávání výkonu (PARELLI 1993).

Zajímavé jsou PARELLIHO (1993) myšlenky: Když něčemu věnujete dostatek času, obvykle to zabere méně času. Druhou stranou mince je rčení: nemám čas, abych tu věc správně provedl, ale vždycky mám čas tu věc dělat znovu a znovu.. Zjistěte, co se má stát, dříve, než se to stane. Přimět je méně důrazné než něco přikázat a dovolit znamená více nežli pouze nechat. Požadujte...řekněte...slibte. Nejlepším způsobem, jak vyorat křivou brázdou, je ohlížet se dozadu, jestli je rovná. Očekávejte od koně, že vás uposlechne, ale buďte stále připraveni ho opravit, a to nejednou. Váš kůň může být pouze tak dobrý, jak jste sami. Chybovat je lidské, ale svalovat vinu na koně je ještě lidštější. Koně nezajímá, jak moc toho víte, dokud nezjistí, jak moc vám na něm záleží. Jděte po proudu a proud půjde vaším směrem. Vytvořil jsem jediné pravidlo: žádná pravidla neexistují.

2.12.14 Horsemani

Jména některých světově známých horsemanů: Crawford Hall, Monty Roberts, John Lyons, Craig Cameron, Mike Kevil, Ken Dromgool, Joe Wolter, Buck Brannaman, Rex Peterson, Kelly Marksová, Ray Hunt, Tom a Bill Dorrance, Mark Rashid, Julie Goodnight, Pat a Linda Parelli, Dennis Reis, Bryan Neubert, Leslie Desmond, GaWaNi Pony Boy, Linda Tellington-Jones, Greg Ward, Al Dunning, Hank Weiscamp, Dan Franklin, Michael Peace, Ross Simpson, John F. Rarey, Henry Blake, Dr. Alfonso Aguilar, Heinz Welz, Jean Francois Pignon..

Tom Dorrance (1910-2003)

Je dnes považován za zakladatele filosofie metod, kterým se říká všeobecně horsemanship. Již za svého života byl označován jako největší z horsemanů. Byl učitelem mnoha generací, kteří ho následovali a jeho žáci jako Ray Hunt, Pat Parreli nebo Buck Brannaman předávají dodnes jeho myšlenky dále. Bill Dorrance, stejně jako jeho bratr Tom, je považován za otce zakladatele. Žil trochu ve stínu svého mladšího bratra.

Ray Hunt

Byl velkým přítelem Toma Dorrance a byl to právě on, kdo horsemanship dostal mezi lidi (ANONYM, č. 6).

Mark Rashid

Rashidova teorie je následující: Jedinec alfa si ve stádu zachovává svou dominantní pozici silou. Tím, že se od něho musejí ostatní členové stáda vzdálit, kdykoliv si to přeje, nutí je, aby vydávali nadbytečnou energii. Pasivním vůdcem stáda se stává obvykle starší kůň stojící na střední příčce sociální hierarchie, který působí na ostatní koně příkladem. Pasivní vůdce má určité zásady, které důsledně dodržuje, a členové stáda ho následují dobrovolně. Vynakládají tedy méně energie a zbývají jim dostatečné rezervy pro případ nebezpečí. Marek se domnívá, že pro koně je výhodnější připojit se k pasivnímu vůdci, protože jeho způsob chování představuje vhodnější strategii pro přežití. Žádný trik ani pomůcka vám při výcviku nepomohou. Záleží jen a jen na tom, jak se chováte vy sami.

Dan Franklin

Franklin došel k závěru, že koně sice dokážou dešifrovat řeč těla, ale ta podle něj představuje jen 25 % celé komunikace. Zbýlých 75 % tvoří intuitivně zachycené myšlenky. Koně musejí myslet pozitivně, protože jakákoli negativní myšlenka pro ně znamená smrt. Lidé, na rozdíl od koní, používají negativní a agresivní řeč a právě zde leží zásadní konflikt mezi koňským a

lidským světem a základ častého neporozumění. S koňmi hraje hry na kruhu – to proto, že koně nikdy nechodí v přímce, ale v kruhu nebo cik-cak.

Michael Peace

Dosáhnout ve vztahu s koněm rovnocenného partnerství (50:50) není nijak snadné. Většina chovatelů zastává názor, že člověk by měl mít ve vztahu s koněm převahu alespoň 51:49. Peace ale věří, že rovnocenné partnerství je pro kvalitu vztahu lepší, protože obě strany jsou pak na společném úspěchu stoprocentně zainteresované.

Ross Simpson

K výcviku je třeba malá pomůcka, která vydává cvakavé zvuky, tzv. klikr (česká žabka). Kdykoliv kůň zareaguje správně, trenér stiskne klikr. Zvuk klikru se ozve i ve chvíli, kdy je kůň chválen nebo dostává odměnu (třeba pamlsek), a signalizuje mu, že se od něj očekává určitý typ chování. Když kůň pochopí, že zvuk je spojen s jistou formou odměny, je možné nahradit pamlsek slovem – řekneme mu třeba „hodný“ nebo „dobře“. V další fázi výcviku se vypustí i zvuk klikru, takže odměnou za správné chování zůstane jen slovní pochvala (BAYLEYOVÁ 2006).

V minulém století se proslavilo několik krotitelů koní. V Americe to byl Reary, v Austrálii Calvin, v Irsku Dan Sullivan „Zaříkávač“ a v tomto století pak Palmer a později kapitán Hayes. Používali rozličné metody. Reary založil své úspěchy na drezuře pomocí lan, Calvinovi se osvědčil výcvik na způsob „laskavého šťouchání“, jak to sám nazýval. Někteří, jako například Palmer, používali metodu olejů a měli na to různé recepty. Například rozmělnili srst z nohy koně na prášek a foukli mu ji do nozder. Někdy používali oleje z kanárského růžového dřeva nebo dobromysli a někteří jednoduše použili pot z podpaží. Můj otec měl takovou teorii, že pokud se snažíte vycvičit mladého koně, musíte ho napřed povalit na zem a nechat ho tam ležet tak dlouho, dokud mu nedovolíte zase vstát. Koně se uklidnili a relaxovali (BLAKE [s.a.]).

2.12.15 Práce ze země - principy

Práce ze země má ve výcviku koní dlouhou tradici, a pokud navštívíte přehlídky nebo soutěže, kterých se účastní koně z renomovaných center, jako je Španělská jezdecká škola ve Vídni nebo Cadre Noir ve Francii, zjistíte, že všichni absolvovali výcvik na ruce a na dlouhých otěžích. Ať se při práci ze země používá jakákoli metoda, cíl je vždy stejný: zlepšit sebedůvěru, koordinaci a pružnost koně, naučit ho lépe chápat požadavky trenéra a dosáhnout toho, aby lehce prováděl požadované pohyby. Pokud kůň splní tyto požadavky při výcviku ze země, je přechod k práci pod sedlem daleko jednodušší a snáze se řeší i nejrůznější problémy (např. nastupování do přepravního boxu) (BAYLEYOVÁ 2006).

Včasná a důkladná příprava je nejlepší prevencí proti nedostatečnému výkonu. Odpovědná a důkladná příprava ze země znamená, že kůň je prostřednictvím laterálního lonžování psychicky naladěný na stejnou vlnovou délku jako člověk a naučí se ho akceptovat jako alfa člena svého stáda. Pomocí laterálního lonžování si získáme respekt, který potřebujeme pro psychické shromáždění koně - to navodí emocionální koncentraci a ta nám dá schopnost shromáždit koně fyzicky. Koně můžeme po fyzické stránce zkontrolovat, když ho vyvedeme ze stáje, abychom zjistili, jestli nekulhá. Ale měli bychom si také všimnout, jestli má v pořádku myšlenky - musíme si s koněm hrát, abychom zjistili, jak je na tom po stránce psychické a emocionální a abychom ho přesvědčili, že v tomto vztahu na sebe bereme úlohu vůdce (PARELLI 1993).

Počáteční práce na ruce má za úkol, aby mladý neježděný kůň pochopil pomocí dlouhé rákosky – tušírky pobídky holeněmi jezdce, couvání a první pobídky otěží. V současné době má málokterý cvičitel tolik trpělivosti, jako měli staří mistři. Málokterý zná jejich výcvikové metody a dále je rozvíjí a málokdo zdědil dávné znalosti a zkušenosti, aby je mohl předávat

dále. To je dnes hlavní příčinou toho, že práci na ruce dnes mnozí jezdci pokládají za zbytečnou a zastaralou (PAALMAN 1998).

V tréninku každého koně by měla stát práce ze země na samém začátku. Něco jako první třída základní školy. Práce ze země má tu výhodu, že veškeré složitější cviky, jako zatáčení, zastavování, couvání, ustupování pod tlakem, obrat kolem předku, obrat kolem zadku, překroky a podobně, lze velmi snadno natrénovat s koněm ze země (BOŘÁNEK 2005).

Kůň, který dobře couvá, je obvykle daleko ochotnější ke spolupráci (ROBERTS 2005).

Právě tak jako on důvěřuje vám, musíte i vy absolutně věřit jemu, jinak nemáte šanci ho ovládat a jezdit na něm. Když se ho budete bát na zemi, v sedle to bude ještě horší, proto je nutné s výcvikem a pěstováním důvěry začít na zemi a ve stáji (BLAKE [s.a.]).

Mít poslušného a vycištěného koně je radost. Každodenní práce s problematickým koněm, který má nejrůznější zlovyky, se ale může snadno stát noční můrou. Proto je nutné, abyste koně naučili základním dobrým návykům. Měli byste být schopni:

- vést koně, aniž by vás táhl do strany nebo se tlačil na vás,
- pracovat a pohybovat se v jeho blízkosti, aniž by se vás snažil kousnout nebo kopnout,
- uvázat ho, aniž by se vzpínal a snažil se uvolnit,
- odvést ho bezpečně do výběhu a v případě potřeby ho kdykoli odchytit,
- dotýkat se ho po celém těle,
- zvednout mu bez problémů všechny čtyři nohy,
- nasadit mu bez potíží výstroj,
- naložit ho do přepravního boxu,
- jezdit na něm a přitom si poradit s každou obtížnou situací, na kterou narazíte,
- zajistit, aby kovář či veterinář mohl koně ošetřit, aniž by s ním přitom museli zápolit (BAYLEYOVÁ 2006).

2.12.16 Komunikace

Největší překážkou komunikace mezi druhy jsou hluboce zakořeněné konvence. Ale přírodní národy nejenže věří, že lidé mohou komunikovat se zvířaty, rostlinami a celou přírodou, ale cení si této komunikace jako jedné z podmínek vyváženého života (SOLISTI-MATTELONOVÁ 2004).

Výrazným jevem posledních desetiletí je nárůst technických přístupů, a protože velkou část života trávíme ovládním technologií, máme pak tendence přenášet vzorce technického chování (a motoristické uvažování) do zacházení s koněm a pozapomínáme, že jde o živého tvora. Ale živý tvor není neměnně naprogramovanou jednotkou, jíž lze nanejvýš udělovat příkazy. Živý tvor je schopen poznávání a učení, v důsledku toho s ním lze komunikovat a komunikaci rozvíjet. Málokdo z nás si uvědomuje, že myšlení naprosto není vázáno na řeč. Ale asi nikdo nepochybuje o tom, že i hluchoněmí myslí. Ve snaze o lepší výkony v drezurním sportu se všeobecná pozornost chovatelů zaměřila na zlepšení fyzických předpokladů koní a za cca 30 roků změnila koně k nepoznání. Expresní formy klusu už dnes standardně zdatný drezurista ani u remonty neusedí bez mechanických pomůcek (speciální konstrukce sedla a nánosníku). V drastickém protikladu k zájmu o fyzické předpoklady je chovateli téměř ignorována možnost pozitivní selekce mentální zdatnosti u sportovních koní. Větší mentální nároky na koně nemá ani tzv. natural horsemanship, ač se někdy tak tváří. Tam jde o využití etologického diktátu pro dosažení asertivního chování koně. Jezdec žádá, aby se kůň podrobil, jako se podrobí silnějšímu ve stádě. Jde o silový monolog jezdce, na názor koně není nikdo zvědavý (ZÁLIŠ 2006b).

Pohlčení vlastními schopnostmi jsme se začali cítit nadřazení a oddělili jsme se. Zapomněli jsme, že tvoříme všichni jednu rodinu. Mezi námi a ostatními druhy se otevřela průrva (SOLISTI-MATTELONOVÁ 2004).

Pokud používáte gest, je nutné si uvědomit, že vaše ruce a paže musejí fungovat jako hlava a šíje koně, takže když koně pohladíte, měl by mít pocit, jako by ho nozdrami laskal jiný kůň, a když ho plácnete, měl by mít stejný pocit, jako když ho jiný kůň chňapne. Také další gesta, která použijete, by měla připomínat pohyby, kterými mezi sebou koně komunikují: například když vás kůň kopne, měli byste ho stejným způsobem „kopnout“ i vy. Je důležité, abyste mu to okamžitě vrátili, protože jinak si bude myslet, že vás ovládl. Musíte to udělat hned. Jestliže ve stádu podřízený kůň kopne nadřízeného, okamžitě mu to vrátí s ještě větší intenzitou a razantností. Kopne-li však nadřízený kůň koně podřízeného, ten mu obvykle raději uhe z cesty. Takže stane-li se vám, že vás kůň kopne a vy ustoupíte, bude vás podle zákonů stáda považovat za jemu podřízeného. Za vůdce vás bude považovat jenom v případě, opětujete-li jeho útok (BLAKE [s.a.]).

Vědecké důkazy nám říkají, že asi 80 % komunikace mezi lidmi probíhá jako řeč těla (ROBERTS 2004).

Dorozumívací prostředky mezi jezdcem a koněm jsou: otěže, tlak holení, kolen a stehen, sed jezdce, bičík, hlasové pomůcky (DUŠEK et al. 1999).

Základem úspěšného ježdění je správné používání pomůcek. Jezdec musí působit na koně ve vhodném okamžiku, na správném místě a přiměřeným způsobem. Platí zásada, že v čím vyšším stupni výcviku je kůň, tím mají být pomůcky nenápadnější a citlivější (MARŠÁLEK 1998).

Výcvik koně s jezdcem spočíval v opakování pohybů, aby si je jezdec vtiskl do mysli a kůň do těla (SOLISTI-MATTELONOVÁ 2004).

Odborníci na koně radí: s hřebcem záležitost prodiskutujte, klisnu požádejte a valachovi to řekněte (BIRDOVÁ 2004).

Valach je obvykle ze všech tří typů neklidnější. Hřebec o něco lépe spolupracuje než klisna, ale rozdíl není příliš velký. Klisny jsou obvykle citlivější, a tedy méně tolerantní vůči „lechtivým“ věcem, jako je sedlo či podbřišník (ROBERTS 2005).

Z Robertsova vypořádání signálů, které si vůdčí klisna a dospívající koně předávali, vyplynulo, že vzorec chování, jež se uvnitř stáda ustanovil, má podobu jo-jo efektu: odezeň mladého koně od stáda a jeho instinkt ho přiměje se vrátit, protože mimo stádo je ohroženo jeho přežití. Z chování vůdčí klisny vůči dospívajícím koním plyne pravidlo útoku a ústupu (ROBERTS 1999).

Podarilo se mi identifikovat již více než 170 komunikačních gest mezi koněm a člověkem. Koně se sice naučí reagovat na některé zvuky vydávané člověkem, zejména na povely, ale to je spíše návyk nežli komunikace. Vaše tělo komunikuje, ať si to uvědomujete či nikoliv. Ze všeho nejdřív je třeba naučit se kontrolovat svůj pohled. Aby byla vaše gesta efektivní, nesmí se na nich nic měnit. Musíte vědět nejen nač, ale i proč a jak se díváte. Koně poznají, co očima říkáte a reagují podle toho. Pohled „z očí do očí“ by měl lovené zvíře okamžitě informovat, že je jeho život ohrožen. Není pravděpodobné, že by reagoval na úsměv nebo zamračení, protože tyto projevy přesahují rámec jazyka equus (ROBERTS 2005).

2.12.17 Strach

Koně nemůžeme přinutit, aby se nebál, můžeme ho naučit, jak se strachem zacházet (překonávat ho). Cílem je přimět ho, aby se otočil a podíval se na objekt strachu (LYONS 2001).

Radím každému, kdo bude pracovat s bojácnými a nervními koňmi, aby je dal do společnosti klidných a sebejistých koní, kteří je dokáží zvládnout a uklidnit. Už v některých

z prvních knih zabývajících se krocením koní najdeme rady typu: „Vezmi hříbě a dej ho do společnosti staršího koně, který mu řekne, co má dělat.“ (BLAKE [s.a.]).

Cvičení, při kterém seznamujeme koně s igelitem, je dobrou přípravou na nošení příkrývky nebo jezdce, který bude oblečený do šustivého pláště (BAYLEYOVÁ 2006).

Kůň, jehož zvládnutí je nad vaše síly, může způsobit, že začnete mít problémy se svým strachem, který ve vás narůstá (STEJSKALOVÁ [s.a.]b)

Pokud se vztah mezi koněm a člověkem zakládá na strachu, pak je vždy přítomno i nebezpečí. Strach plodí vždy zase jen strach. Pokud vytvořím takové prostředí, které v koni vyvolá strach, pak se bude pravděpodobně chovat tak, že se budu bát já jeho (ROBERTS 2004).

2.12.18 Důvěra

Důležitým předpokladem pro začátek výcviku je důvěra koně. Několik různých jednoduchých úkonů jako je čištění, vodění a společné procházky, koně a člověka důvěrně sblíží. Čím více se člověk koněm zabývá, tím lépe se poznají a naučí se vzájemně odhadovat (PENQUITT 2003).

Pro každý z typů koňských povah nám slouží pravidlo čtyř kroků, které nám pomáhá jim porozumět a vypořádat se s nimi. Tento vzorec čtyř kroků tvoří: důvěra, přijetí, pochopení a výsledky. Čím více důvěry kůň má, tím většího souhlasu se od něj dočkáme (PARELLI 1993).

Na čelo si kůň nevidí. Kůň, který vám dovolí, abyste mu na takové místo sáhli, projevuje vám velikou důvěru (ROBERTS 2005).

I když se kůň může podrobit síle, a v jeho chování není na první pohled nic patrné, v rozhodujícím, psychicky náročném okamžiku - a tím bývá především soutěž - tento chybějící zlomek důvěry, o nějž jsme se připravili hned v úvodu spolupráce, koni nedovolí, aby šel na samou hranici svých možností nebo i za ni. Udělá, co musí, ale dělá to pro sebe, aby měl od nás pokoj - nedělá to pro nás (LEČÍKOVÁ 2003).

Domnívám se, že pokud kůň důvěřuje pouze jednomu člověku, musí k tomu mít dobrý důvod. Nejčastěji je to tím, že dotyčná osoba s ním zachází přiměřeným způsobem na rozdíl od ostatních (ROBERTS 2005).

2.12.19 Motivace

Motivace je základ každého procesu učení, každé změny. Čím silnější je motivace, tím rychleji dosáhneme změny, čím je přirozenější, tím snazší a trvalejší bude požadovaná reakce koně (LYONS 2001).

Jde o to najít rovnováhu mezi laxním přístupem a držením na velmi krátké otěži. Tento rozdíl je velmi důležitý i pro manažery firem nebo vedoucí pracovníky. Jezdec a trenér, který není politik a stratég, bude málo úspěšný v práci s koněm (MALÁ [s.a.]a).

Pojetí Americké společnosti pro management („American Management Association“) říká, že: „Management znamená vykonávání úkolů prostřednictvím práce jiných“. Dnes bývá též často interpretováno jako „Management je umění dosahovat cíle organizace rukama a hlavami druhých“. Umění manažera motivovat spolupracovníky znamená vytvořit u nich vnitřní zájem, ochotu a chuť aktivně se angažovat při plnění jím uvažovaných činností odpovídajících poslání a cílům firmy. Jde o spojení osobního zájmu a úsilí účastníka pracovního procesu s potřebami organizační jednotky, a to cílevědomým působením vedoucího pracovníka. Manažerská literatura často diferencuje mezi motivováním a manipulací. Motivace je zaměřena na vytvoření určitých podmínek, které působí na chování spolupracovníků. Manipulace je projevem snahy vedoucího pracovníka přímo svým jednáním

spolupracovníky ovlivňovat. Zaměstnanec s motivací pracuje lépe než jeho, jinak stejný, kolega na stejné práci, plní více či méně disciplinovaně předepsané úkoly. Pokud není pracovník motivován, vzniká u něho nebezpečí, že se zaměří na kvalitní plnění jen těch úkolů, kde je anebo kde může být kontrolován (VODÁČEK a VODÁČKOVÁ 2001).

Kontrola je dobrá, avšak důvěra ji překoná (ROLÍNEK et al. 2003).

Lidé jsou motivováni svými potřebami – a to ať jsou si toho vědomi, nebo tak činí podvědomě. Tyto potřeby silně ovlivňují jejich myšlení a jednání. Když manažer tyto potřeby svých spolupracovníků pozná a vytvoří podmínky, aby jich mohli za přijatelné náklady svého úsilí dosáhnout, pak motivuje. Tam, kde člověk nevěří v to, co má dělat, nemůže být motivován. Stejně tak, když nevěří, že by jeho úsilí mohlo vést k úspěšnému konci (VODÁČEK a VODÁČKOVÁ 2001).

Vnitřní motivace znamená, že motivace k učení vychází z nitra jedince. Učení, které je motivování zvnějšku, je takový proces, který k učení využívá nějaké vnější motivace jako zkoušení či strach z toho, že neuspějeme. Učení motivované z vnějšku se zakládá na externím nátlaku, nevyvěrá z vnitřní potřeby učit se (ROBERTS 2004).

2.12.20 Odměny a tresty vs. pozitivní a negativní motivace

Kůň těžko bude považovat za odměnu skutečnost, že dobře kluše a cválá, couvá, zastavuje či naklusává. Jakákoliv odměna tedy záleží na tom, co provede jezdec. Ten nejlepší způsob, jak zvířeti dát najevo, že svůj úkol vykonalo dobře, je odměna představující něco dobrého k snědku. Ovšem toto pravidlo platí především u zvířat, která se krmí nárazově. Typickým příkladem jsou psi. Koně však patří do skupiny zvířat, která přijímají potravu v dlouhých periodách v průběhu celého dne. Malý kousek potravy, který jim zvlášť nabídneme, nepovažují za příliš důležitý (WILLIAMSOVÁ 1995).

Naplňte si kapsy pamlsky, jděte ke koni, strčte mu občas něco do huby, promlouvejte s ním laskavým hlasem a seznamujte se spolu. Zda už jste si ho získali, poznáte podle toho, že když vás zahlédne, pozdraví a přijde vám naproti, a hlavně, že se bude snažit odehnat ostatní koně, kteří se k vám pohnou. Dá vám tím najevo, že k vám patří a je ochoten pro vás udělat cokoli (BLAKE [s.a.]).

Nechceme, aby kůň spolupracoval pouze za pamlsek. Kromě toho zde hrozí velké nebezpečí zkažení koně, který vám neustále strká hlavu do kapes, hrabe nohou a když nic nedostane, začíná být agresivní. Nejprve se lidé musí naučit zacházet s koňmi bez pamlsků, a teprve když jsou upevněné základy, můžeme předpokládat, že kůň bude respektovat člověka, když řekne dost a tehdy je možné občas koně pamlskem odměnit (MANTLER 2001).

Nikdy nepřipusťte vznik asociace potravy s lidským tělem. Když predátor dostane hlad, musí si kořist najít, přiblížit se k ní, napadnout ji a ulovit ji. Býložravec žije jinak. Neustále vyhledává vhodnou pastvu. Pro koně není potrava trofej. Tráva mu neutěče. Majitelé mají své koně sice rádi, to však ještě neznamená, že jim rozumějí. Pokud člověk krmí koně z ruky, přímo si říká o to, aby kůň začal kousat. Někteří profesionálové při výcviku koní potravu používají. Jsem si jist, že profesionál, který o koních něco ví, může svoji práci dělat bez nežádoucích vedlejších účinků, s nimiž se setkávají lidé neškolení. Máte-li pro koně pamlsky, hodte mu je do žlabu, ať si je tam najde sám (ROBERTS 2005).

Aby kůň začal žvýkat a uvolnil se, pomůže podání pár pochoutek (PENQUITT 2003).

Nedotýkáme se na nose (je příliš citlivý), ale mezi očima (LYONS 2001).

Kůň má snadno zranitelné čelo; je na něm jen slabá ochranná kůže a navíc má mezi očima „slepé“ místo (BIRDOVÁ 2004).

Jednou z možných odměn je jemné podrbání v hřívě, které vlastně napodobuje způsob, kterým si koně projevují vzájemné přátelství. V žádném případě však neexistuje kůň, kterého by potěšilo silné plácnutí po plecích nebo po zadku. Poplácáte-li jej však jemně po plecích a

při tom na něj budete přátelsky promlouvat, pochopí poměrně rychle, že se jedná o odměnu. Pamlsky koni nemohou uškodit. Nic se však nesmí přehánět. Zpozorujete-li však, že zvíře začíná žebrať, bylo by rozumné odměny ve formě sladkostí omezit (VERSCHURE 2004).

Koně neplácejte, chápe to jako agresivní gesto (LYONS 2001).

Koně můžeme odměnit podáním pamlsku i ze sedla, necháme ho, aby si ukousl trávy, po zdařilém výkonu během výcvikové hodiny povolíme otěže, pochválíme hlubokým hlasem (MATOUŠEK 1996).

Dobry cvičitel má v kapse neustále nějaký pamlssek, kostkový cukr, oves nebo mrkev, podle toho, co má kůň nejraději (PAALMAN 1998).

Podání kostky cukru nebo kousku mrkve je nepodmíněný potravinový podnět, který vyvolá nepodmíněný potravinový reflex, jenž slouží k upřesnění návyku požadovaných cviků a posiluje důvěru koně k jezdcovi či ošetřovateli. Odměnou může být pohazení, které kůň přijímá jako příjemný dotek, laskavý hlas či po správně provedeném cviku nebo výkonu oddech v kroku, při vedení koně dlouhými otěžemi (DUŠEK et al. 1992).

Alfa zvířata ve stádě jsou alfa proto, že si dokáží získat více respektu nad těmi ostatními - a nepotřebují k tomu žádné pamlsky, nemusí se uchýlovat k žádnému přemlouvání. Pouze prosadí to, co chtějí - a jsou při tom na 100 % důslední (BINDER 1998).

Z koně nikdy nevytáhlo ani stéblo trávy. Neužívejte potravu jako odměnu (ROBERTS 2004).

Nejjednodušší a zcela přirozenou odměnou pro koně je odměna klidem, protože koně si velmi cení své energie a rádi si ji šetří. Když kůň provede správně nějaký cvik, vyhoví vašemu požadavku, nechejte ho chvíli v klidu postát (ŠVEHLOVÁ 2003).

Je-li obranou predátora útok, obranou koně je útek. Pro koně není – na rozdíl například od lva – po období intenzivního výcviku odměnou kořist, nýbrž odpočinek, ukončení útěku a návrat k přirozenému životnímu stylu, jímž je pokojné popásání (ROBERTS 2005).

Koně lákáme k procvičení otáčení hlavy mrkví, kterou mu držíme u žeber. S mrkví mezi předními nohama cvičíme sklánění hlavy a ohýbání krku. Dále můžeme pro cvičení pružnosti pohybovat se zvednutými končetinami (BAYLEYOVÁ 2006).

Podáním pochoutky čas od času trénujeme ohýbání krku (PENQUITT 2003).

Potrava může být podávána i proto, aby pomohla z paměti koně odstranit pocit nepříjemného zážitku při určitých úkonech, jako je například kování, stříhání apod. (WILLIAMSOVÁ 1995).

Nikdy nehladte koně v okamžiku, kdy se začíná bát nebo kdy je vystrašený (v bláhovém domnění, že ho tím uklidníte). Ve skutečnosti ho pouze odměňujete za to, že se bojí. Pohladte ho, teprve až se konečně dá do pohybu správným směrem (STEJSKALOVÁ [s.a.]a).

Pokud koně pochválíme za žádoucí chování, mluvíme o pochvalě nebo pozitivní motivaci. Pozitivní motivace mohou být přirozené (to je to, co koni dělá dobře – pamlssek, odpočinek, doteky na určité partie těla) nebo naučené. Koně můžeme naučit pochvalám. Většinou jsou to slovní pochvaly, které nejprve doprovázejí přirozenou pochvalu, potom jsou účinné i bez ní (ŠVEHLOVÁ 2003).

Paměť koní je velice dobrá. Pokud byl kůň za něco potrestán, bude si to pro příště pamatovat a vyhne se okolnostem, za kterých se mu to přihodilo (WILLIAMSOVÁ 1995).

Trest nebo odměna je něco, co obvykle následuje po činu, zatímco pozitivní nebo negativní zesilování působí během činu. Predátoři potřebují chválu, ocenění a peníze, kořist motivuje touha po pohodlí - je to naprosto odlišný způsob myšlení. Existuje mnoho způsobů, pomocí kterých může člověk přesvědčit koně, aby s ním chtěl zůstat. Jedním z nich je podávání drobných úplatků (např. v podobě tvrdého pečiva) – odměnu bychom měli ale případně začít podávat teprve tehdy, když si získáme respekt koně prostřednictvím přátelství (PARELLI 1993).

Koně na tresty nereagují. Nechápu nic z toho, co se stane později než bezprostředně po jejich jednání, a začnou se bát emocionálních reakcí predátora. Trest je agresivní čin. Je to čin pronásledovatele a často obsahuje zlost. Trest přichází příliš pozdě. Trestá-li člověk koně, ukazuje agresi a kůň ho bude vždycky vnímat jako pronásledovatele, kterému nelze důvěřovat (BIRDOVÁ 2004).

I nejnadanější cvičitel ví, že jsou okamžiky, kdy koně musíme trestat nejenom během výcviku, ale během jeho životní kariéry. Musíme však vědět, jak trestat účinně. Pokud si kůň trest zaslouží, musí následovat bezprostředně, nejlépe současně, po činu. Špatné vlastnosti koně jsou vždy získané (PAALMAN 1998).

Pokud už musíte použít síly, je daleko lepší, abyste to udělali jenom jednou, ale aby si to kůň opravdu pamatoval (BLAKE [s.a.]).

Dříve, než koně uhodíte, musí být absolutně přesvědčení o tom, že kůň nejedná z nepochopení nebo ze strachu, ale že skutečně zpochybňuje vaše vedení. Koně nikdy netrestejte v afektu (VERSCHURE 2004).

Kůň vás může kousnout ze stejných důvodů, jako své druhy ve stádu. Kousání však zvířeti v žádném případě nepovolujte. Vždy mu dejte vhodně najevo, že jste jeho „pánem“, například mírným třepnutím přes nozdry (VOGEL 1996).

Napadení v místě agrese je otevřeným vyhlášením války. Pokud se cvičitel rozhodne vynutit si na koni disciplínu zákrokem přímo v místě napadení, kůň to bude považovat za nepřátelský akt. Kůň díky svému založení útok opětuje. Cvičitel se tak podaří problém, který chtěl eliminovat, naopak rozdmýchat. Daleko účelnější je koně rozptýlit, než se k němu chovat agresivně (ROBERTS 2005).

Negativní motivace není trest, jedná se o odstranění negativního (nepříjemného) stimulu poté, co kůň učinil požadovanou věc (ŠVEHLOVÁ 2003).

2.12.21 Respekt

Slovo respekt v tomto případě není a nemůže být synonymem pro slovo strach. Respekt znamená, že se kůň vedle vás nebojí, že vám rozumí a důvěřuje. Není to věc snadná, ale bez vzájemného respektu se většinou nedá pokračovat v kvalitním tréninku (BOŘÁNEK 2005).

Koně jsou nesmírně rychlí a silní – pokud budou prosazovat svoje vyšší postavení pouze ve stádu, většinou nedojde k žádnému závažnému poranění. Budou-li uplatňovat nadřazenost vůči člověku, stanou se z nich nebezpečná zvířata až „zabijáci“. Proto je prvořadým úkolem každého majitele nebo ošetřovatele upevnit v koni už od narození přesvědčení, že každý člověk vždy stojí v hierarchii nad ním. Neznamená to, že koně budeme šikanovat musíme si však uvědomit, že kůň nemůže být z tohoto důvodu nikdy naší „rovnocenným kamarádem“, my musíme být pro něj „ten plnější, ale důvěryhodný kolega“.

Koně se velice rychle naučí, že ve vztahu s člověkem platí totožné zákonitosti jako ve stádě:

- podřízený kůň (hierarchicky níže) musí vždy nadřízenému (hierarchicky výše) (= člověku) uhnout,
- podřízený kůň nesmí nikdy nadřízeného (= člověka) předběhnout (princip vedoucí klisny),
- nadřízený kůň (= člověk) může kdykoli ostatní členy skupiny pobízet zezadu (princip vedoucího hřebce).

Na těchto zákonitostech stáda by měl být postaven celý výcvik koně (ŠVEHLOVÁ 2003).

Pokud nebude kůň člověka respektovat, proti koňské síle člověk moc šancí nemá (platí rčení: „Je snazší ovládnout deset deka koňského mozku, než sto kilo koňské síly.“) (BINDER 2000b).

Nikdy nesmíme zapomínat, že kůň je mnohem větší a silnější, než jsme my. Je proto přirozené, že na koně nelze působit faktorem nadřazenosti vlastní síly. Kůň přesto musí

provést to, co od něho žádáme. Nikoliv však proto, že se bude bát, a povely bude vykonávat ze strachu, ale proto, že je chce udělat (VOGEL 1996).

Dominantní kůň potřebuje přísnou disciplínu. Takovému jedinci musíte dát najevo, že jste to vy, kdo tady o všem rozhoduje. Vyžaduje to však určitý čas, než to pochopí a přijme, protože byl zvyklý na to, že příkazy dával on (BLAKE [s.a.]).

Pohled koně by měl být neustále zaměřen na člověka. Pak na něj také může daleko rychleji reagovat. Kůň musí mít pocit, že jsem pro něho teď to nejdůležitější na světě (PENQUITT 2003).

Když jen lehce nakročíme a kůň se vydá za námi, je to respekt. Mnoho koní chodí "přes" lidi, chtějí stále dopředu. A to jsou koně, kteří právě respekt nemají. Ale tam, kde stojím, prostě nevede úniková cesta. Stejně je to u ježdění. Pokud při ježdění jdou koně stále proti udidlu, nemají mnoho respektu (BINDER 1998).

Kůň je stádové zvíře, a proto vyžaduje určitá pravidla chování. Má snahu zařadit se do jistého hierarchického postavení i ve vztahu k lidem. Otázkou je, zda se ten určitý člověk umí chovat jako dominantnější jedinec – je jasné, že i u lidí stojí různí jedinci na různých stupních „lidské hierarchie“ a jsou jedinci, kteří budou podřízeni každému a často i svému koni či jinému zvířeti (ŠVEHLOVÁ 2003).

K respektu se dopracujeme se k němu přes šest druhů pohybu, kterými se kůň může pohybovat: vpřed, vzad, doprava, doleva, nahoru a dolů. Pomocí nich od nás může utéci, může nás odmítnout respektovat a může nás akceptovat. Kůň je ochoten člověka respektovat, když člověk dodržuje čtyři základní pravidla - čtyři druhy odpovědnosti. Ty u člověka tvoří: jednat jako partner a ne jako predátor, mít nezávislý sed, myslet jako kůň, přirozeně se soustředit. Čtyři druhy odpovědnosti koně jsou: chovat se jako partner a ne jako kořist, nesmí měnit rychlost, nesmí měnit směr, musí se dívat, kam jde. Při jízdě na koni existují tři způsoby, jak získat respekt koně: Jezdit s plným nasazením, při ježdění používat jednu otěž, být uvolněný a mít nezávislý sed. To, co se děje v naší mysli, ovlivňuje i naše tělo, a to ovlivňuje koně (PARELLI 1993).

Platí základní pravidlo – dokud nemám důvěru, nemohu pracovat na respektu (MANTLER 2001).

2.12.22 Vodění

Vodění koně na ruce na procházky je starou jihoevropskou a severoafrickou metodou jak upevnit vztah mezi člověkem a mladým koněm a navzájem se poznat. Na procházce vodíte koně z obou stran, i kdybyste ho v budoucnu častěji vodili po své pravé ruce. Cílem celého „hraní“ na jízdárně a procházek na ruce je vychovat koně, kterého můžete kdykoliv odvést od stáda, který vás bude bez odporu a v klidu kamkoli následovat, přizpůsobí se vašemu tempu chůze, nechá se kdykoli zastavit a bude v klidu stát a čekat na další pokyn (ŠVEHLOVÁ 2003).

Kůň by měl být uvolněný, snížit hlavu – teprve při snížení hlavy nasazujeme ohlávku. Ohlávku se koně nejprve dotýkáme na krku a jdeme pomalu k hlavě, při snížení hlavy nastavíme koni ohlávku, aby do ní vložil hlavu a dle potřeby mu pomůžeme. Během vodění kráčíme vedle koně, nikoliv před ním. Pozice hlavy koně by neměla jít ani před vodičem. Vodítko má být mírně prověšené. Držíme ho v ruce nadhmatem, to znamená, že hřbet ruky směřuje vzhůru. Konec vodítka jistí levá ruka. Pravým loktem si udržujeme odstup od koně (KOVÁŘ 2003).

Chceme docílit toho, abychom za vodítko nemuseli tahat, aby bylo stále povolené. Převáděno do praxe: pokud nás kůň nebude poslouchat, nebude nás vnímat, tak si zahrajeme na hřebce, který by řekl: „Prosím, jdi rychleji!“ nebo prostě: „Uhni!“ Jestliže bude kůň pomalý, nebo nebude chtít poslechnout vůbec, bude "kousnut" koncem vodítka po zádi.

Vedeme-li koně na levou ruku, stává se ruka blíž ke koni, tj. pravá, vedoucí klisnou a ruka dál od koně, tj. levá, hřebcem. Takže vedoucí klisna řekne: „Jdeme!“ a hřelec se postará o to, aby to tak bylo. Touto hrou (řídící hra) si koně vysvětlují, kam mají jít, kterým směrem - podle jednoduchého vzorce buď - a nebo. Nic jiného pro ně neexistuje. Buď ustoupíš, nebo budeš kousnut. Koně to dělají na fáze. Kůň by nešel a nekousl nebo nekopl by okamžitě (BINDER 1998).

Většina vodičů vede koně tak, že kůň jde vedle jeho pravého ramene. Jiné výcvikové metody zdůrazňují respektování osobního prostoru trenéra. Kůň musí zůstat ve svém prostoru a do trenérova vstoupit jedině tehdy, je-li k tomu vyzván. Trenér jde po straně, ale před koněm. Jde o to, aby se kůň naučil jít za vámi, otáčet i zastavovat a přitom zachovával „zdvořilý“ odstup (BAYLEYOVÁ 2006).

Bude-li mít mladý kůň poloprázdné vědro, vezmu mu jej a vyjdu na dvůr. On do něho strčí hlavu a pustí se za mnou. Tím se mi ho podaří odvést, kam budu chtít, aniž bych mu nasazoval ohlávku. Asi po dvou dnech už neponesu vědro za sebou, ale dám ho před sebe a on bude muset jít vedle mne, aby na něj dosáhl. Když se dostaneme tak daleko, že ho mohu s paží okolo jeho šíje vodit kam chci, nebude už problém přehodit mu přes hlavu nějaký provázek a vodit ho za něj. Až si s provázkem okolo krku strčí hlavu do vědra, už ani nezaregistruje, že jsem mu nasadil ohlávku. Vše musí probíhat zcela přirozeně, bez jakéhokoliv odporu (BLAKE [s.a.]).

Nikdy by přitom nemělo dojít k měření sil mezi koněm a člověkem (PENQUITT 2003).

Hříbě učíme být vedené tím, že ho přimějeme chodit ze strany na stranu a ne dopředu – učíme ho na obou stranách reagovat na tlak. Nos koně by měl být vždy v úrovni našeho pravého ramene. Kdykoliv zastavíte, měl by zastavit kůň a udělat dva kroky dozadu. Když couvnete, kůň by měl couvnout. Když přistoupíte k jeho pravé přední, měl by se otáčet okolo zádí. Když se otočíte doleva, kůň by měl jít vedle vás. Když se k němu otočíte čelem a chcete, aby pohnul zádí, měl by zadníma ustoupit (LYONS 2001).

Ke koni přistupujete vždy z levé strany. Vlevo byste měli jít, když koně vedete, zleva také koně strojíte, z levé strany byste měli i nasedat (VERSCHURE 2004).

Vodění není pro toto zvíře přirozené. Tradičně se vodí kůň po „bližší“ straně, u většiny lidí tedy po pravé. Důležité je, aby byl vždy po naší silnější paži. Vodění trénujeme po obou stranách. Při vedení jdete na úrovni plece koně. Budete-li příliš vepředu, koně spíše táhnete za sebou. Navíc mu poskytnete příležitost ke vzpínání (VOGEL 1996).

Koně se obvykle vodí zleva. Tomuto způsobu přiosobili svalový a nervový systém, takže pravá strana těla bývá poněkud strnulá a toporná. Je třeba uvést obě strany koně do rovnováhy (BAYLEYOVÁ 2006).

Vodit hříbě bychom měli už od malička. Znáám chovatele, kteří vždy vodí na provaze jednoho nebo dva mladé koně po pastvině, když kontrolují dobytek, se kterým mladí koně běhají. Dosáhneme tím těsného spojení člověka a koně (PAALMAN 1998).

Jestliže hříbě umí vykročit na vodítku po našem boku, je čas, aby se naučilo reagovat na změny v držení těla člověka, což je předstupeň nácviku zastavování. Vykročíme přímo vpřed v mírném předklonu. Po několika krocích zrychlíme a ještě více se předkloníme. Po dalších několika krocích zase zvolníme – zkrátíme krok a narovnáme trup. Hříbě by mělo náš pohyb sledovat a zpomalit. Pokud to neučiní, krátce a důrazně škubneme vodítkem dolů. Po spolehlivém provedení je čas hříběti představit povel „hou“ (whoa)- zastav (LEČÍKOVÁ 2003).

Jdeme na levé straně koně. V lepším případě kůň poslechne již na hlasový povel a zůstane stát. Když kůň nezastaví, jdeme dál a použijeme další pomůcku – zvednutí levé ruky, ve které držíme tušířku s vystrčenou rukojetí. Když ani to nepomáhá, tak koně ihned klepneme tušířkou přes nos a trhneme vodítkem. Pokud zastavení nebylo uspokojivé,

necháme koně pár kroků zacouvat. Později jako signál k zastavení stačí řeč těla, tedy zastavení člověka (PENQUITT 2003).

2.12.23 Hřebci

Bůh řekl hřebci: „Tvým úkolem na Zemi je pářit se s klisnami a plodit potomstvo.“ Hřelec na svobodě žere a spí, aby přežil, většinu času však chodí a hledá klisnu. Naučíme ho, kdy má poslouchat svůj vnitřní hlas, kdy je možné se pářit a kdy ne. Protože má tak silný životní cíl, potřebujeme na něj při výcviku více času (LYONS 2001).

Je třeba mít na paměti, že každý hřelec je výrazně ovlivňován svým rozmnožovacím pudem, který má na jeho psychiku často větší dopad než výchova k poslušnosti (VERSCHURE 2004).

Agresivní hřebci mohou být při praktikování metody Join-Up značně problematičtí. S mladými hřebci by měli pracovat profesionálové, nikoliv amatéři. K agresivnímu mladému hřebci je třeba přistupovat jako k problémovému koni, jehož chování vyžaduje nápravu. Jestliže se u klisničky začnou projevovat charakteristiky alfa klisny, mělo by s ní být zacházeno v podstatě stejně jako s agresivním hřebcem (ROBERTS 2005).

Důslednost, se kterou je nutné zaměstnat hřebci hlavu, musí být podpořena fyzickou vytrvalostí (SVOBODOVÁ 2007).

Člověk by měl být schopen koně rychle zvládnout a měl by být vybaven schopnostmi a vědomostmi, aby toho buď dosáhl, nebo aby se do práce s takovýmto zvířetem vůbec nepouštěl. Chyby mohou být nebezpečné (ROBERTS 2005).

Staví-li se kůň na zadní, může to být z radosti, ale také z odporu a vzdoru. Jestliže si kůň tento zlovyk osvojí, může se tak později chovat vždy, když po něm budete vyžadovat něco pro něj nemilého či složitého. Klepnete-li koně v takové chvíli přes břicho, lekne se a uvědomí si, že si nechrání ani břicho, ani varlata (VERSCHURE 2004).

2.12.24 Bezpečnost

Kůň, který je klidný a přemýšlí, bude pro ježdění mnohem bezpečnější než kůň, který je plný potlačené energie, napjatý či rozrušený nebo se bojí (BIRDOVÁ 2004).

Při práci potřebujeme nejen fyzickou, ale i psychickou přítomnost koně, nejbezpečnější a nepostradatelné k učení je získat pozornost koně. V momentu, kdy ztrácíte kontrolu, to kůň už ví (LYONS 2001).

Vůdčí, sebevědomí koně, kteří ignorují svého majitele tím, že mu šlapou na nohy nebo trhají vodítkem, ještě nedostali základní lekci správného chování. Postarejte se o ni. Již před obsednutím s ním pracujte na ruce, tak jak je to obvyklé u westernového ježdění (VON DER SODE 1996).

Jednoduchá změna prostředí a denní rutiny má výrazný efekt. Je to nejsnazší způsob, jak koně přimět, aby přistoupil na přeučování a změnil své dosavadní reakce. Kůň si totiž v novém prostředí není tak jistý a hledá vedení, podporu. Přemístění do něj vede k výrazné změně chování většiny domestikovaných zvířat (BIRDOVÁ 2004).

Mějte na paměti, že celé je to „hra“, ale ne „zahrávání si“. Musíte přesně vědět, co po koni chcete, a také to důsledně požadovat. Jinak se snadno stane, že si on začne sám určovat pravidla hry a hierarchie se obrátí (ŠVEHLOVÁ 2003).

Je dobré předem znát své hranice a zůstat za všech okolností v bezpečí. Snažte se všechny situace plánovat předem. Situace, na které nestačíte - nevyvolávejte. Musíte znát hranice svých možností a pokud na něco nestačíte, řešte to později (BOŘÁNEK 2005).

Uvědomte si, že nejen vy máte v kruhovce na vodítku koně, ale také on vás (LYONS 2001).

Jeздеcký sport je riziková zábava. Koně jsou nepředvídatelná a silná zvířata a někdy může být nebezpečné i prosté odvádění z pastviny (BIRDOVÁ 2004).

Vyhánění koně na pastvu může být pro nezkušeného chovatele spojeno s mnoha potížemi. Kůň je přitom většinou silně rozrušen, neboť se těší na budoucí volnost. Při vedení se nikdy nenecháme koněm tlačit ani táhnout. Při vstupu na pastvinu zvíře pevně držíme a zavřeme vrata. Koně zavedeme dostatečně daleko od ohrazení. Potom ho otočíme, aby viděl na vrata. Pohladíme ho a pomalu mu sejmeme ohlávku. Znovu ho pohladíme a o krok ustoupíme. Nikdy ho neplácáme po krku nebo po zádi, neboť to pro koně může být pokyn k běhu. Pozpátku dojdeme pomalu k vratům, přičemž ho stále pozorujeme. Kůň nás nikdy nesmí následovat. Kdo nedovede odchytil koně na pastvě, neměl by jezdit. Bohužel někteří koně mají s odchylem špatné zkušenosti a podle toho se i chovají. Proto se snažíme pokaždé, když přijdeme na pastvu, koně cvičně chytit a vždy také odměnit pamlskem, ale i vlídným slovem. Kůň si tak začne spojovat chycení s čímsi velmi příjemným. Ke koni se přibližujeme klidně, vždy z levé přední strany. Ruku s ohlávku máme přitom ukrytou za zády. Po celou dobu na něho mluvíme. Kůň je ve své podstatě velmi zvědavé zvíře. Jakmile se k němu přiblížíme a on nás pozná, zpravidla se k nám začne sám přibližovat. Natáhneme volnou ruku a nabídneme mu pamlsk. Jakmile si bere krmivo z naší dlaně, nikdy ho nepoplácáváme, ani nehladíme po krku a hřívě. Klidně mu ukážeme ohlávku. Jakmile mu položíme vodící řemen na krk, zvíře nám většinou již neuteče. Po nasazení dáme zvířeti zřetelně najevo, že nás svým chováním potěšilo (nejlépe poplácáním po krku). Ustupuje-li kůň před námi, nerozeběhneme se za ním. Pokračujeme dále v klidné a pomalé chůzi. Nedáváme na sobě znát hněv, ale naopak lákáme koně na pamlsky (VOGEL 1996).

Je třeba mít na paměti, že ať s koněm děláte cokoli, vždy jde o výcvik. Lidé s dobrými návyky produkují dobré koně a naopak. Když vstupujete do stájového boxu, abyste si koně vyvedli, měli byste dodržovat všechny zásady metody Join-Up. Ve větší ohradě bude zapotřebí ujit kus cesty, abyste dosáhli stejných výsledků. Koně nechytám, nýbrž ho nechám, aby si on „chytil mě“. Svými gesty a pohyby, díky nimž kůň chce být v mé blízkosti. Cvičitel, který koně pronásleduje a pokouší se ho chytit, se v průběhu svého snažení snadno rozčílí. Po dlouhé honičce, která vyčerpá koně i člověka, se koně obvykle nakonec podaří chytit. Člověk je v této fázi často vzteklý a hrubě na koně hodí ohlávku. Zachází s ním drsně. Proč by se měl kůň přistě nechat chytit, když se k němu takto chováme? Kromě toho, když člověk zvíře honí, často se mu dívá přímo do očí. To ovšem v jazyce equus znamená „jdi pryč“. Pokud problémy s chytáním koně ve volném prostoru přetrvávají, aplikujte metodu Join-Up v sedle druhého koně. Umožní vám to překonávat potřebnou vzdálenost (ROBERTS 2005).

To, co koně chápou a akceptují, je přibližování a oddalování - což je typické chování kořistního zvířete. Když se přiblížíme, zůstaneme stát a na chvíli ustoupíme, poskytneme koni dostatek času, aby zjistil, co jsme zač a jaké máme úmysly, přesvědčíme ho, že nejsme tak špatní, jak si zprvu o nás myslel. Při všem, co děláte se svým koněm, dbejte na to, abyste nepoužívali přímočaré myšlení, jak by to udělal predátor. Když přistupujeme ke koni, neměli bychom mu podávat dlaň, ale hřbet ruky k očichání. Ruka podaná dlaní nahoru je ofenzivní, hřbetem nahoru je defenzivní - a má také nejvíce pachů (PARELLI 1993).

Když koně přivedeme do výběhu, neměli bychom ho nechat hned běhat a kozlovat, protože pak hrozí nebezpečí, že kůň exploduje pokaždé, když se kopytem dotkne půdy.

2.12.25 Vhodná doba pro začátek výcviku

S přípravným výcvikem hříběte lze začít v podstatě v kterémkoliv věku, před odstavem nebo až po něm. Malé hříbátko, které ještě nebylo odstaveno, se dá snadněji zvládnout prostě proto, že je malé. Na druhou stranu jeho pozornost udržíme jen pár

prchavých minut, protože bude hledat matku. Je zřejmě výhodnější začít s výcvikem až po odstavu, kdy hříbě získá víc sebedůvěry a nemyslí jen na matku (LEČÍKOVÁ 2003).

Pokud chceme začít brzy s intenzivním výcvikem, pořídíme si asi tříletého koně a k seznámení využijeme letní období. V létě také máme více možností k tréninku. Koně jsou díky pobytu na pastvině vyrovnaní a vnímaví pro první lekce (PENQUITT 2003).

Koně nejsou skutečně dospělí, dokud nedosáhnou pěti nebo šesti roků věku. Ale pokud s nimi nezačnete něco dělat dříve, dočkáte se šestiletého nevychovatelného divocha. Nejlépe je začít s výcvikem na jaře, když jsou hříběti dva roky, a věnovat mu přibližně deset hodin kvalitního času. Když kůň překoná případné trauma, způsobené přítomností člověka na svém hřbetě, pusťte ho až do podzimu na pastvinu. Potom mu věnujte dalších deset až dvacet hodin a znovu ho pusťte na svobodu. Na jaře, kdy jsou hříběti tři roky, s ním pracujte dvacet hodin a znovu ho pusťte na pastvinu. Totéž opakujte na podzim, kdy s ním pracujte dalších dvacet až čtyřicet hodin. Když je váš kůň čtyřletý, je fyzicky mnohem vyspělejší a psychicky stále přizpůsobivý a schopný se učit. Hodně s ním jezděte na vyjížděky do přírody, hoňte dobytek nebo dělejte to, co mu pomůže uvolnit nahromaděnou energii, ale nikdy ho nepřepínejte. Během jara a léta mu věnujte 200 hodin času a na podzim mu dopřejte kvalitní, dlouhý odpočinek. Když kůň dovrší stáří pěti let, dejte se do práce (PARELLI 1993).

Začínáme-li pracovat s mladým koněm, měli bychom tak učinit brzy na jaře. Kůň bude po zimě klidnější, protože pastva není tak bohatá. Dokud na koni nezačneme jezdit, je zbytečné, dokonce i nebezpečné ho příliš krmit (stačí kvalitní píce, potřebuje-li jádro, pak je vhodnější ječmen, otruby, žádný oves, nebo jen trochu, minerály a vitamíny). Práce ze země a na lonži není nijak fyzicky náročná, proto kůň nepotřebuje žádný přírůstek krmiva. Byl by tak jen bujnější, silnější a tím i vzpurnější (ŠVEHLOVÁ 2003).

Dobré je udělat s koněm práci ze země, ve dvou, třech letech ho obsednout, pak pustit znovu na pastvu a začít ho jezdit jako tříletka (KOVÁŘ 2003).

2.12.26 Lonžování, lonžovací kruh, kruhová ohrada

Mnoho lidí na celém světě ve své zaslepené nevědomosti odmítá práci s koněm na lonži, protože ji považuje za „nepřirozenou“. Poté, co se dostane trochu pod pokličku jezdeckého umění, uzná, že na lonži se dá kvalitně a citlivě připravit mladý kůň k obsednutí. Pouze ti nejlepší a nejcitlivější jezdci mohou připravit koně pouze prací v sedle (ŠVEHLOVÁ 2003).

Jedna z nejběžnějších konfliktních situací je například lonžování koně klasickým způsobem. Vodicí ruka drží lonž a je spuštěná podél těla nebo v lepším případě ukazuje směrem na koně. V druhé ruce drží člověk většinou lonžovací bič a hrozí koni směrem na zadní část těla. V té chvíli kůň neví, kterým směrem se má vydat, a tlak vytvářený směrem na jeho zadní část chápe jako signál „zastav a schovej si zadek“ (BOŘÁNEK 2005).

Hlavní argument odpůrců lonžování zní, že kůň na lonži je nucen tlakem ze strany k pohybu kupředu, kdežto při práci pod sedlem nebo při jiných typech výcviku mu tlakem ze strany dáváme povel k pohybu do strany (BAYLEYOVÁ 2006).

Metody, používané při laterálním lonžování, jsou založeny na přirozených pohybech koní, na způsobu, jakým koně uvažují ve stádě a na tom, co by dělali, aby přiměli ostatní koně, aby je respektovali a reagovali na ně. Laterální lonžování je komunikační systém mezi člověkem a koněm. Vede k tomu, že daných pohybů dosahujeme způsobem, který souběžně s tělem koně procvičuje také jeho mysl, což koně psychicky zdokonaluje. Oproti tomu při normálním lonžování cvičitel trénuje pouze tělo koně a neuvažuje přitom nad možností vzájemné komunikace (PARELLI 1993).

Jednoduchým lonžováním mám na mysli lonžování na jedné jednoduché oprati upevněné koni na hlavu. Kůň nemůže udržet rovnováhu vlivem jednostranného narušování

těžiště oprati, nemluvě o hmotnosti člověka, který ji drží. Takto lonžovaný kůň bude při pohybu v kruhu nejspíš vytáčet hlavu ven stranou od osy těla. Jednoduché lonžování působí škodlivě i na pletenec pánevní a na zád' koně. Poškození psychologické (zaviněné stresem z bolesti) i fyziologické je obzvláště patrné u nedospělých zvířat mladších tří let. V podmínkách kruhové výcvikové ohrady s pevnými stěnami vysokými dva metry je daleko lepší trénovat bez opratě a tempo i směr ovlivňovat komunikací se zvířetem. V případě jednoduchého lonžování nedochází k tak výraznému vychýlení hlavy v případě, že přemístíme upínku opratě z horního kroužku nánosníku na kroužek pod bradou (ROBERTS 2005).

Lonžování je velice užitečnou pomůckou v mnoha situacích:

- na lonži si mladý kůň zvyká na spolupráci s člověkem, na práci pod sedlem nebo v postroji,
- lonžováním doplňujeme a podporujeme i další výcvik jezdeckého nebo kočárového koně,
- na lonži koně vidíme,
- tato metoda je výbornou pomůckou při výcviku koní s exteriérovými nedostatky nebo vadami,
- můžeme tak také napravit mnohé koně jinak zkažené nesprávným ježděním, tréninkem nebo zapřáháním,
- pro vypohybování koně, který byl nemocen, je v rekonvalescenci nebo z jiného důvodu se na něm nemůže dočasně jezdit,
- je vhodnou metodou pro dosažení vyššího shromáždění a naučení cviků vysoké drezury. Obecným cílem lonžování koně je, aby kůň chodil tak, jak má chodit pod jezdcem a dělal to, co má pod jezdcem dělat. Kůň má jít dopředu svižně, uvolněně, pravidelně, nemá spěchat ani se loudat, má jít ve stopě - tedy po obvodu kruhu mírně ohnutý podle průměru kruhu. Kůň má jít na přílnutí. Jeho hlava, krk a hřbet má být vyklenutý, hřbetní, bederní i hýžďové svaly musí pracovat, zadní nohy kráčí impulsivně. Podle stupně výcviku budeme po koni požadovat různou míru shromáždění, napřímení a podsazení. Pohybování koně na relativně malém kruhu představuje dosti velkou a nepřírozenou zátěž pro jeho pohybový aparát. Kromě toho je pro koně tato činnost náročná také psychicky. Vlastní práce na lonži by neměla trvat déle než 20 – 30 minut, společně s uvolňovací fází a protažením po práci déle než 60 minut (ŠVEHLOVÁ 2003).

Ohlávka vyhovuje k lonžování pouze velmi citlivých koní, kteří za ni netahají. Jinak by se měla kombinovat s řetízkem (PENQUITT 2003).

Na stájové ohlávce bychom neměli lonžovat vůbec nikdy, a to ani velmi mladé koně, kteří ještě nejsou zvyklí na žádný jiný způsob uzdění a nejsou příliš silní. Jednak s nimi i na pouhé ohlávce může být poněkud obtížná manipulace, jednak je ohlávka příliš měkká a volní, snadno nebude po hlavě koně pohybovat, může tak dřít, tlačit, nebo se smeknout na stanu a poranit například oko. Také je zde velké riziko „psychologického působení“ na koně – se stájovou ohlávku na hlavě koník „neví, že jde pracovat“. Obnosek (obnosková uzda) je nejvšestrannější a nejvhodnější pro lonžování koně jakéhokoliv věku a temperamentu. Tlakem na nosní kost zlepšuje ovladatelnost koně, aniž by tím zasahoval do jeho huby (ŠVEHLOVÁ 2003).

U klidných koní je možné připnout lonžovací otěž přímo k vnitřnímu kroužku udidla. U živějších koní je dobré vést lonžovací otěž vnitřním kroužkem udidla přes hlavu koně a pak dolů, do vnějšího kroužku udidla, kde je připnuta – tak je možné lonží lépe ovládat hlavu koně. Lonžovací otěž je u mladých koní možné zajistit tak, že ji připneme ke kroužku udidla a zároveň k nánosníku uzdečky (BAYLEYOVÁ 2006).

Bezpečným způsobem je, když lonž připneme k vnitřnímu kroužku udidla a zároveň k nánosníku na uzdečce. Bude-li kůň táhnout ven, nánosník nám zabráni protáhnout udidlo hubou koně; nevýhodou tohoto způsobu je, že trochu narušuje působení lonže na udidlo a tedy i jemnost pomůcek otěží (ŠVEHLOVÁ 2003).

Lonžování s obříšníkem je dalším důležitým krokem jako příprava k nasedlání koně (DUŠEK et al. 1999).

Při prvním postrojování obříšníkem stojí pomocník po celou dobu u hlavy koně a chlácholí a rozptyluje ho, aby příliš nevnímal, co se děje na jeho zádech a nechtěl se tomu bránit (ŠVEHLOVÁ 2003).

Typický kruhový výběh má asi 15 metrů v průměru, boční stěny jsou pevné a až 2 metry vysoké. V ideálním případě by měla ohrada sahat až k zemi tak, aby mezi povrchem a ohradou nezůstával žádný prostor kam by mohl kůň při sklouznutí vsunout nohu a riskovat úraz. Práce v kruhu kde není žádný roh, v němž by bylo možné se před člověkem schovat a otočit se k němu zadkem, ubírá ze sil a vzdoru koně neuvěřitelně mnoho (LEČÍKOVÁ 2003).

Nezkušený kůň se nechá vést hrazením, nelehá si do lonže, ani ho to „nevynáší“ z kruhu ven. Obecně platí, že hrazení by mělo být vysoké asi 2 metry, aby je kůň nemohl přeskočit. Koně bychom měli lonžovat na co největším kruhu. Velikost kruhu je však na druhé straně omezená tím, že cvičitel musí mít neustále možnost koně na lonži ovládat, takže nemohou být od sebe příliš daleko (ŠVEHLOVÁ 2003).

Lonžování je dobrou příležitostí k tomu, aby si kůň dále zvykal na váš hlas a hierarchii mezi vámi. Doporučený průměr lonžovacího kruhu je přibližně 13 metrů (VERSCHURE 2004).

Neposlušnost koně na lonži zvyšuje pocit převahy koně nad člověkem a ztěžuje další spolupráci (MARŠÁLEK 1998).

Lonžovací kruh má mít průměr 12 – 12,5 m. Pokud je to možné, mladý kůň by neměl být nikdy lonžován na volném prostranství (PAALMAN 1998).

První způsob držení lonže a biče říká, že kůň na lonži se má pohybovat mezi dvěma rukama – rukou s bičem a rukou s lonží. To znamená, že lonžujeme-li koně na levou ruku, držíme lonž v levé ruce a bič v pravé. Při lonžování na pravou ruku, musíme bič i lonž prohodit. Mezi bičem a lonží vzniká prostor pro komunikaci postojem těla. Druhý způsob se zakládá na tom, že každý člověk má jednu ruku citlivější. Tou rukou by měla vždy vést lonž. U praváků je jemnější levá ruka, protože je slabší, proto mají praváci držet lonž v levé ruce, bič v pravé (ŠVEHLOVÁ 2003).

Nejvhodnější je lonžovací kruh o průměru 18 – 20 m, ohraničený asi do výšky 1,50 m. Při lonžování držíme lehce napnutou otěž vždy v té ruce, na kterou kůň chodí (DOBEŠ 1997).

Pro mladé či nezkušené koně nebo koně, kteří příliš chvátají nebo se snadno plaší potřebujeme kruh větší – optimální průměr kruhu bude 20 metrů. Když lonžujeme koně klidného a naučeného chodit na lonži, kdy nám půjde i o podélné ohýbání, zvolíme kruh o průměru asi 14-15 metrů (ŠVEHLOVÁ 2003).

Nezůstávejte při lonžování pouze na místě na délku lonže, ale chodte s koněm a zvětšujte tak kruh až na 20 metrů (VON DER SODE 1996).

Nepozorné a líné koně můžeme silněji motivovat a získat jejich pozornost, když jdeme na lonži s nimi. Jsme tak koni blíže a máme na něho větší vliv (PENQUITT 2003).

Lonžujeme-li nezkušeného koně, bude lepší opisovat s ním menší či větší kruh a svými pohyby a kroky napodobovat ruch, ve kterém ho chceme udržet. Kůň tak lépe pochopí, co po něm chceme. Postupně můžeme tuto řeč těla omezit na minimum. Během první „lekce“ na lonži, možná i několikrát později, budeme potřebovat ještě jednoho pomocníka. Ten vede koně na vodítku nebo lonži po obvodu lonžovacího kruhu (ŠVEHLOVÁ 2003).

Díky tréninku vedení na distanc je kůň na lonžování dobře připraven a nepotřebujeme pomocníka, který by nám zpočátku pomáhal (PENQUITT 2003).

Je chybou, jestliže lonžující před koněm couvá. Kůň musí mít zafixováno, že bič udržuje jeho odstup od člověka. Nikdy se ke koni neotáčíme zády. Nemůžeme vědět, co ho napadne, nebo poleká. Je důležité, aby ježdění lonžování doplňovalo, nikoliv nahrazovalo. Nikdy nenechávejte koně „vylítat“ se v lonžovacím kruhu nebo na jízdárně, kde jindy

normálně pracuje. Kůň by si měl spojit určitá místa s volností (výběh, pastvina), jiná místa s prací (jízdárna, lonžovací kruh).

Lonžování podle „přirozených metod“ je, že pomocí známých signálů (tělem, hlasem, bičem) postupně posíláme koně dál od sebe a zvětšujeme tak vzdálenost mezi námi a koněm, až nakonec zůstaneme stát „uprostřed kruhu“ (nejlépe 20 metrů v průměru) čelem šikmo ke koni a kůň se bude pohybovat okolo nás. Cílem je, aby kůň chodil okolo cvičitele na kruhu v rovnoměrném tempu, nesnažil se jít dovnitř ani ven, na povel měnil tempo i chody...tento požadavek je stejný jako u „klasických výcvikových metod“. Z toho vyplývá, že obě cesty směřují ke stejnému cíli a mohou se navzájem různě kombinovat a doplňovat (ŠVEHLOVÁ 2003).

Základní myšlenka kruhové ohrady je, že dává koni relativní pocit svobody a možnost výběru. Veškeré obavy, které z vás má, může zahnat velmi rychle pocitem, že je možné od vás kdykoli odejít. Koně jsou velmi chytrí a pokud uběhnou několik kol, což může ve skutečnosti představovat velkou vzdálenost, a najdou vás na stejném místě jako předtím, začnou o tom přemýšlet. Příště budou hledat jiné odpovědi. Jiná řešení. Jestliže kůň pozná, že je relativně svobodný, že může kdykoli utéci, začne pocíťovat větší potřebu k zastavení a uvažování. Zde na tomto příkladu je již vidět rozdíl mezi klasickým lonžováním a kruhovkou. Pokud kůň při lonžování začne mít strach, většinou mu při pokusu o útěk člověk zabrání nepříjemným tlakem na ohlávku a někdy i křikem a prudkými gesty. Naopak v kruhovce má kůň relativní pocit svobody a může si sám zvolit. Kůň se učí v kruhovce spolupracovat, ale zároveň si udržuje individualitu a nezávislost (BOŘÁNEK 2005).

Koně volně žijící v přírodě (divocí) se pohybují do kruhu, ať již za vodou nebo za potravou. Kruh je náš pomocník v komunikaci s koněm současně s řečí našeho těla. Velikost kruhovky musí být taková, aby byl vždy zajištěn dostatek bezpečného prostoru pro mě a koně, v případě malého prostoru si kůň (hřebec) chrání svoji „bezpečnostní“ zónu a má tendenci vyhnat člověka ze svého teritoria. Ideální je průměr 15 – 20 m. Kůň by neměl vidět přes ohradu, doporučuji 180 až 200 cm (KOVÁŘ 2003).

K výstavbě kruhových ohrad se používá celá pestrá škála materiálů počínaje kládami přes fošny a prkna a konče kameny nebo dokonce pneumatikami. Stavím kruhové ohrady vysoké zhruba 2,5 m o průměru 16 m z pevných dřevěných fošen. Výška 2,5 m je pro běžné jezdecké koně optimální. Pro islandské koně, velšské poníky s kohoutkovou výškou 110 – 120 cm je vhodnější výcviková ohrada o průměru 15 m. Pro teplokrevníky, jejichž kohoutková výška přesahuje 160 cm je vhodnější průměr 17 – 18 m. Při určování velikosti ohrady dbám především na to, aby v ní kůň mohl pohodlně a vyrovnaným krokem cválat (ROBERTS 2005).

Kruhovka by měla mít průměr 15 m (obvod 48 m) až 18 m (obvod 57 m), neprůhledné kolmé stěny, výšku alespoň 1,80 m a 10 – 15 cm vrstvu měkkého materiálu. Nevýhodou obdélníku nebo čtverce je to, že se kůň zarazí v rohu a pravděpodobně otestuje pevnost ohrady. Nemůžete koni poručit, aby se nehýbal a kůň si nemůže dovolit rozhodnout se, že prostě zůstane stát kdykoliv si zamane. Chce-li běžet, nezastavíme ho, ale můžeme mu určit směr a tempo, jak dlouho musí běžet a kdy smí zastavit. Abychom koně motivovali při práci v kruhovce, používáme jeho svaly a plíce. Nejde o to, abychom ho honili, ale o to, abychom kontrolovali jeho pohyb (LYONS 2001).

Velikost kruhovky by se měla pohybovat v rozmezí 16-20 metrů. Můžete vidět kruhovky dřevěné, železné, plastové, provázkové a podobně. Osobně dávám přednost dřevu. Výšku kruhovky je nejlepší navolit tak, abyste měli při jízdě v sedle horní hranu ohrady někde ve výšce ramen. Někteří trenéři preferují stěny plné. Mám však velmi dobré zkušenosti se stěnou průhlednou. Bývá sice těžší v prvních hodinách zaujmout svého koňského partnera, ale výsledek je o to kvalitnější (BOŘÁNEK 2005).

2.12.27 Práce na dvou lonžích

Proč pracovat s mladým koněm na dvou lonžích:

- kůň si zvykne na to, že na svém boku cítí lonže, takže později lépe snese první dotyky holení jezdce,
- kůň si zvykne na lonže nad hlezny, bude méně nervózní, když se mu cokoli bude dotýkat zadních nohou, naučí se nekopat po všem, hlavně po lidech a jiných koních nebo třeba i jiných pomocných otěžích či postrojích,
- dvě lonže svým působením mnohem lépe připomínají ruce i holeně jezdce,
- citlivým kontaktem v hubě a na bocích se kůň bez váhy jezdce naučí správnému držení hlavy, krku a celého těla, snáze se naučí se sám nosit a tím bude lépe připraven na první hodiny pod jezdce nebo v zápřahu,
- chozením na dvou lonžích kůň získává sebevědomí a odvahu (ŠVEHLOVÁ 2003).

Práce na dlouhých otěžích je neocenitelnou pomůckou při výcviku mladých koní, ale lze ji použít i k nácviku nových dovedností u starších koní nebo k jejich převýchově, v neposlední řadě jako zpestření výcviku (BAYLEYOVÁ 2006).

Práce na dvou lonžích nahradí používání vyvazovacích otěží (MATOUŠEK 1996).

Lonžovací postroje svým účinkem, podobným účinku dvou lonží, nutí koně podsazovat zád' a současně chodit na přílnutí (ŠVEHLOVÁ 2003).

2.12.28 Pomocné otěže

Volně se pohybující kůň má většinu své váhy na předních nohách, mnohdy chodí s prohnutým hřbetem a krk nese nahoru, zatačky ve větších rychlostech „klopí“ a „bere je po pleci“. S jezdce na zádech by takto rychle přišel k poškození nohou či zad. Musí se proto tělesně přizpůsobit tomuto nepřírozenému zatížení, musí se například naučit více zatížit zadní nohy, posílit hřbet a vyklenout ho. V zatačkách se musí ohýbat. Velký rozdíl je zde také při přechodech. Kůň přechází z jednoho chodu do druhého v určité rychlosti, kdy je pro jeho tělo vztah mezi zatížením pohybového aparátu, a svalovou prací a potřebou rychle se někam přemístit energeticky nejvýhodnější. Ve službách člověka však kůň musí přecházet z jednoho chodu do druhého ve zcela jiných situacích, rychlostech – a to se kůň musí naučit. Tyto vyjmenované požadavky už nejsou pouze otázkou síly svalů a pružnosti vazů a šlach. Ale i schopnosti nervové soustavy tyto svaly a šlachy koordinovat, a to dokonce právě ve chvíli, kdy to od koně žádá člověk. Kůň se kromě toho musí naučit cítit a uvědomovat si své tělo. Člověk, bohužel, neumí koni slovy vysvětlit, co má dělat, jak má správně chodit a držet své tělo, aby si neublížil. Musí mu to vysvětlit jinak. K tomu slouží kromě práce pod jezdce i práce na lonži, a to mnohdy právě s použitím pomocných otěží. Je třeba si uvědomit, že výcvik s pomocnými otěžemi (na lonži i pod jezdce) je časově omezený. Jakmile splní svůj účel, jdou pryč a je jen na jezdcích, aby je nahradili. Pomocné otěže nikdy nenahrazují ruce jezdce, nikdy nepřebírají jejich práci, pouze ji urychlí nebo usnadní. Mnozí jezdci jsou příliš líní se snažit, proto používají pomocné otěže, které mají pracovat místo nich a oni se budou na koni jen vozit. Pomocné otěže mění dialog mezi koněm a člověkem v monolog člověka. Kůň totiž k člověku promlouvá svým postojem a svými pohyby. Koně nejsou herci a vždy volí takovou polohu a takový pohyb, který je pro ně nejvýhodnější, který je jim nejpohodlnější nebo který je pro ně nejméně bolestivý. Pomocná otěž nemůže být koni příjemná, nemůže působit jemně či „citlivě“, protože v tom případě by vlastně neměla vůbec žádný účinek. Pomocná otěž má být nekompromisní, má si vynutit od koně, aby dělal to, k čemu se tato otěž používá. Jakmile to kůň pochopí a začne tak dělat, pomocnou otěž více nepotřebujeme (ŠVEHLOVÁ 2003).

Lonžování bez vyvazovacích otěží nebo chambonu nemá gymnastický efekt, nutí koně chodit po vnější pleci a je zbytečným opotřebováním koně. Po čtyřech až šesti týdnech se kůň může seznamovat s vahou jezdce a pro gymnastické účely by mělo lonžování trvat dva až tři měsíce (MARŠÁLEK 1998).

Pomocné otěže:

- druh a zapnutí volíme podle stupně výcviku koně a podle jeho momentálního stavu,
- na jakoukoliv pomocnou otěž má být kůň předem připravený,
- má na koně působit razantně (co nejméně pružná), aby před ní měl respekt, aby ho neotupila a aby co nejrychleji splnila svůj účel,
- slouží k tomu, aby kůň získal určité pohybové návyky (stereotypy), aby mu bylo včas zabráněno ve špatných návycích, abychom mu usnadnili učení nových prvků a abychom mohli vhodně přetvořit jeho exteriér i charakter,
- některé lze použít jen při lonžování, jiné pouze při ježdění, další zase v obou případech,
- dokážou „jen“ pár věcí – donutí koně natáhnout se dopředu a dolů, umožní mu přilnutí, upevní jeho postavení krku a hlavy, ohraničí jeho krk ze stran..chceme-li zkombinovat dva typy pomocných otěží, musíme vědět, že některé kombinace působí proti sobě a jsou škodlivé,
- žádná nebude pracovat dobře bez řádného pobízení koně, žádná nenahradí správné pobízení koně ani správné ježdění.

Působení jednoduchých vyvazovacích otěží:

- jejich úkolem je naučit koně, aby si sám našel a udržel přilnutí,
- můžeme pracovat i bez jezdce na postupném podsazování koně, na zlepšení jeho kmihu i shromáždění,
- další výhodou je jejich boční stabilizace krku,
- pozor na to, že neumožní koni natáhnout si hlavu dolů a dopředu,
- neslouží k tomu, aby donutili koně dát hlavu dolů.

Dvojitě vyvazovací otěže (Laufferovy) mají účinek podobný jako u jednoduchých vyvazovacích otěží. Nárazy huby na udidlo jsou ale jejich působením zjemněny, protože tyto otěže mohou kroužky udidla proklouzávat. Trojúhelníkovité otěže můžeme použít v případě, kdy chceme dosáhnout vytažení hlavy a krku koně dolů a dopředu a zároveň ho mít na přilnutí. Chambon (pevný chambon) je nejpřirozenější (pozor, není totožný s výrazem „nejšetrnější“) typ pomocných otěží. Svým působením brání koni zvedat hlavu, nutí ho chodit s hlavou a krkem nataženými dopředu a dolů. Koně to při aktivním vyšlápnutí zadních končetin přiměje pohybovat se s vyklenutým krkem a hřbetem, přičemž chambon nijak jinak koně neomezuje. Je třeba myslet na to, že kůň nebude na přilnutí. Koně na chambonu tak mohou sklánět hlavu příliš nízko a začít chodit po předku, přestože budou zadníma nohama vykročovat správně a lonžující je bude správně pobízet; tomu se musíme vyhnout. Pokud kůň zvedne hlavu na pružném chambonu, napne se, ale vzhledem k tomu, že je pružný, kůň nenarazí do udidla ani do nátylníku. Guma tento náraz vykompenzuje. Kůň nemá důvod hlavu snížit. Nezávislá gogue působí na hubu už mírně zpětným tahem, nutí koně, aby šel nosem ke kolmici, avšak dovolí mu protáhnout krk i hřbet. Na rozdíl od chambonu ho ohraničuje již zepředu. Nárazová otěž má jediný úkol – brání koni zvednout hlavu. Jinak má celou řadu nevýhod. Vzprímovací pomocná otěž (obršek) se používá především u koní, kteří hlavu strkají mezi přední nohy a tak vlastně „vypnou“ činnost hřbetních svalů; chodí po předku. Tato otěž však působí poměrně silně na koutky huby, což není pro koně dobré, takže se často kombinuje s vyvazovacími otěžemi (ŠVEHLOVÁ 2003).

Čím méně je na koni pomocných řemenů, tím větší je umění jezdce (DOBEŠ 1997).

Většina koňské výstroje slouží z 80 % k usnadnění naší činnosti a pouze 20 % je ve prospěch koně (BIRDOVÁ 2004).

U některých koní s nedostatky v tělesné stavbě nebo dříve nesprávně ježděných někdy nestačí ani umění jezdce, ani normální přístup. V takovém případě je nutné použít některé z pomocných otěží (DOBEŠ 1997).

Kůň, který s chutí zaujímá drezurní držení, ztrácí do značné míry rozhled. Spoléhá se na to, že ho jezdec nepovede žádnou nebezpečnou stezkou. Pomocnými otěžemi si tuto důvěru nevynutíte (GOHLOVÁ 1995).

Mladé koně normálně nevyvazují, dokud se několikrát sami od sebe nedostanou do držení těla s vyklenutým hřbetem a vytaženým krkem (PENQUITT 2003).

Problém pomocných otěží je ten, že kůň moc dobře ví, kdy je vyvázaný a kdy ne. Mnohem rozumnější je, když koni povolíme vždy, když dá hlavu tam, kde ji chceme mít (LYONS 2001).

Řešení problémů je obtížné jen tehdy, když se snažíme odstraňovat symptomy, místo, abychom řešili skutečný problém. Člověk si koneckonců také hned neuřízne hlavu jen proto, že trpí migrénou. Přivázat koni hlavu dolů, aby s ní neházel, možná není takový extrém, ale je to stejně pohybné opatření (METZOVÁ 2006).

2.12.29 Povrch tréninkových ploch

Podkladní vrstva má být pevná, vhodný je např. utažený jílu. Písková směs bývá vylepšena buď dřevěnou štěpkou nebo geotextilní trhaninou. Obojí zvyšuje pružnost a schopnost podržet vlhkost směsi. Geotextilie pak „provazuje“ povrch a brání proklouznutí koně. Štěpka je investičně méně náročná, po čase však degraduje, povrch je prašnější a je nutno podíl štěpky obnovovat (VYŠÍN 2006).

Podle mého názoru se většina aktivit, k nimž práce s koněm patří, nejlépe provozuje na povrchu tvořeném dobře drenážívanou plochou pokrytou jílovitým podkladem o síle asi 15 cm a posypanou vrstvou písku o tloušťce 3 – 5 cm. Jestliže tréninkovou plochu vytváříte na zelené louce, pak je možné zajistit odvodnění vrstvou šterku silnou 30 – 60 cm. Na tuto vrstvu je vhodné navést asi 15 cm jílu. Jíl je třeba za mokra uvalcovat, aby pevně držel. Poté navezte 3 – 5 cm hrubozrnného písku. Pokud už je písek příliš ulehlý a nedrolí se, je třeba ho odstranit a nahradit novým. Písek s kulatými zrny bývá příliš ulehlý a málo sypký (písek plážový). Písek říční nebo drcený je hrubozrnný a vytváří tak drsný, zrnitý a sypký povrch, jaký doporučuji. Jedna z nejlepších příměsí do písčitého povrchu je kombinace plátna, pryže a umělých hmot (sešrotovaná sportovní obuv) (ROBERTS 2005).

Podmínkou je dobrá drenáž. Na celou plochu se naveze pětcentimetrová vrstva škváry, která se musí velmi důkladně uvalcovat. Potom následuje čtyřcentimetrová vrstva hrubého bílého říčního písku, nakonec se povrch pokryje pětcentimetrovou vrstvou pilin, hotový povrch se zavlaží a ještě jednou uvalcuje. Povrch se musí udržovat stále vlhký, aby neprášil (PAALMAN 1998).

Ideální je kamenná drenážní vrstva, na kterou se po utemování položí plastické rohože, nebo meliorační tkanina (bývá levnější). Popřípadě můžete použít nějaký jiný stavební systém, aby se zabránilo promíchání těchto vrstev a voda mohla odtékat. Plastické rohože se naplňují kamínky nebo kamennou drtí a navrch se připraví směs z jednoho dílu praného písku a dvou dílů dřevěných štěpků, které lze koupit na každé pile. Výška této vrstvy po slehnutí by měla být asi 8 centimetrů. Při větší vrstvě často trpí šlachy a klouby koní. Občas vídám i některé umělé hmoty - například nařezané staré bužírky z elektrikářských drátů, nebo malé kousky starých pneumatik. Jako ekolog budete mít možná dobrý pocit z recyklovaných odpadů, ale černá hmota těchto umělých hmot se za žhavých letních dní rozpálí tak, že plochu kruhovky lze použít pouze ke grilování steaků (BOŘÁNEK 2005).

Povrch je měkký, asi 10 cm hluboký, a musí dobře odvádět vodu. Nejčastěji se proto používá písek (LEČÍKOVÁ 2003).

2.12.30 Obsedání

U většiny plemen je kůň na jezdce připraven přibližně kolem tří let věku. Kůň musí být zralý i po psychické stránce. Většina koní je ostatně plně tělesně a duševně dospělá až ve věku přibližně sedmi let (VERSCHURE 2004).

Teplokrevníci se do výcviku zařazují zpravidla ve věku asi 3 roky, plnokrevníci ve věku 1 ¾ roku a chladnokrevníci ve věku 2 – 2 ½ roku (DUŠEK et al. 1999).

S navykáním na sedlo se u quarterů a plnokrevníků začíná obvykle ve věku 18 – 24 měsíců, u arabů a teplokrevníků je vhodnější počkat s tímto nácvikem až do věku 24 – 36 měsíců (ROBERTS 2005).

Jestliže se jedná o průměrného koně bez zvláštních zlovyků – „základní výcvik“ vám bude trvat asi týden. Na tomto stupni tréninku si musíte být jistí že:

1. váš kůň je zbaven základních životních strachů,
2. umí vás zařadit do svého „hodnostního“ žebříčku (schválně neříkám nahoru či dolů),
3. zůstane vedle vás v klidu stát (přátelská hra),
4. lze ho kamkoli vyslat - na kruh, do vody či do vozíku (posílání někam),
5. zvládá obrat kolem předku a obrat kolem zadku,
6. umí zacouvat,
7. velmi ochotně vás kamkoli následuje,
8. má veselé oko a ochotně komunikuje (není vždy tak samozřejmě).

Teprve v tomto okamžiku by měl začít vlastní trénink ze sedla. Pokud přeskóčíte tuto část jeho „základní školy“, většinou přijdou problémy (BOŘÁNEK 2005).

K prvním pokusům se sedláním nejlépe poslouží kruhový výběh, popřípadě malá ohrada. Stájový box není vhodným místem. Hřibě necháme, aby si podložku pod sedlo očichalo, a to tak dlouho, až o ni naprosto ztratí zájem. Potom s ní přejíždíme po trupu koně, od krku k zádi - stejně jako předtím s hadrem. Podložku pak ponecháme na hřbetě; proces přivykání na sedlo je možné rozšířit o další prvek - pravou ruku napřáhneme přes hřbet na pravý bok koně a lehce stiskneme; zopakujeme to i z opačné strany. Při sedlání se vždy snažíme dodržet stejný postup, stejnou rutinu, protože kůň se učí opakováním. Nasedlaného koně můžeme opět buď lonžovat nebo jej vypustit do kruhového výběhu. V obou případech bude pravděpodobně první reakcí vyhazování, a to i další dva tři dny po osedlání. Tím má příležitost, aby se s novou situací vyrovnalo po svém a aby nakonec zjistilo, že to není až taková hrůza, jak se zpočátku zdálo. V den, kdy chceme poprvé nasednout, mladého koně nejprve vylonžujeme či opohybujeme v kruhovém výběhu až se lehce zapotí. Sníží se tak riziko vyhazování a kopání pod jezdce. Když vsuneme poprvé nohu do třmenu, musí mít kůň hlavu stočenou k nám. Tím kontrolujeme situaci a vyhneme se potížím. Několikrát našlápneme do třmenu a zase se vrátíme na zem. Pokud kůň udělá pár kroků stranou ve snaze získat rovnováhu, netrestáme ho, ale držíme se u něj a čekáme, až sám zastaví. Totéž zkusíme i z pravé strany. V dalším úseku tréninku se ve třmenu postavíme na 3 až 5 vteřin, rukou se opřeme do sedla, popřípadě zkusíme koně poplácat na opačné straně krku. Opět zopakujeme, a to i z pravé strany, až můžeme zkusit dosednout do sedla. V okamžiku, když přehazujeme nohu přes koně, dáváme obzvlášť velký pozor, abychom koně nekopli do zádi. Na chvíli se usadíme v sedle a zůstaneme v naprostém klidu. Pak ještě několikrát sesedneme a nasedneme z obou stran (LEČÍKOVÁ 2003).

Při prvním osedlání bychom neměli koně nechat hned běhat na lonži. Rychle začne prchat, protože se cítí pronásledován a ohrožen od té neznámé věci na svém hřbetě. Nejdříve dá jezdec povel k vykročení hlasem. Pomocník se rovněž rozejde. Když ho kůň nenásleduje, můžeme pobídnout opatrně tušírkou, což je pomůcka, kterou kůň již zná ze země. S holení jsme ještě opatrní, tuto pomůcku se kůň nejdříve musí naučit chápat (PENQUITT 2003).

Lepší je koně nasedlat a rovnou vyjet, dokud je to pro něj všechno ještě nové. Při nasedání by měla být vnitřní otež jemně napnutá. Dává nám to možnost přitáhnout silně a tak koně odtlačit zadkem od nás, aby nás nemohl zasáhnout zadníma. Po nácviku nasedání není místo pro žádné váhavé pohyby. Jestliže se rozhodneme nasednout, pak co nejrychleji a jako bychom nasedali na jakéhokoliv jiného koně. Jestliže začne vyhazovat, když jsme už v sedle, snažíme se jeho hlavu stočit doleva, hladit ho a uklidňovat. Jakmile přestane, povolíme otež a okamžitě sesedneme. Nechte koně, ať chodí po kruhovce kam je libo, nepobízet, netahat (LYONS 2001).

Nasedání ve stáji je nebezpečné. Kůň nesmí mít pocit, že je chycený a přivázaný (VERSCHURE 2004).

Klidně, pomalu a polohlasem s koněm rozmlouváme a přibližujeme se krok za krokem ke kohoutku, aniž bychom dělali nečekané pohyby. Pak mu pomalu poklepeme na krk a pravou rukou položíme okolo krku oteže, které potom uchopíme do ruky levé. Oba konce oteží nám podrží pomocník a my se pomalu pokusíme nasadit uzdečku. Při zapínání postupujeme zvláště pomalu a opatrně, protože pohyby rukou okolo hlavy by mohly koně poplašit. Mimořádně plachým koním necháme i při ježdění na hlavě ohlávku pod uzdečkou tak dlouho, až si zvyknou a nechají se lehce chytit. Koně můžeme přelstít tím, že máme v levé ruce před udidlem trochu ovsu nebo mrkev. Poprvé sedláme koně v jeho boxu, tedy v jemu známém prostředí. Před položením sedla položíme na koně několikrát přeloženou vlněnou podložku. Nechá-li si to kůň líbit bez lekání, můžeme opatrně položit sedlo. K zachycení podbřišníku pod koněm zpočátku potřebujeme nejlépe hůl, kterou si podbřišník přitáhneme. Po nauzdění a opatrném nasedlání necháme koně asi ¾ hodiny stát klidně v boxu, aby si zvykl na sedlo a uzdečku. Uzdečka i sedlo musejí být staré, protože kůň se určitě začne drbat o stěnu. Nasedlání a odsedlání v boxu opakují týden třikrát za den ještě před tím, než na koně sednu. V tomto týdnu také zvykám koně na velikost jezdce. Postavím se vedle osedlaného koně na nějaký podstavec. Když je čas zvykat ho na hmotnost jezdce v sedle, položíme se jednoduše přes sedlo, zatímco pomocník koně přidržuje. S koněm mluvíme a poklepáváme ho po celém těle z obou stran, abychom odvedli jeho pozornost od jezdcovy váhy. Potom koně provedeme po boxu. Zůstal-li kůň klidný, zvedneme nepozorovaně pravou nohu přes zád' a opatrně vklouzneme do sedla, aniž bychom použili třmeny, které jsme předem odepnuli. Po dva měsíce zvykáme koně na udidlo, sedlo a váhu jezdce a jezdíme s ním po boxu. Teprve potom s ním poprvé vyjedeme z boxu, nejlépe do haly, pokud je k dispozici. Během těchto dvou měsíců koně denně půl hodiny lonžujeme se chambonem a příležitostně pracujeme na ruce (PAALMAN 1998).

První nasedání je nutné provádět velmi obratně a v přítomnosti staršího klidného koně. Zpočátku koni při nasedání podáváme oves a při vysazování jezdce do sedla koně hlasem uklidňujeme (DOBEŠ 1997).

Vlastní obsedání remonty probíhá tak, že k nauzděnému koni přistoupíme se sedlem. Nejprve k hlavě a necháme koně, aby sedlo očichal a seznámil se s ním. Ze sedla odstraníme třmeny, aby koně nerušily. Koně se sedly opět seřadíme do zástupu a za starším koněm je provedeme. Je vhodné koně nejprve vypohybovat běžným způsobem a potom začít obsedat. Do obnosku připnou pomocníci vodítka i z druhé strany. Zkušený jezdec je na koně vysazen tím způsobem, že zůstane ležet na břiše v sedle. Po uklidnění je jezdec posazen do sedla. Na udržování rovnováhy se zachytí hřívou nebo nákrčního řemínku. Pokud koně chodí pod jezdcem klidně, je možné je zařadit do oddělení, kdy vepředu jde starší zkušený kůň a remonty v zástupu za ním. Osvědčilo se i to, že v oddělení mezi remontami byli další starší koně. Po skončení výcvikové lekce se snažíme, aby při sesednutí kůň klidně stál. Rovněž při nasedání nesmíme nasedat na neklidného koně (DUŠEK et al. 1999).

Po třetí lekci na lonži dáme koni obřišník. Další den nasedláme již koně se třmeny, které spustíme, aby si kůň zvykl na dotyky na hrudi. Před sedláním dáme sedlo koni očichat,

podáme oves nebo pamlsek. Koně si tlakem udidla vytvoří zesílení kůže a sliznice v koutcích. Po opracování zkusíme koně „obsednout“. Jezdec nenasedá sám, zkusí se zavěsit na sedlo a pomocník jej vysadí. U hlavy je třeba koně přidržet a po nasednutí krátkou dobu vodit (MATOUŠEK 1996).

Velice zajímavý způsob práce s mladým koněm lze vidět například v Anglii. Jejich koně mají možnost celodenního i celonočního pobytu na pastvině, který jim zajistí zdravý vývoj a kde si vybijí nadbytečnou energii. S výcvikem začínají zhruba ve třech letech, kdy je kůň už dostatečně zralý, ale ještě není příliš silný. Tříletek projde celým výcvikem na lonži, na dlouhých otěžích, obsedne se lehkým jezdcem a po určitou dobu tak jezdí se starším, klidným koněm do terénu na velice mírné vyjížďky. Také se učí některé základní cviky na jízdárně. Jediným požadavkem je, aby kůň pod jezdcem šel ochotně dopředu, byl uvolněný a klidný. Potom koně na podzim a zimu opět odvedou na pastvinu. Na jaře jeho třetího roku se přivede zpět do stáje – silnější, vyvinutější. Opět se s ním zopakuje celý předchozí výcvik, připomenou se mu cviky, které minulý rok prováděl, a pak je plně připraven podstoupit opravdový základní výcvik pod jezdcem. Ke konci sezóny už může vyrazit na jednoduché závody pro mladé koně.

Proč připravovat mladého koně na obsednutí a práci pod jezdcem na lonži:

- lonžováním naučím koně disciplině a správným reakcím na pomůcky bez překážející váhy jezdce,
- zároveň správnou prací na lonži posílíme mladému a nevyvinutému koni potřebné svaly, které mu usnadní nosit jezdce na zádech,
- na lonži se také kůň naučí najít si rovnováhu v jednotlivých chodech, zatím bez jezdce, naučí se uvolnit, protáhnout, jít v tempu a pravidelně, naučí se „počítat“ nohy a umění odhadnout, kam je položit – naučí se potřebné koordinaci pohybu a chodit „organizovaně“,
- na lonži si také zvykne na přítomnost a nadřazenost člověka, nebude mu později připadat tak divné, že mu tento člověk poroučí seshora.

To vše se může naučit opravdu jen na lonži (nebo při „lonžování na volno“ v uzavřené kruhové ohradě); jak jinak přimět koně, aby chodil dopředu v různých chodech, reagoval na pomůcky a sám se nesl za neustálého omezování člověkem? Pokud někdo namítá, že to vše přece nemusí probíhat na kruhu a tedy na lonži, pak jen pokrčím rameny a odpovím: není problém, klusejte a cválejte vedle koně po jízdárně a udržujte ho v požadovaném pohybu. Nevěřím metodám, kdy „horsemani“ dokážou mladého koně, odchyceného v širé prérii, za víkend naučit chodit pod sedlem – přestože používají nejuznávanější „přirozené“ metody komunikace s koněm a výcviku. Zapomínají na jedno. Mladý kůň musí být připraven na nošení jezdce nejen psychicky, ale i fyzicky – a to se vám, ani těm nejlepším „horsemanům“ – za víkend nepodaří (ŠVEHLOVÁ 2003).

Na uzdu by si měl kůň zvyknout dřív, než se začne sedlat a jezdit. Než začnete koně přivykat na udidlo, je třeba, aby mu spolehlivý veterinář zkontroloval chrup. Kůň musí být na tyto součásti postroje nejen zvyklý, ale musí reagovat na povely přenášené jimi z rukou cvičitele. Koně s udidlem z obyčejného surového železa pracují lépe a snáze se mu podvolují, než jsou- li nuceni zvykat si na udidlo nerezové. Zároveň doporučuji používat udidlo, které má část umístěnou v hubě vykládanou mědí. Jsem přesvědčen, že má-li přivykání na uzdu a udidlo proběhnout kvalitně, musí se použít postranní elastické otěže. Ty by měly být zpočátku dosti volné a teprve během dvou až tří dnů by měl být postupně kladen větší důraz na přitážení hlavy ke krku. Jakmile máte za sebou i tuto fázi, doporučuji volné lonžování s utaženými postranními otěžemi. Za takovýchto podmínek se váš kůň sám naučí podvolovat se udidlu a pracovat s ním, aniž by reagoval prudce nebo násilně.

Seznam cílů:

1. Join-Up (napojení)
2. Follow-Up (následování)

3. Zranitelné oblasti
4. Zvedání nohy
5. Sedlová podložka
6. Sedlo
7. Uzda

8. Dlouhé opratě: pohyb v kruhu doleva, doprava, zastavení, otočka, 1 krok dozadu

9. Jezdec: pohyb v kruhu doleva, doprava, zastavení, 1 krok dozadu

Koně jste zastavili uprostřed ohrady a drbali jste ho po čele, zatímco jste ho otáčeli k severu, jihu, východu i západu. Tak jste koni poskytli možnost orientace, která je pro něj velmi důležitá. Přitom všem se ovšem nesmíte koni dívat přímo do očí. Nejlepší je zaměřit pohled někam do oblasti plecí nebo předních nohou. Odepnu dlouhou oprat' a přejdu k zadku koně. Dávám si pozor, abych se držel mimo dosah kopyt. Upřeně se koni podívám do očí. Vypnu prsa a celkově tak zaujmu postoj vojáka v pozoru. Roztočím smyčky opratě, popleskám se jí nejprve po jednom, pak po druhém rameni, a kůň se dá prakticky vždy na útěk. Zatímco utíká, hodím mu směrem k zadku oprat'. Řečí těla říkám: „Jdi pryč! A nechod' jen kousek, ale odběhni pořádný kus!“ Dál se natáčím hrudí proti jeho trupu a udržuji s ním pronikavý oční kontakt. Pak si stoupnu před něj a celý postup opakuji v opačném směru. Jakmile mám za sebou dalších 8 – 10 kol, opět zvíře otočím. Kůň se vyjadřuje čtyřmi gesty, jež považuji za žádoucí cíle. První gesto se projevuje na uších. Kůň ucho směrem k vám natočí tak, že vidíte dovnitř. Toto ucho zůstává prakticky nehybné, kdežto to druhé se neustále otáčí a zachytává zvuky z okolního prostředí. Jsem přesvědčen, že toto gesto vyjadřuje respekt koně. Naznačuje tím, že jste v jeho životě důležití, ačkoliv zatím neví přesně proč. Kůň se začne vzdalovat od oplocení ohrady a zmenšuje tak kruh, v němž obíhá. V tuto chvíli si lze často všimnout, že kůň naklání krk směrem do ohrady, protože vás sleduje pozorněji než dosud. Toto gesto znamená, že se kůň nechce nadále držet stranou a chce se k vám přiblížit. Další dvě gesta často přicházejí v různém pořadí, přesto na třetím místě uvedu olizování a pohyb čelistí. Kůň tím naznačuje, že je býložravec a pase se. Jestliže se pase, nemůže mu jeho okolí nahánět strach. Ve skutečnosti to lze považovat za jakousi kouřovou clonu. Kůň testuje půdu a je připraven dát se na útěk, kdykoliv toho bude zapotřebí. Posledním požadovaným gestem je sklonění hlavy tak, že se kůň téměř dotýká nosem země. Jsem přesvědčen, že když kůň skloní hlavu, říká: „Kdybychom se mohli sejít a znovu se shodnout, nechal bych tě naše setkání řídit.“ Podle mého názoru to není výraz podřízenosti, nýbrž projev touhy po partnerství. Nejprve se mírně natočte, abyste se pohybovali stejným směrem jako kůň, už proti němu ale nevypínejte hrud'. Jedno rameno by mělo směřovat k jeho hlavě. Pak si stoupněte nepatrně před koně a pohledem zaměřte směrem dolů a od něj. Obvykle se pak zastaví a zadívá se do ohrady. V tom okamžiku zaujmete pasivní postoj – sklopte zrak, uvolněte ramena a postavte se v úhlu asi 45° k ose těla koně. V této situaci kůň často vykročí vpřed, zamíří rovnou k vám a natáhne krk, aby se vám nosem oťrel o rameno. To je „okamžik napojení“ (cíl č. 1). Jestliže k vám kůň nezamíří, měli byste se pohybovat v obloucích a odvracet se od něj. To koně přiláká k vašemu rameni. Jakmile je dosaženo napojení tou či onou cestou, měli byste se ke koni zvolna otočit, zůstat stát přímo před ním a jemně ho podrbat mezi očima. Považuji za vhodné mít zrak sklopený tak, abyste se koni dívali mezi kolena. Jakmile jste zvíře odměnili za jeho vstřícné chování, můžete vykročit a očekávat následování (cíl č. 2). Predátor od kořisti nikdy neodchází, kůň to proto nepovažuje za výhružné gesto. Doporučuji kráčet v kruzích a obloucích doprava i doleva a vždy se po několika sekundách zastavit a odměnit koně za to, že vás následuje podrbáním na čele. Jakmile dosáhnete napojení a následování, bývá málokdy problém přimět koně smířit se se sedlem, uzdou a jezdcem.

Koni připnu oprat' a ponechám ji prověšenou. Je čas zaměřit se na zranitelné oblasti (cíl č. 3). Doporučuji koně drbat po celém těle. Cílem č. 4 je zdvižení nohou. Za normálních okolností odstraním oprat', aby mě kůň mohl - bude-li chtít – opustit. Ve středu ohrady můžete mít

připravené potřebné vybavení. Jakmile vás váš čtyřnohý svěřenec začne klidně následovat, můžete mu opět připnout oprat' k ohlávce a zastavit se s ním vedle výstroje. Zdvihnete sedlovou podložku, přistupíte ke koni a podložku si držete u pravého boku. Levou rukou koně poplácejte po plecích a podložku pomalu přesuňte tak, aby byla mírně před kohoutkem (cíl č. 5). Z tohoto místa ji posunujte zpět, až se ocitne v požadované poloze. Sotvaže je podložka tam, kde má být, zdvihnete sedlo (se třmeny) s podbřišníkem (nebo sedlovým řemenem) umístěným přes sedák. Pak mu sedlo zlehka položte na hřbet (cíl č. 6). Postavte se poblíž pravé plece a pomalu, plynule a bez váhání stáhněte podbřišník dolů. Postavte se do blízkosti levé plece a opatrně se natáhněte dolů pro podbřišník. Jakmile je na místě přední přezka, přitáhněte i zadní přezku podbřišníku. Doporučuji přitáhnout ji o jedno místo pevněji než první a pak se vrátit k přední přezce a srovnat ji se zadní. Při prvním sedlání je bezpečnější použít sedlový řemen anglického typu nežli westernový. Nyní odstraňte oprat' z ohlávky, opatrně ustupte vzad a držete se mimo dosah kopyt. Teď můžete koně pustit a nechat odběhnout. Jakmile dokážete koně přimět pohybovat se bez vzpínání po ohradě v obou směrech, je opět připraven na napojení. Kůň se instinktivně snaží shodit sedlo ze hřbetu. Jedná se o naprosto normální reakci. V tuto chvíli můžete koni nasadit uzdu (cíl č. 7). Otěže doporučuji umístit pod záď sedla nebo přistoupit k jinému bezpečnému upevnění. Otěže by měly být volné, prověšené a při normálních manévrech by neměly být v kontaktu s hubou koně. Opět chodte v kruzích a nechte koně, aby vás následoval, zatímco si zvyká na udidlo. Pak koně zaveďte opět do středu ohrady. Zdvihnete třmenový řemen ke společnému uchycení třmenů a z poloviny ho provlékněte pravým třmenem. Přesuňte se na levý bok, opatrně zdvihnete oba konce třmenového řemene, nejméně jednou ho zkroutíte a pak připnete v levém třmeni. Díky této proceduře budou třmeny zajištěny na bocích zvířete a nebudou nadsakovat během práce na dlouhé opratí. Úchyt jedné opratě upevněte do levého oka dvojité ohlávky a druhý umístěte přes sedák sedla tak, aby se úchyt opratě dotýkal na opačné straně země. Pravý úchyt protáhněte třmenem (zezadu dopředu) a upevněte jej do pravého oka dvojité ohlávky. Celý proces zopakujte s levou opratí. Zdvihnete oba konce na levém boku tak, abyste se nedostali do dosahu kopyt (cíl č. 8). Pravou oprat' mu přehodíte přes boky. Jestliže kůň dlouhé opratě dobře snáší, můžete ho nechat kroužit kolem ohrady, zatímco vy budete stát poblíž jejího středu a řídit jej. Pokud se kůň otáčí a vůbec pracuje podle vašich pokynů v kroku, klusu i cvalu, měli byste ho zastavit a obrátit proti oplocení. Je třeba nechat zvíře chvíli stát a uvolnit se. Pak zdvihnete opratě a pobídněte ho ke kroku vzad s prověšenými opratěmi. Při práci na dlouhých opratích doporučuji jednou nebo dvakrát vyzkoušet připnutí opratí na kroužky dvojité ohlávky – Dually Halter, a teprve pak začít pracovat s kroužky udidla. Pak odstraníme opratě a třmenový řemen. Nemusíte začít jezdit hned první den. Pokud se rozhodnete celou tuto proceduru opakovat několik dní a teprve pak se pokusit nasednout, je to naprosto v pořádku. Není však vhodné proces Join-Up opakovat tak dlouho, až to koně znudí. Připněte oprat' na levý udidlový kroužek. Jezdec by měl zvíře pohladit po obou stranách těla a nakonec i po hlavě a krku. Pak by se měl jezdec přesvědčit, že je podbřišník utažený. Svým jezdcům pomáhám nahoru a při prvním nasedání je nechám nejprve položit se přes sedlo jen břichem. Pak koně natočím nejprve doleva a pak doprava a umožním mu tak pocítit váhu svého prvního jezdce a sžít se s ním. Chci, aby viděl jezdce oběma očima. Nejprve doleva ho natáčím proto, že nám to umožňuje nejsnazší kontrolu. Pokud je kůň s jezdce položeným přes sedlo klidný, vložím jezdci nohu do levého třmene a umožním mu dokončit nasednutí (cíl č. 9). Pak opakuji pohyb v kruzích doleva a doprava. Jakmile se kůň začne pohybovat s jistotou a klidně, nepozorovaně mu odepnu oprat' a pomáhám jezdci tím, že s koněm komunikuji v tom smyslu, aby obešel ohradu jednou tam a pak zase zpátky. Hned první den po něm nechci cval. Po každé otáčce nechám jezdce koně zastavit a přimět ho přitažením otěží ke kroku vzad. Pak připnu oprat' k udidlu a hodím ji za sebe. Jezdec by měl vysunout obě nohy ze třmenů, přehodit pravou nohu nad záď koně a sesednout. Koně bezpečným a

navyklým způsobem odstrojím a nechám jezdce i s výstrojí odejít z ohrady. Poté, co jezdec s výstrojí opustí ohradu a vrata se zavřou, měli byste vytvořit prostředí, jemuž říkám „ukázka kvality“. Prostě jen podrbejte koně po hlavě a zamiřte od něj pryč. Je velmi pravděpodobné, že kůň vykročí za vámi. Kompletní procedura Join-Up by měla být provedena nejméně čtyřikrát ve dnech bezprostředně po sobě následujících. Tak koni pomůžete dostat se do pravidelného výcvikového rytmu.

Volím kruhovou ohradu s nejmenším možným průměrem, který ještě umožňuje pohodlný cval, cvičitel tak má možnost pracovat na nejkratší možnou vzdálenost. Zvýšená energetická náročnost značně znesnadňuje klidný a uvolněný přístup ke koni. Napojování lze sice provádět i v ohradách čtvercových nebo obdélníkových, rohy jsou však místy narušujícími plynulý tok energie. Uspořádání kruhové ohrady koni umožňuje utéci, přesto však zůstává ve stejné vzdálenosti. Útěková vzdálenost koně je úsek, který chce kůň urazit ve snaze udržet si od svého pronásledovatele bezpečný odstup. Obvykle činí půl až půldruhého kilometru. Pokud však kůň nemá možnost odběhnout na tuto vzdálenost, začne s pronásledovatelem instinktivně komunikovat a má tendenci kroužit. Příroda koním za dobu existence tohoto druhu vštíplá přesvědčení, že pokud bude kůň utíkat dál, je velmi pravděpodobné, že narazí na dalšího predátora a navíc už mu bude scházet energie na jistý útěk (ROBERTS 2005).

Tato metoda, ač účinná, však s sebou nese riziko poranění koně a samozřejmě také poranění člověka. Především ten, kdo s touto metodou nemá žádné, nebo jen malé zkušenosti, by měl raději použít „bezpečnější“ způsoby pochvaly a „trestu“ (ŠVEHLOVÁ 2003).

Málokdo ví, že napojení se v PNH běžně používá, ale až ve vyšších stupních. Kdo viděl nebo osobně zažil, jaký je to pocit, když se kůň postaví na zadní a zaútočí na vás předními nohama, ví, že to není nejvhodnější metoda pro začátečníky a kdo si není stoprocentně jistý, že dokáže v takovéto situaci vhodně zareagovat, neměl by se do toho vůbec pouštět.

Velká většina lidí, která si něco podobného vyzkouší poprvé v životě, je ohromena, a velmi velké procento z nich má napoprvé slzy v očích. Přesto se jedná pouze o malý krůček v komunikaci s koněm, jedná se o patnáct minut v jeho životě. Nedožvíte se, co dělat před a co dělat po, a k čemu to slouží. V momentě, kdy stojíte v kruhové ohradě a kolem vás cválá půltunové naštvané zvíře, musíte přesně vědět, co děláte, proč to děláte, a umět to kdykoli zastavit (BOŘÁNEK 2003).

Do napojení byste se neměli pouštět u velmi mladých a agresivních koní. To nechte na odbornících (BAYLEYOVÁ 2006).

U výrazně dominantního koně je užívání metody Join-Up trochu obtížnější. Přes počáteční obtíže by k němu ale cvičitel neměl zaujmout negativní postoj (ROBERTS 2005).

Aby Roberts dokázal, a to hlavně sám sobě, že takto je možno získat jakéhokoliv koně a třeba i ve volné přírodě, rozhodl se v březnu roku 1997 napojit divokého mustanga. Trvalo to třicet šest hodin jízdy prérií. V následujících čtyřech dnech byl mustang osedlán a obsednut. V intencích divokého stáda představoval dominantní klisnu, jež útočí na dospívajícího koně a odhání ho pryč, aby mu dala najevo, že ji popudil, a žádá ho o to, aby projevil uznání a respekt (ROBERTS 1999).

Dle sdělení v ROBERTSOVĚ knize (2001) pak filmový štáb zdokumentoval situaci rok poté, kdy byl tentýž kůň, který byl napojen Robertsem ve volnosti, vypuštěn znovu na svobodu s otázkou, zda se vrátí k životu v divočině, či zpět k lidem. Po noci strávené mezi svými druhy se rozhodl pro návrat do „zajetí“.

2.12.31 Shromáždění

Shromáždění neznamená, že kůň sníží hlavu - to je pouze vertikální prostupnost. Shromáždění je kombinací respektu, hybnosti a prostupnosti. Když už jsme získali respekt

koně, musíme získat kontrolu nad jeho hybností, což znamená ovládat dopřednou energii, vycházející z jeho žádě. Jakmile jsme koně přivedli k hybnosti, můžeme začít s budováním prostupnosti. Teprve až je kůň laterálně prostupný z jedné strany na druhou, snažíme se ho přimět, aby dával hlavu nahoru a dolů, což je vertikální prostupnost. Než se o ni začneme snažit, měli bychom si ověřit, zda vše, co jsme kdy požadovali po koni postrojeném ohlávkou nebo uzdečkou, nyní zvládneme pouze prostřednictvím minimálního působení šňůry - dlouhé 1,8 metru a ovinuté kolem krku koně v místě, kde krk nasedá na trup zvířete. Pro dosažení vertikální prostupnosti nepotřebujeme průvlečné otěže, martingaly nebo další pomocnou výbavu. Neměli bychom fixovat koni hlavu do vertikální pozice na celé hodiny jen proto, aby si na tuto pozici zvykl. Jezdec toho může dosáhnout pouze prostřednictvím svých rukou a vyvinutím dostatečného citu. Vertikální prostupnost koni pomáhá zesílit v horní partii svého těla. Kůň bude napjatý jako tětva luku a připravený vyrazit na náš pokyn, v našich rukou bude stále citlivější a citlivější a mnohem ochotnější splnit příkaz, který prostřednictvím rukou získává (PARELLI 1993).

2.12.32 Imprinting a handling, výcvik hříbete

Hříbě musí co nejdříve po narození začít sát mateřské mléko, jelikož látky v něm obsažené jsou pro něj nepostradatelné v boji proti infekcím. Zvířata tedy musí mít klid a jejich vzájemný vztah by neměl být narušován (VERSCHURE 2004).

Proces vytváření vztahu hříbete k matce (tzv. reflex vtištění do paměti) trvá až dva dny. Po tu dobu je lépe, když hříbě není příliš rušeno kýmkoli cizím (MAHLER 1995).

Několik prvních hodin života hříbete je v každém případě vysoce citlivým a intimním obdobím, ve kterém se hříbě prvně setkává a vsřebává přímé podněty okolního světa, vyrovnává se s nimi a "evolučně očekává", že tyto podněty a události budou běžnou součástí jeho životního prostředí po celý život. Dosud nebyly předloženy relevantní doklady toho, že koně podrobení „foal imprint trainingu“ (FIT) jsou "způsobnější" než koně takto netrénovaní (VÍCHOVÁ 2006c).

Vtiskávání je nejučinnější a nejvýraznější první hodinu po narození hříbete. Vtiskávání by mělo začít až tehdy, když budete mít sto procentní jistotu, že se hříbě narodilo normálně (ROBERTS 2005).

Pokud by z různých příčin došlo ke ztrátě matky-klisny, hříbě se upne stejně intenzivně např. na svého ošetřovatele, který se tímto ujímá funkce „náhradní matky“ (DURUTTYA 2005).

Koně, kteří byli od hříbete vychovávaní jen člověkem, možná budou na svého pána vázáni, budou ho poslouchat „jako pes“, budou na něj hodní a milí. Ale na cizích lidech si budou chtít vyzkoušet uplatnit své přirozené pudy: dostat se výše na hierarchickém žebříčku. Takoví koně jsou známí tím, že svého pána perfektně poslouchají, ale pokud se k nim přiblíží někdo jiný, jsou to často hotoví „zabijáci“ (ŠVEHLOVÁ 2003).

U kopytníků je obzvláště třeba se vyvarovat neuvážených kroků v prvních dnech života mláděte, které jsou zcela zásadní pro vytvoření správného vztahu k matce. Snahy "imprintovat hříbě na člověka" jsou liché. Imprinting na člověka, tedy velmi rychlé, dlouhodobé a jen těžko změnitelné vtištění člověka jako matky nebo jako vzoru reprodukčního či sociálního partnera, nebyl dosud u hospodářských savců věrohodně doložen. Handling v původním slova smyslu znamená ovládnutí, zacházení či manipulaci (se zvířetem). Snadná a bezpečná manipulace je oboustranně výhodná nejen v případě zvířat koňských rozměrů. Proto chovatelé hledají způsoby, jak ve zvířatech otupit přirozenou nedůvěru vůči člověku, obranné reakce nebezpečné jak pro člověka, tak pro zvíře samé, a také jak usnadnit koním vyrovnávání se s "evolučně neočekávanými" situacemi v dospělosti. Obecně ale nelze

doporučit dosahovat přátelského vztahu k lidem a lepší ovladatelnosti zvířete na úkor jeho vazby s matkou a normálního sociálního prostředí (VÍCHOVÁ 2006a).

Četné experimenty poukázaly na skutečnost, podle které handling realizovaný již v prvním období ontogeneze hříbat zvyšuje adaptabilitu a schopnost adekvátní reakce na nejrůznější vlivy vnějšího prostředí a je cestou ke zvýšení aktivity dospělých koní také v novém prostředí: umocňuje emocionalitu, což v praxi znamená redukci strachu, napětí, agresivity, v neposlední řadě inhibici strachové reakce (DURUTTYA 2005).

Člověk začíná s handlingem hned po porodu, ještě než klisna hříbě olíže. Zabrání hříběti v pokusech vstávat a jemně, ale důsledně ho nutí zůstat ležet. Tím se má u hříběte vyvolat podřízenost. Dr. Miller vsunuje prsty do všech tělesných otvorů novorozeného hříběte. Hlava se extrémně ohýbá, aby hříbě získalo základ pro vodění na ohlávce a později se podvolilo jednostrannému tlaku otěže. I s končetinami hříběte se různě pohybuje, až do skutečně extrémně vyhlížejícího ohýbání, na každé kopyto se 50x poklepe, aby se simulovalo podkování. Mezi lekce vkládá Miller krátkou pauzu, aby klisně a hříběti poskytl trochu času k navázání potřebné vazby. Je to však při tolika lidských aktivitách vůbec možné? Rozšířený názor, že by se právě z tohoto důvodu nemělo s novorozeným hříbětem příliš manipulovat, odmítá dr. Miller jako mýtus. Podle něho se totiž hříbata vážou na cokoli, co se nad nimi po narození pohybuje, to znamená na klisnu, ale i na člověka, který s nimi manipuluje. V divočině se hříbě neváže jen na svoji biologickou matku, ale současně na ostatní jedince stáda, takže by podle Millera mělo být schopné navázat se na člověka i klisnu zároveň. Miller chce dosáhnout zvláště rychlé a efektivní výchovy hříběte a předpokládá, že zvířeti tímto způsobem za pár minut vstěpí pět žádoucích reakcí, které snadno a bez velké námahy znovu vyvolá v pozdějších vývojových a výcvikových etapách života koně: zvedat nohy na povel, návyk na vodění na ohlávce a přivázání (u hříběte zatím jen naznačené), ustoupit zádí na povel, na povel zacouvat v reakci na tlak na prsou, jít kupředu v reakci na pobídku zezadu (SLAWIK 2006).

Hříbata pod matkou musí mít již stájové ohlávky a ke krmení se uvazují. Při denním ošetřování hříběte je účelné zdvihat mu postupně všechny končetiny a poklepat lehce na kopyta. Při vodění je nutné učit hříbata zastavit a klidně stát. Při zdůrazňování významu pohybu hříbat je nutné si připomenout, že právě pohyb přímo symbolizuje život koně (DUŠEK et al. 1999).

S uplatněním metody Join-Up u odstávčete doporučuji počkat na dobu, než bude zcela odděleno od matky a přestane ji volat. Na odstávče by neměl být aplikován častěji než dvakrát, nanejvýš třikrát. Ihned po kompletním dokončení procesu Join-Up by měl být kůň vypuštěn s ostatními zvířaty téhož věku na pastvu, kdy by se měl nechat dospět (ROBERTS 2005).

Při pohybování ze sedla si hříbě přivyká na těsnou blízkost cizího koně, a také nezatěžuje nadměrně své nezralé šlachy a klouby, jako je tomu při kroužení na lonži (LEČÍKOVÁ 2003).

To, že sedíme vedle mladého koně na jiném koni, můžeme využít jako příležitost navyknout ho na situaci, že se nacházíme nad jeho hřbetem (PENQUITT 2003).

2.12.33 Vyjízdky

Vyjízdky motivují. Chybí-li koni na jízdárně vůle jít dopředu, mohou občasné vyjízdky konat divy. Většinou jsou koně v terénu chodivější. Venku se sami od sebe naučí prostornému kroku pod jezdcem (PENQUITT 2003).

Vyjízdky mají obrovský význam pro uvolnění koně a dokáží mu odčerpát případnou nadbytečnou energii, s níž bychom se jinak museli potýkat při práci. (Kůň potřebuje při dnešním způsobu chovu práci, aby byl přístupnější další práci.) (LEČÍKOVÁ 2003).

Skupina se může pohybovat buď v zástupu nebo ve dvoustupu nebo v houfu, vždy je však třeba dbát na bezpečné rozestupy a pokud je to možné, zohlednit přirozenou stádovou hierarchii koní (hřebec v čele, pak valaši a nakonec klisny) (MARŠÁLEK 1998).

2.12.34 Převrava koně - nakládání

Kůň by měl před nástupem do přepravního boxu absolvovat základní cvičení, naučit se přejít přes igelitovou plachtu rozprostřenou na zemi a zvládnout přechod přes dřevěný most. Abychom mu pomohli překonat strach z nízkého stropu v přepravním boxu, můžeme ho také naučit procházet pod nataženou plachtou (BAYLEYOVÁ 2006).

Zvykejte koně na ohraničený prostor tím, že ho budete vodit mezi plastovými deskami, a také pod nimi (VON DER SODE 1996).

Kůň nemá žádné tajné myšlenky, že by vás musel "porazit" nebo si z vás "dělat legraci". Kůň se prostě podívá na přívěs, řeku nebo cestu a nenapadne ho ani jeden důvod, proč by tam měl jít. Je na vás přesvědčit ho o opaku - ne trestáním, ale nalezením cesty, která koně přesvědčí, že tam chce jít. Kůň není vaším oponentem - bude na vaší straně, pokud mu zprávu sdělíte jasně (FRÁTEROVÁ [s.a.]).

Vodítko by mělo být volné. Nemá smysl jej držet napjaté nebo koně dokonce táhnout (BAYLEYOVÁ 2006).

Tahání za vodítko nám nepomůže, neboť kůň je v tahu vždy silnější.

Je výborné, když se už odmala naučí kůň cestovat v přepravníku. Bohužel v našich podmínkách nelze tento požadavek považovat za základní (ŠVEHLOVÁ 2003).

Jestliže kůň ještě nemá špatné zkušenosti s nakládáním, využijeme jednoduchou možnost ho navyknout na přepravník pomocí krmiva (PENQUITT 2003).

Do přívěsu nechceme koně nalákat, proto nepoužíváme žádné pamlsky – nechceme ho nakrmit, ale naložit (LYONS 2001).

Při odmítnutí hříbě přivedete na jiné myšlenky pamlskem. Nepovede-li se ani tento trik, přivolejte raději pomoc. Ideální bude, když hříbě povedete za vodítko a dva pomocníci vám budou asistovat tak, že se postaví po obou bocích hříběte a za jeho zadníma nohama se vzájemně uchopí za ruce. Hříbě takto společným úsilím natlačíte do vozu. Pokud asistenti ještě trochu nadzvednou zadní nohy hříběte, půjde to mnohem snadněji. U velmi silného a odbojného hříběte nebo u dospělého koně lze použít lonž, kterou napnete za jeho zadníma nohama, takže vaši asistenti budou od koně v bezpečné vzdálenosti (VERSCHURE 2004).

Na nástupní rampu vstupujeme vždy současně s koněm. Koně vedeme středem rampy. Máme-li pomocníka, musí stát za zádi koně. Jakmile zvíře cítí za sebou další osobu, je méně pravděpodobné, že odmítne pokračovat v chůzi. Pokud se kůň brání nastoupit, nezbyvá nic jiného než ke stěnám přepravníku připevnit dvě lana. Ta zkřížíme na zádi koně a tahem, za účasti pomocníka, přinutíme koně, aby se podrobil našemu přání (VOGEL 1996).

Nejprve založíme kola, aby přívěs klidně stál, když kůň stoupne na rampu. Potom posuneme přepažovanou stěnu ke straně a zajistíme, aby měl kůň širší vchod. Na každou stranu přívěsu přivážeme lonži a pomocníci ji drží ve tvaru V od rampy. Pak koně vedeme rovně na rampu, aniž bychom se na něj dívali nebo ho táhli. Potom jdou oba pomocníci k sobě nebo přes kříž od sebe a koně uzavřou. Ani kopavý kůň pak nemůže nic dělat a klidně je zatlačen do přívěsu. U nekopavého koně stačí, když dva silní muži za ním spojí ruce a postrčí ho do přívěsu. U koní, kteří vysoko trhají hlavou, zapojíme na ohlávku lonži, protáhneme ji mezi předníma nohama a chytíme ji o ruky. Tím zabráníme zvedání hlavy a jestliže kůň táhne proti, působí si sám bolest. Jakmile je kůň uvnitř, rampu zavřeme. Nebezpečné je koně nejdříve přivázat a potom zavírat rampu, protože zvláště bázliví a nervózní koně se mohou pokusit couvat, přitom se mohou zavěsit, přiškrtit nebo také i těžce zranit (PAALMAN 1998).

Někteří koně se nakládání do vozidel brání, v takovýchto případech může být jednodušší vést zvíře do vozidla pozpátku, avšak za těchto okolností by měly mít rampy co nejmenší stoupání, protože je těžké jít s koněm pozpátku do kopce (DUŠEK et al. 1999).

Bojícího se koně vedeme za takovým, který jde ochotně na auto. Jen v krajním případě mu zakrýváme oči klapkami nebo příkrývkou (MATOUŠEK 1996).

Koně, kteří se odmítají nechat naložit do auta, se dají snadněji přesvědčit, když je na několik minut necháme stát na rampě se zakrytými hlavami. Jakmile se jejich oči přizpůsobí změně jasu, koně většinou našpicují uši, skloní hlavu a ochotně vkročí do prostoru před sebou. Dobrá by byla úprava dopravního prostředku tak, aby světlo dopadalo na celou podlahu prostoru (WILLIAMSOVÁ 1995).

Ubezpečte se, že se kůň na váš signál rozejde, zastaví a eventuálně zacouvá. Poté je potřeba podívat se, kam až váš kůň dojde směrem k vozíku, kde se ještě cítí dobře. Pokud vše probíhá v pořádku, necháte koně odpočívat někde poblíž nakládací rampy. Jestliže vše probíhá i nadále dobře, pokuste se koně naložit tak, že ho pošlete na nakládací rampu. Tlak nebo signál musí probíhat směrem ke koni někam do oblasti kolem předních nohou. Vy stojíte venku (nakládáte koně a ne sebe) a vysíláte tlaky (např. točení vodítkem směrem na přední nohu) dokud nepřijde alespoň jediná pozitivní reakce. Nikdy nelákejte koně na oves, nebo nějaké další pamlsky. Pokud v něm chcete vyvolat nějaké pozitivní chuťové zkušenosti spojené s nakládáním na vozík - zavěste krmný žlab nebo kýbl do vozíku tak, aby v okamžiku, kdy váš kůň vlez celý dovnitř našel vždy nějakou odměnu v podobě krmení. Největší chybou při nakládání koně je okamžik, kdy se kůň rozhodne, že nastoupí a zezadu přiletí pobídka (to v lepším případě), nebo lopata (to v horším případě). Pobídce, nebo tlakům na zadní části těla rozumí kůň jako „stůj“. A jednak v okamžiku, kdy se rozhodne, že něco udělá a přijde znovu nějaký další tlak si řekne: „Aha, takhle to nebylo správně.“ A příště nabídne něco jiného. Dokud nejsou obě kopyta za hranicí vozíku (tedy místech kde se lomí rampa), považují celý cvik za nehotový. Kůň velmi dobře vnímá tyto detaily. Noha venku obvykle znamená - jsem připraven kdykoli utéci. Pokud v této situaci se rozhodnete rampu zavřít, je to pro koně trochu jako sklapnutá past (BOŘÁNEK 2005).

Cílem seminářů Honzy BLÁHY není nakládání koní do přepravníků, ale naučení lidí rozumět koním tak, že například nakládání koně pro ně jednou nebude problém. Kůň nenastupuje do přepravníku z jednoho, nebo více následujících důvodů: nerozumí, co se po něm chce, bojí se, nebo nechce. Řešení: Musím poznat z jakého (jakých) důvodů kůň nedělá to, co chci (nerozumí, bojí se, nechce). Vybrat si jeden důvod a ten odstranit. Opakovat toto až kůň rozumí, nebojí se a chce (ANONYM, č. 5).

Toto jsou myšlenky profesionálního přepravce Pavla ČECHOVSKÉHO: Člověk zabývající se přirozenou komunikací bere koně jako svého téměř rovnocenného partnera a bude se snažit provést jeho naložení tak, aby i kůň byl co nejvíce v pohodě. Výsledkem je bezpečně a v klidu naložený kůň. Logicky se dá předpokládat, že bude klidný i během přepravy a z příštího nakládání už nebude mít takovou hrůzu. Naproti tomu zastánce klasických výcvikových metod (profesionální trenér, jezdec nebo ošetřovatel) přistupuje mnohdy ke koni pouze jako k živému inventáři, cvičební pomůcce nebo k položce k odškrtnutí za vykonaný úkon. A není divu, musí totiž během vymezené pracovní doby zvládnout odtrénovat, opracovat nebo zaopatřit ještě celou řadu dalších svěřenců a nemůže se tudíž delší dobu zdržovat s naložením jednoho problémového „kusu“. No a v rámci urychlení potom přicházejí na řadu lopaty, biče a jiné „tradiční“ pomůcky. Toto konkrétní naložení potom možná proběhne rychle, ale určitě ne v klidu a bezpečně. Kůň jde do vleku pod silným psychickým tlakem a mnohdy se může stejně nervózně chovat i během transportu. A při dalším nakládání se stává, že se kůň ani nechce přiblížit k rampě. A tím začíná kolotoč nepochopení, násilí a nespravedlností. Otázkou pouze zůstává, jestli někdo někdy s daným koníkem nějakou práci ze země (tím samozřejmě nemám na mysli bezduché kroužení na

lonži) vůbec dělal?! Zde by si zejména vrcholoví sportovci měli trošku sáhnout do svědomí, protože pro většinu z nich bývá příprava koně ze země druhořadá, až podřadná záležitost. Majitel (trenér, jezdec) sice v dobré víře nechce zvířeti „zbytečně“ komplikovat život a vystavovat ho riziku zranění, nedokáže však domyslet, že nakládat koně, který není zvyklý na cestování, těsně před odjezdem na závody, je ta nejhorší varianta, kterou mohl zvolit. Atmosféra očekávané významnější akce (např. závody) sama o sobě navozuje nervóznější prostředí. Potřeba vyrazit v určitou hodinu již tak napjatý psychický tlak ještě umocňuje. Mojí radou tedy je: nenechávejte nácvik nastupování až na poslední chvíli, zimní měsíce jsou ideální příležitostí pro přípravu koně na budoucí cestování! Kdo má např. vozík kdykoliv k dispozici je jistě ve výhodě, přesto lze nakládání simulovat mnoha různými způsoby – např. prázdný kontejner na hnůj, vytvoření všelijakých zúžených prostor, plachty na zemi, i svislé atd. Daleko větší službu než štajgr vám při nakládání udělá provazová ohlávka, která je akupresurní a znesnadňuje koním nežádoucí pohyb – např. couvání. Ale i ta je vám k ničemu, pokud váš kůň neumí ustoupit tlaku. Mezi další mýty bych zařadil: Kůň lépe nastoupí, když se mu dá něco na hlavu, aby neviděl..Hladový nebo ještě lépe zcela žízňivý kůň půjde za žrádlem (vodou)..Jsem jeho majitel(-ka), platím mu ustájení, tak to pro mě udělá..Zatímco některé názory jsou vysloveně k smíchu, jiné jsou však i nebezpečné (prchající kůň se zavázanýma očima). Všechny by se však daly shrnout do jediné kategorie – obcházení daného problému! Nějakým způsobem jsem tam toho koně dostal, ale problém s jeho respektem vůči mé osobě zůstal. Místo toho jsem se v jeho očích např. změnil v pochodující krmelec (metoda „na žrádlo“). Ve fázi výuky nakládání nezáleží na tom, jakým způsobem kůň nastoupí. Tato zásada je velmi důležitá zejména v případě, kdy se kůň přepravníku bojí. Jestliže vím, že je schopen (byť s problémy) do vozíku následovat člověka, na kterého je zvyklý a má k němu důvěru, považuji za vhodné tohoto využít, a naopak by mohlo být velkou chybou dotyčného bázlivého koně nutit do vleku vstoupit samotného tzv. vysláním (dle metody P. Parelliho) (ANONYM, č. 9).

Stejně jako prakticky u každého problému, s nímž se setkám, i u koně neochotného nastupovat doporučuji metodu Join-Up. Nakládání koně je neoddělitelně spojeno s použitím dvojité ohlávky. Jsem přesvědčen, že je vhodné koně transportovat na podvozku svírajícím s povrchem vozovky úhel 45°. Anatomie koně je tomuto způsobu cestování uzpůsobena daleko lépe, než když je dlouhá osa koňského těla souběžná s vozovkou. Doporučuji přívěs nebo nákladák postavit pokud možno tak, aby se podél nákladní rampy vytvořila jakási křídla. Při nakládání významně pomůže i plot nebo stěna za zadí koně. Poté, co díky použití dvojité ohlávky docílíme vyhovující spolupráce koně, můžete přistoupit k dalšímu kroku, a tím je přiblížení k nákladáku nebo přívěsu. Jakmile se ocitnete v uzavřeném prostoru hned za rampou, začněte s koněm opakovat obvyklou rutinu „dopředu – dozadu“, tj. dva kroky vpřed, dva vzad. Jakmile docílíte této komunikace beze slov, aniž byste pociťovali tah v oprati, otočte se a vejděte do vozidla. Pokud kůň odmítne vykročit vpřed, zatáhněte za dvojitou ohlávku a čekejte na sebemenší náznak pohybu kupředu. Jakmile k takovému náznaku dojde, okamžitě koně odměňte podrbáním mezi očima. Když se zvíře odváží na rampu a vstupuje do přívěsu, berte to tak, že práce teprve začíná. Kůň by měl být z přívěsu vyveden a znovu 10 – 15x naložen, než dojde k nějaké změně. V tomto procesu je třeba pokračovat, dokud nebude kůň bez problémů nastupovat do vozidla, které stojí na volném prostranství bez jakýchkoli venkovních pomůcek. Nikdy koně v přívěsu neuvazujte, pokud je otevřené zadní čelo nebo rampa. Tyto přípravy na nakládání by měly probíhat v den, kdy s koněm nikam nepotřebujete jet (ROBERTS 2005).

Použijte techniky laterálního lonžování. Nejprve přimějte koně, aby procházel mezi vámi a překážkou, šířku průchodu zmenšujeme až na přibližnou šířku stání v přepravníku (80 cm). Provádějte na obě dvě strany. Potom to samé aplikujte před přívěsem. Postupně přimějte koně, aby přešel všema čtyřma nohama po rampě, ne aby ji přeskočil nebo odmítl přes ni jít.

Když toto kůň zvládá, zrušte mezeru mezi vámi a středovým břevnem – uzavřete ji tak, že když se kůň přiblíží, aby prošel, přimějte ho, aby plynule pokračoval směrem do přívěsu a neprocházel mezi vámi a přívěsem. Dodržujte následující zásady: Než pojedete na závody, věnujte výcviku nakládání koně na přívěs dostatek času. Nevodte koně do přívěsu, když se brání. Než se přiblížíte k přívěsu, věnujte se laterálnímu lonžování a naučte koně reagovat na všech šest základních pokynů k pohybu. Absolvujte test "procházení mezerou". Koně přestaňte pobízet v okamžiku, kdy dá najevo i sebemenší snahu. Když kůň nakonec nastoupí do přívěsu zadníma nohama a celým tělem, nechte ho, aby mohl vystoupit, kdykoliv bude chtít. Nebo několik minut počkejte a pak mu dejte pokyn, aby vystoupil a celý postup zopakujte. Přimějte koně k tomu, aby nastupoval a vystupoval z přívěsu tolikrát, až plně pochopí, co po něm chcete a že mu to neublíží (PARELLI 1993).

Po úspěšném pokusu nastane obtížná fáze: kůň se rozhoduje, zda má vůbec chuť jít dovnitř, i když už tam jednou byl (LYONS 2001).

Stájovka pro přepravu musí vydržet i případné trhnutí. Z tohoto důvodu je lépe pro pohodlí koně používat stájovky na nánosníku a nátylníku podložené. Pro usnadnění manipulace s koněm při nakládání a vykládání je možno použít šrajgr, nebo připnout na ohlávku koně přídatné udidlo. Pro manipulaci s koněm při nakládání je dobré mít s sebou dvě lonže (CIPPROVÁ 2005).

Po příjezdu s vykládáním koně pokud možno chvilku počkejte, aby měl čas se zklidnit a v budoucnu nebyl netrpělivý, když se ihned po příjezdu nedostane z přepravníku ven (PENQUITT 2003).

NARÍZENÍ RADY (EHS) č. 2092/91 pojednává ve svých odstavcích o přepravě takto: 6.2.1. Přeprava zvířat musí být prováděna tak, aby se v souladu s platnými vnitrostátními předpisy nebo předpisy Společenství omezil stres způsobovaný zvířatům. Nakládka i vykládka musí být prováděny opatrně a bez použití jakékoliv elektrické stimulace k popohánění zvířat. Používání jakýchkoliv alopatických utišujících léčiv před a v době přepravy je zakázáno.

6.2.2. Během přepravy na jatka až do doby porážky musí být se zvířaty jednáno tak, aby se snížil jejich stres na minimum.

VYHLÁŠKA 193/2004 Sb., o ochraně zvířat při přepravě, stanovuje ve svých paragrafech toto:

§ 2

Odborná příprava a získání osvědčení o odborné kvalifikaci dopravce přepravujícího zvířata

(2) Odborný kurz se uskutečňuje v rozsahu 8 výukových hodin teoretické výuky a 4 výukových hodin praktického cvičení.

(3) Účastník odborného kurzu je seznámen

a) se základními právními předpisy o ochraně zvířat a zajištění jejich pohody během přepravy, s veterinárními podmínkami přepravy podle zvláštních právních předpisů, s postupem při zpracování a kontrole plánu cesty, s náležitostmi a požadavky na dopravní prostředky, s jejich čištěním a dezinfekcí,

b) s požadavky na napájení a krmení vybraných druhů zvířat, s příčinami a projevy stresu zvířat, s rozpoznáním zdravého zvířete, se způsoby usmrcení zvířat,

c) se zásadami bezpečnosti práce při přepravě zvířat, se znalostmi techniky a používáním pomůcek při manipulaci se zvířaty.

2.12.35 Výcvik jezdce

Přípravný výcvik je metodicky rozdělen do čtyř základních etap: Pod vedením cvičitele začátečník musí nejprve s koněm navázat kontakt (přistupuje k němu z levé strany,

předtím na sebe musí upozornit oslovením, při setkání mu zpravidla podá kostku cukru a pohladí ho) a naučit se jej ošetřovat (vyčistit jej, nakrmit, napojit a pečovat o sedlový a postrojový materiál).

Pak se koně učí sedlat a uzdit. Poprvé na koně nasedne. Pak jde o to umět se na koni držet: cvičenec se učí správnému uchopení otěží, upravuje si celkový sed i polohu hlavy, rukou, holení a chodidel, za pohybu hledí zachovávat rovnováhu a uvolnit se. Začátečníci jezdí krokem, zkoušejí v sedle provádět jednoduché gymnastické úkony - když získají určitou jistotu a odvahu, velí trenér k naklusání. Vrcholem první etapy je nácvik cvalu na lonži. V dalším období musí jezdec zvládnout základní drezuru. Jestliže jezdec dokáže úkony předcházejících období provádět uvolněně a bez větší námahy, přiřazují se náročnější prvky, až se nakonec přikročí ke skokovému výcviku od překonávání jednoduchých kavalet až po opravdové překážky. Voltižní ježdění se odpradávná považuje za vhodnou formu výcviku mladého jezdce. Zvládne tak na pohyblivém hřbetě rovnováhu, zbaví se strachu, naučí se dokonale splývat s dynamikou koně (MAHLER 1995).

2.13 JEZDECTVÍ

2.13.1 Úvod

Kůň pro westernové ježdění se v pohybu liší od svých parkurových a drezurních kolegů: pohyb vychází především z plece, přední nohy se ohýbají minimálně, krk je uvolněně natažen dopředu (to vše s pochopitelnou výjimkou např. u cuttingu apod.) (LEČÍKOVÁ 1999).

Figury jako dovnitř plec a dovnitř zád' používají i westernoví jezdci, ale potomci kovbojů zřejmě nepovažovali za nutné tyto cviky nějak vědecky definovat. Zatímco klasická drezurní škola pracuje ve vysokém sebrání a dbá na preciznost provedení, westernové provedení se spokojuje s volnějši otěží a jde mu spíš o účinek tohoto cviku – tedy o prostupnost a uvolnění koně – než o výslednou figuru (LEČÍKOVÁ 2003).

2.13.2 Vykročení

Jezdec pobídne vahou a tím, že napne kříž a předsune kyčelní kosti s pobízejícím působením a zároveň pobídne holeněmi na podbřišníku (PAALMAN 1998).

Naučte se jezdit tak, byste koně při jízdě vpřed nekopali. Nejprve se „usmějte“ svými sedacími partiemi, potom stiskněte nohy směrem dolů až ke kotníkům. Dejte koni určitý okamžik na přemýšlení a pokud nezareaguje, plácněte ho nebo švihněte po zádi (PARELLI 1993).

2.13.3 Krok

Podle předpisu má jezdec v kroku pobízet střídavě a přitom musí i se zavřenýma očima cítit nohosled kroku koně, neboť jen tak může dávat pobídky ve správném okamžiku a v souladu s jeho pohybem. Jezdec v kroku cítí, jak se jeho levá kyčel vznese (kmihne kupředu) při došlápnutí levé přední nohy koně. Zároveň jde dozadu pravá kyčel a pravá holeň silněji přilehne koni k tělu. To je logicky okamžik, při kterém by pravá holeň měla pobídnout silněji, protože nyní se pravá zadní noha za podpory holeně nejen energicky odráží, ale také se podsune dále. Došlápne-li pak kůň pravou přední nohou, vznese se pravá kyčel jezdce vpřed, zatímco levá se posune vzad a levá holeň silněji přitlačí a pobídne (PAALMAN 1998).

2.13.4 Klus

S křížem zároveň pobízejí obě holeně na podbřišníku, v lehkém klusu v okamžiku, kdy jezdec klesne do sedla (PAALMAN 1998).

2.13.5 Vysedání

V obrazech a na stěně vždy jezdíme lehký klus na vnitřní zadní nohu, tj. jezdec sedí (dosedne), když vnitřní zadní noha došlápla, tedy když se vnitřní přední noha zvedá (PAALMAN 1998).

Podle našich zvyklostí jezdec dosedá v lehkém klusu na vnější přední, tj. současně i na vnitřní zadní nohu koně. Podle dosavadních zkušeností je zejména u mladého koně vhodnější dosedat v obrazech na vnitřní přední. Tím se zadní nohy stejnoměrně zatěžují a vnitřní zadní je méně unavena. Dosedáním na vnitřní přední a odlehčením vnitřní zadní se rovněž usnadňuje přechod z lehkého klusu do správného cvalu na vnitřní noze. V pokročilém výcviku to již není podstatné (DOBEŠ 1997).

2.13.6 Nacvávání

Při nacvávání jezdec ztuhne v kříži a dá poloviční zádrž. Vnější rameno stáhne zpět a přesune své těžiště ve směru vnější zadní nohy, která při nacvávání převezme celou váhu jezdce i koně. Současně vnitřní holeň pobízí silněji na podbřišníku a vnější je připravena za podbřišníkem k případnému zabránění vypadnutí zadku. Mírné postavení krku podporuje vykročení nohy na opačné straně u poměrně ještě málo příježděného koně. Postavení ven přestane, jakmile je kůň lépe vyvážený a reaguje na holeň. Poté musí být kůň při nacvávání zcela rovný od hlavy až k ohonu s lehkým povolením dovnitř. S koněm nejlépe nacváláme z klusu, protože také klus má fázi vznosu a kůň snadno přejde z dvojtaktu do tříktaku. Přesto je důležité dát pobídky do cvalu ve správný okamžik – ve fázi vznosu. Pobídky do cvalu vpravo dáváme, když došlápne levá přední a pravá zadní noha. Proč právě tak? Při vykročení pravé diagonály a ve fázi vznosu je vnější (levá) zadní noha volná k převzetí váhy jezdce i koně a k vykonání prvního cvalového skoku (PAALMAN 1998).

Přechody do správného cvalu se mladému koni daří nejlépe z lehkého klusu, při dosedání na vnitřní přední nohu. Tím, že jezdec dosedá na jeho vnitřní přední nohu, mu větším zatížením vnější zadní usnadňuje podsazení a odraz vnitřní zadní a také první fázi cvalového skoku na vnitřní noze. V pokročilém výcviku přecházíme do cvalu v plném sedu z klusu v rozích jízdárny a na velkém kruhu. Při přiložení vnější holeně za podbřišník, postavíme koně více k vnitřní ruce a přiblížením obou pěstí směrem k vnitřní kyčli jej srovnáme a během srovnání pobídneme vnitřní holení do cvalu (DOBEŠ 1997).

Zvýšíme pozornost koně jednou nebo více polovičními zádržemi. Zatížíme vnitřní sedací kost, vnitřní holeň pobídne koně na podbřišníku. Vnější holeň je položena asi dlaň za podbřišníkem a působí jako vydržující, zabraňuje vnější zadní noze ustoupit do strany a udržuje ji ve směru k těžišti koně, působí pasivně. Vnitřní otěž vydrží, ohraničí přistavení k vnitřní ruce. Těsně před nacváváním musí povolit vnitřní otěž, čímž se umožní plynulé nacvávání (MARŠÁLEK 1998).

2.13.7 Cval

Při cvalu vlevo jde jezdcova levá kyčel při dotyku levé přední nohy koně země automaticky mírně dopředu a jezdec zároveň cítí silnější kontakt levé holeně s tělem koně. To je správný moment pro pobídku levou holení. Pobídky jsou účelné jen v tomto okamžiku,

protože obě zadní nohy jsou volně nad zemí a mohou se aktivizovat. Cvalové pomůcky se opakují podle potřeby v poněkud mírnější formě při každém cvalovém skoku, aby zadek byl stále aktivní (PAALMAN 1998).

2.13.8 Jednoduchá změna cvalu

Zpočátku cvičíme jednoduchou změnu cvalu s klusovými mezikroky. Pokud je rovnováha zachovaná i při dvou mezikrocích, můžeme začít cvičit jednoduchou změnu cvalu s krokovými mezikroky (PAALMAN 1998).

2.13.9 Přeskok

Když je kůň po delší době pokročilý již tak, že zůstává při jednoduché změně cvalu s krokovými mezikroky v rovnováze, můžeme počet mezikroků snížit, až vystačíme s jedním a pak je krok k letmému přeskoku již snadný. Kůň se učí také změnit cvalový nohosled ve vzduchu nad překážkou a dopadnout v příslušném cvalu. Toho lze dosáhnout využitím prostých zákonů těžiště. Jezdec a kůň jsou v souladu, je-li těžiště jezdce nad těžištěm koně. Přenesením těžiště dosáhneme určité reakce koně. Např. přenesení těžiště vpravo, vycvičený kůň se přirozeně a bez násilí přizpůsobí této změně a učiní totéž. Také on přenesení svého těžiště vpravo a provede přeskok. Správný moment pro přeskok je fáze vznosu, protože v této cvalové fázi jsou všechny čtyři nohy nad zemí. Jezdec dá před přeskokem ve cvalu poloviční zádrž (pobízí proti pasivní ruce), a to přesně v okamžiku, kdy vedoucí přední noha došlápně. Zároveň s poloviční zádrží dá pobídku pro cval na druhou ruku (PAALMAN 1998).

Pomůcky k přeskoku dáváme v okamžiku, kdy přední noha, na níž kůň cválá, jde kupředu a k zemi. Je to okamžik, kdy se kůň vzápětí nachází nad zemí, a proto může provést změnu cvalu letným přeskokem (DOBEŠ 1997).

Pro přeskok se změni pobídky pro cval. Z vnější holeně jezdce se stane vnitřní holeň, posune se na podbřišník a nutí koně k přeskoku svým silným působením. Nová vnitřní sedací kost se nepatrně posune dopředu. Lehce přestavíme koně v držení krku a hlavy jemnou rukou. Pomůcka sedem, otěžemi a holeněmi musí působit současně a to těsně před okamžikem vznosu, když došlapuje vnitřní zadní a vnější přední noha (MATOUŠEK 1996).

Když přední noha, na kterou kůň cválá, došlápně, pobídneme koně na téže straně holení a současně mírně vystrčíme druhou nohu dopředu, abychom mu naznačili změnu směru (pokud kůň tuto pobídku zná) (LEČÍKOVÁ 1999).

Cváláte-li pravým gardem a chcete ho změnit, koně si na rovné linii nepatrně přitáhněte pravou otěží a zlehka jej usměrněte pravou nohou. Tím spolehlivě zajistíte levý gard, tj. levou stranu dlouhou, a naopak – pravou stranu krátkou. Levou stranu jste koně pomyslně odkryli a vyzvali ho, aby levýma nohama vyrazil a tím změnil gard (ROBERTS 2005).

2.13.10 Kontracval

Kontracval na kruhu vyžaduje zcela uvolněného a ohebného koně, na linii kruhu je jeho tělo podélně ohnuté opačně, tedy nikoliv v souladu s kruhem. Musíme dbát, aby byl venku nejen zadek, ale celý kůň byl ohnutý od hlavy až po ohon okolo vnitřní holeně (PAALMAN 1998).

2.13.11 Zrychlení a zpomalení

Ke zrychlení cvalu slouží nikoli pobídka holení, ale zejména „vyjíždění“ koně, kdy se jezdec v sedle nepatrně předkloní a posune ruce/ruku s otěžemi dál nad krk koně. U špičkových jezdců a koní se pohyb v sedle může měřit na centimetry. Zpomalení přichází tehdy, když se ruce/ruka s otěžemi vrátí nad hrušku sedla a jezdec zasedne zpět do sedla a zmenší důraz, s nímž v rychlé fázi tlačil koně dopředu sedem (LEČÍKOVÁ 2003).

2.13.12 Oblouky, obraty

Na zakřivených liniích požadujeme od koně, aby přenesl svou váhu více na vnitřní zadní nohu, přičemž se musí přední a zadní končetiny koně nacházet na jedné linii, tzn. být na jedné stopě. Před každým obratem v chodu dá jezdec koni poloviční zádrž a přenesse váhu těla mírně ve směru obratu. Do obratu vede jezdec koně vnitřní otěží, vnitřní holeň na podbřišníku pobízí stejnostrannou zadní nohu k většímu podsunu. Vnější otěž vydržením určuje postavení trupu a hlavy a míru ohnutí koně a zamezuje spolu se zabraňující vnější holení vybočení vnější zadní nohy a vypadnutí zádě z obratu ven. Hlava koně je v obratu správně postavena, pokud jezdec vidí část nadočnicového oblouku koně. Předpokladem správného projetí všech obrátů je korektní zatížení vnitřní sedací kosti a přesunutí vnějšího ramene mírně vpřed společně se správnou činností vnější holeně (MARŠÁLEK 1998).

Dobrý kůň se ohýbá po směru kruhu, od špičky nosu až po ocas kopíruje křivku, krk zarámovaný mezi otěžemi. Po najetí na kruh je vnější otěž volnější, zatímco vnitřní je napnutá. Jezdec tiskne vnitřní holeň na podbřišník a výsledkem by mělo být, že kůň sníží hlavu, uhe před tlakem na žebrech a ohne se kolem jezdcovy nohy (LEČÍKOVÁ 2003).

Při obratu vpravo posuneme vnitřní sedací kost hnacím působením vpřed a zároveň více zatížíme pravý třmen. Předpisově více pobízíme pravou vnitřní holení na podbřišníku, vnější holeň je za podbřišníkem a zabraňuje tomu, aby se kůň vyhnul podélnému ohnutí na vnitřní holeni a vypadl zadkem. Kůň je korektně ohnutý okolo vnitřní holeně, jen když má po celé délce těla stejné ohnutí, jako je linie, po které jde. Vnitřní pravou ruku vedeme mírně od krku do obratu a řídíme jí hlavu a krk koně žádoucím směrem. Později to lze zredukovat na mírné vytočení zápěstního kloubu ven, avšak při přiježdování mladého koně můžeme tento pohyb klidně přehnat. Levá vnější ruka zůstane v normální poloze (nepovolí dopředu), měla by však být lehce přiložena ke krku koně, aby bránila případnému vypadávání plecí. V drezuře pro obrat nebo postavení krku zkracujeme vnitřní otěž pootočením vnitřní ruky. Vzniká jednostranný tlak na čelist a hrozí nebezpečí, že kůň strne ve vazu nebo vypadne plecí. Ve skokové drezuře je kůň veden do obratu vytočením vnitřní ruky ven, těžiště koně se přenesse, kůň se vyvažuje hlavou a krkem. Jsou-li hlava a krk ohnuty vpravo, přenáší se automaticky těžiště koně na pravou přední nohu a aby kůň zůstal v rovnováze, musí se obrátit vpravo (PAALMAN 1998).

Při jízdě na koni se uplatňují dvě významné asertivní metody - podvolení se tlaku a uhýbání před tlakem. Jako příklad použití asertivního působení otěže přimějte vašeho koně k tomu, aby se pohyboval na levou ruku. Měli byste vašeho koně přimět k tomu, aby následoval tlak vaší levé, tj. vnitřní otěže a uhýbal před tlakem pravé neboli vnější otěže, čímž by se měl natočit zprava doleva. Při jízdě na levou ruku můžete použitím vaší levé otěže působit přímo, nebo nepřímou, a přimět tak vašeho koně, aby se podvolil vyvíjenému tlaku. Když působíte otěží přímo, vaše levá paže se vytáčí doleva, loket se narovná a vy vedete předek koně do levého oblouku. Jinými slovy, přední nohy koně se začnou pohybovat doleva. Při nepřímém působení otěže ji umístíte někam do oblasti mezi vaším pasem a vaším pravým ramenem, a tak docílíte toho, že se zád' koně začne natáčet směrem od vás. Když při tomto obratu aktivujete otěž, způsobí to, že se zád' koně uvolní a začne se pohybovat opačným směrem.

Podpurné působení otěže je takové, že odtlačuje předek koně na druhou stranu, což obvykle vyžaduje ohnutí vašeho lokte. Například pro otočení doleva s přímým působením otěže by se vaše levá ruka měla nacházet výše než pravá ruka a levý loket byste měli mít narovnaný. Pokud na pravé straně využíváte podpurného působení otěže, vaše pravá paže a loket by měly být níž než levá ruka. Pravá otěž by měla odtlačovat krk koně směrem, kterým jedete, což je v tomto případě zprava doleva. Když používáte vaše nohy při jízdě doleva, vaše levá noha by měla být více oddálena od boku koně, aby umožnila koni následovat tlak. Vaše pravá noha by měla být o něco více ohnutá, měla by tlačit na bok koně a odtlačovat jej zprava doleva, stejně jako podpurná otěž. Pravá noha způsobuje, že kůň uhýbá před jejím tlakem. Obvykle požadujete od koně, aby následoval tlak před tím, než před ním bude uhýbat. Jinými slovy, nejprve koně řídíte a pak teprve podporujete hlavní příkaz. Následováním tlaku se kůň řídí, uhýbání před tlakem působí podpurně (PARELLI 1993).

2.13.13 Obrat kolem předku

Uvádím jedny pomůcky pro mladé koně – k výuce - a druhé pro příježděné koně – korektní. Pobídky pro obrat předku vpravo (obrat je vždy pojmenován podle směru, kam se točí hlava koně, zadek se pohybuje ve směru opačném)- pobídky holení u mladého koně: pravá holeň zesíleně pobízí za podbřišníkem a posouvá zadek stranou doleva. Kůň je stále ještě rovný. Pobídky holení u příježděného koně: pravá holeň pobízí na podbřišníku, levá leží střídavě za podbřišníkem, kůň je v celé své délce ohnutý o pravou, vnitřní holeň, pohyb zadku stranou následuje jen jako reakce na přesunutí váhy jezdce. Obě otěže jsou stejnoměrné. Pravá se pohybuje poněkud stranou od krku koně (později stačí vytočit zápěstí doprava), levá ohraničující otěž leží na krku (PAALMAN 1998).

Vnitřní otěží stavíme hlavu koně mírně k vnitřní ruce a s částečným přeložením sedu na stranu žádaného obratu jej vnitřní holení nutíme zádí ustupovat (DOBEŠ 1997).

Při obratu kolem předku je osou otáčení vnitřní přední noha. Kůň je postaven na otěži s hlavou lehce otočenou ve směru obratu. Jezdec zatěžuje více vnitřní sedací kost, vnější otěž znemožní koni nadměrně ohnout krk. Vnitřní holeň pobízí koně za podbřišníkem a pobízí koně rytmicky s každým krokem dopředu a do strany okolo vnitřní přední nohy. Vnější holeň zabraňuje uspěchanému otočení zádě (MARŠÁLEK 1998).

Když točíme koně kolem jeho pravé přední nohy, stojí pravá přední na místě a zád' se točí doleva. Pravou otěž zkrátíme a pravou nohou tiskneme bok koně za podbřišníkem. Levá otěž je volná, zkrátíme ji jen tehdy, když chceme koni zabránit v pohybu dopředu (LEČÍKOVÁ 1999).

Když se soustředíte na to, co chcete, aby udělalo tělo koně, vaše ruce a nohy musejí pracovat současně. Jinými slovy, vaše nohy dělají to, co vaše ruce. Například když chcete, aby se zád' koně natočila doleva, uchopte pravou otěž do pravé ruky, ohněte loket a přiblížte ruku ke svému pasu. Když je váš pravý loket ohnutý, ve stejné pozici se nachází i vaše pravé koleno, které přiložte na střed těla koně (tj. na jeho bok) a čekejte, dokud kůň neuhne před tlakem vaší otěže a nohy. V tomto okamžiku neděláte nic ani s levou rukou, ani s vaší levou nohou (PARELLI 1993).

2.13.14 Obrat kolem zádě

(Jedeme z levé ruky.) Při poloviční zádrži hledíme doleva, levé rameno dáme poněkud dozadu a mírně se napřímíme. Tím přesuneme těžiště dozadu, levou sedací kost více zatížíme, levou kyčel posuneme dopředu a tím pobízíme. Pravá holeň pobízí silně za podbřišníkem, podporovaná levou holení na podbřišníku, která má zabránit tomu, aby kůň necouvl. Levá ruka se pohybuje poněkud stranou od krku a vede do obratu, čímž je krk koně postaven vlevo.

Zároveň pravou otěž přiložíme ke krku, oběma otěžemi udržujeme stejné přilnutí. Protože kůň je také krkem postaven více vlevo, logicky více zatěžuje levou přední nohu, což mu umožní pohybovat více pravým ramenem a pravou nohou (PAALMAN 1998).

Osou otáčení je vnitřní zadní noha koně. Jezdec musí nejprve zatížit více vnitřní sedací kost a zkrátí otěž ve směru pohybu. Vnitřní otěž obrat začíná. Vnitřní holeň leží na podbřišníku a pobízí. Ohýbá koně a podporuje pravidelné vykračování zadních nohou. Zadní končetiny tak vyšlapují pod těžiště. Vnitřní holeň také brání ukročení vnitřní zadní nohy dovnitř. Vnější holeň společně s ramenem jezdce vysunutým vpřed zabraňuje vnější zadní noze vybočení ven, vnější otěž ohraničuje ohnutí (MARŠÁLEK 1998).

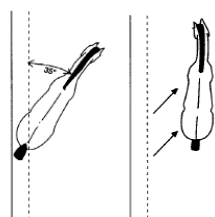
Při rollbacku se od koně se požaduje, aby po zastavení nechal obě zadní nohy na zemi, zvedl celý předek a mohutným skokem provedl obrat opačným směrem. Pro obrat vpravo se vnitřní (pravá) ruka přizvedne a zkrátí tak vnitřní otěž, až uvidíme oblouk oka nebo okraj nozdry koně. Následně opřeme levou otěž o krk, abychom neckreiningem koni naznačili, že obrat skutečně půjde doprava. Při zahájení obratu přeneseme váhu na levou (vnější) kapsu – pro koně je přirozené vyrovnat zátěž jezdce na jedné straně přenesením vlastní váhy na stranu druhou. Asi ve dvou třetinách obratu přeneseme těžiště zpět a levá holeň začíná pobízet do cvalu na pravou ruku.

Při turn - aroundu (spinu) vnitřní ruka stočí hlavu koně jen nepatrně tak, abychom zahlédli oko. Spolu s pobídkou otěží přichází jemná pobídka vnější holení za podbřišníkem, po níž by kůň měl udělat první krok obratu. Tento jednoduchý postup opakujeme tak dlouho, až kůň přestane potřebovat k nároku do obratu pomůcku přímé otěže a díky pobídce holení a působení sedu zahájí obrat i s použitím nepřímé otěže (neckreiningu) (LEČÍKOVÁ 2003).

Důležité je, aby stojící noha vyvrtala otvor do země. Zdvihněte buďto levou nebo pravou otěž. Povzbudíte koně k reakci na udidlo odpovídajícím směrem. Pokud koně obracíte doleva, povzbuzujete ho k tomu, aby toto místo našel asi metr vlevo od vaší levé nohy. Tam mu umožníte zamířit (ROBERTS 2005).

Když napřáhnete pravou paži, aby předek koně odbočil, napřimíte pravé koleno tak, aby netlačilo na bok koně. Bez působení vaší pravé nohy na bok koně, která mu brání v pohybu doprava, se váš kůň může otočit směrem doprava mnohem přirozeněji (PARELLI 1993).

2.13.15 Ustupování na holeň

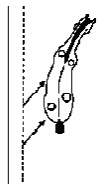
podél stěny, na diagonále

Kůň se pohybuje podobně jako v polovičním překroku, ale v postavení odpovídajícím holení, podle (od) které ustupování požadujeme. Je to pro něj lehčí a srozumitelnější než požadavek polovičního překroku (DOBEŠ 1997).

Kůň ustupuje na vnější holeň. Při ustupování vpravo se kůň postaví upozorňovací poloviční zádrží k levé ruce. Pravá holeň se posune za podbřišník, levá otěž je zkrácená, levá sedací kost více zatížená. V okamžiku, kdy se zvedá levá zadní noha ze země, tlakem levou holení donutíme koně k ukročení stranou. Pobízíme v rytmu kroků a stejně tak v rytmu kroků přední nohy je třeba zkrátit a povolit levou otěž. Kůň se při ustupování na holeň dívá na druhou stranu, než kam ustupuje (MARŠÁLEK 1998).

Vnější otěž držte pevně a přetáhněte ji přes krk tak, aby tlačila na vnější stranu krku. Vnější otěž odtáhněte od krku (tedy tu otěž, která je ve směru vašeho ustupování). Vnější noha pobízí, dokud kůň neudělá několik pohybů stranou a nepřekříží nohy (LEČÍKOVÁ 1999).

2.13.16 Poloviční překrok

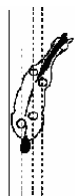

(Jedeme z levé ruky.) Kůň je ohnutý po celé délce okolo levé holeně. Vnitřní oko a vnitřní kyčel leží na jedné přímce. Jezdec přenese váhu ve směru pohybu, vnitřní holeně na podbřišníku udržuje pohyb vpřed, vnější holeně pobízí za podbřišníkem a dbá o ohýbání žeber. Levá ruka je vedena lehce stranou od krku ve směru pohybu nebo je alespoň vytočená stranou, což za podpory pravé otěže přiložené ke krku působí na postavení krku vlevo (PAALMAN 1998).

Použijeme pobídku vnější holení, spolu s přenesením váhy, a kůň se v určitém úhlu začne odchylovat od přímého směru, pryč od pobízející holeně, čímž vyšlápne dvě různé dráhy stop. Usnadněním je práce na ruce. Celý princip spočívá v tom, naučit koně ustupovat na tlak ruky v určité partii, přivyknout ho na zcela nový pohyb končetin a jiné držení rovnováhy obratech (LEČÍKOVÁ 2003).

Chcete-li jet do stran, ujistěte se, že jste se plně soustředili na směr, kterým chcete jet. Vaše nohy by měly dělat to, co dělají ruce. Při ustupování doleva nejprve použijte tři kroků, díky kterým přejdete z volného držení otěže k soustředěnému (viz první tři kroky při couvání). Soustřeďte se na prostor ve výši vašich očí, přibližně 90° vlevo od vás. Otevřete svoji levou ruku a odtáhněte levou nohu od koně. Použijte působení pravé podpurné otěže a odtlačujte koně zprava doleva (PARELLI 1993).

2.13.17 Dovníť plec

Koně připravujeme tím, že jedeme hlouběji do rohu. První pobídkou je poloviční zádrž. Další je pobídka ke kroku stranou, jezdec přenese své těžiště na vnitřní zadní nohu. Pobídky holení jsou zpočátku jiné než pobídky předpisové, aby byl pro koně vlastní překrok srozumitelný. Proto napřed nedbáme na podélné ohnutí, nýbrž jen na vzdálenost stop. Tedy nejprve pobízíme vnitřní holení za podbřišníkem. Později, když se kůň již seznámil s pohybem stranou, se poloha holení normalizuje a vnitřní holeně pobízí na podbřišníku a vnější leží za podbřišníkem, aby vymezila podélné ohnutí. Zpočátku vede vnější ruka mírně v pohybu, zatímco vnitřní podporující je položena na krku (PAALMAN 1998).

Nácvik dovnitř plec provádíme po projetí rohu jízdárny, zavedeme koně v sebraném kroku na kruh o průměru 3 m, sedíme na vnitřní sedací kosti, po příchodu na dlouhou stěnu zatěžíme stále vnitřní sedací kost, jako bychom chtěli udělat uvedený kruh ještě jednou.

Kůň se odchýlí hlavou, krkem a hrudníkem od stěny, v tom přesedneme na vnější sedací kost, necháme koně srovnaného k vnitřní ruce a působíme vnitřní holení. Kůň půjde za vahou, to znamená rovně podél dlouhé stěny a již ukazuje dovnitř plec. Úhel odchýlení od stěny je asi 30° (1 krok) a kůň jde vlastně na třech stopách. Z neznámých důvodů se stále mluví o práci na dvou stopách (MATOUŠEK 1996).

Pomůcky jsou následující: poloviční zpozorňovací zádrž, vnitřní otěž je zkrácená a vnější vyvádí předek dovnitř, zatížení vnější sedací kosti, vnitřní holeň na svislici stálým tlakem udržuje záď koně na stěně, vnější holeň otáčí záď kolem vnitřní holeně a drží koně v ohnutí, vnější otěž vydrží a velmi jemně působí proti vnitřní holeni (MARŠÁLEK 1998).

2.13.18 Travers – záď dovnitř, tj. od stěny

Kůň jde na dvou stopách a se zádí až jeden krok dovnitř sleduje předek pohybující se po původní stopě tak, že vnější zadní noha překračuje zadní vnitřní. Hlava a krk koně jsou postaveny ve směru pohybu. Kůň je veden více vnitřní otěží, jež zároveň určuje a udržuje míru jeho ohnutí. Vnější otěž ohnutí ohraničuje a zabraňuje vypadnutí vnější plece. Pohyb kupředu vyvolává a udržuje vnitřní, blíže podbřišníku ležící holeň. Vnější holeň za podbřišníkem udržuje nejen ohnutí, ale v případě potřeby i pohyb koně kupředu se zádí až jeden krok uvnitř původní stopy (DOBEŠ 1997).

Záď koně jezdec tlačí dovnitř vpravo pomocí pravé holeně na svislici (kůň se kolem ní ohýbá) a levé holeně za podbřišníkem (udržuje záď jako na kruhu a při tom aktivně pobízí). Při traversu vpravo se kůň dívá vpravo dovnitř, tzn. že pravá otěž je kratší než levá. Jezdec zatíží více levou sedací kost, čímž brání koni, aby šel dovnitř za natočenou hlavou. Proti pobízejícím holením působí otěže poloviční zádrží (MARŠÁLEK 1998).

Klasická drezúra provádí tento cvik v mnohem větším sebrání a precizněji, ale pro westernového koně úplně stačí jednoduchý pohyb po dvou stopách, kdy zadní nohy vyšlápou jinou dráhu stop než nohy přední. Když jdete s koněm po stěně jízdárny, tlakem vnější nohy tlačte záď dovnitř a krk zarámujte otěžemi tak, aby byl rovnoběžný se stěnou jízdárny (LEČÍKOVÁ 1999).

2.13.19 Renvers - záď ven, tj. ke stěně

Jede-li se renvers mimo stěnu, je to stejné jako překrok. Na stěně však nyní jde zadek na stopě, zatímco předek kráčí stranou na druhé stopě před zádí. (Jedeme z levé ruky.) Sedíme ve směru pohybu, levá holeň pobízí za podbřišníkem stranou, pravá holeň pobízí na podbřišníku vpřed. Tím, že vytočíme pravou ruku doprava do směru pohybu, vedeme koně do

tohoto směru a zároveň stavíme krk vpravo. Levá otěž to podporuje tím, že je silně položena proti krku (PAALMAN 1998).

Je to cvik obrácený proti traversu, se zádí ke stěně místo hlavy. Jinak platí stejné principy a podmínky jako u traversu (MARŠÁLEK 1998).

2.13.20 Pasáž a piaf

Pro nácvik pasáže a piafy nám dobře poslouží práce na ruce. Někteří mistři drezury dosáhli úspěchů ve výcviku piafy u koně vyvázaného mezi dvěma sloupky, zvanými piláry (MATOUŠEK 1996).

2.13.21 Překonávání svahů

Při výstupu se těžiště koně posunuje dozadu a aby zachoval rovnováhu, musí natáhnout hlavu dopředu a sklonit ji dolů. Jezdec mu to musí umožnit a musí mu pomoci přesunutím svého těžiště dopředu. Při výstupech se jezdec opře silněji do třmenů, více se předkloní, dostatečně prodlouží otěže a při prudkém stoupání se chytí pravou rukou za hřívku koně a levou rukou ho řídí. Vystupuje se vždy kolmo do svahu. Při sestupu se těžiště koně posunuje dopředu. Proto, aby zachoval rovnováhu, posunuje přední nohy také dopředu a zadní výrazně ohýbá ve všech kloubech. Proto musí opět spustit hlavu a natáhnout krk. Jezdec se nesmí v tomto případě zaklánět, neboť to způsobuje ztrátu rovnováhy koně, ale naopak musí své těžiště posunout také dopředu, tak aby trup jezdce svíral přibližně kolmici se sklonem svahu, tzn. našlápnout pevněji do třmenů, prošlápnout hluboko patu, opřít se pevněji koleny a uvolnit koni otěže a hřbet (MARŠÁLEK 1998).

2.13.22 Shromáždění

Zadní noha té strany, na které za podbřišníkem holeň pobízí, se více podsunuje. Jednostranným podsunováním zadní nohy je svalstvo pružné a silné tak, že kůň může nyní bez obtíží podsadit současně obě zadní nohy, aniž by se napínal nebo nebyl uvolněný. Jezdec proto ztuhne oboustranně v kříži (vysune obě kyčelní kosti vpřed s pobízejícím účinkem) a pobízí oběma holeněmi koně za podbřišníkem zezadu dopředu proti ruce. Ruka je při shromáždění pasivní, to znamená, že při posledních krocích před přechodem přestane sledovat přirozený pohyb hlavy a krku koně. Ruka se zastaví, ale nepůsobí vzad (PAALMAN 1998).

Můžete toho dosáhnout sami pouze prostřednictvím vašich rukou a vyvinutím dostatečného citu. K získání vertikální prostupnosti napomůže např. tento cvik: Uchopte otěže do jedné ruky a tuto ruku položte před kohoutek koně. Držte otěže tak, aby byly napjaté a ruka zpevněná. Dejte pozor na to, zda-li vám kůň dává najevo měkké přilnutí. Je-li tomu tak, uvolněte jeho spodní čelist a ohněte mu hlavu, abyste mohli uvolnit tlak otěží. Jakmile toho docílíte, okamžitě přestaňte působit otěžemi. Pokud vaše ruce zareagují pomalu, kůň se naučí vytahovat vám otěže z ruky trhnutím hlavy. Naučí se bojovat proti vašim rukám a nikoliv se jim podvolit (PARELLI 1993).

2.13.23 Zastavení

Koně připravíme tím, že se vzpřímíme, zhluboka se nadechneme, obě ruce přestanou sledovat kývavý pohyb hlavy, obě otěže udržují stejný kontakt s hubou koně. Současně se více vzpřímíme, čímž posuneme těžiště dozadu, a tím koně přivedeme již nyní k tomu, aby učinil totéž (PAALMAN 1998).

Správné zastavení je v podstatě sledem tří kroků. Řekneme "hou" nebo jiný povel, který pro vašeho koně znamená "brzdi!". Kůň se na zastavení nachystá tím, že sníží a zaoblí zád'. Zlomek sekundy poté zasednete hlouběji do sedla. To slouží jako pobídka pro zastavení. Také více proslápnete paty, abyste si zpevnili sed. Holeně se vám mírně posunou dopředu, aby vám pomohly zastavení usedět. Přitáhnete otěže. Začnete s mírným tlakem a podle potřeby ho zesilujete, nikdy otěžemi prudce neškubete. Pak i vy zvednete hlavu, abyste pomáhali při zastavení s udržení rovnováhy (LEČÍKOVÁ 1999).

Westernový sliding stop probíhá bez tahání za otěže, při němž by kůň zabořil do země hlavně přední nohy, výsledkem jsou vyklenutá bedra koně, podsazená zád' a uvolněný předek (LEČÍKOVÁ 2003).

Slovní povel vydáváte čistě proto, aby si kůň nenavykal pouze na pohybové pokyny, nýbrž i na zvukové. Rozšiřují se tím možnosti konverzace s koněm (ROBERTS 2005).

Když chcete jet „nikam“, zdvihnete otěže, podržte je v obou rukách, posaďte se do sedla a uvolněte se. Tím, že přerušíte jízdu vpřed, odeberete tělu koně energii. Když zvedáte otěže, abyste přiměli koně k tomu, aby vám věnoval pozornost, držte je mezi palci a dlaněmi. Toto držení odpovídá síle přibližně 100 g. Kdyby kůň nezastavil, zvyšte důraz silnějším uchopením otěží za pomoci ukazováčků, poté prostředníčků, v dalším kroku prsteníčků a nakonec i malíčků, takže otěž uchopíte celou rukou. Stále jste ještě nepřitáhli otěže, pouze je pevně držíte a udělujete pomůcky k pohybu dozadu. Jestliže kůň stále nezpomalil, sjeďte rukou směrem dolů po pravé nebo levé otěži a ohněte mu krk. Když cítíte, že musíte koně úplně zastavit, držte mu pevně hlavu (PARELLI 1993).

2.13.24 Couvání

Pomůcky k couvání jsou sed a holeně pobízející vpřed – jako k vykročení. Rozdíl, který vyvolá couvání, je skutečnost, že ruka s otěží nejde s hubou, ale zůstane pasivní. Kůň, který nyní chce vykročit na pobízející pomůcku křížem a holeněmi, narazí na pasivně zadržující ruku. Kůň má plnou důvěru k ruce jezdce, a protože nebyl nikdy obtěžován pohybem zpět, je tak poslušný, že nenajede proti stojící ruce, ale odrazí se od ní a bez jakéhokoliv spěchu ustoupí zpět. Nejvyšší bod koně je mezi ušima, nos a kyčel jsou ve vodorovné přímce, nos před kolmicí, zadek dobře podsazený (PAALMAN 1998).

Pomůcka sedem a holeněmi je shodná jako pro vykročení, holeně zabraňují ukročení koně do strany. V okamžiku vykročení se provede lehká zádrž otěžemi. Couvání neustále kontrolujeme pomůckami holení a střídavými polovičními zádržemi. Pokud kůň nechce couvat, je možné mírné odlehčení trupu, přenesení váhy těla jezdce dopředu. Jezdec se nesmí ze sedla zvednout, pouze mírně odlehčí sedací kosti (MARŠÁLEK 1998).

Zásadou pro couvání je takové zkrácení otěží, které v hubě vyvine mírný, ale setrvalý tlak. Stranou boty jemně pobídneme. Pokud kůň nereaguje, zvedneme mírně ruce s otěžemi – síla tahu za hubu se tím nemění - a holeněmi tlačíme na žebra, až se kůň poddá a zacouvá. Při prvním kroku zpět uvolníme tah v hubě jako odměnu za správně pochopený povel. První pobídka k couvání přichází z ruky, ale vlastní průběh a dráhu couvání už řídí holeně a sed jezdce (LEČÍKOVÁ 2003).

Některé pobídky se musí změnit, pokud budeme chtít řídit svého koně jen jednou rukou. Například při couvání: z klasického anglického ježdění každý ví, že se ruce posunou dolů a zpět k pánvi. Protože je ale takový pohyb při vedení jednou rukou ve westernovém ježdění téměř nemožný, je třeba naučit svého koně couvat na takovou pobídku, kdy jde ruka zpět, ale šikmo vzhůru, směrem k naší hrudi (LEČÍKOVÁ 1999).

Sedte nenuceně v sedle bez kontaktu s hubou koně. Vzpřimte se (narovnejte záda), zvedněte otěže, které držíte v jedné ruce do vzduchu a dostaňte se do kontaktu s hubou koně. Sjíždějte volnou rukou dolů po otěžích, dokud neucítíte, že máte kontakt s hubou koně. Nyní

uchopte otěže do obou rukou, ale pouze je přidržujte pomocí palců. Ostatní prsty by měly směřovat přímo vpřed. Nyní současně sevřete oba ukazováčky. Sevřete prostředníčky. Sevřete prsteníčky. Sevřete malíčky. Ohněte lokty. Posad'te se hluboko do sedla do pozice k couvání. Vydržte v této pozici a když se váš kůň podvolí působení vašich rukou a udělá krok zpět, pusťte otěže, jako byste se podvolili vašemu koni (PARELLI 1993).

2.13.25 Pobídky při lonžování

Přibližně středem kohoutku prochází tzv. dělicí čára (řídící linie), která rozděluje tělo koně na předek a zadek. Oblast, která se nachází před čarou, je místem, kde působíme, když chceme přimět k pohybu přední část těla koně. Pokud chceme, aby se pohybovala zadní část, působíme v oblasti za touto čarou (PARELLI 1993).

Je velmi důležité, abychom při udávání pobídek působili ve správných zónách. Na těle koně jich je několik. Zónu 1 představuje to, co se nachází "ven z ohlávky" a pokračuje 5- 6 kilometrů dopředu. Když tady vyvíjíme tlak, kůň bude couvat. Zvláštní zónou je tzv. delikátní zóna - je to oblast na hlavě koně kolem očí a uší. Tam vyvíjíme pouze mentální tlak. Zóna 2 je od ohlávky zhruba k řídící linii. Pokud zde budu působit, kůň bude pohybovat předkem. Zóna 3 se nachází od řídící linie ke kříži. Je to zóna, ze které se kůň pohybuje bočním chodem. Zhruba od kříže po zád' (kořen ocasu) je zóna 4, pomocí které posunujeme zádí koně. A působení v zóně 5, jež začíná za kořenem ocasu a vede 5 - 6 kilometrů dozadu, podněcuje k pohybu dopředu. Proto je při lonžování důležité, abychom nepobízeli koně ve čtvrté zóně (jak je při normálním způsobu lonžování běžné), ale abychom pobízeli v zóně páté (BINDER 1998).

Pokud chci s koněm jemně a citlivě komunikovat, nesmí být lonž nikdy volná (prověšená), protože se přeruší pružné spojení mezi rukou lonžujícího a hubou (nosem) koně a lonž ztratí svou úlohu ve vedení koně. Lonží komunikujeme s koněm převážně udílením zádrží. Zádrže slouží ke zpomalení koně nebo k jeho upozornění, že přijde nějaká změna (tedy jako při ježdění). Zatímco lonž slouží jako prodloužená otěž jezdce, bič je jeho prodlouženou holení. Kůň se biče nesmí bát, protože tak by před ním utíkal a ne reagoval na pobídky. Bič držíme tak, aby byl vodorovně a ukazoval na patřičné místo koně, většinou je to jeho hlezno. Bič nikdy nesmí trvale směřovat dolů, protože by tím ztratil jakoukoli pobízející funkci.

Při lonžování vyžíváme chování koní ve stádě. Vyžadujeme-li po koni stejné tempo, stojíme šikmo (ve směru pohybu) k němu na úrovni jeho lopatky. Pro vykročení nebo zrychlení se nejdříve podíváme směrem, kterým má kůň vykročit, posuneme se k zádi koně, natáhneme ruku s vodítkem či lonží do požadovaného směru, pobídneme ho zároveň i zvolenou hlasovou pomůckou, zvedneme bič špičkou k hleznu, popřípadě se bičem koně zezadu dotkneme nebo ho klepneme (ŠVEHLOVÁ 2003).

Při vysílání koně na kruh na pravou ruku postupujte takto. Nakreslete si kolem nohou kruh, ve kterém byste se měli snažit zůstat. To je vaše meta. Ve fázi jedna dejte koni pokyn, aby se pohnul směrem doprava tím, že současně narovnáte pravý loket a pravou nohou uděláte úkrok stranou. To vašemu koni naznačí, kudy chcete, aby se pohyboval. Vaše levá noha se přitom nachází na imaginární značce. Ve druhé fázi mávněte koncem čtyřmetrového provazu kterýmkoliv směrem, počínaje dvěma stopami před noseem koně a konče jeho kohoutkem. Energickým máváním provazem v této oblasti sdělíte koni, aby se na vás přestal dívat oběma očima a začal se pohybovat směrem, kterým si přejete. Měl by vás sledovat pouze pravým okem a jeho levé oko by se mělo dívat směrem, kterým se má podle vašeho přání vydat. Ve třetí fázi, když se kůň ještě nepohnul, nechejte rozkývaný provaz dopadat na koně do kteréhokoliv místa mezi jeho noseem a kohoutkem s vynaloženou energií sta gramů. Pokud se stále nehýbe, přejděte do čtvrté fáze, která představuje oplácávání koně provazem

silou vyšší než sto gramů. Když se kůň stále nehýbá, musíte přejít do páté fáze. Opusťte svoji metu a autoritativně se přibližujte ke koni. Neměňte směr svého přímého pohybu a dojděte za koně. Když se kůň konečně pohne, přestaňte kývat provazem. Nechejte lano proklouznout rukama až po samý konec. Když kůň přejde za vás, přendejte si provaz za zády z jedné ruky do druhé.

Když se váš kůň pohybuje v kruhu na pravou ruku a vy chcete, aby zrychlil, postupujte následovně. V první fázi natáhněte pravou paži a pravou nohu, čímž koni naznačíte, aby se pohyboval rychleji. Ve stejném okamžiku nasměrujte bič o 180° do opačného směru, takže nyní máte roztažené ruce, přičemž v pravé ruce držíte provaz a bič v ruce levé. Ve druhé fázi udeřte bičem do země ve vzdálenosti asi 4,5 metru za ocasem koně. To je pro koně další znamení, aby se pohyboval rychleji. Pokud to neudělá, přejděte do třetí fáze, kdy udeříte do země v blízkosti přibližně 2 metry za ocasem koně. Ve čtvrté fázi se tento úder do země zkracuje na metr za ocasem koně. Neustále zmenšujte vzdálenost mezi vámi a koněm, až ve fázi pět ho klepněte přímo přes kořen ocasu (PARELLI 1993).

Hříbě povel "hou" zastavíme a ustoupíme směrem ke středu zamýšleného kruhu, přičemž lonž povolíme natolik, abychom hříběti netáhli hlavu ke středu kruhu. Poté ustoupíme stranou na úroveň jeho zádě a špičku biče namíříme za jeho hlezna. Na mlasknutí, případně zakroužení bičem či lehký dotek biče na zádi by mělo hříbě vykročit dopředu. V kruhu, který začne opisovat, ho následujeme po vnitřní kruhové dráze, stále zhruba na úrovni jeho zádi. Když hříbě obejde jeden kruh, zastavíme je tím, že sklopíme bič špičkou za sebe, postavíme se na úroveň hlavy koně a řekneme "hou" (LEČÍKOVÁ 2003).

Pro zpomalení či zastavení se přesuneme k lopatce či hlavě koně, podíváme se směrem dozadu a dolů, ruka s vodítkem klesne dolů, dáme koni hlasový povel a špičku biče zvedneme k jeho hlavě, popřípadě se mu bičem dotkneme hlavy nebo hrudi nebo zatáhneme za vodítko a zároveň zopakujeme slovní povel. Aby kůň na povel přišel k nám, ještě v pohybu otočíme bič dozadu za záda, jakoby se ukloníme v kyčlích, nataženou rukou koně pochválíme a určeným hlasovým signálem ho zavoláme k sobě (ŠVEHLOVÁ 2003).

Chceme-li koně vyrozumět, že má jít do středu kruhu, zvedneme pravý loket s přehnaným pohybem na začátku a sevřeme bič pod levé rameno. Tento pohyb kůň velmi rychle pochopí jako signál a nebude nutné použít lonže k zastavení (PAALMAN 1998).

Pro zastavení z pohybu na pravou ruku udělejte co nejdelší úrok vaší pravou nohou. Sjed'te pravou rukou po provaze směrem dolů, čímž zkrátíte vzdálenost mezi vámi a hlavou koně. Ve druhé fázi začněte pohybovat bičem směrem proti bokům koně. V třetí fázi ještě více zkraťte provaz. Čtvrtá fáze představuje další přehmatávání po laně směrem dolů, dokud se nedostanete do dostatečně těsné blízkosti, abyste se bičem nebo koncem provazu mohli dotknout koňských boků. Nemělo by trvat dlouho, než si kůň uvědomí, že když zastaví a natočí se čelem k vám, může si odpočinout a vy ho podržete na hlavě (PARELLI 1993).

Pokud se kůň snaží kruh zmenšovat nebo později při zvětšování kruhu, nasměrujeme bič na jeho lopatku, pomůžeme si hlasem a vykročíme kolmo k němu. Můžeme také pustit po lonži k hubě koně vlnu. Mnozí lidé učí své koně měnit směr lonžování tak, že je na povel přimějí, aby se otočili o 180° a pokračovali na druhou ruku. Toto „cirkusové číslo“ rozhodně k práci na lonži nepatří. Kůň se pak velice snadno začne sám svévolně otáčet jakmile se poleká, nebo se mu jen něco nebude líbit, a začne se tak vyhýbat požadavkům lonžujícího. Kůň si musí vštípit, že při lonžování chodí na kruhu stále jen dokola; otáčení se je pro něj přísně zakázáno (ŠVEHLOVÁ 2003).

3 CÍL PRÁCE

Název „Chov koní v ekologickém zemědělství“ představuje téma značně obsáhlé. V souladu s tím, co je cílem práce, byla při zpracovávání literárního přehledu pozornost soustředěna na vyjádření rozdílů mezi systémy – konvenční vs. ekologický vs. natural horsemanship.

Cílem práce je:

1. posoudit souvislost mezi podmínkami pro ekologické zemědělství a požadavky na chov koní z hlediska jejich welfare (tzn. „zda se koně mohou cítit na ekologické farmě dobře“),
2. posoudit stav ekologických farem s chovem koní v rámci ČR a zpracovat požadavky na optimální podmínky chovu koní z hlediska zajištění welfare koní (tzn. „zda se koně na ekologických farmách cítí dobře a co by se popřípadě mělo změnit k lepšímu a jak“),
3. navrhnout zásady přirozeného chovu koní splňující požadavky z hlediska technologie chovu, metod výcviku a možností využití koní se zdůrazněním odlišností v podmínkách chovu koní na ekologických farmách a v konvenčních chovech (tzn. „za jakých podmínek by se kůň cítil dobře v dnešních ekologických chovech a za jakých podmínek v chovech konvenčních“),
4. věnovat zvláštní pozornost metodě přirozeného výcviku koní a praktickým možnostem jejího uplatnění (tzn. „co je to horsemanship, v čem spočívá odlišnost této filosofie od většinového způsobu (konvenčního, klasického, tradičního, běžného..) přístupu ke koním v ČR a jaké jsou možnosti jeho uplatnění“).

4 MATERIÁL A METODIKA

K 31.12.2005 bylo v ČR registrováno 829 ekologických podnikatelů, z toho 262 ekofarem s chovem koní. Všech 262 ekofarem s chovem koní bylo kontaktováno osobní návštěvou, dopisem s dotazníkem, nebo telefonicky. Z celkového počtu 262 ekofarem s chovem koní byla vyhodnocena data z 69 ekofarem, tj. 26,3 % z celkového počtu ekofarem s chovem koní. Tento počet (69 ekofarem s chovem koní, přibližně čtvrtina celkového počtu) tvořil základ pro zpracování. Data byla zpracována pomocí programů Microsoft Word a Microsoft Excel (tabulky, grafy).

Dotazník měl tuto podobu:

DOTAZNÍK

Název farmy:

Kraj:

Sídlo: *adresa, kde se nachází farma*

Odpovědná osoba:

Kontakt: *na odp. osobu (případně na někoho jiného – zástupce apod.)*

Kdo dotazník vyplňuje – jméno, funkce:

1) Charakteristika farmy

- celková výměra (ha):
 - výměra OP:
 - výměra TTP:
 - výměra TK:
 - lesních ploch:
 - vodních ploch:(nebo celkově ostatní mimo OP):
 - hospodářská zvířata (HZ)
- druhy: *pod druhy příslušný počet*
- počet:

- hlavní činnost / i farmy:

zisk / rok z hlavní činnosti (Kč):

- ostatní činnost / i farmy:

zisk / rok z ostatních činností (Kč):

Celkový zisk / rok (Kč): *součet zisků z hlavních a ostatních činností*

Hospodářský výsledek / minulý rok * : + / -

- z jaké činnosti plyne farmě největší podíl na celkovém zisku / rok:

kolik to je % z celkového zisku / rok:

- soběstačnost farmy

dosahuje % :

v čem není soběstačná:

- co plyne z konvenční výroby:

jaká to je část z % nesoběstačnosti:

náklady na dozásobení z konvenční výroby / rok (Kč):

- co plyne od jiných ekozemědělců:

jaká to je část z % nesoběstačnosti:

náklady na dozásobení od jiných ekozemědělců / rok (Kč):

- počet osob obhospodařujících farmu:

- z toho zaměstnanců:

- příležitostní brigádníci * : ne / ano

pokud „ano“ - kdy:

kdo: *studenti zemědělských a jim podobných typů škol, lidé z „oboru“?*

počet:

2) Koně - obecně

- jakou pozici zaujímá podíl na celkovém zisku farmy / rok, který plyne JEN z činností spojených s koňmi * : okrajovou / důležitou / nejdůležitější
- zisk z činností spojených JEN s koňmi/ rok (Kč):
- kolik tento zisk tvoří % z celkového zisku farmy / rok:
- dotace
- jaké využíváte JEN díky tomu, že chováte koně:

sazba těchto dotací (Kč):

- v jakých dotacích, které využíváte, se koně TAKÉ uplatní (mimo jiných HZ):

sazba těchto dotací (Kč) :

- Vámi využívané dotace nezávisující na chovu zvířat:

sazba těchto dotací (Kč):

- celkový příjem ze všech dotací / rok (Kč):

- proč jste si pořídil / a mezi zvířata na farmě také koně:

- počet osob ošetřujících KONĚ:

- z toho zaměstnanců:

- způsob držení * (*Zakroužkujte odrážku příslušného způsobu – toho Vašeho z nabízených možností tištěných tučně.)*

- celoročně venku s přístřeškem

- sezónně = venku s přístřeškem + ve stáji s výběhem

- celoročně stáj s výběhem

- způsob ustájení ve stáji * : **vazné / boxové individuální / boxové skupinové / volné**

- způsob držení hřebce: *máte- li nějakého hřebce*

- jaké je využití koní PRO VLASTNÍ potřebu farmáře * (Zakroužkujte odrážku příslušného způsobu využití –toho Vašeho- z nabízených možností tištěných tučně.)

- **hobby ježdění**

- **vypásání**

- **chov**

- **potahové práce na farmě**

- **stahování dříví**

- **sport** (jaký):

- **shánění HZ** (jakých):

- **hnůj jako hnojivo**

- **hnůj jako pěstební substrát pro pěstování biožampionů – nebo jiného** (čeho):

- **mléko klisen**

- **koňské maso**

- **jiné** (jaké):

- jaké je využití MIMO VLASTNÍ potřebu farmáře * (Zakroužkujte odrážku příslušného způsobu využití – toho Vašeho- z nabízených možností tištěných tučně.)

- **shánění cizích HZ** (jakých):

- **agroturistika**

sazby (Kč)

ubytování:

stravování:

výcvik jezdců:

vyjíždka:

vyjíždka kočárem:

výuka NH metod (metody „Natural Horsemanshipu“ – v překl. tzv. „přirozené výcvikové metody“):

jiné služby (jaké):

celkový příjem z agroturistiky / rok (Kč):

- **výcvik koní** * : základní / speciální (jaký):

sazba (Kč):

celkový příjem za službu „výcvik koní“ / rok (Kč):

- **výcvik jezdců** * : základní / speciální (jaký):

sazba (Kč):

celkový příjem za službu „výcvik jezdců“ / rok (Kč):

- **vypásání cizích pozemků**

sazba (Kč):

celkový příjem za službu „vypásání“ / rok (Kč):

- **prodej koní** * : do chovu / do sportu / hobby ježdění

cenové relace, za které se koně nabízejí (Kč):

cenové relace, za které se koně nakonec prodají (Kč):

v jakém stáří a stupni výcviku:

celkový příjem z prodeje koní / rok (Kč):

- **potahové práce**

sazba (Kč):

celkový příjem za službu „potahové práce“ / rok (Kč):

- **stahování dříví**

- volný
- harémový
- z ruky
- inseminace

3) Koně - podrobně

- plemeno: |další plemeno..
- počet: |
- pohlaví: |
- stáří: *stačí od-do* |
- odůvodnění volby plemen:
- jsou nějaké zdravotní problémy? *:(*Zakroužkujte odrážku příslušných problémů – těch, které má Váš kůň - z nabízených možností tištěných tučně.)*

- koliky

- **choroby dýchací soustavy** (jaké):

- **zdravotní problémy končetin** * : šlachy / kulhání a otoky z různých příčin / hniloba

kopyt / jiné (jaké):

- **jiné** (jaké):

- **lehkost porodů klisen** – problémy * : ano / ne

- **zmetání klisen**

- **mléčnost klisen** (jaká):

- **životaschopnost hříbat** (jaká):

- **frekvence dvojčat a jejich životnost:**

- **frekvence zásahů veterináře:**

- pracovní vytížení koní

- frekvence:

- hod / den:

- KD (krmná dávka)

- pro pracující koně:

letní

zimní

- pro ostatní:

- Etologie

- preference pobytu na * -dešti,

-větru,

-slunci

-při sněžení ... oproti možnosti využití přístřešku

- frekvence styku člověka s koněm:

- máte nějaké problémy ? * (*Zakroužkujte odrážku příslušného problému – toho Vašeho- z nabízených možností tištěných tučně.)*

- **při zacházení s koněm** (jaké):

- **při vlastní práci** (jaké):

- **při ošetřování** (jaké):

- **při úpravě kopyt** (jaké):

- **při veterinárních zákrocích** (jaké):

- **problémy s hřebci** (jaké):

- **mateřské chování klisen** * :

- odmítání hříběte klisnou až agresivita vůči hříběti
- obrana hříběte klisnou vůči člověku
- jiné (jaké):

- **jiné problémy** (jaké):

- chování Vašich koní

jedinec * : obrana / plachost / důvěřivost / jiná charakteristika (jaká):

stádo * : obrana / plachost / důvěřivost / jiná charakteristika (jaká):

- jak vypadá soužití s jinými druhy zvířat

HZ (druhy):

psi (plemena):

jiná zvířata (jaká):

- NH metody

- znalost pojmu * : ne / ano

- pokud „ano“:

jména horsemanů, která jsou Vám známa :

- kdy jste se o NH dozvěděl:

- jak jste se o NH dozvěděl:

- názor na NH

klady:

zápory:

- stupeň znalostí metod NH (jak byste posoudili sami sebe):

- rozsah využití (jak využíváte metody NH v životě s koňmi nebo i ve svém osobním):

- nabyté vlastní zkušenosti (jaké):

- způsob výcviku koní (cizích i vlastních) * : tradičně (jak) / jinak (= metody NH či jiné) (jak):

- práce před obsedáním:

- věk při obsedání:

- způsob obsedání:

- pokračování výcviku:

- způsob výcviku jezdců * : tradičně (jak) / jinak (= metody NH či jiné) (jak):
- příprava ze země:

- postup výcviku v sedle:

4) Závěr

- spolupráce s jinými ekologickými chovateli koní * : ne / ano
- pokud „ano“ * : (*Zakroužkujte odrážku příslušného způsobu spolupráce – toho Vašeho- z nabízených možností tištěných tučně.*)

- **pracovní spolupráce**

- **obchodní spolupráce**

- **přátelská setkání**

- **soutěže** * : oficiální / neoficiální

v jakém odvětví jezdeckého sportu:

- Vaše vzdělání: speciálně v oblasti chovu koní * : ne / ano
pokud „ano“ - odlišnost teoretického učení a reality v praxi (Váš názor):

- problémy v ekochovu koní v ČR (Váš názor):

- problémy v ekochovu koní ve světě (Váš názor):

5) Původy koní

Zde je místo pro vypsání původů Vašich koní nebo alespoň původů některých z nich (např. chovných zvířat).

Vyhodnocena byla data z 69 ekofarem s chovem koní. Sledovány byly tyto záležitosti:

1. Četnost ekofarem s chovem koní v jednotlivých krajích ČR
2. Výměra obhospodařovaných ploch ekofarem s chovem koní
3. Zastoupení hospodářských zvířat vyjma koní na ekofarmách s chovem koní
4. Hlavní činnost ekofarem s chovem koní
5. Soběstačnost ekofarem s chovem koní
6. Ekonomika ekofarem s chovem koní
7. Důvod pro zavedení chovu koní na ekofarmu
8. Počet chovaných koní na ekofarmě
9. Rozmezí stáří chovaných koní na ekofarmách
10. Zastoupení plemen koní na ekofarmách

11. Odůvodnění volby plemene koní chovaných na ekofarmách
12. Ošetřování koní na ekofarmách (frekvence čištění a úpravy kopyt)
13. Způsoby ustájení (držení) koní na ekofarmách
14. Výživa koní chovaných na ekofarmách
15. Reprodukce koní chovaných na ekofarmách
16. Zdravotní stav koní chovaných na ekofarmách
17. Využití koní chovaných na ekofarmách (pro vlastní a mimo vlastní potřebu ekofarmáře)
18. Interakce člověk – kůň
19. Způsob výcviku koní a jezdců, využití horsemanshipu
20. Problémy v ekologickém chovu koní očima ekochovatelů

Informace potřebné pro posouzení výcviku koní způsobem natural horsemanshipu byly získány následovně.

1. účastí na těchto akcích:

- 28.11. - 30.11.1997 I. český seminář PNH, Birger Gieseke (Německo), Státní hřebčinec v Písku,
- 1.8. - 2.8.1998 1. společný trénink PNH ve středních Čechách, Rudi Binder (Rakousko), JK Mělník,
- 22.10. - 24.10.1999 II. český seminář PNH, David Liechman (USA), Státní hřebčinec v Písku,
- 1.4. - 2.4.2000 společný trénink, Rudi Binder (Rakousko), EQS spol. s r.o., Plzeň,
- 1.7. - 2.7.2000 společný trénink, Rudi Binder (Rakousko), Bílsko u Bavorova,
- 30.9.2001 show Savvy Day, Pat Parelli (USA) a jeho žáci, Paderborn (Německo),
- 16.11.-17.11.2001 III. český seminář PNH, Reinhard Mantler (Rakousko), Státní hřebčinec v Písku,
- 12.4.-13.4. 2003 kurz NH, Milan Kovář, Havlíčkův Brod (ŠS SZeŠ),
- 19.4.2003 kurz metody TT.E.A.M., Renata Malá, České Budějovice (ŠS ZF JČU),
- 15.3.-19.3. 2004 kurz NH, Honza Bláha, Dvůr Vondrov - České Budějovice,
- 17.4. 2004 kurz NH, Vladan Soukup, Haklovy Dvory - České Budějovice,
- 25.5.2004 show, Monty Roberts, Ostrava,
- 28.5.-30. 5. 2004 soukromý kurz NH, Milan Kovář, Trhové Sviny.
- Účast na tréninkových přátelských srazech Klubu přátel Pata Parelliho: 29.-30.6.2002 Středokluky, 28.-29.6.2003 Středokluky, 26.6. 2004 Rudná u Prahy.

2. praktickou činností – vlastními zkušenostmi při výcviku koní touto metodou:

Praktická činnost byla započata v letech 1999 a 2000 s dvěma klisnami (remonta a 10 let, ČT) a jedním hřebcem (remonta, ČT). Podrobnější základy horsemanshipu byly získány v červnu roku 2000 pod vedením pana F. Špatného. Od října roku 2001 probíhala komunikace metodou NH se dvěma valachy (10 a 5 let, A 1/1 a ČT), skončila v květnu 2003. Od listopadu 2003 do začátku roku 2005 praktická činnost pokračovala s dalším valachem (5 let, ČT). Od července roku 2005 probíhala práce s jedním hřebcem (8 let, hafling) a dvěma valachy (7 a 11 let, koně v huculském typu). S těmito dvěma trvá do dnešní doby.

5 VÝSLEDKY A DISKUSE

5.1 POSOUZENÍ SOUVISLOSTÍ MEZI PODMÍNKAMI PRO EKOLOGICKÉ ZEMĚDĚLSTVÍ A POŽADAVKY NA CHOV KONÍ Z HLEDISKA JEJICH WELFARE

5.1.1 Ošetřování

Koně mající možnost žít ve stádě si péči o srst prokazují navzájem, taktéž využívají vlivu povětrnostních podmínek a toho, co jim nabízí venkovní prostředí.

Tyto podmínky chov v EZ umožňuje.

5.1.2 Ustájení (držení)

Kůň potřebuje ke své fyzické a psychické pohodě v co největší míře volný pohyb ve stádě složeném ze zvířat různého pohlaví a různých věkových skupin (psychické podněty z prostředí a od ostatních jedinců), na dostatečně velké rozloze vzhledem k počtu koní. Dále možnost schovat se v případě potřeby před nepřízní počasí.

Tyto podmínky chov v EZ umožňuje. Vazné ustájení, dosud v určitých případech povoleno, by se po roce 2010 v EZ nemělo využívat. Problém představují hřebci, kteří nejsou licitováni k plemenitbě, a tudíž musí být drženi nejčastěji jen ve společenství valachů.

5.1.3 Výživa

Přirozeností koně je kontinuální vyhledávání a příjem potravy (rozmanitých rostlinných druhů). Rozmanitost je prvotní podmínkou toho, aby se zvířeti dostalo co největší množství potřebných vitaminů a minerálů.

Tyto podmínky chov v EZ umožňuje. V případě nedostatku potřeby minerálních látek, vitaminů a stopových prvků je možno přidávat do krmiv povolené složky.

5.1.4 Reprodukce

Hřebec žijící společně s klisnami sám vyhledává říjící klisny a ve správný okamžik se s nimi páří. Samotnému rozmnožovacímu aktu předchází předkopulační chování, které hraje důležitou roli v úspěšnosti zabřeznutí. Klisna se hřebí buď přímo ve stádě, nebo může mít potřebu se od stáda vzdálit.

Tyto podmínky chov v EZ umožňuje. Reprodukce ekologického chovu by měla být v zásadě založena na přirozených metodách, ale umělé oplodnění je také povoleno.

5.1.5 Odstav a odchov hříbat

Odstav hříběte v přírodě neprobíhá naráz, ale jde výhradně o postupný a pozvolný proces. Od narození se hříbě učí vzorcům chování a tvoří sociální vazby se svou matkou a následně s ostatními členy stáda (různých věkových skupin), což je velmi důležité pro jeho zdárný psychický vývoj. Pohybová aktivita je nezbytná pro správný vývoj jak po psychické, tak po fyzické stránce.

Tyto podmínky chov v EZ umožňuje.

5.1.6 Zdraví

Jen konstitučně tvrdé, odolné a nenáročné zvíře se snáze vyrovnává se změnami životních podmínek a lépe vzdoruje nemocem.

V ekologickém chovu zvířat se klade důraz na prevenci. Je zaměřena na vybudování vysoké obranyschopnosti zvířat a primárně se volí taková plemena, která jsou vhodná do konkrétních podmínek.

5.1.7 Využití a výcvik

Žádný druh v živočišné říši není absolutně podřízený jinému druhu.

V EZ sice koně člověku slouží, ale pravidla tohoto způsobu hospodaření koním vracejí alespoň část svobody zpět.

Protože se EZ snaží poskytnout zvířatům pro ně co nejpřirozenější životní podmínky, pak je nasnadě, že by měl tuto snahu člověk automaticky vyvinout i v případě výcviku koní. Koně spolu komunikují a navzájem ovlivňují své chování. Chce-li totéž umět i člověk, pak zvolený způsob výcviku by měl být koním srozumitelný a ke koním spravedlivý.

5.1.8 Zhodnocení:

Welfare chovu koní by se mělo opírat o přirozené požadavky těchto zvířat. Chov koní v podmínkách systému EZ se z celkového pohledu blíží naplnění přirozených potřeb koní. Je však třeba také podotknout, že pro to, aby chovatel držel koně v přirozenějších podmínkách, nemusí být registrovaný jako ekologický.

URBAN a ŠARAPATKA (2005) připomínají, že člověk vládne nad zvířaty, a proto se nemůže zříkat odpovědnosti za to, jak pod naším vlivem žijí.

5.2 POSOUZENÍ STAVU EKOLOGICKÝCH FAREM S CHOVEM KONÍ V RÁMCI ČR A ZPRACOVÁNÍ POŽADAVKŮ NA OPTIMÁLNÍ PODMÍNKY CHOVU KONÍ Z HLEDISKA ZAJIŠTĚNÍ WELFARE KONÍ

Ze všech 262 ekofarem s chovem koní v ČR byla vyhodnocena data z 69 ekofarem, tj. 26,3 % z celkového počtu ekofarem s chovem koní. Tento počet (69 ekofarem s chovem koní, přibližně čtvrtina celkového počtu) tvořil základ pro zpracování.

5.2.1 Četnost ekofarem s chovem koní v jednotlivých krajích ČR

Nejvíce ekofarem s chovem koní se nachází v Karlovarském kraji (53 ekofarem s chovem koní, tj. 20,2 % z celkového počtu ekofarem s chovem koní), následuje Olomoucký kraj (29, tj. 11,1 %), Jihočeský kraj (26, tj. 9,9 %) a Ústecký kraj (26, tj. 9,9 %), Zlínský kraj (24, tj. 9,2 %) a Královéhradecký kraj (24, tj. 9,2 %), Liberecký kraj (21, tj. 8,0 %), Plzeňský kraj (20, tj. 7,6 %), Moravskoslezský kraj (18, tj. 6,9 %), Pardubický kraj (8, tj. 3,1 %), Středočeský kraj (6, tj. 2,3 %), Jihomoravský kraj (4, tj. 1,5 %) a kraj Vysočina (3, tj. 1,1 %) (tab. č. 1).

Tab. č. 1: Zastoupení ekofarem s chovem koní podle krajů

Kraj	Počet ekofarem s chovem koní	% z celkového počtu ekofarem s chovem koní
Karlovarský	53	20,2
Olomoucký	29	11,1
Jihočeský	26	9,9
Ústecký	26	9,9
Královéhradecký	24	9,2
Zlínský	24	9,2
Liberecký	21	8,0
Plzeňský	20	7,6
Moravskoslezský	18	6,9
Pardubický	8	3,1
Středočeský	6	2,3
Jihomoravský	4	1,5
Vysočina	3	1,1

5.2.2 Výměra obhospodařovaných ploch ekofarem s chovem koní

Ekofarmy s chovem koní disponují celkovou výměrou v širokém rozmezí 4,7 – 989 ha. Výměra orné půdy se pohybuje v rozmezí 0 – 87 ha, výměra TTP v rozmezí 4,7 – 832 ha. Velmi řídké jsou zastoupeny TK, lesní a vodní plochy.

5.2.3 Zastoupení hospodářských zvířat vyjma koní na ekofarmách s chovem koní

Současně s chovem koní je na ekofarmách nejčastěji zastoupen chov KBTPM a masných plemen skotu (43 ekofarem s chovem koní, tj. 62,3 % z počtu hodnocených ekofarem s chovem koní), následuje chov ovcí (23, tj. 33,3 %), chov koz (13, tj. 18,8 %), chov prasat (7, tj. 10,1 %) a chov mléčných plemen skotu (3, tj. 4,3 %). Je samozřejmé, že jedna ekofarma chová většinou více druhů zvířat současně (tab. č. 2).

Tab. č. 2: Zastoupení hospodářských zvířat vyjma koní na ekofarmách

Hospodářské zvíře	Počet ekofarem s chovem koní	% z počtu hodnocených ekofarem s chovem koní
KBTPM a masná plemena skotu	43	62,3
chov ovcí	23	33,3
chov koz	13	18,8
chov prasat	7	10,1
chov mléčných plemen skotu	3	4,3

5.2.4 Hlavní činnost ekofarem s chovem koní

Hlavní činnost ekofarem s chovem koní se soustředí nejčastěji na produkci jatečného skotu (27 ekofarem s chovem koní, tj. 39,1 % z počtu hodnocených ekofarem s chovem koní), následuje údržba krajiny (9, tj. 13,0 %), zemědělská prvovýroba (5, tj. 7,2 %) a agroturistika (5, tj. 7,2 %), chov koní (4, tj. 5,8 %), chov koz (4, tj. 5,8 %) a chov ovcí (4, tj. 5,8 %), výroba kozích sýrů (3, tj. 4,3 %), chov prasat (2, tj. 2,9 %) a chov a trénink koní (2, tj. 2,9 %), produkce mléka (1, tj. 1,4 %), produkce kozího mléka (1, tj. 1,4 %), zemědělské služby (1, tj. 1,4 %) a stavební, zemní a demoliční práce (1, tj. 1,4 %) (tab. č. 3, graf č. 1).

Vedle hlavní činnosti se ekofarmy zabývají nejčastěji dřevovýrobou (4 ekofarmy s chovem koní, tj. 5,8 % z počtu hodnocených ekofarem s chovem koní), následují zemědělské služby (3, tj. 4,3 %), provozování restauračního zařízení (2, tj. 2,9 %), práce v lese (1, tj. 1,4 %) a plemenný chov skotu (1, tj. 1,4 %).

Tab. č. 3: Hlavní činnost ekofarem s chovem koní

Hlavní činnost ekofarmy s chovem koní	Počet ekofarem s chovem koní	% z počtu hodnocených ekofarem s chovem koní
produkce jatečného skotu	27	39,1
údržba krajiny	9	13,0
zemědělská prvovýroba	5	7,2
agroturistika	5	7,2
chov koní	4	5,8
chov koz	4	5,8
chov ovcí	4	5,8
výroba kozích sýrů	3	4,3
chov prasat	2	2,9
chov a trénink koní	2	2,9
produkce mléka	1	1,4
produkce kozího mléka	1	1,4
zemědělské služby	1	1,4
stavební, zemní a demoliční práce	1	1,4

5.2.5 Soběstačnost ekofarem s chovem koní

Soběstačnost ekofarem s chovem koní se pohybuje v rozmezí 60 – 100 % (nejčastěji 99 %), ekofarmy s chovem koní dokupují především jadrná krmiva (14 ekofarem s chovem koní, tj. 20,3 % z počtu hodnocených ekofarem s chovem koní), minerální lizy (9, tj. 13,0 %), slámu (3, tj. 4,3 %) a osivo (3, tj. 4,3 %), seno (1, tj. 1,4 %).

Polovina ekofarem s chovem koní využívá pomoci brigádníků, hlavně v době sezónních prací, převážně studentů zemědělských škol.

5.2.6 Ekonomika ekofarem s chovem koní

Největší část výnosů ekofarem s chovem koní je tvořena z dotací (60 – 80 %). Ekofarmy s chovem koní využívají při svém hospodaření všech dostupných dotací do zemědělství – dotace na hospodaření v méně příznivých oblastech (LFA), jednotnou platbu na půdu (SAPS), národní dotace (TOP-UP), i agroenvironmentální opatření v rámci HRDP.

Dotace z Národního programu konzervace a využívání genetických zdrojů zvířat významných pro výživu a zemědělství využívají 3 ekofarmy s chovem koní, tj. 4,3 % z počtu hodnocených ekofarem s chovem koní.

Činnosti spojené s koňmi zaujímají v ekonomice ekofarem s chovem koní převážně okrajovou pozici (34 ekofarem s chovem koní, tj. 49,3 % z počtu hodnocených ekofarem s chovem koní), žádný význam nemají ve 23 případech, tj. 33,3 %, následuje důležitá pozice (9, tj. 13,0 %) a nejdůležitější (3, tj. 4,3 %) (tab. č. 4, graf č. 2). Tyto činnosti tvoří až 60 % celkového zisku ekofarmy.

Tab. č. 4: Význam činností spojených s koňmi pro ekonomiku ekofarmy

Význam činností spojených s koňmi	žádný	okrajový	důležitý	nejdůležitější
Počet ekofarem s chovem koní	23	34	9	3

5.2.7 Důvod pro zavedení chovu koní na ekofarmu

Nejčastějším důvodem k pořízení koně byla záliba (22 ekofarem, tj. 31,9 % z počtu hodnocených ekofarem), následuje venkovská tradice (5, tj. 7,2 %), rodinná tradice (3, tj. 4,3 %), pro děti (3, tj. 4,3 %) a ke sportovním účelům (3, tj. 4,3 %), z důvodu záchrany plemene /huculský kůň; starokladrubský kůň/ (2, tj. 2,9 %), pro práci se skotem (2, tj. 2,9 %), v rámci agroturistiky (2, tj. 2,9 %), rekreačního ježdění (2, tj. 2,9 %), k práci v lese (2, tj. 2,9 %) a pro finanční nenáročnost (2, tj. 2,9 %), do chovu (1, tj. 1,4 %) a k produkci hnoje (1, tj. 1,4 %). V tomto případě vyhodnocení nemusí zcela odpovídat skutečnosti, neboť ostatní ekofarmy (19, tj. 27,5 %) nechtěly informaci zveřejnit.

5.2.8 Počet koní chovaných na ekofarmě

Počet koní chovaných na ekofarmě se pohybuje v rozmezí 1 – 100 koní, nejčastěji je chována dvojice koní (14 ekofarem, tj. 20,3 % z počtu hodnocených ekofarem). Nejběžnější jsou ekofarmy se stády do 10 kusů (52, tj. 75,4 %), následují stáda od 11 do 20 kusů (8, tj. 11,6 %), stáda od 31 do 40 kusů (3, tj. 4,3 %), stáda od 21 do 30 kusů (2, tj. 2,9 %) a od 41 do 50 kusů (2, tj. 2,9 %), od 71 do 80 kusů (1, tj. 1,4 %) a od 91 do 100 kusů (1, tj. 1,4 %) (tab. č. 5).

Tab. č. 5: Velikost stád koní na ekofarmách

Počet koní	do 10	11-20	21-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71-80	81-90	91-100
Počet ekofarem	52	8	2	3	2	0	0	1	0	1

5.2.9 Rozmezí stáří koní chovaných na ekofarmách

Stáří koní chovaných na ekofarmách je od hříbat do 27 let.

5.2.10 Zastoupení plemen koní na ekofarmách

Nejčtenějším plemenem na ekofarmách je český teplokrevník (22 ekofarem, tj. 31,9 % z počtu hodnocených ekofarem), následuje hucul (17, tj. 24,6 %), anglický plnokrevník (10, tj. 14,5 %), norik (9, tj. 13,0 %), kříženci plemen (7, tj. 10,1 %), hafling (6, tj. 8,7 %) a blíže nespecifikovaný pony (6, tj. 8,7 %), shetlandský pony (5, tj. 7,2 %), appaloosa (4, tj. 5,8 %), quarter (3, tj. 4,3 %) a českomoravský belgický kůň (3, tj. 4,3 %), welsh part bred (2, tj. 2,9 %), Shagya-arab (2, tj. 2,9 %), blíže nespecifikovaný chladnokrevník (2, tj. 2,9 %), paint (2, tj. 2,9 %) a starokladrubský kůň (2, tj. 2,9 %), klusák (1, tj. 1,4 %), český sportovní pony (1, tj. 1,4 %), kabardinský kůň (1, tj. 1,4 %), slovenský teplokrevník (1, tj. 1,4 %), arabský kůň (1, tj. 1,4 %), budonovský kůň (1, tj. 1,4 %), americký klusák (1, tj. 1,4 %), lipicán (1, tj. 1,4 %), holštýnský kůň (1, tj. 1,4 %) a fjordský kůň (1, tj. 1,4 %) (graf č. 3).

5.2.11 Odůvodnění volby plemene koní chovaných na ekofarmách

Při volbě plemene hrála největší roli jeho nenáročnost na podmínky chovu (12 ekofarem, tj. 17,4 % z počtu hodnocených ekofarem), následoval nespecifický výběr – náhodná možnost koně určitého plemene odkoupit (9, tj. 13,0 %), dále osobní oblíbenost plemene (6, tj. 8,7 %) a pracovní vloh (6, tj. 8,7 %), záchrana plemene /huculský kůň; starokladrubský kůň/ (3, tj. 4,3 %), záchrana neperspektivních koní před porážkou (3, tj. 4,3 %) a všestrannost plemene (3, tj. 4,3 %), vhodnost do sportu (2, tj. 2,9 %) a vhodnost pro děti (2, tj. 2,9 %), spolehlivost (1, tj. 1,4 %) a perspektivita využití v chovu (1, tj. 1,4 %). V tomto případě vyhodnocení nemusí zcela odpovídat skutečnosti, neboť ostatní ekofarmy (21, tj. 30,4 %) nechtěly informaci zveřejnit.

5.2.12 Ošetřování koní na ekofarmách

Koně ošetřuje až 7 osob (nejčastěji je to 1 osoba), z toho až 2 osoby jsou zaměstnanci ekofarmy. V drtivé většině se však o koně stará sám ekofarmář.

Koně jsou čištěni většinou denně (21 ekofarem, tj. 30,4 % z počtu hodnocených ekofarem), dle potřeby (10, tj. 14,5 %), před ježděním (5, tj. 7,2 %) a 1x týdně (5, tj. 7,2 %), 2 – 3x týdně (4, tj. 5,8 %), 2x denně (1, tj. 1,4 %). V tomto případě vyhodnocení nemusí zcela odpovídat skutečnosti, neboť ostatní ekofarmy (23, tj. 33,3 %) nechtěly informaci zveřejnit (tab. č. 6).

Tab. č. 6: Frekvence čištění koní na ekofarmách

Frekvence čištění koní	Počet ekofarem
2x denně	1
1x denně	21
2-3x týdně	4
1x týdně	5
před ježděním	5
dle potřeby	10
nezveřejněno	23

Úpravy kopyt probíhají nejčastěji každých 6 – 8 týdnů (23 ekofarem, tj. 33,3 % z počtu hodnocených ekofarem), 2x ročně (9, tj. 13,0 %), 4x ročně (7, tj. 10,1 %), dle potřeby

(5, tj. 7,2 %), 1x ročně (3, tj. 4,3 %) a za 2 – 3 týdny (3, tj. 4,3 %) a 3x ročně (1, tj. 1,4 %). V tomto případě vyhodnocení nemusí zcela odpovídat skutečnosti, neboť ostatní ekofarmy (18, tj. 26,1 %) nechtěly informaci zveřejnit (*tab. č. 7*).

Tab. č. 7: Frekvence úpravy kopyt na ekofarmách

Frekvence úpravy kopyt	Počet ekofarem
za 2-3 týdny	3
za 6-8 týdnů	23
4x ročně	7
3x ročně	1
2x ročně	9
1x ročně	3
dle potřeby	5
nezveřejněno	18

Koně jsou převážně nepodkovaní (38 ekofarem, tj. 55,1 % z počtu hodnocených ekofarem), podkovaní (20, tj. 29,0 %) jsou hlavně koně provozní a sportovní. Častější je způsob „za studena“ (10 ekofarem) než „za tepla“ (6), oba způsoby jsou používány na 4 ekofarmách. V tomto případě vyhodnocení nemusí zcela odpovídat skutečnosti, neboť ostatní ekofarmy (11, tj. 15,9 %) nechtěly informaci zveřejnit.

5.2.13 Způsoby ustájení (držení) koní na ekofarmách

Koně na ekofarmách jsou nejčastěji chováni celoročně venku s přístřeškem/stromy (30 ekofarem, tj. 43,5 % z počtu hodnocených ekofarem), následuje sezónní pobyt venku s přístřeškem/stromy a ve stáji s výběhem/pastvinou (20, tj. 29,0 %), celoročně ve stáji s výběhem/pastvinou (19, tj. 27,5 %) (*tab. č. 8, graf č. 4*).

Tab. č. 8: Způsob ustájení (držení) koní na ekofarmách

Způsob ustájení (držení) koní	Počet ekofarem
celoročně venku s přístřeškem/stromy	30
sezónně pobyt venku s přístřeškem/stromy a ve stáji s výběhem/pastvinou	20
celoročně ve stáji s výběhem/pastvinou	19

Ve stáji je nejčastějším způsobem individuální boxové ustájení (22 ekofarem), následuje volné ustájení (8), boxové skupinové (6) a vazné (3).

Hřebci jsou nejčastěji drženi ve stáji (individuální box) se samostatným výběhem/pastvinou (7 ekofarem), následuje celoroční samostatný výběh/pastvina (4), umístění spolu s valachy, březími klisnami a hříbaty (3), spolu s valachy (2), spolu se skotem (1) a na vazném ustájení s výběhem/pastvinou (1).

Koně ve výběhu/na pastvině využívají přístřešek/stromy hlavně k ochraně před sluncem (23 ekofarem, tj. 33,3 % z počtu hodnocených ekofarem), dále větrem (14, tj. 20,3

%), sněhem (12, tj. 17,4 %) a deštěm (11, tj. 15,9 %). V tomto případě vyhodnocení nemusí zcela odpovídat skutečnosti, neboť ostatní ekofarmy (9, tj. 13,0 %) nechtěly informaci zveřejnit.

Interakce koní s ostatními zvířaty chovanými na ekofarmě přináší případy, kdy jsou koně bez problémů na pastvině společně s ovci, kozami a skotem (44 ekofarem, tj. 63,8 % z počtu hodnocených ekofarem), bez problémů ve vztahu se psy (16), dále nastávají situace, kdy koně /hucul/ vyhání jedince jiného plemene koní (2), koně vyhání kozy (2 ekofarmy), koně vyhání skot (2), koně vyhání psy (1), koně se bojí skotu (1), skot vyhání koně (1), psi /jezevčík; středoasijský pastevecký pes/ honí koně (4). Jeden ekofarmář zmiňuje, že koně by se měli pást sami, protože skot potřebuje větší klid na pastvu a následné ulehnutí a přežvykování.

5.2.14 Výživa koní chovaných na ekofarmách

Kromě pastvy/zeleného krmení, sena a minerálních lizů se v letní krmné dávce objevuje oves (19 ekofarem, tj. 27,5 % z počtu hodnocených ekofarem) a ovoce (3, tj. 4,3 %). V zimní krmné dávce se kromě sena a minerálních lizů koním podává oves (21 ekofarem, tj. 30,4 % z počtu hodnocených ekofarem), senáž (5, tj. 7,2 %), siláž (1, tj. 1,4 %) a okopaniny (1, tj. 1,4 %).

5.2.15 Reprodukce koní chovaných na ekofarmách

Při připouštění hřebcem/zapouštění klisny je preferován způsob „z ruky“ (16 ekofarem, tj. 23,2 % z počtu hodnocených ekofarem), následuje volný způsob (11, tj. 15,9 %) a využití inseminace (11, tj. 15,9 %), nejméně je prováděn způsob harémový (4, tj. 5,8 %). V tomto případě vyhodnocení nemusí zcela odpovídat skutečnosti, neboť ostatní ekofarmy (27, tj. 39,1 %) nechtěly informaci zveřejnit (*graf č.5*).

Porody klisen jsou většinou bezproblémové. Zmíněno bylo zadržené lůžko po porodu / holštýnský kůň, starokladrubský kůň/ (2 ekofarmy, tj. 2,9 % z počtu hodnocených ekofarem) a zmetání (4, tj. 5,8 %).

Životaschopnost narozených hříbat a mléčnost klisen je na všech ekofarmách hodnocena jako dobrá (bezproblémová). Z 1 ekofarmy, tj. 1,4 % z počtu hodnocených ekofarem, je zmínka o dvojčatech /hucul/. Matěské chování klisen je bezproblémové, objevily se pouze 2 případy, tj. 2,9 % z počtu hodnocených ekofarem, odmítání hříbete klisnou /hucul, českomoravský belgický kůň/.

5.2.16 Zdravotní stav koní chovaných na ekofarmách

Ze zdravotních problémů se občas objevují koliky (5 ekofarem, tj. 7,2 % z počtu hodnocených ekofarem), blíže nespecifikované choroby dýchací soustavy /u starších koní; kašel u koní v době ustájení/ (3, tj. 4,3 %), alergie (1, tj. 1,4 %) a šelest srdce (1, tj. 1,4 %). Z 1 ekofarmy, tj. 1,4 %, se objevuje zmínka o tom, že nájemní koně s problémy dýchací soustavy jsou v prostředí ekofarmy stabilizováni a jejich stav se postupně zlepšuje. Ohledně končetin se vyskytují problémy se šlachami /anglický plnokrevník/ (2 ekofarmy, tj. 2,9 %), kulhání z různých příčin /převážně po šarvátkách ve stádě/ (5, tj. 7,2 %), hniloba kopyt /po delším dešti; starokladrubský kůň/ (2, tj. 2,9 %), podlomy (2, tj. 2,9 %), zlomeniny (1, tj. 1,4 %), flegmony /starokladrubský kůň/ (1, tj. 1,4 %) a schvácení kopyt (1, tj. 1,4 %). Dále byla zmíněna dermatitida (1 ekofarma, tj. 1,4 %), problémy koně - „muchare“ (1, tj. 1,4 %) a problém se zuby (1, tj. 1,4 %). Na 1 ekofarmě, tj. 1,4 %, se při prevenci a léčení využívá

magnetoterapie a solárium pro koně. Při návštěvách na ekofarmách jsem si všimla přerostlých kopyt (3 ekofarmy, tj. 4,3 %), rozštěpů od nosného okraje (1, tj. 1,4 %) a šošky (1, tj. 1,4 %).

Veterinář ekofarmy s chovem koní navštěvuje minimálně (6 ekofarem s chovem koní, tj. 8,7 % z počtu hodnocených ekofarem s chovem koní), 1x ročně (5, tj. 7,2 %), 1x měsíčně (1, tj. 1,4 %) a 4 – 5x ročně (3, tj. 4,3 %), 1x za 14 dní (1, tj. 1,4 %). V tomto případě vyhodnocení nemusí zcela odpovídat skutečnosti, neboť ostatní ekofarmy s chovem koní (53, tj. 76,8 %) nechtěly informaci zveřejnit (*tab. č. 9*).

Tab. č. 9: Frekvence zásahu veterináře na ekofarmách s chovem koní

Frekvence zásahu veterináře	Počet ekofarem s chovem koní
1x / 14 dní	1
1x měsíčně	1
4-5x ročně	3
1x ročně	5
minimální	6
nezveřejněno	53

5.2.17 Využití koní chovaných na ekofarmách

Ekofarmáři své koně využívají nejčastěji k rekreačnímu ježdění (52 ekofarem, tj. 75,4 % z počtu hodnocených ekofarem), následuje využití koně k vypásání travních porostů (46, tj. 66,7 %), využití v chovu (33, tj. 47,8 %), ke shánění stád skotu, ovcí a koz (23, tj. 33,3 %), pro stahování dříví (16, tj. 23,2 %), ke sportování (14, tj. 20,3 %). Pro westernové ježdění 5 ekofarem, parkur (4), dostihy (2), drezura (1), endurance (1) a soutěže v tahu (1). K účasti v soutěžích se vyslovilo 11 ekofarem, tj. 15,9 %. Dále je kůň vyžíván pro potahové práce na ekofarmě (12 ekofarem, tj. 17,4 %), k výrobě biokompostu (1, tj. 1,4 %) a pro soukromý etologický výzkum (1, tj. 1,4 %) (*tab. č. 10*).

Tab. č. 10: Využití koní na ekofarmách pro vlastní potřebu ekofarmářů

Způsob využití	Počet ekofarem	% z počtu hodnocených ekofarem
rekreační ježdění	52	75,4
vypásání	46	66,7
využití v chovu	33	47,8
shánění stád	23	33,3
stahování dříví	16	23,2
sport	14	20,3
potahové práce	12	17,4
výroba biokompostu	1	1,4
soukromý etologický výzkum	1	1,4

Prodej koní se realizuje na 28 ekofarmách, tj. 40,6 % z počtu hodnocených ekofarem. Koně se prodávají většinou jako koně v budoucnu vhodní pro rekreační ježdění (12 ekofarem), nebo k využití ve sportu (8) anebo v chovu (8). Cena koní je proto velmi variabilní, také dle plemene, a pohybuje se v rozmezí 5 000 – 100 000 Kč.

Mimo vlastní potřebu ekofarmáře je kuň dále využíván pro provoz agroturistiky (17 ekofarem, tj. 24,6 % z počtu hodnocených ekofarem). Cena za ubytování se pohybuje v rozmezí: „za práci“ – 1 000 Kč (v průměru 270 Kč), za stravování: „za práci“ – 300 Kč (v průměru 180 Kč), za výcvikovou hodinu 100 – 300 Kč, za vyjížďku 100 – 500 Kč, za vyjížďku kočárem 200 Kč.

Základní výcvik jezdců nabízí 13 ekofarem, speciální 1 /dostihy/. Celkem tedy 14 ekofarem, tj. 20,3 % z počtu hodnocených ekofarem, nabízí výcvik jezdců.

Základní výcvik koní nabízí 9 ekofarem, speciální 1 /dostihy/. Celkem tedy 10 ekofarem, tj. 14,5 % z počtu hodnocených ekofarem, nabízí výcvik koní.

Pobyt nájemních koní nabízí 10 ekofarem, tj. 14,5 % z počtu hodnocených ekofarem. Cena za tuto službu se pohybuje mezi 1 000 – 3 000 Kč/ měsíc.

Svezení kolemjdoucích turistů nabízí 7 ekofarem, tj. 10,1 % z počtu hodnocených ekofarem.

Výuku NH metod je schopno poskytnout 7 ekofarem, tj. 10,1 % z počtu hodnocených ekofarem.

Připouštění vlastním hřebcem nabízí 7 ekofarem, tj. 10,1 % z počtu hodnocených ekofarem.

Kladných účinků hipoterapie/hiporehabilitace využívá 6 ekofarem, tj. 8,7 % z počtu hodnocených ekofarem.

Odchov hříbat je schopno zajistit 5 ekofarem, tj. 7,2 % z počtu hodnocených ekofarem.

Prodej koňského hnoje se realizuje na 5 ekofarmách, tj. 7,2 % z počtu hodnocených ekofarem.

Práci s koněm v lese (stahování dříví) na zakázku provádí 4 ekofarmy, tj. 5,8 % z počtu hodnocených ekofarem.

Při shánění cizích stád skotu se uplatňují 4 ekofarmy, tj. 5,8 % z počtu hodnocených ekofarem.

Jako koňská stanice na jezdeckých stezkách fungují 2 ekofarmy, tj. 2,9 % z počtu hodnocených ekofarem.

1 ekofarma, tj. 1,4 % z počtu hodnocených ekofarem, se zmiňuje o produkci krve březích klisen k dalšímu zpracování ve farmacii (tab. č. 11).

Tab. č. 11: Využití koní na ekofarmách mimo vlastní potřebu ekofarmářů

Způsob využití	Počet ekofarem	% z počtu hodnocených ekofarem
prodej koní	28	40,6
agroturistika	17	24,6
výcvik jezdců	14	20,3
výcvik koní	10	14,5
pobyt nájemních koní	10	14,5
svezení turistů	7	10,1
výuka NH metod	7	10,1
připouštění vlastním hřebcem	7	10,1
hipoterapie/hiporehabilitace	6	8,7
odchov hříbat	5	7,2
prodej koňského hnoje	5	7,2
stahování dříví	4	5,8
shánění stád	4	5,8
koňská stanice na jezd. stezce	2	2,9
produkce krve březích klisen	1	1,4

Pracovní vytížení koní je nejčastěji každý den (10 ekofarem, tj. 14,5 % z počtu hodnocených ekofarem), následuje aktivita 2x týdně (5, tj. 7,2 %) a 3x týdně (5, tj. 7,2 %), žádné vytížení (3, tj. 4,3 %) a jen občasné (3, tj. 4,3 %), 4x týdně (2, tj. 2,9 %) a 1x týdně (1, tj. 1,4 %). V tomto případě vyhodnocení nemusí zcela odpovídat skutečnosti, neboť ostatní ekofarmy (40, tj. 58,0 %) nechtěly informaci zveřejnit (*tab. č. 12*).

Tab. č. 12: Pracovní vytížení koní na ekofarmách

Pracovní vytížení koní	Počet ekofarem
denně	10
4x týdně	2
3x týdně	5
2x týdně	5
1x týdně	1
občas	3
žádné	3
nezveřejněno	40

V jednom dni koně pracují nejběžněji průměrně 2 – 3 hodiny (12 ekofarem, tj. 17,4 % z počtu hodnocených ekofarem), následuje 1 hodina (3, tj. 4,3 %) a 4 – 5 hodin (3, tj. 4,3 %), 5 – 6 hodin (1, tj. 1,4 %) a 6-7 hodin (1, tj. 1,4 %). V tomto případě vyhodnocení nemusí zcela odpovídat skutečnosti, neboť ostatní ekofarmy (46, tj. 66,7 %) nechtěly informaci zveřejnit.

5.2.18 Interakce člověk – kůň

Frekvence styku člověka s koněm je denní (30 ekofarem, tj. 43,5 % z počtu hodnocených ekofarem), nebo skoro denně (1, tj. 1,4 %). V tomto případě vyhodnocení nemusí zcela odpovídat skutečnosti, neboť ostatní ekofarmy (38, tj. 55,1 %) nechtěly informaci zveřejnit.

Ve vztahu člověka a koně se mohou vyskytnout problémy. Žádné nemá podle svých slov 17 ekofarmářů, tj. 24,6 % z počtu hodnocených ekofarem/ekofarmářů. Ostatní ekofarmáři (52, tj. 75,4 %) problémy nejmenovali, nebo se jen letmo zmínili o následujících potížích: jak zvládnout bujnost svého koně (2 ekofarmy), utíkání koní z pastviny (1), „tvrdohlavost“ (1), plachost hříbat (1) a problémy při přepravě koní (1). Při vlastní práci to jsou problémy při obsedání (1 ekofarma), lekavost (1), odmítání procházet vodou (1) a fixovanost na druhého koně (1). Při ošetřování je to potíže s kousáním (1 ekofarma). Dále jsou zmiňovány problémy při veterinárních zákrocích (3 ekofarmy), úpravě kopyt (1) a potíže s hřebčím chováním (3) - šarvátky mezi hřebci, obrana stáda /shetlandský pony/ a ostrost vůči cizím lidem. Co se týče klisen a narozených hříbat, potíže s obranou hříbete klisnou vůči člověku zmiňuje 8 ekofarem /hucul, shetlandský pony/ a 1 ekofarma má zkušenost s „nárokováním“ hříbete jinou klisnou než jeho matkou. Jeden z ekofarmářů se domnívá, že koně mají při volném chovu přirozený odstup od člověka. Dále 1 ekofarmář podotýká, že díky přírodním podmínkám chovu jsou koně klidní a ochotní spolupracovat a „problémoví“ koně od minulých majitelů se viditelně zklidnili.

Chování svých koní ekofarmáři zhodnotili ponejvíce jako důvěřivé (30 ekofarem, tj. 43,5 % z počtu hodnocených ekofarem), další charakteristikou je plachost (4, tj. 5,8 %), zvědavost (1, tj. 1,4 %) a obranné chování (1, tj. 1,4 %). V tomto případě

vyhodnocení nemusí zcela odpovídat skutečnosti, neboť ostatní ekofarmáři (33, tj. 47,8 %) nechtěly informaci zveřejnit. Při návštěvách na ekofarmách jsem si všimla koní, kteří svým přirozeným chováním připomínali, jak se říká, čistý, „nepopsaný“ list.

5.2.19 Způsob výcviku koní a jezdců, využití horsemanshipu

Pojem horsemanship je ekofarmářům spíše neznámý (26 ekofarmářů, tj. 37,7 % z počtu hodnocených ekofarem), známý je pro 21 ekofarmářů, tj. 30,4 %. V tomto případě vyhodnocení nemusí zcela odpovídat skutečnosti, neboť ostatní ekofarmáři (22, tj. 31,9 %) nechtěli informaci zveřejnit.

V souvislosti s horsemanshipem se nejvíce skloňují jména: Roberts (19 ekofarmářů), Parelli (18), Bláha (7), dále Kovář (2), Špatný (2), Wanata (2), Strejc, Weber, Weberová, Bořánek, L.T. Jones, Jefferson, GaWaNi, Irwin, Kreinberg a Soukup. S touto filosofií se ekofarmáři seznámili v rozmezí let 1994 – 2002, nejčastěji udávaný byl rok 1997, a to ponejvíce z časopisů/knih.

Klady horsemanshipu spatřují ekofarmáři v nenásilnosti, souladu člověka a koně, v rozšíření znalostí o chování koní a domnívají se, že by to měl být úplně běžný způsob, jakým by měl člověk ke koni přistupovat. Mezi zápory jmenují těžký přechod od „klasiky“ na tento způsob, zdoluhavý proces výcviku, kdy není čas se každému koni takto věnovat, vhodnost jen pro hobby koně, nevhodnost pro určité plemeno koní /hucul/, paralelu se show – drilem jako v cirkuse, tendenci k byznysu a módě, citlivost - kdy kuň pak očekává od všech lidí jemu spřízněné chování.

NH využívají ekofarmáři při denní práci, při ježdění, při problémech v klasickém výcviku, před obsedáním, při výchově hříbat. Někteří říkají, že jim změnil pohled na život, lidi a přírodu, jiní necítí potřebu se o něj hlouběji zajímat, protože nemají žádné problémy.

V případě výcviku koní převažuje výcvik s prvky horsemanshipu (21 ekofarmářů, tj. 30,4 % z počtu hodnocených ekofarem), tradičně ho provádí 19 ekofarmářů, tj. 27,5 %. V tomto případě vyhodnocení nemusí zcela odpovídat skutečnosti, neboť ostatní ekofarmáři (29, tj. 42,0 %) nechtěli informaci zveřejnit. O využití handlingu se zmiňuje 1 ekofarmář.

Věk koní při obsedání se pohybuje v rozmezí 1,5 roku – 5 let, dle plemene a zvoleného přístupu, nejčtenější plemeno český teplokrevník se obsedá nejčastěji ve 3 letech. Objevuje se také proces obsedání rozdělený do delšího časového období, s průběžnou přípravou a přestávkami v učení (2 ekofarmy).

Výcvik jezdců probíhá většinou tradičně (15 ekofarmářů, tj. 21,7 % z počtu hodnocených ekofarem), výcviku jezdců s prvky horsemanshipu se věnuje 9 ekofarmářů, tj. 13,0 %. V tomto případě vyhodnocení nemusí zcela odpovídat skutečnosti, neboť ostatní ekofarmáři (45, tj. 65,2 %) nechtěli informaci zveřejnit.

5.2.20 Problémy v ekologickém chovu koní očima ekochovatelů

Interakce a spolupráce ekofarmářů s jinými ekologickými chovateli koní běžně probíhá, a to v případě 29 ekofarem, tj. 42,0 % z počtu hodnocených ekofarem. Opačně se vyslovilo 24 ekofarem, tj. 34,8 %. V tomto případě vyhodnocení nemusí zcela odpovídat skutečnosti, neboť ostatní ekofarmy (16, tj. 23,2 %) nechtěly informaci zveřejnit.

Vzdělání v oblasti chovu koní mají ekofarmáři ve 13 případech, tj. 18,8 % z počtu hodnocených ekofarem, většinou (33, tj. 47,8 %) nikoliv. V tomto případě vyhodnocení nemusí zcela odpovídat skutečnosti, neboť ostatní ekofarmáři (23, tj. 33,3 %) nechtěli informaci zveřejnit. Ekozemědělci poznamenávají, že slabinou zemědělských škol je převaha teorie. Ta by neměla představovat dogma, ale měla by být propojená s praxí. Praktické věci se

však učí na školách málo, učí se zastaralé záležitosti a chybí konfrontace a pružnost změn k novým informacím a postupům.

Problémy spojené s chovem koní v ekologickém zemědělství nemá podle svých slov 5 ekofarmářů, tj. 7,2 % z počtu hodnocených ekofarem. Ti, kteří se vyjádřili, je spatřují především v tom, že není podstatný rozdíl mezi ekochovem a konvenčním chovem, nevidí význam pro to, chovat koně registrované v EZ. Kůň není přežvýkavec, jeho produkty ani on sám se nevyužívá jako bioprodukt, hraje roli společníka a pracovního či sportovního partnera, proto kontrolovaný ekochov jako takový nemá logiku, chov v podmínkách EZ je prosté navrácení koně přírodě. Paradoxně ani u jiných druhů hospodářských zvířat to není s odbytím bioproduktů nijak růžové, nejsou doceněny. Byly činěny pokusy o vytvoření skupiny ekofarmářů pro podporu odbytu, ale zastavil jej náročný „administrativní kolotoč“. Často je zmiňovaná byrokracie, místy až nadbytečná agenda, při které se zemědělec pomalu nemůže soustředit na svou práci. Na řídicích pozicích organizací, které ovlivňují chod ekofarem, jsou lidé neznalí praxe, kteří určují nesmyslné nebo nereálné podmínky hospodaření. Dotační politika je nevhodná, dotace se k ekofarmáři dostanou se značným zpožděním. Pokryjí mu náklady na hospodaření, a tak je v podstatě zase „vrátí“. Nastupují neustálé finanční potíže, hlavně při nákupu strojů a pozemků, ale třeba také pro zaplacení kvalifikovaného personálu k provádění hiporehabilitace. Zemědělec je člověk, který se dře na něčem, co je mu blízké, ale na čem rozhodně nezbohatne. Službu však poskytuje svou činností všem lidem. Ekologický chov koní je spíše komplikací, jediným důvodem pro přechod do systému EZ je možnost další dotace. Uvítáno by samozřejmě bylo rozšíření dotačních titulů co se týče koní. Paradoxně jsou dotace v EZ existenční podmínkou ekofarem, což samo o sobě odporuje smyslu ekologického systému hospodaření, kdy ekofarma má být soběstačným organismem. Dotace na narozené hříbě většinou ani nepokryje náklady spojené s připouštěním a dotace na zařazenou klisnu je nedoceněním. Selektce je důležitá – jinde v Evropě chovatelé brakují a dávají své nekvalitní koně na maso. Ceny koní ve valné většině nejsou cenami, které odrážejí investici (času, peněz, energie), chov tak nemůže být rentabilní. Pochybná je také touha mnoha chovatelů křížit cokoliv s čímkoliv. Pro koně je čím dál méně práce, a tak chov upadá. Jako problematické se jeví možnosti léčby, a také to, že léky pro koně nejsou testovány jako léky pro „potravinová“ zvířata, přesto je na koně jako na „potravinové zvíře“ pohlíženo. Dále je jmenována nepraktičnost při připouštění, plemenní hřebci z jiného ekochovu prakticky neexistují. Každý výjezd koní (předvýběry, zkoušky, plemenitba, výstavy, závody atd.) spojený s ustájením a krmením je další komplikací. Velkou potíž vidí ekochovatelé v tom, že mají-li vychovat zdravé, plodné a dlouhověké koně, je třeba je v období růstu podpořit – dodat minerální látky a vitamíny. Komplikované sestavení kvalitní krmné dávky (třeba i pro náročnou kategorii sportovních koní) spočívá v tom, že ekoprodukce krmiv je sama o sobě finančně náročná – jádro je drahé, sortiment omezený, vitamino-minerální přípravky se špatně zkrmují a jsou chudé na obsažené látky, granule v podstatě nejsou. Obtížná je nahraditelnost GMO krmiv - soji, kukuřice.

5.2.21 Zhodnocení

K 31.12.2005 bylo registrováno 262 ekofarem s chovem koní. Nejvíce ekofarem s chovem koní se nachází v Karlovarském kraji (53), nejméně v kraji Vysočina. ŠIMKOVÁ (2004) zmiňuje, že koně chová v ČR celkem 103 chovatelů, tedy 17,8 % z celkového počtu chovatelů v systému EZ. V Karlovarském kraji je nejpočetnější skupina chovatelů koní v systému EZ (23), nejmenší zastoupení má Jihomoravský a Liberecký kraj. Toto srovnání ukazuje na to, jak a jakým směrem (vzestupným) se situace v ekochovu koní vyvíjí.

Ekofarmy s chovem koní, jejichž hlavní činností je chov koní (nebo současně i jejich trénink) tvoří pouze 8,7 % z počtu hodnocených ekofarem. Chov koní je proto ve většině případů v podstatě dotován výnosy z jiných činností ekofarmy. Tuto větu také potvrzuje skutečnost, že činnosti spojené s koňmi zaujímají v ekonomice ekofarem převážně okrajovou pozici.

Nejčtenějším plemenem na ekofarmách je český teplokrevník. To reflektuje skutečnost, že český teplokrevník je nejrozšířenějším plemenem v ČR. Na osmiprocentním podílu „ostatních“ plemen, zastoupených v ČR, se podílí kůň kabardinský, chovaný na 1 ekofarmě.

Dle EDWARDSE (1995) je toto plemeno, náležící do skupiny koní mongolských – stepních, konstitučně velmi tvrdé a nenáročné. Vyniká spolehlivostí v těžko schůdných terénech a je proslulé svou vytrvalostí v distančních jízdách.

Taktéž na 1 ekofarmě je chován kůň fjordský, náležící do skupiny koní severských – nordických, původem z Norska.

Dle EDWARDSE (1995) se uplatní při nejrůznějších zemědělských pracích, jako soumar i pod sedlem. Je zdravý a otužilý, schopný práce i při velmi skromné potravě.

Koně na ekofarmách jsou převážně nepodkovaní, podkovaní jsou hlavně koně provozní a sportovní. To nabádá k myšlence, že využívaný kůň rovná se podkovaný kůň. Pokud je ale ve způsobu chovu kladen důraz na získání odolnosti a nenáročnosti, i jeho kopyta se stávají odolnějšími.

Koně na ekofarmách jsou nejčastěji chováni celoročně venku s přístřeškem/stromy. Jsou adaptováni a organismus si snáze zachovává pevné zdraví. Přístřešek/stromy využívají hlavně k ochraně před sluncem, dále větrem, sněhem a nakonec deštěm. Z toho vyplývá, že preference počasí koňmi je zcela jiná než u většiny lidí; je třeba vyhnout se antropomorfismu.

Ekofarmy s chovem koní dokupují především jádrná krmiva a minerální lizy, což by mohlo představovat určitý problém při krmení zátěžové kategorie koní. Je třeba více producentů krmného bioobilí za dostupnou cenu.

Také URBAN a ŠARAPATKA (2005) podotýkají, že krmení je problematičtější na ekofarmách u monogastrických zvířat, a to zejména z pohledu dostatku vlastních krmiv, a proto, že cena ekologicky vyrobených obilnin a luskovin je vyšší ve srovnání s konvenční produkcí.

Nejčastěji je chována dvojice koní, bylo by však vhodné, aby se tento počet stal také minimálním a bylo tak zaručeno, že zvíře nebude ponecháno bez společníka stejného druhu.

Hřebci jsou nejčastěji drženi ve stáji (individuální box) se samostatným výběhem/pastvinou. Proto by bylo vhodné uvážit, zda je možné umožnit hřebci společný pobyt s klisnou nebo skupinou klisen za účelem plození hříbat, nebo ve skupině valachů, či jestli by nebylo vhodnější nechat zvíře vykastrovat.

Při připouštění je preferován způsob „z ruky“ nejspíše proto, že ekochovatel má tak největší kontrolu nad zvířaty. Ideální by však bylo umožnit koním projevit se v rámci předkopulačního chování a nechat je určit, kdy je ten nejlepší čas pro zplození potomka.

Většina ekofarmářů sice nedisponuje vzděláním z oblasti chovu koní, to samo o sobě ale nevypovídá nic o jejich chovatelských schopnostech. Pořizovat koně by si v každém případě měl jen člověk, který má dostatek zkušeností a znalostí z fyziologie a psychologie koně. Horsemanship je vhodnou filosofií přístupu ke koni, která psychologický aspekt zohledňuje.

Ekofarmy s chovem koní svým založením vybízejí k přijetí horsemanshipu ve vztahu k chovaným zvířatům. Bylo by zajímavé, kdyby se staly středisky pro zprostředkování dosavadních etologických poznatků a k výuce horsemanshipu, provozovaly ekoagroturistiku. Prostředí ekofarmy by teoreticky mělo skýtat podmínky, které se co nejvíce blíží přirozeným,

proto by bylo vhodné pro etologický výzkum, pro zapouštění klisen volným způsobem, pro pastevní pobyt březích klisen, pastevní odchov hříbat a jejich (nejen) remontní výcvik. V duchu horsemanshipu by probíhal také např. i výcvik koní pro budoucí službu u policie ČR, jež klade na zvíře velké psychické i fyzické nároky. Při hipoterapii/hiporehabilitaci by jistě bylo kladem i pozitivní působení okolní krajiny. Pro přírodu by byl přínosem návrat práce koním v lese (více příležitostí, uznání a spravedlivé ohodnocení). Ohodnoceno by mohlo (a mělo) být také zprůjezdňování místních komunikací sněhovými pluhy taženými koňmi v osadách a obcích, kde neprobíhá pravidelná údržba silnic.

Za pokus by stálo provést průzkum trhu a oslovení zpracovatelských firem (potravinářských, kosmetických..), zda by bylo přínosné využití mléka klisen (byť by se jednalo o malé množství, v odůvodněných případech). Využití koňského masa je velmi citlivá oblast, je to možnost, která prvotně a plně závisí na přístupu chovatele.

Nemalým rizikem je závislost na dotacích a státem nastavených podmínkách, které se mohou změnit, náročná legislativa a závazná pravidla, rozbujelý kontrolní systém a byrokracie. Problémem je nedostatek vlastních finančních prostředků a náročnost a obtížnost dosáhnout na výhodné úvěry a prostředky z podpůrných fondů.

Podle SVATOŇOVÉ (2006) je problémem číslo jedna ohledně dotací Národního programu konzervace a využívání genetických zdrojů zvířat významných pro výživu a zemědělství systém financování vůbec. Už to, že peníze na dotace pocházejí ze státního rozpočtu ČR, je komplikace. V případě, že stát něco podporuje sám z vlastních prostředků, musí mít posvěcení od Evropské unie. Problém číslo dvě je využití koní. Ani s dotací nemůže populace přežít, pokud pro ni nebude práce. Spolu s Asociací svazů chovatelů koní se vyvíjí snaha prosadit strategii rozvoje chovu koní s odkazem na jejich využití v lese nebo v alternativním zemědělství. Argumentům, že třeba práce v národních parcích nebo chráněných oblastech by měla být přednostně svěřena koním, odporuje ministerstvo životního prostředí tím, že soukromému vlastníkovi lesa nemůže, s výjimkou omezení v přísně chráněných zónách, nařídít prakticky nic. V tomto boji tedy vítězí ekonomika a lukrativní těžba strojem. U huculů je situace obdobná. Jestliže u nich bylo původní určení terapie a rekreace, pak dnes už je nabídka nejrůznějších rekreačních plemen tak široká, že huculové mohou být zakrátko neprodejní.

5.3 NÁVRH ZÁSAD PŘIROZENÉHO CHOVU KONÍ SPLŇUJÍCÍCH POŽADAVKY Z HLEDISKA TECHNOLOGIE CHOVU, METOD VÝCVIKU A MOŽNOSTÍ VYUŽITÍ KONÍ SE ZDŮRAZNĚNÍM ODLIŠNOSTÍ V PODMÍNKÁCH CHOVU KONÍ NA EKOLOGICKÝCH FARMÁCH A V KONVENČNÍCH CHOVECH

Welfare z pohledu koně je v EZ naplňováno více než v chovu konvenčním, intenzivním, tj. v moderních sportovních a chovných střediscích. Chov koní, ať již konvenčně nebo v systému EZ, má stále stejného hlavního aktéra - koně. Z tohoto aspektu by podmínky chovu měly být stejné v obou systémech. I sportovní a velmi cenní koně jsou stále především koňmi, zvířaty se svými instinkty a potřebami. Cílené šlechtění koní znamená sice větší sportovní výkonnost a tudíž péči o koně předně jako o „sportovce“, než o zvířata se základními potřebami, ale vybízí také k etické otázce, kam až zlepšovat dispozice koní na úkor jejich spokojeného života. Opodstatněnou námitkou může být potřeba využití koní, bez kterého by jistě nebylo tolik chovaných koní po celém světě. Naproti tomu - i koně chovaní přirozenějším způsobem by mohli sportovat a chovatelé by jejich kvality mohli porovnávat, byť s méně ohromujícími výsledky.

Současný stav chovu koní v ČR je charakterizován SWOT analýzou dle KVĚTOŇOVÉ (2006). Slabé analyzované stránky ukazují na potřebu změny.

<p>Silné stránky</p> <ul style="list-style-type: none"> -zájem o chov koní -citový vztah ke koním -hiporehabilitace (pomoc postiženým) -množství areálů k chovu a výcviku -možnosti získání informací -ekonomický přínos (prodeje, dotace, výhry) -výměry travních porostů v podnicích -efektivní způsob údržby krajiny 	<p>Slabé stránky</p> <ul style="list-style-type: none"> -neznalost koní a jejich potřeb -polidšťování koní - nepochopení rozdílů -nepochopení přirozených potřeb -podmínky jsou přizpůsobeny potřebám člověka -neochota měnit zažitě zvyky -špatné tréninkové metody -neochota investovat čas a finanční prostředky -chov a trénink pouze ke komerčním účelům
<p>Příležitosti</p> <ul style="list-style-type: none"> -tradice chovu v ČR -zvyšující se stavy -existence a činnost chovatelských sdružení -zkušenosti v plemenitbě (inseminace atd.) -existence výkonnostních zkoušek plemen -chovatelské přehlídky, výstavy -sportovní využití -pracovní využití (tah, přibližování dřeva) -existence „hobby“ závodů -dotační politika -importy koní z ostatních zemí -zkušenosti ze zahraničí -léčivý potenciál koní 	<p>Rizika</p> <ul style="list-style-type: none"> -nepochopení přirozených potřeb koní ostatními lidmi (posměch a výhrůžky) -nezískání pozemku do vlastnictví nebo pronájmu -nedostatek informací -nedostatek volných finančních prostředků -měnící se dotační politika

Obecné zásady co nejpřirozenějšího chovu koní je možno definovat následovně.

5.3.1 Způsob života

V době, kdy není kůň pracovní využíván, je třeba zajistit možnost volného pohybu ve společenství ostatních koní. Hřebci mohou žít s ostatními hřebci nebo valachy (dokud nejsou nablízku klisny), nebo s klisnami, které byly nebo mají být připuštěny.

V souladu s tím VÍCHOVÁ (2004a) charakterizuje koně jako velkého býložravce, adaptovaného na rychlý běh a dlouhé přesuny v otevřené krajině, spásání porostů a celoroční společenský život ve stádě.

VOGEL (1996) se domnívá, že většina koní přivítá pobyt na pastvě. Výjimkou ale bývají prošlechtěná plemena jezdeckých koní, která jsou natolik zvyklá na pracovní nasazení, že již nejsou schopna se odreagovat. Zajímavé také je, že koně po takovémto odpočinku nezdědky snižují své špičkové výkony.

Podle BIRDOVÉ (2004) se mladí hřebečci mohou brzy stát nebezpečnými, protože se neustále pokoušejí pářit s klisnami a stávají se agresivními, neboť ve stádě zřídka kdy existuje dospělý hřebec, který by je „držel na uzdě“.

5.3.2 Ošetřování

Čištění dle potřeby (před a po práci) je dostačující. Kůň je adaptován na pobyt venku a pokryv těla vytvoří ochranu před meteorologickými vlivy. Vhodná je kontrola zdravotního stavu při každodenním styku s koněm.

S tím souhlasí BIRDOVÁ (2004) a dodává, že na jaře, když koním začíná línat srst, ji budou potřebovat pravidelně čistit, aby se odstranila vylínalá stará.

ŠTRUPL (1983) se ale domnívá, že kůň se vzhledem ke svému zdomácnění stal náročnějším na ošetřování.

Terén výběhu/pastviny by měl být různorodý (včetně vodních ploch), s povrchem napomáhajícím nepodkovaným kopytům získat tvrdost a odolnost. Úpravy kopyt je nutno provádět dle potřeby.

DUŠEK (1992) potvrzuje, že koně žijící ve volnosti a divocí koně ochranu kopyt nepotřebují. Instinktivně vyhledávají terén, který prospívá jejich končetinám a kopytům. Podle terénu se kopyta koní utvářejí.

STRASSER (2004) dodává, že vzhledem k tomu, že dokonce ani v podmínkách přirozeného chovu se většině koní nedostává normálního množství pohybu, je nezbytné simulovat přirozené opotřebení kopyta jejich přiměřenou úpravou. Podkovy nejsou pro běžný život koní bezpodmínečně nutné.

VINČÁLEK (2006) se domnívá, že podkování částečně omezuje kopytní mechanismus, ale někteří jedinci nejsou schopni bez podkov existovat.

Trénink neokovaného koně je však podle DOBEŠE (1997) nezodpovědný a neodborný.

5.3.3 Ustájení (držení)

Kůň by měl mít možnost vystavení přirozenému klimatu, aby jeho tělo mohlo být trénováno k reakcím na povětrnostní podmínky. Adaptovaná zvířata chovaná celoročně na pastvině s přístřeškem, či ve stáji, jejíž otevřené dveře ústí do výběhu/na pastvinu, si tak mohou zvolit, v jakém prostředí chtějí být.

URBAN a ŠARAPATKA (2005) doplňují, že důležitost přirozeného života je zdůrazňována z toho pohledu, že sama příroda je dobrým modelem pro chov. V návrhu systémů se rozhodujeme mezi kontrolovaným prostředím, ve kterém jsou zvířata chráněna před nebezpečím, ale nejsou schopna zhostit se přirozeného chování, a na druhé straně více přírodním a méně kontrolovaným prostředím, které může znamenat určitá rizika pro zvířata, např. zranění a s tím související utrpení.

Podle BIRDOVÉ (2004) chováme koně ve stájích proto, aby byla k dispozici čistá a připravená, kdykoli to bude zapotřebí.

EDWARDS (1992) se domnívá, že se ustájením zajistí vysoká výkonnost, neboť zajišťuje koni nejen všestrannou péči, ale i potřebný klid. Kůň, který žije venku bez zvláštní péče, může v zimě pracovat jen pomalými chody, protože má potravu s nízkým přísunem energie. Během léta nelze soutěžního koně udržet v kondici bez ustájení a bez omezení dávek zeleného krmení.

5.3.4 Výživa

Nejlépe je zajistit průběžný příjem potravy pastvou nebo venkovními zásobníky sena. Předkládá-li se krmivo ve stáji, pak je nejvhodnější krmit z úrovně země, často a v menších

dávkách. Jádro dávkovat koním s vyšší potřebou energie. Důležité je zajistit pestrost krmiv z důvodu co nejširšího pokrytí potřeby minerálních látek a vitaminů.

S tím souhlasí KVĚTOŇOVÁ (2006) a varuje, že při nárazové pastvě je trávení neúplné, vznikají škodlivé plyny, koliky a pokud je kůň hladový či stresovaný, sežere na pastvině cokoliv, i jedovaté rostliny.

DUŠEK (1999) namítá, že u těžce pracujících koní (sportovních a dostihových) se nedoporučuje zkrmovat velké množství zelené píče jednak pro přetížení trávicího ústrojí, jednak pro snížení činnosti dýchacího ústrojí (vzniká na něj tlak) s následným nastoupením únavy a zvýšeným pocením.

5.3.5 Reprodukce

Ideální je připouštění ve volnosti, nebo může hřebec žít ve stádě s klisnami.

VÍCHOVÁ (2005b) se shodně domnívá, že velmi účinným postupem k dosažení vyššího zabřezávání klisen je přizpůsobení chovatelských podmínek přirozenému chování koní.

KVĚTOŇOVÁ (2006) podotýká, že velmi záleží na chovateli, na jeho zkušenostech a také na povaze a výchově hřebce.

Podle STEJSKALOVÉ (2005a) se někteří chovatelé v souvislosti s volným připouštěním obávají poranění plemeníka.

Klisně by měla být ponechána volba, zda se bude hřebit ve stádě známých klisen, či se rozhodne pro porod stranou od stáda.

DUŠEK (1999) poznamenává, že porod probíhá poměrně snadno vzhledem k anatomické stavbě pánve klisny umožňující lehký průchod plodu porodními cestami.

DOLEŽEL (2003) však vysvětluje, že ve volné přírodě klisna vyhledá odloučené místo od stáda, kde hříbě rychle porodí, brzy ho uvede do pohybu a do 1 hodiny se s ním přidá ke stádu. Proto porod klisny má být hlídáný, neboť v případě vzniku komplikací je velmi málo času na záchranu hříběte a klisny.

5.3.6 Odstav a odchov hříbat

Ideální by bylo, aby odstav hříběte proběhl postupně a plynule vychladnutím vztahu s matkou. Hříbatům prospívá pobyt na pastvině, ve stádě zvířat různého věku.

Podle VÍCHOVÉ (2006h) by se chovatelé neměli bát chovat dorostence s matkami a jejich mladšími sourozenci, než sami pomyslí na odchod z „rodného hnízda“. Netrvá to více než 2, případně 3 roky, po které je většina hříbat „odložena“ po hříbárnách, kde očekává počátek své pracovní kariéry.

DUŠEK (1992) se domnívá, že odstav ve věku pět až šest měsíců proběhne bez stresu tehdy, jestliže je hříbě již navyklé na objemná a jadrná krmiva. Stres vyvolaný změnou prostředí a denního cyklu pobytu hříbat na pastvinách lze výrazně snížit správným postupem při odstavu hříbat.

5.3.7 Využití a výcvik

Je v zájmu každého chovatele, jezdce či trenéra, aby se seznamoval i s jinými postupy a metodami, než jsou mu vlastní, a zjistil, co dobrého mu mohou nabídnout. Takovou metodou, v ČR zatím alternativní, je horsemanship - jakožto celá filosofie přístupu ke koni ve všech oblastech interakce člověka s koněm.

KVĚTOŇOVÁ (2006) však upozorňuje, že vyžaduje dostatek času, trpělivosti, teoretických znalostí a praktických zkušeností.

ŠVEHLOVÁ (2003) podotýká, že je dnes, především mezi rekreačními jezdci, stále populárnější, což se však může částečně připsat i tomu, že neznalí lidé si myslí, že díky „přirozeným“ metodám vyřeší svůj problém, uspíší celý výcvik nebo to nahradí jejich neznalostí z oblasti tréninku koní či jezdeckví. Pokud však „přirozené“ metody výcviku mají vyprodukovat bezproblémového koně, musí být cvičitel důkladně obeznámen s používanou výcvikovou metodou, psychikou, myšlením a komunikací koní, protože jinak může nesprávně používat signály, které v koňské mluvě znamenají úplně něco jiného, než co po koni vlastně požaduje. Každý, kdo pracuje s koňmi, by si jistě měl prostudovat metody přirozené komunikace, ale stejně tak i základy koňské anatomie, fyziologie a psychologie. Pouze tak bude vědět, co mu jeho svěřenec říká, co může a co nemůže i při své nejlepší vůli udělat.

ZÁLIŠ (2006b) se domnívá, že v drastickém protikladu k zájmu o fyzické předpoklady je chovateli téměř ignorována možnost pozitivní selekce mentální zdatnosti u sportovních koní. Dále podotýká, že větší mentální nároky na koně nemá ani tzv. natural horsemanship, ač se někdy tak tváří. Tam jde o využití etologického diktátu pro dosažení asertivního chování koně. Jezdec žádá, aby se kůň podrobil, jako se podrobí silnějšímu ve stádě. Jde o silový monolog jezdce, na názor koně není nikdo zvědavý.

Aplikací horsemanshipu v jezdeckví, či jiném využití koně, je možno rozvinout dialog mezi člověkem a koněm, lépe se dorozumět a dosáhnout tak kvalitnější spolupráce.

BOŘÁNEK (2005) vysvětluje, že pojem horsemanship představuje systém a metodu tréninku, která je založena na komunikaci a způsobu vzájemného porozumění. Veškerá práce s koněm je založena na vzájemném respektu. Celý trénink se odehrává na bázi spolupráce, kdy koně nikdy nenutíme k požadovanému výkonu nebo cviku. Vždy nabízíme možnost výběru, kdy správnou volbu nabízíme tak, aby šla snadno a špatná volba se stala pro koně obtížnou. Necháváme koně, aby se některé věci naučil sám chápat a ne je jen mechanicky opakoval.

DUŠEK et al. (1999) vysvětluje, že nácvikem, tedy opakovanými výkony, se zvyšuje koordinace částí těla, takže výkon kůň provádí lépe, rychleji a efektivněji. Domnívá se, že cílem tréninku je vytvoření dynamického stereotypu opakovanými pohybovými výkony, které se automatizují, což je pro špičkové výkony nezbytné.

Během ježdění by jezdec měl být nad těžištěm koně tak, aby přítomnost a váha jezdce rušila koně co možná nejméně. Jezdeckví je pro koně značnou fyzickou zátěží, výcvik a trénink musí zahrnovat systematické posilování svalů.

STRASSER (2004) připomíná, že i tehdy, je-li svalstvo pro požadované držení těla koně vyvinuto, by měl člověk mít stále na paměti, že je to pro koně značné vypětí, měl by to od něj vyžadovat pouze po krátké časové úseky a následovat by měly fáze uvolnění s nízkou nesenou hlavou.

BOŘÁNEK (2005) se domnívá, že práce ze země má tu výhodu, že takto lze velmi snadno natrénovat veškeré složitější cviky.

ŠVEHLOVÁ (2003) podotýká, že mnoho lidí na celém světě ve své zaslepené nevědomosti odmítá práci s koněm na lonži, protože ji považuje za „nepřirozenou“. Poté, co se dostane trochu pod pokličku jezdeckého umění, uzná, že na lonži se dá kvalitně a citlivě připravit mladý kůň k obsednutí. Pouze ti nejlepší a nejcitlivější jezdci mohou připravit koně pouze prací v sedle.

5.4 METODA PŘIROZENÉHO VÝCVIKU KONÍ A PRAKTICKÉ MOŽNOSTI JEJÍHO UPLATNĚNÍ

5.4.1 Metoda natural horsemanship

Horsemanship představuje celou filosofii přístupu člověka ke koni. Nároky na koně jsou vedeny nejprve přes jeho mentalitu, teprve pak následuje fyzická odpověď. Jezdec spolupracuje s koňskou myslí, ne jen fyzicky s jeho tělem. To samozřejmě skýtá prostor pro více koňských odpovědí – názorů, které se jezdci nemusí vždy líbit, důležité však je, že kůň zde právo na svůj názor má.

PARELLI (1993) charakterizuje natural horsemanship jako komunikaci založenou na pochopení a psychologii, je to pohled na svět očima koně.

5.4.2 Postavení natural horsemanshipu v ČR

Momentální situaci je možno charakterizovat následovně. Souhlasím se slovy Frederika Bednáře, jednoho z těch, co se horsemanshipem zabývají: Většina konfliktů mezi nekompromisními vyznavači horsemanshipu a sportovními jezdci je zcela zbytečných a pramení z nepochopení a neznalosti věci. Ta první skupina lidí se většinou omezuje pouze na základy jezdeckého sportu a sportovní jezdce kritizuje za zbytečné násilí, kterého se na zvířatech dopouštějí. Velká většina sportovních jezdců ale principy přirozené komunikace zcela podvědomě používá, protože pokud by tomu tak nebylo, nedostali by se se svým koněm rozhodně tak daleko. Existuje nejenom mnoho nedorozumění, ale někdy až pohrdání či posměšků. Jedním ze zásadních důvodů je nedostatek informací či výrazně zkreslené informace o těchto postupech výcviku jezdce i koně. A tyto zkreslené informace a názory vytvořily a udržují bariéru mezi lidmi, kteří natural horsemanshipu rozumí (a jsou schopni mnohé nabídnout i v rámci sportovního tréninku) a mezi „sportovci“. Přínosnější by bylo vytvořit diskusní a pracovní platformu pro výměnu informací, zkušeností a názorů. Platformu pro spolupráci, ne konkurenci. V dlouhodobém záměru pak vnést přirozenou komunikaci do sportu.

5.4.3 Zkušenosti z aplikace natural horsemanshipu

Z praktické činnosti - práce s koňmi dle metody natural horsemanshipu lze vyvodit následující hlavní závěry.

1) 2 klisny (remonta a 10 let, ČT)

Klisny v soukromém chovu, využívány ve sportu (drezura), remonta v přípravě do sportu (drezura). Výcvik ukončen mým odchodem z této stáje.

2) hřebeč (remonta, ČT)

Kůň v soukromém chovu, v přípravě do sportu (skoky). Výcvik ukončen prodejem koně.

3) 2 valaši (10 a 5 let, A 1/1 a ČT)

Koně v soukromém chovu, využívání jako školní koně. Výcvik ukončen prodejem jednoho koně, v případě koně druhého byl výcvik ukončen na žádost vedoucího z důvodu nespokojenosti s výsledky (nevhodná reakce koní na zacházení od učících se jezdců).

4) valach (5 let, ČT)

Kůň v soukromém chovu, využíván pro hiporehabilitaci a ježdění. Při práci s koněm byla přítomna ošetřovatelka, sama se aktivně účastnila a směřovala práci tak, aby výsledky byly přínosem ve stávajícím využití koně. Výcvik ukončen prodejem koně.

5) hřebec (8 let, hafling)

Kůň v soukromém chovu, občas využíván k rekreačnímu ježdění. Při práci byl přítomen majitel a sám se aktivně účastnil. Výcvik ukončen z toho důvodu, že nevedl ke zlepšení a stal se nebezpečným.

6) 2 valaši (7 a 11 let, koně v huculském typu)

Kůň v soukromém chovu, občas využíván k rekreačnímu ježdění. Výcvik trvá.

Závěry:

Ad 1), 2), 3), 5), 6): Koně v soukromém chovu představují jeden problém - aby se mohla práce s koněm rozvíjet a být přínosem, majitel musí být přesvědčen, že je to pro jeho koně i pro něj to nejlepší.

Souvislost s tím spatřuji ve slovech Raye Hunta, kterého citoval BOŘÁNEK (2005): „Pokud chcete skutečně pracovat se svým koněm, musíte napřed velmi pracovat sami se sebou. Je to určitý druh disciplíny, podvědomí, slitování, ticha, koncentrace, inteligence a buddhismu.“

Ad 2): Pro začátečníka je výcvik mladého hřebce zbytečně obtížný, s rizikem naučení nesprávných reakcí jak koně tak člověka, a tudíž nevhodný.

ROBERTS (2005) upozorňuje, že je třeba mít na paměti, že ať s koněm děláte cokoli, vždy jde o výcvik. Lidé s dobrými návyky produkují dobré koně a naopak

Ad 3): Od různých lidí s různým přístupem se kůň stejných a přesných povelů nedočká. Proto také reaguje na různé lidi různě. Z toho vyplývá nutnost spolupráce člověka, který s koněm pracuje, s ostatními lidmi, kteří s koněm přicházejí do styku, a také směřování práce tak, aby výsledky byly přínosem ve stávajícím využití koně.

ROBERTS (2001) souhlasně uvádí, že kůň posoudí svého lidského partnera a chová se podle toho.

Ad 3),5): Lidé by měli očekávat, že kůň na přesné povely okamžitě poslechne. To jde nejlépe tak, že člověk má už přesnou představu o tom, co zrovna od koně chce. Nepřesné mávání rukou, mlhavé náznaky nebo nerozhodnost skončí odporem nebo ignorováním ze strany koně.

Stejně tak PARELLI (1993) radí: Očekávejte od koně, že vás uposlechne, ale buďte stále připraveni ho opravit, a to nejednou.

Ad 4): Dle slov ošetřovatelky se pozitivní vliv projevil hlavně na prostém vodění a „manipulaci“ s koněm při hiporehabilitaci.

Tuto situaci vysvětluje BINDER (1998) následovně: Chceme docílit toho, abychom za vodítka nemuseli tahat, aby bylo stále povolené. Převáděno do praxe: pokud nás kůň nebude poslouchat, nebude nás vnímat, tak si zahrajeme na hřebce, který by řekl: „Prosím, jdi rychleji!“ nebo prostě: „Uhni!“ Jestliže bude kůň pomalý, nebo nebude chtít poslechnout vůbec, bude "kousnut" koncem vodítka po zádi. Vedeme-li koně na levou ruku, stává se ruka blíž ke koni, tj. pravá, vedoucí klisnou a ruka dál od koně, tj. levá, hřebcem.

Ad 5): Nepostradatelná je důslednost. Je nezbytně nutné, aby člověk, který si pořizuje hřebce – odstávče, disponoval příslušnými vědomostmi a zkušenostmi pro to, aby dokázal dát zvířeti řádnou výchovu, včetně uspokojení jeho přirozených potřeb. Je-li však výchova zanedbána, práce s takovým osmiletým silným hřebcem již není výcvikem, ale převýchovou, a jako taková je velice náročná, i z hlediska bezpečnosti. Kůň nemá dostatek přímého kontaktu s člověkem, tudíž ani potřebu důvěry k němu. Není od mládí zvyklý podřizovat se vůli člověka, tudíž je velice těžké získat jeho respekt v tomto věku, kdy je silný a sebevědomý. Není nijak fyzicky vytěžován, a tak je zvyklý na situaci, že se po něm „nic nechce“. Než se člověk pustí do práce s takovým koněm, je nutné, aby měl dostatek zkušeností a byl si jistý, že má všechny předpoklady k tomu, aby koně zvládl; v opačném případě je lepší vůbec nezačínat.

BORÁNEK (2005) k tomuto problému radí: Je dobré předem znát své hranice a zůstat za všech okolností v bezpečí. Snažte se všechny situace plánovat předem. Situace, na které nestačíte - nevyvolávejte. Musíte znát hranice svých možností a pokud na něco nestačíte, řešte to později.

BINDER (2000b) konstatuje, že pokud nebude kůň člověka respektovat, proti koňské síle člověk moc šancí nemá.

Ad 6): Chování koně odráží způsob chování člověka k onomu koni. Učení koně „za chodu“ (neznamená: za nedostatku času), v situacích podobných těm reálným, je velmi účelné, protože člověk je více a snáze soustředěn na to, co po koni požaduje, a ten tak dostává srozumitelnější signály.

PARELLI (1993) se domnívá, že kůň může být pouze tak dobrý, jak člověk samotný.

5.4.4 Využití natural horsemanshipu

Filosofie horsemanshipu, jakožto specifického přístupu ke koni, nachází logicky uplatnění ve všech činnostech dvojice člověka a koně.

Aplikace horsemanshipu (jež se vyvinul v prostředí westernového ježdění), do anglického stylu jízdy je poněkud kontroverzní. Cíle ať již klasické drezury nebo té westernové jsou ve své podstatě stejné. Je to rozvoj koně ve spokojeného atleta jeho harmonickým výcvikem, kdy výsledkem je kůň podřízený, uvolněný a obratný, ale také důvěřivý, pozorný a bystrý, čímž se dosáhne úplného souladu s jezdcem. To, v čem se tyto styly liší, je rozdílný názor na to, jak by měly jednotlivé pohyby koně (cviky) vypadat. Důvodem je skutečnost, že předváděné pohyby vycházejí každý z jiného prostředí - na koně byly kladeny odlišné nároky a od jízdy na něm se čekalo něco jiného.

Dobrý základ tréninku koně je stejný jak v anglickém, tak ve westernovém stylu, protože dobré ježdění je jen jedno, stejně jako správné pochopení koně. Kůň vždy zůstane koněm, který funguje určitým způsobem, bez ohledu na typ sedla. V principech (a potažmo v pomůckách) by se dala tedy očekávat shodnost, ta se ale nepotvrdila:

POSPÍŠILOVÁ (2007) se zamýšlí nad tím, že ideální kůň pro výcvik chodí nenuceně a pro svého jezdce je oporou, neměly by se vyskytovat obrázky zpoceného jezdce, který není schopen svého koně „utlačit“. Na běžných jízdárnách bohužel okopaní koně s tvrdou hubou nejsou výjimkou – pramení to za špatně pochopeného a praktikovaného klasického „pobízej a drž“. U westernu naproti tomu platí zásada: pobízej jen tak dlouho, dokud kůň nevyhoví, pak okamžitě přestaň.

PAALMAN (1998) vysvětluje, že čím blíže u kohoutku sedíme (těžiště koně), tím je pro něj naše váha lehčí. Představme si, že na ramenou neseme těžký pytel. Někdo přijde zezadu, strčí do pytle nebo ho táhne dozadu. Budeme se pokoušet posunout své těžiště tak, abychom zůstali pod pytle, neboť jinak bychom nepochybně upadli. Byl-li pytel posunut

dopředu, budeme utíkat rychleji, bude-li pytel tažen dozadu, budeme se pokoušet couvnout nebo zkrátit kroky. Dbáme, abychom vždy zůstali nad těžištěm koně, a jezdíme na dlouhé otěži, takže kůň může hlavu a krk používat jako vyrovnávací tyč.

Souhlasně DUŠEK (1999) uvádí, že kůň se pohybuje tím směrem, kam se vychýlí hmotnost jezdce a má snahu podchytit jeho hmotnost, aby vyrovnal těžiště, které je přibližně ve středu těla.

LEČÍKOVÁ (2003) stejnou záležitost komentuje jinak: Zkusme si představit koně jako houpačku, jejíž střed je přímo pod sedlem, a která funguje diagonálně od plece na jedné straně ke kyčli na straně opačné. V praxi to znamená, že pokud kůň přemístí valnou většinu své váhy například na levou plec, pak tato plec bude na rovné čáře vybočovat doleva, zatímco zad' uhne doprava. Díky tomuto jednoduchému principu můžeme koně snadno ovlivnit pomocí naší vlastní váhy v tom, jak naloží on se svou vlastní rovnováhou. Zjednodušeně řečeno: když se my v sedle nakloníme jedním směrem, on se odkloní směrem opačným. Protože se kůň odchyluje ve směru opačném od naší váhy, získáme tak jednoduchý nástroj jak s koněm zvětšit či zmenšit kruh, ustupovat stranou nebo jak jej srovnat na přímé linii.

LYONS (2001) je stejného názoru. Změnu směru provedeme přenesením váhy - jestliže do pravého třmenu přidáme dvě kila navíc, kůň pravděpodobně přejde na levou stranu cesty. Kůň uhýbá před tlakem vnější holeně.

MARŠÁLEK (1998) popisuje, že do obratu vede jezdec koně vnitřní otěží, vnitřní holeň na podbřišníku pobízí stejnostrannou zadní nohu k většímu podsunu. Vnější otěž vydržením určuje postavení trupu a hlavy a míru ohnutí koně a zamezuje spolu se zabraňující vnější holení vybočení vnější zadní nohy a vypadnutí zádě z obratu ven. Hlava koně je v obratu správně postavena, pokud jezdec vidí část nadočnicového oblouku koně. Předpokladem správného projetí všech obrátů je korektní zatížení vnitřní sedací kosti a přesunutí vnějšího ramene mírně vpřed společně se správnou činností vnější holeně.

PARELLI (1993) charakterizuje stejnou situaci takto: Když se soustředíte na to, co chcete, aby udělalo tělo koně, vaše ruce a nohy musejí pracovat současně. Jinými slovy, vaše nohy dělají to, co vaše ruce. Například pro otočení doleva s přímým působením otěže by se vaše levá ruka měla nacházet výše než pravá ruka a levý loket byste měli mít narovnaný. Pokud na pravé straně využíváte podpůrného působení otěže, vaše pravá paže a loket by měly být níž než levá ruka. Pravá otěž by měla odtlačovat krk koně směrem, kterým jedete, což je v tomto případě zprava doleva. Když používáte vaše nohy při jízdě doleva, vaše levá noha by měla být více oddálena od boku koně, aby umožnila koni následovat tlak. Vaše pravá noha by měla být o něco více ohnutá, měla by tlačit na bok koně a odtlačovat jej zprava doleva, stejně jako podpurná otěž. Pravá noha způsobuje, že kůň uhýbá před jejím tlakem.

K rozvoji a novému pohledu na natural horsemanship napomáhá čím dál větší zájem lidí a etologický výzkum promítající závěry do chovu koní. V současné době by lepšímu a rychlejšímu uznání přirozených metod pomohlo jejich využití ke zvýšení výkonnosti sportovních koní (začleňování horsemanshipu do sportovní přípravy koní) a k odstranění nežádoucích projevů chování koní.

5.4.5 Problémy v souvislosti s aplikací natural horsemanshipu

V souvislosti s přijetím metod natural horsemanshipu se mohou vyskytnout problémy především kvůli místním vžitým zvykům (středoevropská historická vojenská tradice) a také proto, že změna v přístupu a konání může být velice kontrastní.

Paralelu a současně řešení problémů lze najít v současném managementu, když si snadno v následujícím textu místo zaměstnanců představíme chovatelskou veřejnost a na místo manažerů dosadíme lidi znalé horsemanshipu.

VODÁČEK a VODÁČKOVÁ (2001) upozorňují, že nutnost změn v organizaci často vyvolává odpor ke změnám („resistance to change“).

ROLÍNEK (2003) konstatuje, že změny představují v drtivé většině případů dopad na chování, postoje a názory lidí. Mezi příklady odporu ke změnám patří:

- nedostatek přesvědčení a informací o nutnosti změn (lidé chápou informace a účel změny jako nedostatečné),
- vynucovaná změna – lidé mají antipatie a nechut' ke změnám, na kterých se nepodílí, a to i z důvodu, že mohou pociťovat manipulaci ze strany managementu,
- antipatie s překvapením – náhlé prosazování změny managementem vyvolává odpor; lidé mají spíše tendenci se na změnách podílet (participací lze překvapení předejít),
- strach z neznámého – obecně nežijeme raději příliš dlouho v nejistotě; jistota je přijatelnější, i když může představovat jistá omezení,
- neochota zabývat se nepopulárními problémy – manažeři se mohou vyhýbat nepříjemným zásahům, konfliktům („ono to nějak dopadne“),
- obava z neschopnosti a neúspěchu – zaměstnanci mohou mít strach z toho, že novou práci nebo úkoly nezvládnou a nemají dostatek schopností a dovedností; to souvisí s jejich nižší sebedůvěrou,
- obava z narušení praktik, návyků a vztahů – změna může přinést likvidaci stávajících návyků; to vede k roztrpčenosti,
- nedostatek úcty a důvěry k osobě provádějící změnu; změnu by měly provádět manažeři s dostatečnou neformální autoritou.

Negativem je, že je u nás doposud velmi málo kvalitní české, nebo do češtiny přeložené literatury s touto tematikou. Další překážkou je ekonomická stránka účasti na kurzech horsemanshipu, jež se liší svou cenou (nemluvě o kurzech se zahraničním instruktorem), ale i kvalitou. Rozvoji horsemanshipu je na škodu, že ani zde neznamená rostoucí kvantita také rostoucí kvalitu. V současnosti se bohužel jedná o velký byznys a je potřeba být velmi opatrný při výběru instruktorů. Negativem kurzů může být také to, je-li tam horsemanship popularisticky prezentován jako něco, co „zvládne snadno každý“. Je nutné mít na paměti, že máme co do činění s koněm - s živým, velkým, silným a jinak smýšlejícím tvorem a každý výcvik je vážná věc, která se může lehce zvrtnout od „hraní si“ k boji koně s člověkem. „Hrát si“ může člověk, který má již zkušenosti se spoustou koní, ale začátečník si doma se svým koněm po skončení kurzu stejně nebude vědět rady v mnoha situacích.

6 ZÁVĚR

Cílem práce bylo posoudit souvislost mezi podmínkami pro ekologické zemědělství a požadavky na chov koní z hlediska jejich welfare, posoudit stav ekologických farem s chovem koní v rámci ČR a zpracovat požadavky na optimální podmínky chovu koní z hlediska zajištění welfare koní. Dále navrhnout zásady přirozeného chovu koní splňující požadavky z hlediska technologie chovu, metod výcviku a možností využití koní se zdůrazněním odlišností v podmínkách chovu koní na ekologických farmách a v konvenčních chovech. Zvláštní pozornost měla být věnována metodě přirozeného výcviku koní a praktickým možnostem jejího uplatnění.

Z celkového počtu 262 ekofarem s chovem koní byla vyhodnocena data z 69 ekofarem, tj. 26,3 % z celkového počtu ekofarem s chovem koní. Z výsledků praktické činnosti byly zobecněny vlastní zkušenosti s metodou natural horsemanship.

Ze získaných výsledků vyplývají tyto hlavní závěry:

1. Welfare chovu koní by se mělo opírat o přirozené požadavky těchto zvířat. Chov koní v podmínkách systému EZ se z celkového pohledu blíží naplnění přirozených potřeb koní.
2. Nejvíce ekofarem s chovem koní se nachází v Karlovarském kraji (53 ekofarem s chovem koní, tj. 20,2 % z celkového počtu ekofarem s chovem koní), nejméně v kraji Vysočina (3, tj. 1,1 %).
3. Ekofarmy s chovem koní disponují celkovou výměrou v širokém rozmezí 4,7 – 989 ha. Výměra orné půdy se pohybuje v rozmezí 0 – 87 ha, výměra TTP v rozmezí 4,7 – 832 ha.
4. Současně s chovem koní je na ekofarmách nejčastěji zastoupen chov KBTPM a masných plemen skotu (43 ekofarem s chovem koní, tj. 62,3 % z počtu hodnocených ekofarem s chovem koní).
5. Hlavní činnost ekofarem s chovem koní se soustředí nejčastěji na produkci jatečného skotu (27 ekofarem s chovem koní, tj. 39,1 % z počtu hodnocených ekofarem s chovem koní).
6. Soběstačnost ekofarem s chovem koní se pohybuje v rozmezí 60 – 100 % (nejčastěji 99 %), ekofarmy s chovem koní dokupují především jadrná krmiva (14 ekofarem s chovem koní, tj. 20,3 % z počtu hodnocených ekofarem s chovem koní), minerální lizy (9, tj. 13,0 %), slámu (3, tj. 4,3 %) a osivo (3, tj. 4,3 %), seno (1, tj. 1,4 %).
7. Největší část výnosů ekofarem s chovem koní je tvořena z dotací (60 – 80 %).
8. Činnosti spojené s koňmi zaujímají v ekonomice ekofarem s chovem koní převážně okrajovou pozici (34 ekofarem s chovem koní, tj. 49,3 % z počtu hodnocených ekofarem s chovem koní).
9. Nejčastějším důvodem k pořízení koně byla záliba (22 ekofarem, tj. 31,9 % z počtu hodnocených ekofarem).
10. Počet koní chovaných na ekofarmě se pohybuje v rozmezí 1 – 100 koní, nejčastěji je chována dvojice koní (14 ekofarem, tj. 20,3 % z počtu hodnocených ekofarem).
11. Stáří koní chovaných na ekofarmách je od hříbat do 27 let.
12. Nejčtetnějším plemenem na ekofarmách je český teplokrevník (22 ekofarem, tj. 31,9 % z počtu hodnocených ekofarem).
13. Při volbě plemene hrála největší roli jeho nenáročnost na podmínky chovu (12 ekofarem, tj. 17,4 % z počtu hodnocených ekofarem).
14. Koně jsou čištěni většinou denně (21 ekofarem, tj. 30,4 % z počtu hodnocených ekofarem).
15. Úpravy kopyt probíhají nejčastěji každých 6 – 8 týdnů (23 ekofarem, tj. 33,3 % z počtu hodnocených ekofarem).

16. Koně jsou převážně nepodkovaní (38 ekofarem, tj. 55,1 % z počtu hodnocených ekofarem), podkovaní (20, tj. 29,0 %) jsou hlavně koně provozní a sportovní.
17. Koně na ekofarmách jsou nejčastěji chováni celoročně venku s přístřeškem/stromy (30 ekofarem, tj. 43,5 % z počtu hodnocených ekofarem). Ve stáji je nejčastějším způsobem individuální boxové ustájení. Hřebci jsou nejčastěji drženi ve stáji (individuální box) se samostatným výběhem/pastvinou.
18. Koně ve výběhu/na pastvině využívají přístřešek/stromy hlavně k ochraně před sluncem (23 ekofarem, tj. 33,3 % z počtu hodnocených ekofarem).
19. Kromě pastvy/zeleného krmení, sena a minerálních lizů se v letní krmné dávce objevuje oves (19 ekofarem, tj. 27,5 % z počtu hodnocených ekofarem) a ovoce (3, tj. 4,3 %). V zimní krmné dávce se kromě sena a minerálních lizů koním podává oves (21 ekofarem, tj. 30,4 % z počtu hodnocených ekofarem), senáž (5, tj. 7,2 %), siláž (1, tj. 1,4 %) a okopaniny (1, tj. 1,4 %).
20. Při připouštění hřebcem/zapouštění klisny je preferován způsob „z ruky“ (16 ekofarem, tj. 23,2 % z počtu hodnocených ekofarem).
21. Ze zdravotních problémů se občas objevují koliky (5 ekofarem, tj. 7,2 % z počtu hodnocených ekofarem), blíže nespecifikované choroby dýchací soustavy /u starších koní; kašel u koní v době ustájení/ (3, tj. 4,3 %), alergie (1, tj. 1,4 %) a šelst srdce (1, tj. 1,4 %). Ohledně končetin se vyskytují problémy se šlachami /anglický plnokrevník/ (2 ekofarmy, tj. 2,9 %), kulhání z různých příčin /převážně po šarvátkách ve stádě/ (5, tj. 7,2 %), hniloba kopyt /po delším dešti; starokladrubský kůň/ (2, tj. 2,9 %), podlomy (2, tj. 2,9 %), zlomeniny (1, tj. 1,4 %), flegmony /starokladrubský kůň/ (1, tj. 1,4 %) a schvácení kopyt (1, tj. 1,4 %). Dále byla zmíněna dermatitida (1 ekofarma, tj. 1,4 %), problémy koně – „muchaře“ (1, tj. 1,4 %) a problém se zuby (1, tj. 1,4 %).
22. Ekofarmáři své koně využívají nejčteněji k rekreačnímu ježdění (52 ekofarem, tj. 75,4 % z počtu hodnocených ekofarem).
23. Z možností využití koní mimo vlastní potřebu ekofarmáře je nejčastěji realizován prodej koní (28 ekofarem, tj. 40,6 % z počtu hodnocených ekofarem).
24. Pracovní vytížení koní je nejčastěji každý den (10 ekofarem, tj. 14,5 % z počtu hodnocených ekofarem). V jednom dni koně pracují nejběžněji průměrně 2 – 3 hodiny (12 ekofarem, tj. 17,4 % z počtu hodnocených ekofarem).
25. Frekvence styku člověka s koněm je denní (30 ekofarem, tj. 43,5 % z počtu hodnocených ekofarem).
26. Pojem natural horsemanship je ekofarmářům spíše neznámý (26 ekofarmářů, tj. 37,7 % z počtu hodnocených ekofarem).
27. Metodu natural horsemanship využívají ekofarmáři při denní práci, při ježdění, při problémech v klasickém výcviku, před obsedáním, při výchově hříbat.
28. V případě výcviku koní převažuje výcvik s prvky horsemanshipu (21 ekofarmářů, tj. 30,4 % z počtu hodnocených ekofarem).
29. Výcvik jezdců probíhá většinou tradičně (15 ekofarmářů, tj. 21,7 % z počtu hodnocených ekofarem).
30. Je třeba více producentů krmného bioobilí za dostupnou cenu. Nejčastěji je chována dvojice koní, bylo by však dobré, aby se tento počet stal také minimálním a bylo tak zaručeno, že zvíře nebude ponecháno bez společníka stejného druhu. Bylo by vhodné uvážit, zda je možné umožnit hřebci společný pobyt s klisnou nebo skupinou klisen za účelem plození hříbat, nebo ve skupině valachů, či jestli by nebylo vhodnější nechat zvíře vykastrovat. Ideální by bylo umožnit koním projevit se v rámci předkopulačního chování a nechat je určit, kdy je ten nejlepší čas pro zplození potomka. Pořizovat koně by si v každém případě měl jen člověk, který má dostatek zkušeností a znalostí z

fyzologie a psychologie koně. Horsemanship je vhodnou filosofií přístupu ke koni, která psychologický aspekt zohledňuje.

31. Chov koní, ať již konvenčně nebo v systému EZ, má stále stejného hlavního aktéra - koně. Z tohoto aspektu by podmínky chovu měly být stejné v obou systémech. V době, kdy není kůň pracovně využíván, je třeba zajistit možnost volného pohybu ve společenství ostatních koní. Hřebci mohou žít s ostatními hřebci nebo valachy (dokud nejsou nablízku klisny), nebo s klisnami, které byly nebo mají být připuštěny. Čištění dle potřeby (před a po práci) je dostačující. Kůň je adaptován na pobyt venku a pokryv těla vytvoří ochranu před meteorologickými vlivy. Vhodná je kontrola zdravotního stavu při každodenním styku s koněm. Terén výběhu/pastviny by měl být různorodý (včetně vodních ploch), s povrchem napomáhajícím nepodkovaným kopytům získat tvrdost a odolnost. Úpravy kopyt je nutno provádět dle potřeby. Kůň by měl mít možnost vystavení přirozenému klimatu, aby jeho tělo mohlo být trénováno k reakcím na povětrnostní podmínky. Adaptovaná zvířata chovaná celoročně na pastvině s přístřeškem, či ve stáji, jejíž otevřené dveře ústí do výběhu/na pastvinu, si tak mohou zvolit, v jakém prostředí chtějí být. Nejlépe je zajistit průběžný příjem potravy pastvou nebo venkovními zásobníky sena. Předkládá-li se krmivo ve stáji, pak je nejvhodnější krmit z úrovně země, často a v menších dávkách. Jádro dávkovat koním s vyšší potřebou energie. Důležité je zajistit pestrost krmiv z důvodu co nejširšího pokrytí potřeby minerálních látek a vitaminů. Ideální je připouštění ve volnosti, nebo může hřebec žít ve stádě s klisnami. Klisně by měla být ponechána volba, zda se bude hřebit ve stádě známých klisen, či se rozhodne pro porod stranou od stáda. Ideální by bylo, aby odstav hříbete proběhl postupně a plynule vychladnutím vztahu s matkou. Hříbatům prospívá pobyt na pastvině, ve stádě zvířat různého věku. Je v zájmu každého chovatele, jezdce či trenéra, aby se seznamoval i s jinými postupy a metodami, než jsou mu vlastní, a zjistil, co dobrého mu mohou nabídnout. Aplikací horsemanshipu v jezdeckví, či jiném využití koně, je možno rozvinout dialog mezi člověkem a koněm, lépe se dorozumět a dosáhnout tak kvalitnější spolupráce. Během ježdění by jezdec měl být nad těžištěm koně tak, aby přítomnost a váha jezdce rušila koně co možná nejméně. Jezdeckví je pro koně značnou fyzickou zátěží, výcvik a trénink musí zahrnovat systematické posilování svalů.
32. Zobecněné vlastní zkušenosti s metodou natural horsemanship jsou následující: Koně v soukromém chovu představují jeden problém - aby se mohla práce s koněm rozvíjet a být přínosem, majitel musí být přesvědčen, že je to pro jeho koně i pro něj to nejlepší. Pro začátečníka je výcvik mladého hřebce zbytečně obtížný, s rizikem naučení nesprávných reakcí jak koně tak člověka, a tudíž nevhodný. Od různých lidí s různým přístupem se kůň stejných a přesných povelů nedočká. Proto také reaguje na různé lidi různě. Z toho vyplývá nutnost spolupráce člověka, který s koněm pracuje, s ostatními lidmi, kteří s koněm přicházejí do styku, a také směřování práce tak, aby výsledky byly přínosem ve stávajícím využití koně. Lidé by měli očekávat, že kůň na přesné povely okamžitě poslechne. To jde nejlépe tak, že člověk má už přesnou představu o tom, co zrovna od koně chce. Nepřesné mávání rukou, mlhavé náznaky nebo nerozhodnost skončí odporem nebo ignorováním ze strany koně. Nepostradatelná je důslednost. Je nezbytně nutné, aby člověk, který si pořizuje hřebce – odstávce, disponoval příslušnými vědomostmi a zkušenostmi pro to, aby dokázal dát zvířeti řádnou výchovu, včetně uspokojení jeho přirozených potřeb. Chování koně odráží způsob chování člověka k onomu koni. Učení koně „za chodu“ (neznamená: za nedostatku času), v situacích podobných těm reálným, je velmi účelné, protože člověk je více a snáze soustředěn na to, co po koni požaduje, a ten tak dostává srozumitelnější signály.

33. Filosofie horsemanshipu, jakožto specifického přístupu ke koni, nachází logicky uplatnění ve všech činnostech dvojice člověka a koně. V současné době by lepšímu a rychlejšímu uznání přirozených metod pomohlo jejich využití ke zvýšení výkonnosti sportovních koní (začleňování horsemanshipu do sportovní přípravy koní) a k odstranění nežádoucích projevů chování koní.

7 SEZNAM CITOVANÉ LITERATURY

1. ANONYM, č. 1. Ekologické zemědělství v roce 2006 (statistika k 31.12.2006) [online].[cit. 1.4.2007]. Dostupné z WWW: <http://www.mze.cz/Index.aspx?deploy=539&typ=2&ch=73&ids=539&val=539>
2. ANONYM, č. 2. Plus a minus českého ekologického zemědělství (nejnovější statistické údaje k 14.2.2007)[online].[cit.1.4.2007]. Dostupné z WWW: <http://www.agris.cz/zemedelstvi/detail.php?id=152462&iSub=520>
3. ANONYM, č. 3. [online].[cit.1.4.2007]. Dostupné z WWW: <http://www.agronavigator.cz/default.asp?ids=145&ch=1&typ=1&val=39122>
4. ANONYM, č. 4. [online].[cit. 2.12.2005]. Dostupné z WWW: http://www.darius.cz/archeus/ZP_mleko_D.html
5. ANONYM, č. 5. [online].[cit.1.4.2007]. Dostupné z WWW: <http://www.honzablaha.cz/CZ.htm>
6. ANONYM, č. 6. [online].[cit.1.4.2007]. Dostupné z WWW: <http://www.horsemanship.cz/ostatni.htm>
7. ANONYM, č. 7. [online].[cit. 2.12.2005]. Dostupné z WWW: <http://www.horses-online.cz/index.php?mmi=2&smi=718&bmi=B>
8. ANONYM, č. 8. [online].[cit. 2.12.2005]. Dostupné z WWW: <http://www.ingema.net/in2001/clanek.php?id=392>
9. ANONYM, č. 9. [online].[cit.1.4.2007]. Dostupné z WWW: <http://www.prepravakoni.cz/infosm.html>
10. ANONYM, č. 10. [online].[cit.1.4.2007]. Dostupné z WWW: <http://ranc.kvalitne.cz/cz/jizda-na-koni.php>
11. ANONYM, č. 11. [online].[cit.2.12.2005]. Dostupné z WWW: <http://www.webequus.xhosting.cz/cisla.html>
12. BARTOŠOVÁ - VÍCHOVÁ, J. Intelligence, myšlení a učení. Jezdeckví, 2007a, roč. 55, č.1, s. 76-77. ISSN 1210-5406.
13. BARTOŠOVÁ - VÍCHOVÁ, J. Koně v lahůdkářství aneb spletitý výběr jídelníčku. Jezdeckví, 2007b, roč. 55, č. 2, s. 78-79. ISSN 1210-5406.
14. BARTOŠOVÁ - VÍCHOVÁ, J. O koních a lidech. Jezdeckví, 2006, roč. 54, č. 11, s. 78-79. ISSN 1210-5406.
15. BAYLEYOVÁ, L. Koně. Práce ze země. 1. vyd. Praha: Metafora, 2006. 151 s. ISBN 80-7359-051-4.
16. BERKA, M. Metodický pokyn k posuzování odlišností od požadavků NR (EHS) č. 2092/91 v chovu koní registrovaných v ekologickém zemědělství na ekofarmě, 1.3.2006 [online].[cit. 1.4.2007]. Dostupné z WWW: <http://www.kez.cz/main.php?pageid=225>
17. BINDER, R. Ústní sdělení. 1998. 1. společný trénink PNH ve středních Čechách, JK Mělník, 1.8. - 2.8.1998.
18. BINDER, R. Ústní sdělení. 2000a. Společný trénink, EQS spol.s.r.o., Plzeň, 1.4. - 2.4.2000.
19. BINDER, R. Ústní sdělení. 2000b. Společný trénink, Bílsko u Bavorova, 1.7. - 2.7.2000.
20. BIRDOVÁ, J. Chov koní přirozeným způsobem. Praha: Slovart, 2004. 206 s. ISBN 80-7209-644-3.
21. BLAKE, H. N. Jak mluvit s koňmi. Praha: Pragma, [s.a.]. 160 s. ISBN 80-7205-200-4.
22. BOŘÁNEK, V. Horsemanship – přirozené jezdeckví. 1.vyd. Aš: Harmony, 2005. 91 s. ISBN 80-903484-1-7.

23. CIPPROVÁ, M. Jak se přikrývá kůň. *Jezdectví*, 2004, roč. 52, č. 12, s. 72. ISSN 1210-5406.
24. CIPPROVÁ, M. Vybavení pro transport koní. *Jezdectví*, 2005, roč. 53, č. 5, s. 11. ISSN 1210-5406.
25. DOBEŠ, J. *Jízda na koni*. 2. vyd. Praha: Cesty, 1997. 200 s. ISBN 80-7181-169-6.
26. DOBRORUKA, L. J., KHOLOVÁ, H. *Zkrocený vládce stepi*. Praha: Panorama, 1992. 256 s. ISBN 80-7038-229-5.
27. DOLEŽEL, R. *Vybrané kapitoly z veterinární gynekologie a porodnictví pro výuku porodnictví (interní učební text)*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zemědělská fakulta, 2003.
28. DURUTTYA, M. *Velká etologie koní*. 2. přepracované a rozšířené vyd. Košice – Praha: HIPO-DUR, 2005. 583 s. ISBN 80-239-5088-6.
29. DUŠEK, J. a kol. *Chov koní*. 1. vyd. Praha: Brázda, 1999. 352 s. ISBN 80-209-0282-1.
30. DUŠEK, J. a kol. *Chov koní v Československu*. 1. vyd. Praha: Brázda, 1992. 176 s. ISBN 80-209-0168-X.
31. EDWARDS, E., H. *Obrazová encyklopedie koní*. 1.vyd. Praha: Agentura Cesty, 1995. 400 s. ISBN 80-7181-060-6.
32. EDWARDS, E., H. *Velká kniha o koních*. 1.vyd. Bratislava: Gemini, 1992. 240 s. ISBN 80-85265-36-2.
33. EIDELPESOVÁ, L. *Hodnocení kvality odchovu teplokrevných hříbat*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zemědělská fakulta, 2006.
34. FEI (21.vydání, 2003), ČJF (2005). *Drezurní pravidla* [online].[cit. 1.4.2007]. Dostupné z WWW: <http://www.cjf.cz/>
35. FILLA, J. *Reprodukční cyklu klisny a možnosti jeho ovlivnění*. *Jezdectví*, 2005, roč. 53, č. 4, s. 80. ISSN 1210-5406.
36. FRÁTEROVÁ, M. *Bojí se, nebo zlobí?* [podle Horse&Rider] *Jezdectví*, [s.a.]. ISSN 1210-5406.
37. GOHLOVÁ, CH. *Jezdíme pro radost*. 1.vyd. Praha: Granit, 1995. 102 s. ISBN 80-85805-27-8.
38. HOŘEJŠÍ, J. *Využití inseminace v chovu koní v ČR*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zemědělská fakulta, 2000.
39. KOŘÍNEK, D., MOTYGINOVÁ, Z., STAROSTOVÁ, L. a kol. *Když já jim dám ovsa...aneb jak krmit koně*. *Jezdectví*, 2005, roč. 53, č. 3, s. 8-13. ISSN 1210-5406.
40. KOVÁŘ, M. *Ústní sdělení*. 2003. *Kurz NH, Havlíčkův Brod (ŠS SZeŠ)*, 12.4.-13.4. 2003.
41. KOZLOWSKA, A. *Za své znalosti vděčím koním (Milan Kovář)*. *Jezdectví*, 2004, roč. 52, č. 5, s. 62-63. ISSN 1210-5406.
42. KVĚTOŇOVÁ, I. *Welfare v chovu koní*. Akreditační projekt. Toužim, 2006.
43. LEČÍKOVÁ, S. *Povídání o westernovém ježdění* [online]. © Equichannel.cz: Helena Láchová, 1999.[cit. 1.4.2007]. Dostupné z WWW: http://www.equichannel.cz/liter/le_cikova/povidani/index.html
44. LEČÍKOVÁ, S. *Westernové ježdění*. Ostrava: Montanex, 2003. 166 s. ISBN 80-7225-102-3.
45. LYONS, J. *Výcvik koně – systém malých kroků*. JK Amigo, 2001.
46. MAHLER, Z. *Člověk a Kůň*. České Budějovice: Dona, 1995. 183 s. ISBN 80-85463-52-0.
47. MACHEK, J., ROUBALOVÁ, M. *Situační a výhledová zpráva Koně, září 2006* [online].[cit. 1.4.2007]. Dostupné z WWW: <http://www.mze.cz/UserFiles/File/17000/KOMODITY/KONE%209%202006.pdf>

48. MALÁ, R. A teď všichni poslouchejte! Jezdectví,[s.a.]a. ISSN 1210-5406.
49. MALÁ, R. TTEAM: Díváme se koni do huby. Jezdectví, [s.a.]b. ISSN 1210-5406.
50. MALÁ, R., Ústní sdělení. 2003. Kurz metody T.T.E.A.M., České Budějovice (ŠS ZF JČU), 19.4.2003.
51. MANTLER, R. Ústní sdělení. 2001. III. český seminář PNH, Státní hřebčinec v Písku, 16.11.-17.11.2001.
52. MARŠÁLEK M., ZEDNÍKOVÁ, J. Jezdectví (Cvičení). 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zemědělská fakulta, 1998. 92 s. ISBN 80-7040-309-8.
53. MATOUŠEK, V. Sport s koňmi. Pardubice, 1996. 176 s.
54. METZOVÁ, G. GaWaNi Pony Boy – Program krok za krokem. Svět koní, 2006, č. 4, s. 22-25.
55. MOTYGINOVÁ, Z., MALINOVSKÝ, J., CIPPROVÁ, M. Koně ve sprše. Jezdectví, 2005, roč. 53, č. 7, s. 8-9. ISSN 1210-5406.
56. MOTYGINOVÁ, Z., MÜLLER, J. Zaostřeno na hřebce. Jezdectví, 2006, roč. 54, č. 2, s. 12. ISSN 1210-5406.
57. MOTYGINOVÁ, Z., ONDRA, R., NAVRÁTIL, J. Můj dům, můj hrad. Jezdectví, 2005, roč. 53, č. 9, s. 8-11. ISSN 1210-5406.
58. MOTYGINOVÁ, Z., STEJSKALOVÁ, S. Pastva nejen pro oči. Jezdectví, 2006, roč. 54, č. 3, s. 10 - 15. ISSN 1210-5406.
59. MOTYGINOVÁ, Z., VÍTOVEC, M., STAROSTOVÁ, L. Sláma a její nástupci. Jezdectví, 2006, roč. 54, č.3, s. 64-67. ISSN 1210-5406.
60. NAŘÍZENÍ RADY (EHS) č. 2092/91 o ekologickém zemědělství a k němu se vztahujícím označování zemědělských produktů a potravin, 24.června 1991 [online]. [cit. 1.4.2007]. Dostupné z WWW: <http://www.kez.cz/main.php?pageid=225>
61. NAŘÍZENÍ VLÁDY č. 27/2002 Sb., kterým se stanoví způsob organizace práce a pracovních postupů, které je zaměstnavatel povinen zajistit při práci související s chovem zvířat [online].[cit. 1.4.2007]. Dostupné z WWW: http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?number1=246%2F1992&number2=&name=&text=
62. NEUERBURG,W., PADEL, S. Ekologické zemědělství v praxi. Praha: Nadace pro organické zemědělství FOA, Ministerstvo zemědělství ČR v Agrospoji, 1994. 476 s.
63. PAALMAN, A. Skokové ježdění. 1. vyd. Praha: Brázda, 1998. 360 s. ISBN 80-209-0277-5.
64. PARELLI, P. Natural Horse-Man-Ship. Western Horseman Inc., 1993. 223 s.[v překladu S. Stejskalové, Jezdectví, 1998, 46. roč., č. 3, až 2000, 48. roč., č. 3, ISSN 1210-5406].
65. PAŠKA, I. Welfare chovu hospodárskych zvierat. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita Nitra, 1997. 96 s. ISBN 80-7137-353-2.
66. PENQUITT, N. První kroky pod sedlem. 1. vyd. Praha: Brázda, 2003. 128 s. ISBN 80-209-0316-X.
67. POSPÍŠILOVÁ, M. Válka světů aneb každý se má co učit. Jezdectví, 2007, roč. 55, č. 1, s. 46-47. ISSN 1210-5406.
68. PŘIKRYL, M. a kol. Technologická zařízení staveb živočišné výroby. Praha: Tempo Press II., 1997. 276 s. ISBN 80-901052-0-3.
69. ROBERTS, M. Muž, který naslouchá koním. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 1999. 288 s. ISBN 80-7176-877-4.
70. ROBERTS, M. O koních a lidech. Muž, který naslouchá koním a mluví s lidmi. 1. vyd. Praha: Euromedia Group – Ikar, 2004. 280 s. ISBN 80-249-0368-7.
71. ROBERTS, M. Plachý hoch. 1. vyd. Praha: Euromedia Group – Knižní klub a Ikar, 2001. 112 s. ISBN 80-242-0397-9.

72. ROBERTS, M. Průvodce nenásilným výcvikem koní. 1. vyd. Praha: Euromedia Group – Ikar, 2005. 244 s. ISBN 80-249-0584-1.
73. ROLÍNEK, L. a kol. Teorie a praxe managementu (vybrané kapitoly), České Budějovice: Jihočeská universita v Českých Budějovicích, Zemědělská fakulta, 2003. 95 s. ISBN 80-7040-613-5.
74. SCHÖFFMANN, B. Stupnice vzdělání koně. Jezdeckví, 2006, roč. 54, č. 7, s. 68-71. ISSN 1210-5406.
75. SLAWIK, CH. Metody handlingu z Alzenau (Dr. Robert Miller). Jezdeckví, 2006, roč. 54, č. 3, s. 56-57. ISSN 1210-5406.
76. SOLISTI-MATTELONOVÁ, K. Hovory s koněm. 1. vyd. Praha: Práh, 2004. 114 s. ISBN 80-7252-091-1.
77. STEJSKALOVÁ, S. Bázlivost koně nemusí být problémem. [podle Mary Twelponies] Jezdeckví, [s.a.]a. ISSN 1210-5406.
78. STEJSKALOVÁ, S. Jak se koně dorozumívají 2 [podle Marthe Kiley Worthington: The behaviour of horses in relation to management and training] Jezdeckví, 2004a, roč. 52, č. 8, s. 64 – 65. ISSN 1210-5406.
79. STEJSKALOVÁ, S. Jak se koně dorozumívají 4 [podle Marthe Kiley Worthington: The behaviour of horses in relation to management and training] Jezdeckví, 2004b, roč. 52, č. 10, s. 90 – 91. ISSN 1210-5406.
80. STEJSKALOVÁ, S. Jak se koně dorozumívají 9 [podle Marthe Kiley Worthington: The behaviour of horses in relation to management and training] Jezdeckví, 2005a, roč. 53, č. 3, s. 66 – 67. ISSN 1210-5406.
81. STEJSKALOVÁ, S. Jak se koně dorozumívají 13 [podle Marthe Kiley Worthington: The behaviour of horses in relation to management and training] Jezdeckví, 2005b, roč. 53, č. 7, s. 70-71. ISSN 1210-5406.
82. STEJSKALOVÁ, S. Jak se koně dorozumívají 14 [podle Marthe Kiley Worthington: The behaviour of horses in relation to management and training] Jezdeckví, 2005c, roč. 53, č. 8, s. 72-73. ISSN 1210-5406.
83. STEJSKALOVÁ, S. Jak se koně dorozumívají 17 [podle Marthe Kiley Worthington: The behaviour of horses in relation to management and training] Jezdeckví, 2005d, roč. 53, č. 10, s. 72 – 73. ISSN 1210-5406.
84. STEJSKALOVÁ, S. Neexistuje problematický kůň, pouze problematický jezdec. [podle Mary Twelponies] Jezdeckví, [s.a.]b. ISSN 1210-5406.
85. STEJSKALOVÁ, S. Příčiny agresivního chování koní. [podle Marthe Kiley Worthington: The behaviour of horses in relation to management and training] Jezdeckví, 2004c, roč. 52, č. 6, s. 74 – 75. ISSN 1210-5406.
86. STRASSER, H. Život se zdravými kopyty: klíče k optimálnímu zdraví koně, rehabilitaci poruch pohybového aparátu a vysoce výkonnému bosému koni. 3. přepracované vyd. České Budějovice: Růže, 2004. 147 s. ISBN 80-903485-0-5.
87. STRÍBRNÁ, M. Venkovská turistika a agroturistika. 1. vyd. Praha: Profi Press, 2005. 65 s. ISBN 80-86726-14-2.
88. SVATOŇOVÁ, K. Kůň jako genetický zdroj. Jezdeckví, 2006, roč. 54, č. 8, s. 50 - 51. ISSN 1210-5406.
89. SVOBODA, Z. Výsledky reprodukce koní v zemském chovu. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zemědělská fakulta, 1999.
90. SVOBODOVÁ, J. Kastrovat či ne? Jezdeckví, 2005, roč. 53, č. 6, s. 52. ISSN 1210-5406.
91. SVOBODOVÁ, J. Odlišné pohlaví – odlišné nároky. Jezdeckví, 2007, roč. 55, č. 2, s. 54. ISSN 1210-5406.

92. ŠIMKOVÁ, H. Potenciál rozvoje ekologického zemědělství v ČR. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zemědělská fakulta, 2004.
93. ŠTRUPL, J. a kol. Chov koní. 1. vyd. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1983. 416 s. ISBN 07-044-83-04/47.
94. ŠTŮRALA, L. Od novorozeněte po odstávče. Jezdeckví, 2006a, roč. 54, č. 6, s. 66-67. ISSN 1210-5406.
95. ŠTŮRALA, L. Zahřejte je nejen zevně! Jezdeckví, 2006b, roč. 54, č. 2, s. 66-67. ISSN 1210-5406.
96. ŠVEHLOVÁ, D. Lonžování. Ostrava: Montanex, 2003. 254 s. ISBN 80-7225-067-1.
97. ŠVEHLOVÁ, D. Termoregulace, aklimatizace, hormonální změny. Jezdeckví, 2006, roč. 54, č. 12, s. 10 – 16. ISSN 1210-5406.
98. URBAN, J., ŠARAPATKA B. a kol. Ekologické zemědělství: učebnice pro školy i praxi, I.díl (Základy ekologického zemědělství, agroenvironmentální aspekty a pěstování rostlin).1.vyd. Praha: Ministerstvo životního prostředí a PRO-BIO Svaz ekologických zemědělců, 2003. 280 s. ISBN 80-7212-274-6.
99. URBAN, J., ŠARAPATKA B. a kol. Ekologické zemědělství: učebnice pro školy i praxi, II.díl (Normy Evropské unie, chovy a welfare hospodářských zvířat, ekonomika, marketing, konverze a příklady z praxe).1.vyd. Šumperk: PRO-BIO Svaz ekologických zemědělců, 2005. 334 s. ISBN 80-903583-0-6.
100. VERSCHURE, J. Trénink koně. 1. vyd. Dobřeovice: Rebo Productions CZ, 2004. 127 s. ISBN 80-7234-303-3.
101. VINČÁLEK, J. Vše, co byste měli vědět o podkovaní. Jezdeckví, 2006, roč. 54, č. 4, s. 10-15. ISSN 1210-5406.
102. VÍCHOVÁ, J. Citlivá životní období. Jezdeckví, 2006a, roč. 54, č. 4, s. 62-63. ISSN 1210-5406.
103. VÍCHOVÁ, J. Další intimnosti společenského života koní. Jezdeckví, 2005a, roč. 53, č. 5, s. 66-67. ISSN 1210-5406.
104. VÍCHOVÁ, J. Dobré bydlo koňských matek a vyhoštění neviňátek. Jezdeckví, 2006b, roč. 54, č. 2, s. 72-73. ISSN 1210-5406.
105. VÍCHOVÁ, J. Evoluční předehra a její následky. Jezdeckví, 2005b, roč. 53, č. 7, s. 68-69. ISSN 1210-5406.
106. VÍCHOVÁ, J. Handling – nemožné na počkání, zázraky v dospělosti? Jezdeckví, 2006c, roč. 54, č. 5, s. 60-61. ISSN 1210-5406.
107. VÍCHOVÁ, J. Chování (koní) je když... Jezdeckví, 2004a, roč. 52, č. 8, s. 68-69. ISSN 1210-5406.
108. VÍCHOVÁ, J. Já, máma, imprinting, a James Bond. Jezdeckví, 2006d, roč. 54, č. 3, s. 62-63. ISSN 1210-5406.
109. VÍCHOVÁ, J. Julie v porodnici. Jezdeckví, 2006e, roč. 54, č. 1, s. 62-63. ISSN 1210-5406.
110. VÍCHOVÁ, J. Krocení vládce stepi: jak a kdy a proč? Jezdeckví, 2005c, roč. 53, č. 1, s. 74-75. ISSN 1210-5406.
111. VÍCHOVÁ, J. Kůň v pohybu z pohledu etologa. Jezdeckví, 2006f, roč. 54, č. 6, s. 13. ISSN 1210-5406.
112. VÍCHOVÁ, J. Příčiny agresivního chování koní ještě jednou a podrobněji. Jezdeckví, 2004b, roč. 52, č. 7, s. 38. ISSN 1210-5406.
113. VÍCHOVÁ, J. Role v koňském kolektivu. Jezdeckví, 2005d, roč. 53, č. 4, s. 62-63. ISSN 1210-5406.
114. VÍCHOVÁ, J. Sbohem matko...? Jezdeckví, 2006g, roč. 54, č. 8, s. 64-65. ISSN 1210-5406.

115. VÍCHOVÁ, J. Sociální spořádání mezi koňmi. Jezdeckví, 2005e, roč. 53, č. 3, s. 72-73. ISSN 1210-5406.
116. VÍCHOVÁ, J. To jsem z toho valach. Jezdeckví, 2005f, roč. 53, č. 10, s. 70-71. ISSN 1210-5406.
117. VÍCHOVÁ, J. Umělý odstav hříbat. Jezdeckví, 2006h, roč. 54, č. 9, s. 66-67. ISSN 1210-5406.
118. VÍCHOVÁ, J. Změnila domestikace chován koní? Jezdeckví, 2005g, roč. 53, č. 2, s. 74-75. ISSN 1210-5406.
119. VODÁČEK, L., VODÁČKOVÁ, O. Teorie a praxe v informační společnosti. 4. vyd. Praha: Management Press, 2001, 314 s. ISBN 80-7261-041-4.
120. VOGEL, C. Já, kůň. Velká kniha péče o koně. 1. vyd. Praha: Cesty, 1996. 192 s. ISBN 80-7181-081-9.
121. VON DER SODE, M.-L. Poznejme svého koně. 1. vyd. Praha: Granit, 1996. 101 s. ISBN 80-85805-41-3.
122. VYHLÁŠKA č. 191/2002 Sb., o technických požadavcích na stavby pro zemědělství [online].[cit.1.4.2007]. Dostupné z WWW:http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?number1=246%2F1992&number2=&name=&text=
123. VYHLÁŠKA č. 193/2004 Sb., o ochraně zvířat při přepravě [online].[cit. 1.4.2007]. Dostupné z WWW: http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?number1=246%2F1992&number2=&name=&text=
124. VYHLÁŠKA č. 208/2004 Sb., o minimálních standardech pro ochranu hospodářských zvířat [online].[cit. 1.4.2007]. Dostupné z WWW: http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?number1=246%2F1992&number2=&name=&text=
125. VYŠÍN, R. Vybavení hal není jen o povrchu. Jezdeckví, 2006, roč. 54, č. 11, s. 14-15. ISSN 1210-5406.
126. WEBSTER, J. Welfare: životní pohoda zvířat aneb Střízlivé kázání o ráji. Nadace na ochranu zvířat, 1999. ISBN 80-238-4086-X.
127. WILLIAMSOVÁ, M. Známe svého koně? Třebíč: Arca JiMfa, 1995. ISBN 80-85766-40-X.
128. ZÁKON č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny[online].[cit. 1.4.2007].Dostupné z WWW: http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?number1=246%2F1992&number2=&name=&text=
129. ZÁKON č. 154/2000 Sb., o šlechtění, plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat a o změně některých souvisejících zákonů (plemenářský zákon)[online].[cit. 1.4.2007]. Dostupné z WWW: http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?number1=246%2F1992&number2=&name=&text=
130. ZÁKON č. 166/1999 Sb., o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů (veterinární zákon) [online].[cit. 1.4.2007]. Dostupné z WWW: http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?number1=246%2F1992&number2=&name=&text=
131. ZÁKON č. 242/2000 Sb. o ekologickém zemědělství a o změně zákona č. 368/1992 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, jak vyplývá ze změn provedených zákonem č. 320/2002 Sb. a zákonem č. 553/2005 Sb. [online].[cit.1.4.2007]. Dostupné z WWW: <http://www.kez.cz/main.php?pageid=225>
132. ZÁKON č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání [online].[cit. 1.4.2007]. Dostupné z WWW: http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?number1=246%2F1992&number2=&name=&text=
133. ZÁKON č. 252/1997 Sb., o zemědělství [online].[cit. 1.4.2007]. Dostupné z WWW: http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?number1=246%2F1992&number2=&name=&text=
134. ZÁLIŠ, N. Berthold Schirg. Jezdeckví, 2007, roč. 55, č. 2, s. 31. ISSN 1210-5406.

135. ZÁLIŠ, N. Etika dezurního sportu. Jezdeckví, 2006a, roč. 54, č. 7, s. 29. ISSN 1210-5406.
136. ZÁLIŠ, N. O filozofii jezdeckví. Jezdeckví, 2006b, roč. 54, č. 11, s. 27. ISSN 1210-5406.

8 ZKRATKY

A 1/1 – anglický plnokrevník
ČT – český teplokrevník
EZ - ekologické zemědělství
FEI – Mezinárodní jezdecká federace
HZ – hospodářská zvířata
KBTPM – krávy bez tržní produkce mléka
KEZ - Kontrola ekologického zemědělství
KZ - konvenční zemědělství
NH - Natural Horsemanship
NR (EHS) – Nařízení Rady (Evropské hospodářské společenství)
OP – orná půda
PNH - Parelli Natural Horsemanship
TK - trvalé kultury
TTP - trvale travnaté porosty
VDJ - velká dobytčí jednotka

9 SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA č. 1:

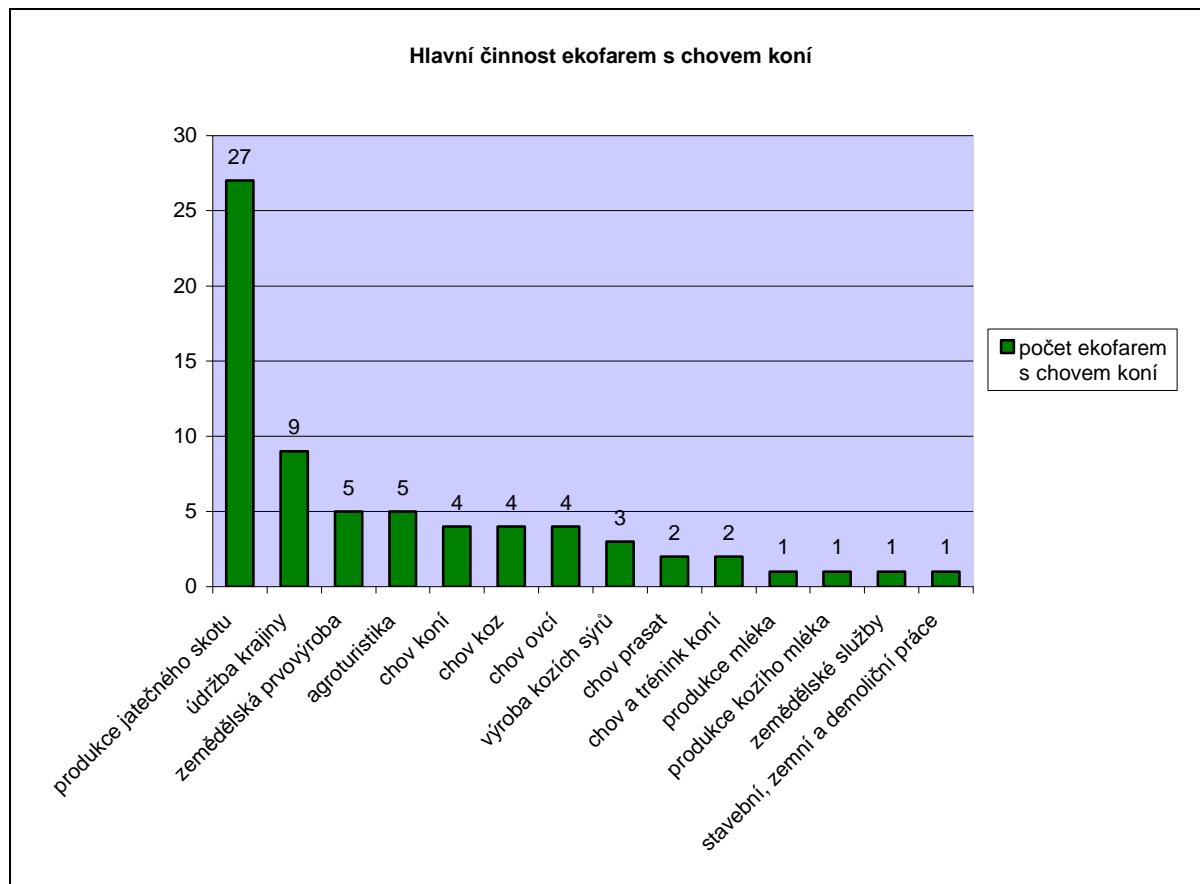
Graf č. 1: Hlavní činnost ekofarem s chovem koní
Graf č. 2: Význam činností spojených s koňmi pro ekonomiku ekofarmy
Graf č. 3: Zastoupení plemen koní na ekofarmách
Graf č. 4: Způsoby ustájení (držení) koní na ekofarmách
Graf č. 5: Způsoby připouštění na ekofarmách

PŘÍLOHA č. 2:

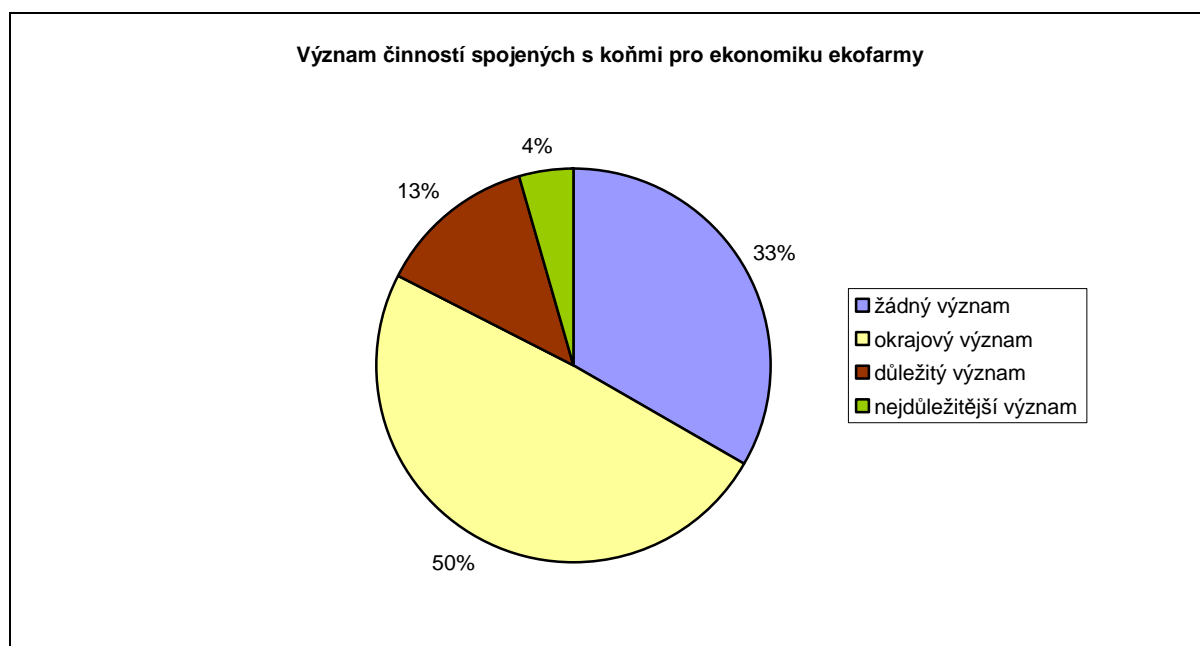
CD (demonstrace PNH, Školní zemědělský podnik JU České Budějovice, 3.1.2005)

10 PŘÍLOHA č. 1

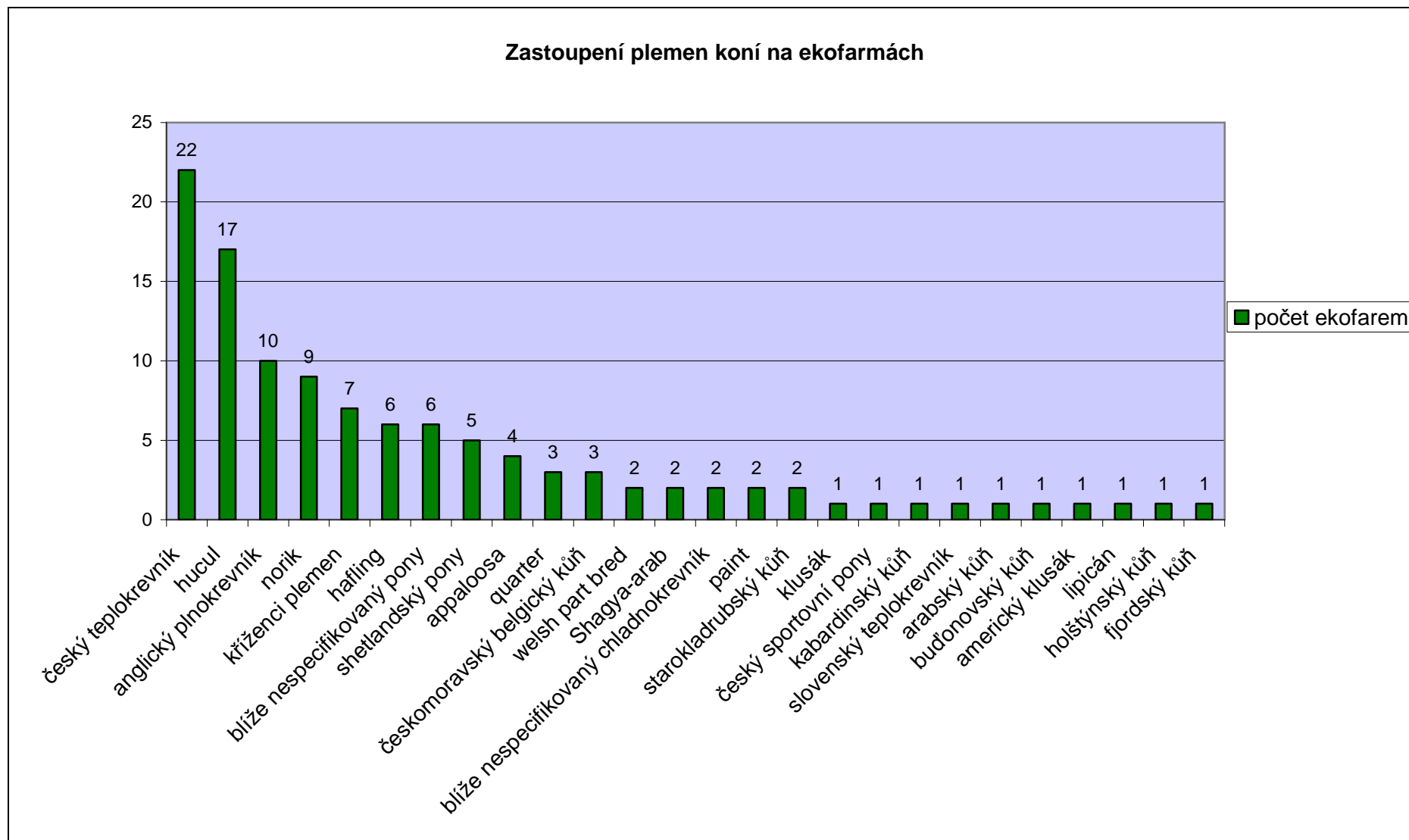
Graf č. 1: Hlavní činnost ekofarem s chovem koní

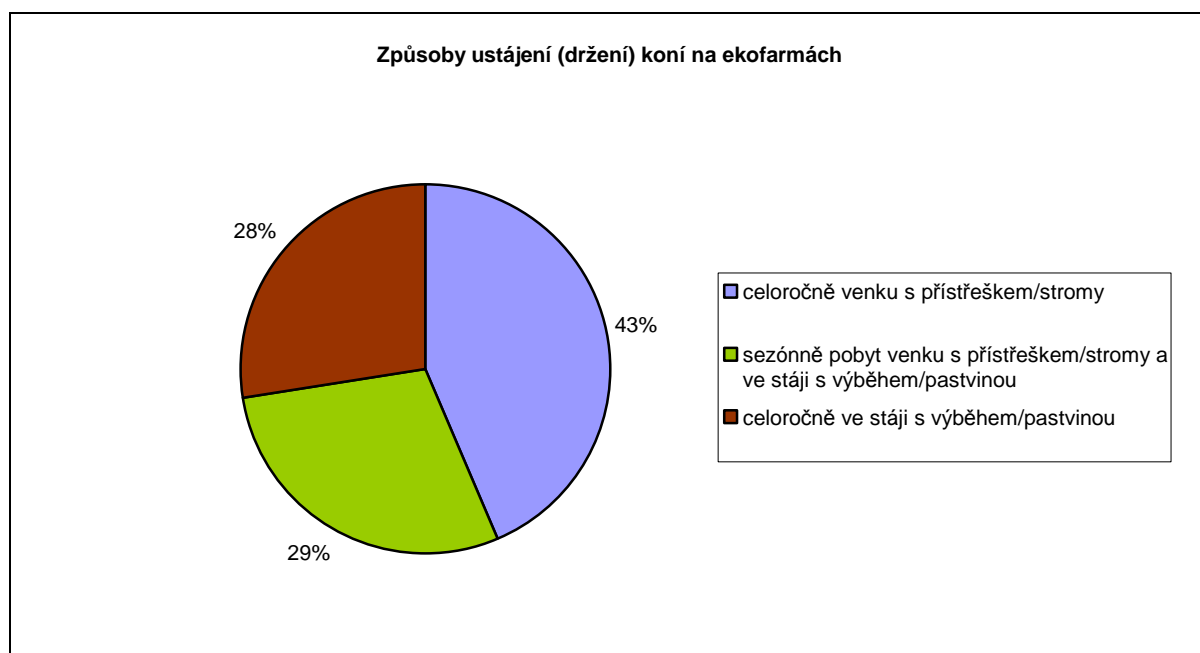
Graf č. 2: Význam činností spojených s koňmi pro ekonomiku ekofarmy

Graf č. 3: Zastoupení plemen koní na ekofarmách

Graf č. 4: Způsoby ustájení (držení) koní na ekofarmách

Graf č. 5: Způsoby připouštění na ekofarmách s chovem koní

